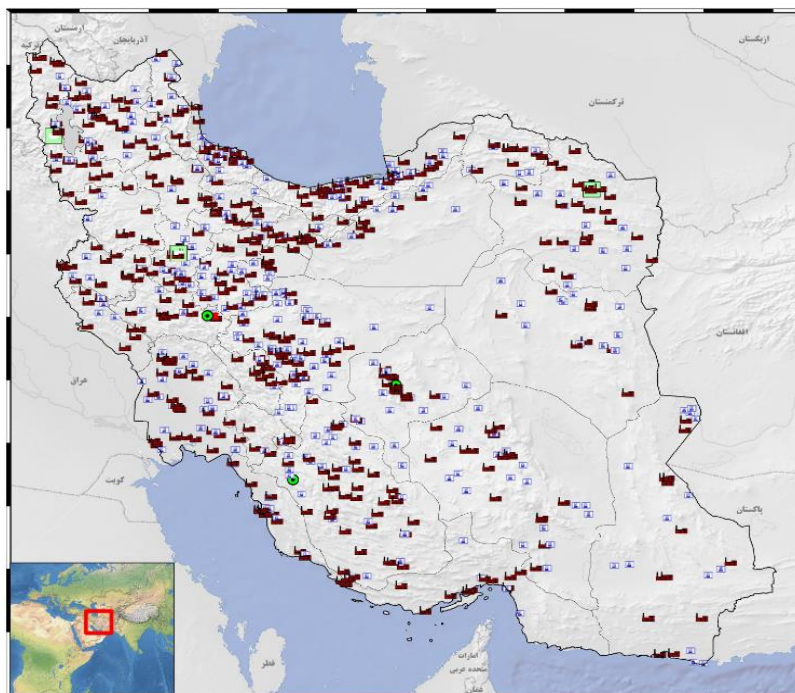

مطالعات سندی آمایش سرزمین

صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)

مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری
گروه پژوهشی آمایش سرزمین، توسعه و توازن منطقه ای
مجموعه گزارش شماره ۱۴۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش

عنوان	مطالعات سند ملی آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)
کد شناسه	۹۹-۷-۱۰۱۹۹
پدیدآورندگان	مدیر مطالعه: دکتر حجت‌الله میرزایی
	همکاران: جمال کاکایی، محدثه صف‌شکن، دکتر طاهره سیفی، دکتر یونس تیموری
ناظر	مرتضی خالصی
	امور ذی‌ربط در سازمان برنامه و بودجه کشور: امور برنامه‌ریزی، نظارت و آمایش سرزمین
	مرتضی خالصی
واحد ذی‌ربط در مرکز	گروه پژوهشی آمایش سرزمین، توسعه و توازن منطقه‌ای دبیر گروه: دکتر مرتضی مهرعلی تبار فیروزجایی
	اعضای گروه (به ترتیب الفبا): دکتر محسن ابراهیمی خوسفی، دکتر مینا ابوطالبی، دکتر مهدی رازپور، مهرداد کاشف مبارکه، مصطفی کشتکار و دکتر حمید محمدی
	مسئول هماهنگی و نظارت: سعید غلامی نتاج، مدیر کل دفتر خدمات پژوهشی و کاربست یافته‌های پژوهشی
ناشر	مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
تاریخ انتشار	زمستان ۱۳۹۹
مطالب این گزارش لزوماً بیانگر نظر رسمی سازمان برنامه و بودجه کشور و مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نیست.	
حقوق معنوی اثر به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری سازمان برنامه و بودجه کشور تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر مأخذ بلامانع است.	
آدرس: تهران - خیابان نجات الهی - خیابان سپند - پلاک ۱۶ شماره‌های تماس ۰۲۱-۴۳۳۰۶۰۰۰ شماره پیام‌رسان ۰۹۹۲۱۵۷۵۸۴۳۱۶ https://www.dfrc.ir/	

پیشگفتار

تنظیم روابط بین عوامل انسانی، اقتصادی و محیطی با انگیزه بهره‌مندی از سرزمین در جهت استفاده شایسته و پایدار از توان انسانی و طبیعی، مورد توجه آمایش سرزمین است. به بیانی دیگر، آمایش سرزمین به دنبال چیدمان سه مؤلفه مهم جمعیت، سرمایه و منابع طبیعی برای تحقق مطلوب‌ترین، عادلانه‌ترین و پایدارترین سازمان فضایی در سرزمین است. در این راستا، بدهی است که آمایش سرزمین در چارچوب اصول مصوب، از طریق حفاظت کاربری‌های پایدار اراضی، افزایش بهره‌وری، کارایی و بازده اقتصادی، گسترش عدالت اجتماعی، رفع فقر و محرومیت، برقراری تعادل و توازن در برخورداری از سطح معقول توسعه و رفاه در تمام مناطق جغرافیایی، ایجاد و تحکیم پیوندهای اقتصادی درون و برون منطقه‌ای و هماهنگ‌سازی تأثیرات فضایی-زمانی سیاست‌های بخشی، استانی، منطقه‌ای و ملی به‌گونه‌ای عمل کرده تا بتواند اهداف چشم‌انداز بلندمدت توسعه کشور و مدیریت یکپارچه سرزمین را به‌صورت تحقق‌پذیر، متوازن، پایدار و عادلانه عملی سازد. درمجموع می‌توان چنین بیان داشت که آمایش سرزمین نوعی برنامه‌ریزی فضایی راهبردی است که با بهره‌مندی از خرد، دانش و بینش سرزمینی، به دنبال تحقق موارد ذیل است:

- توسعه فضایی متعادل و متوازن سرزمین با رعایت توان اکولوژیک؛
- حفظ وحدت و یکپارچگی سرزمین؛
- بهره‌وری بهینه از سرزمین، متناسب با ظرفیت‌های فضایی و موقعیت مکانی همچون هاب ارتباطی و اقتصاد دریاپایه؛
- توجه ویژه به قلمروهای خاص سرزمینی؛
- کاهش اختلاف در بهره‌مندی نواحی و اقوام گوناگون کشور از مواهب توسعه؛
- ارتقاء بهره‌وری و کارایی اقتصادی؛
- ارتقاء رقابت‌پذیری بین‌المللی، مبتنی بر فعال‌سازی مزیت‌های مغفول‌مانده و خلق مزیت‌های جدید سرزمینی

و

- ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان همه مناطق کشور.
- با عنایت به اهمیت موضوع آمایش سرزمین، ضرورت و نقش آن در نظام برنامه‌ریزی همواره مورد تأکید سازمان برنامه و بودجه کشور به عنوان نهاد برنامه‌ریزی بوده، به نحوی که در پنج دهه گذشته، چهار دوره مطالعات آمایش سرزمین در کشور تجربه شده است. در ادامه تلاش‌های صورت گرفته برای تدوین سند ملی آمایش سرزمین؛ در دوره اخیر، پس از آغاز به‌کار دولت تدبیر و امید و احیای سازمان برنامه و بودجه کشور، باتوجه به اهمیت موضوع و با استناد به تکلیف قانونی ماده ۲۶ قانون برنامه ششم توسعه، تدوین سند ملی آمایش سرزمین مدنظر قرار گرفت و انجام آن به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری واگذار گردید.
- متعاقب آن مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، به‌منظور بهره‌مندی حداکثری از مجموعه مطالعات و گزارش‌های انجام شده در کشور؛ بهره‌گیری از تمام اندوخته دولت و توان علمی کشور در راستای تدوین

سندی جامع، به عنوان نقشه راه توسعه بلندمدت کشور، ساختار اجرایی تدوین سند ملی آمایش با هدف عضویت معاونت وزارتخانه ها و دستگاه های اجرایی ذی ربط و همچنین اساتید و صاحب نظران برجسته کشور در ترکیب تمامی کارگروه ها، شکل گرفت. در این راستا، مطالعات سند ملی آمایش سرزمین در قالب ۱۹ گروه مطالعاتی با حضور بیش از ۷۰ نفر از صاحب نظران برجسته کشور و کارشناسان مجرب در حوزه های جمعیتی، محیط زیست، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی انجام پذیرفت که ماحصل تلاش گروه های مختلف مطالعاتی، تدوین بیش از ۴۰ جلد گزارش پشتیبان سند ملی آمایش سرزمین بوده که این گزارش بخشی از آن مجموعه است.

امید است نتایج حاصل از مطالعات تدوین سند ملی آمایش سرزمین، راهنمای مناسبی برای تمامی ذی نفعان بوده و نویدبخش تحقق توسعه پایدار در سرزمین ایران باشد. در پایان بر خود واجب می دانم مراتب تشکر و قدردانی صمیمانه از تمام کسانی که در راهبری، هدایت و تدوین مطالعات سند ملی آمایش سرزمین در قالب شورای مشورتی و سیاست گذاری، کمیته علمی و کمیته اجرایی سهیم بوده اند را ابرار دارم.

علیرضا آزموده اردلان

رئیس مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱- بررسی و تحلیل تعارض‌ها، عدم توازن‌ها و عدم تعادل‌های بین بخشی - بین منطقه‌ای	۱
۱-۱- اقتصاد و برنامه‌ریزی منطقه‌ای	۱
۲-۱- بررسی و تحلیل تعارض‌ها، عدم توازن‌ها و عدم تعادل‌های بین بخشی و بین منطقه‌ای	۱۱
۱-۲-۱- عدم تعادل‌های بخش صنعت و معدن	۱۳
۲-۲-۱- عدم توازن‌های بخش صنعت و معدن	۱۴
۳-۲-۱- تعارضهای بخش صنعت و معدن	۱۷
۴-۲-۱- عدم تعادل‌های بخش بازرگانی	۲۲
۳-۱- عدم توازن‌ها و عدم تعادل‌های بین بخشی - بین منطقه‌ای	۲۹
۱-۳-۱- اثرات سرریزی و بازخوردی مناطق	۲۹
۲-۳-۱- پیوندهای میان فعالیتهای اقتصادی	۴۳
۳-۳-۱- یافته‌های طرح	۴۹
۲- شناسایی و تحلیل روندها و کلان‌روندها، عوامل کلیدی و پیشران‌های مؤثر بر توسعه بخش (ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی)	۷۴
۱-۲- مقدمه	۷۴
۲-۲- کلان‌روندهای جهانی	۷۴
۳-۲- کلان‌روندهای فراملی	۷۶
۴-۲- کلان‌روندهای ملی	۷۸
۵-۲- کلان‌روندهای منطقه‌ای	۸۶
۳- چشم‌انداز و اهداف کلان و مقطعی	۹۵
۱-۳- اهداف کلان برآمده از مطالعات آینده‌نگاری جهانی و فرامنطقه‌ای	۹۵
۱-۱-۳- اهداف برآمده از مطالعات اسناد فرادست	۹۶
۲-۱-۳- اهداف برآمده از مطالعات آینده‌نگاری	۱۰۰
۳-۱-۳- اهداف برآمده از شناخت تفصیلی و SWOT	۱۰۰
۴-۱-۳- اهداف بنیادین	۱۰۲
۲-۳- چشم‌انداز بخش صنعت و معدن	۱۰۲

۴- تصویر فضایی افق توسعه یافتگی بخش (مشمول بر کریدورها، کانون‌ها، قطبها، قلمروهای اولویت‌دار، قلمروهای بحرانی و ...)	۱۰۴
۴-۱- مقدمه	۱۰۴
۴-۲- الگوی مطلوب استقرار فعالیت‌های اقتصادی	۱۰۵
۴-۲-۱- روش تاپسیس	۱۰۵
۴-۲-۲- روش‌شناسی احصا فعالیت‌های کلیدی بر اساس رویکرد داده- ستانده	۱۱۰
۴-۳- روش اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی استان‌های کشور	۱۱۳
۴-۴- نتایج اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی استان‌های کشور	۱۲۰
۵- راهبردهای کلان، سیاست‌های سرزمینی و تعیین اولویت‌های موضوعی و موضوعی توسعه بخش	۱۴۸
۵-۱- سلسله‌مراتب اهداف اقتصادی	۱۴۸
۵-۲- راهبردهای توسعه اقتصادی	۱۵۰
۵-۳- استخراج مختصات راهبردی	۱۵۸
۶- ملاحظات و انتظارات متقابل توسعه آتی بخش از سایر بخش‌های هم پیوند و الزامات تحقق آنها	۱۶۰
۶-۱- مقدمه	۱۶۰
۶-۲- ارتباطات بخش صنعت و معدن با سایر بخش‌ها	۱۶۰
منابع	۱۶۷

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱: سهم استان‌ها از اشتغال صنعت و ارزش افزوده صنعت	۱۳
جدول ۲: توزیع فضایی تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه، مساحت، جمعیت، اشتغال، منابع آب و جمعیت بیکار نه منطقه به کل ایران در سال ۱۳۹۰	۳۲
جدول ۳: ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی ایران به تفکیک مناطق نه‌گانه در سال ۱۳۹۰	۳۵
جدول ۴: ستانده بخش‌های اقتصادی ایران به تفکیک مناطق نه‌گانه در سال ۱۳۹۰	۳۷
جدول ۵: متوسط ضرایب فزاینده تولید درون منطقه‌ای، اثرات سرریزی و بازخوردی اقتصاد ایران به تفکیک مناطق در سال ۱۳۹۰	۳۹
جدول ۶: متوسط اثرات سرریزی و بازخوردی هفت بخش اقتصادی به تفکیک مناطق به سایر مناطق در سال ۱۳۹۰	۴۱
جدول ۷: رده‌بندی نظام تولیدی فعالیت‌های اقتصادی	۵۰
جدول ۸: پیوندهای پسین و پیشین نرمال شده بخش‌های اقتصادی ایران در سال ۱۳۹۳	۵۰
جدول ۹: پیوندهای پسین و پیشین نرمال شده بخش‌های اقتصادی مناطق نه‌گانه در سال ۱۳۹۳	۵۳
جدول ۱۰: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی ایران بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین	۵۷
جدول ۱۱: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه یک (۱) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین	۵۹
جدول ۱۲: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه دو (۲) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین	۶۰
جدول ۱۳: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه سه (۳) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین	۶۳
جدول ۱۴: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه چهار (۴) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین	۶۴
جدول ۱۵: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه پنج (۵) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین	۶۶
جدول ۱۶: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه شش (۶) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین	۶۷
جدول ۱۷: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه هفت (۷) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین	۶۹
جدول ۱۸: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه هشت (۸) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین	۷۰
جدول ۱۹: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه نه (۹) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین	۷۲
جدول ۲۰: کلان‌روندهای ملی	۸۶
جدول ۲۱: نقاط قوت و ضعف، فرصت و تهدید بخش صنعت و معدن	۱۰۰
جدول ۲۲: تولید راهبردها از ماتریس SWOT	۱۵۵
جدول ۲۳: نقاط قوت و ضعف بخش اقتصادی	۱۵۶
جدول ۲۴: فرصت‌ها و تهدیدهای بخش اقتصاد	۱۵۷
جدول ۲۵: راهبردهای بخش اقتصادی	۱۵۹

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
شکل ۱: عملکرد کریدورهای [رقیب] مسیر شرقی - غربی کشور.....	۲۹
شکل ۲: محیط داخلی و خارجی در تحلیل سوات.....	۱۵۲
شکل ۳: ماتریس چهار خانه‌ای.....	۱۵۸
شکل ۴: ملاحظات و انتظارات از بخش نیروی انسانی.....	۱۶۱
شکل ۵: ملاحظات و انتظارات از بخش نظام سکونتگاهی.....	۱۶۲
شکل ۶: ملاحظات و انتظارات از بخش انرژی.....	۱۶۳
شکل ۷: ملاحظات و انتظارات از بخش آب.....	۱۶۴
شکل ۸: ملاحظات و انتظارات از بخش حمل و نقل.....	۱۶۵
شکل ۹: ملاحظات و انتظارات از بخش فناوری.....	۱۶۵
شکل ۱۰: ملاحظات و انتظارات از بخش توان اکولوژیک.....	۱۶۶
شکل ۱۱: ملاحظات و انتظارات از بخش منابع طبیعی.....	۱۶۶

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار ۱: عدم توازن در بخش صنعت.....	۱۵
نمودار ۲: عدم توازن در بخش معدن.....	۱۶
نمودار ۳: روند تولیدات بخش صنعت در ایران و کشورهای خاورمیانه در سالهای ۱۹۹۵-۲۰۱۷.....	۷۶
نمودار ۴: سهم تولیدات بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی کشورهای منطقه و ایران در سالهای ۱۹۹۵-۲۰۱۷.....	۷۷
نمودار ۵: سهم بخش صنعت از رشد اقتصادی کشورهای منطقه و ایران در دوره ۱۹۹۵-۲۰۱۷.....	۷۷
نمودار ۶: روند رشد تولید ناخالص داخلی و رشد بخش صنعت از سال ۱۳۸۵-۱۳۹۴.....	۷۸
نمودار ۷: ارزش افزوده صنعت و معدن به قیمت جاری (میلیارد ریال) در بازه زمانی ۱۳۷۹-۹۴.....	۷۸
نمودار ۸: ارزش افزوده صنعت و معدن به قیمت ثابت (میلیارد ریال) در بازه زمانی ۱۳۷۹-۹۴.....	۷۹
نمودار ۹: نرخ رشد ارزش افزوده بخش صنعت و معدن در بازه زمانی ۱۳۷۹-۹۴.....	۷۹
نمودار ۱۰: روند رشد بخش معدن و رشد فعالیتهای اقتصادی طی دوره ۱۳۸۵-۹۴.....	۸۰
نمودار ۱۱: تعداد کارگاههای صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیش تر کشور در دوره زمانی ۱۳۸۵-۹۴.....	۸۱
نمودار ۱۲: سهم اشتغال بخش صنعت از کل شاغلین کشور در دوره زمانی ۱۳۸۵-۹۷.....	۸۱
نمودار ۱۳: سهم اشتغال کارگاههای صنعتی کشور به تفکیک طبقات کارکن در دوره زمانی ۱۳۸۵-۹۴.....	۸۲
نمودار ۱۴: سرمایهگذاری کل، خارجی و داخلی در بخش صنعت ایران طی دوره ۱۳۸۷-۹۴.....	۸۳
نمودار ۱۵: روند سرمایه گذاری در بخش معدن در دوره ۱۳۸۴-۹۴.....	۸۳
نمودار ۱۶: مصرف انرژی بخش صنعت کل کشور در دوره زمانی ۱۳۸۷-۹۵.....	۸۴
نمودار ۱۷: روند واردات و صادرات بخش صنعت کل کشور در دوره زمانی ۱۳۸۸-۹۶.....	۸۵
نمودار ۱۸: روند واردات و صادرات بخش صنعت کل کشور در دوره زمانی ۱۳۸۸-۹۶.....	۸۵
نمودار ۱۹: روند سهم صنعت از تولید ناخالص داخلی استانها در دوره ۱۳۹۰-۹۴.....	۸۷
نمودار ۲۰: میانگین رشد ارزش افزوده بخش صنعت و رشد تولید ناخالص داخلی کل فعالیتها به تفکیک استانها طی دوره ۱۳۸۵-۹۴.....	۸۸
نمودار ۲۱: روند سهم معدن از تولید ناخالص داخلی استانها در دوره ۱۳۹۰-۹۴.....	۸۹
نمودار ۲۲: روند توزیع سرمایهگذاری خارجی در بخش صنعت استانها در دوره ۱۳۹۱-۹۴.....	۹۰
نمودار ۲۳: روند توزیع سرمایهگذاری داخلی در بخش صنعت استانها در دوره ۱۳۹۱-۹۴.....	۹۱
نمودار ۲۴: روند سرمایهگذاری بخش معدن به تفکیک استانها در دوره ۱۳۹۰-۹۴.....	۹۲

فهرست نقشه‌ها

صفحه	عنوان
۱۳.....	نقشه ۱: عدم تعادل در تراکم صنعتی استان‌های کشور
۱۷.....	نقشه ۲: تعارض در ساختار کالبدی شهرها و ساختار توسعه صنعتی
۱۸.....	نقشه ۳: تعارض در ساختار مهاجرت با توسعه صنعتی
۱۹.....	نقشه ۴: تعارض در بارگذاری صنعتی در شبکه راه‌های اصلی کشور
۲۰.....	نقشه ۵: تعارض بین استقرار صنایع آبربر با آب قابل برنامه‌ریزی صنعتی
۲۱.....	نقشه ۶: تعارض بین استقرار صنایع آبربر با ساختار اقلیمی کشور
۲۳.....	نقشه ۷: توزیع فضایی مناطق آزاد
۲۴.....	نقشه ۸: توزیع فضایی پایانه‌های مرزی و بنادر و فرودگاه‌های کشور
۲۴.....	نقشه ۹: توزیع فضایی مناطق آزاد تجاری - صنعتی و مناطق و ویژه اقتصادی
۲۶.....	نقشه ۱۰: سهم شرکای تجاری ایران از لحاظ ارزش صادرات در سال ۱۳۹۰
۲۶.....	نقشه ۱۱: سهم شرکای تجاری ایران از لحاظ ارزش صادرات در سال ۱۳۹۸
۲۷.....	نقشه ۱۲: سهم شرکای تجاری ایران از لحاظ ارزش واردات در سال ۱۳۹۰
۲۷.....	نقشه ۱۳: سهم شرکای تجاری ایران از لحاظ ارزش واردات در سال ۱۳۹۸
۲۸.....	نقشه ۱۴: رتبه و سهم ارزش (دلاری) صادراتی گمرک‌های استان‌های مختلف کشور در سال ۱۳۹۷
۳۳.....	نقشه ۱۵: توزیع فضایی تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه، مساحت، جمعیت، اشتغال، منابع آب و جمعیت بیکار نه منطقه به کل ایران در سال ۱۳۹۰
۳۶.....	نقشه ۱۶: ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی ایران به تفکیک مناطق نه‌گانه در سال ۱۳۹۰
۳۸.....	نقشه ۱۷: ستانده بخش‌های اقتصادی ایران به تفکیک مناطق نه‌گانه در سال ۱۳۹۰
۴۰.....	نقشه ۱۸: متوسط ضرایب فزاینده تولید درون منطقه‌ای، اثرات سرریزی و بازخوردی اقتصاد ایران به تفکیک مناطق در سال ۱۳۹۰
۴۲.....	نقشه ۱۹: متوسط اثرات سرریز مناطق نه (۹) گانه به سایر مناطق به تفکیک بخش‌های اقتصادی
۴۳.....	نقشه ۲۰: متوسط اثرات بازخورد مناطق نه (۹) گانه به سایر مناطق به تفکیک بخش‌های اقتصادی

۱- بررسی و تحلیل تعارض‌ها، عدم توازن‌ها و عدم تعادل‌های بین بخشی - بین منطقه‌ای

۱-۱- اقتصاد و برنامه‌ریزی منطقه‌ای

بعد از جنگ جهانی دوم، جهان شاهد پنج پدیده بارز در عرصه اقتصاد بوده است که عبارتند از: «توسعه منطقه‌ای»، «برنامه‌ریزی اقتصادی»، «اقتصاد منطقه‌ای»، «دیدگاه‌های غالب رشدمحور با تأکید بر رخنه به پایین»، «اقتصاد منطقه‌ای و آمارهای کلان و بخشی نظام‌مند شده به شکل حساب‌های ملی و جدول داده-ستانده». وجه تمایز بارز بین اقتصاد منطقه‌ای با سایر پدیده‌های فوق، مسئله اقتصاد فضا^۱ است که درواقع قلب نظریه‌های اقتصادی به شمار می‌رود. واژه‌هایی مانند مکان،^۲ جغرافیا،^۳ تمرکزگرایی،^۴ مکان زدایی،^۵ تعادل و عدم تعادل فضایی،^۶ شاهبیت‌های علم اقتصاد منطقه‌ای (آمایش سرزمین)، برنامه‌ریزی فضایی و برنامه‌ریزی منطقه‌ای به شمار می‌روند (بانوئی و جهانفر، ۱۳۹۵).

این واژه‌ها در مقابل نحله فکری که به اقتصاد متعارف و یا اقتصاد غالب شناخته می‌شوند مطرح شدند. به لحاظ تاریخی، تقابل میان دو نحله فکری به دهه ۱۹۴۰ میلادی برمی‌گردد. به شدت این تقابل بعد از جنگ جهانی دوم بیشتر و در قرن بیست و یک در قالب نظریه‌های فضاگریز (فضا خنثی)^۷ و فضاپذیر (مکان محور)^۸، چالش جدی بین بانک جهانی - طرفدار نظریه‌های فضاگریز - و اتحادیه اروپا - طرفدار نظریه فضاپذیر - در اتخاذ سیاست‌های توسعه منطقه‌ای به وجود آورد. قابل توجه است هر دو رویکرد فوق‌الذکر، اهمیت تأثیر تجمع‌های مکانی، شبکه‌ها، ارتباطات و سایر سازوکارهایی که منجر به سرریزی‌های منطقه‌ای می‌شوند را تصدیق می‌کنند. هر دو رویکرد به انواع تعاملات مکانی، اهمیت جابجایی عوامل تولید در توانمندسازی اقتصاد برای دستیابی به موقعیتی جدید و نوظهور اذعان دارند. تفاوت موجود میان این دو رویکرد، به نوع تلقی و تصور آن‌ها از چگونگی تعامل و روابط میان نهادها، جابجایی عوامل تولید، فرایندهای تصمیم‌گیری و تأکید متفاوت آن‌ها بر برخی موضوعات و مسائل خاص مربوط می‌شود. چهار زمینه مجادله بین این دو رویکرد عبارتند از:

1. Space Economy
2. Location
3. Geography
4. Concentration
5. Delocalization
6. Spatial Equilibrium and Disequilibrium

۷. فرضیه اصلی رویکرد فضاگریز این است که وجود تجمع منجر به رشد بهره‌وری تولید شده و از این‌رو، سیاست‌های بهینه توسعه منطقه‌ای، سیاست‌هایی هستند که مشوق مهاجرت عوامل تولید به سمت مناطق دارای تراکم جمعیتی بالاتر بوده تا مزیت‌های ناشی از تجمع مکانی فعالیت‌ها و افراد ایجاد و افزایش یابد. به عنوان مثال، بانک جهانی با استدلال به اینکه نوعی دوگانگی و تعارض بین شکوفایی (رونق) مکانی با شکوفایی افراد وجود داشته، بنابراین سیاست‌های منطقه‌ای با محوریت مناطق و مکان، به صورت خودکار مانع مهاجرت، تعدیل و جابجایی عوامل تولید شده، از این‌رو برخلاف منافع کل جامعه عمل می‌کند؛ بنابراین بانک جهانی توصیه می‌کند که مؤثرترین راه ایجاد کارایی، اتخاذ مدلی از توسعه است که بی‌توجه به موضوع فضا بوده و سیاست‌ها بدون توجه و ملاحظه صریح به مفهوم و تأثیرات فضا طراحی شوند.

۸. رویکرد مکان محور به نقش دام توسعه نیافتگی ناشی از ساماندهی ضعیف نهادی در جلوگیری و محدود نمودن قابلیت‌های رشد در برخی مناطق تأکید می‌کند. همچنین این رویکرد، بر نقش بسیار مهم سیاست‌گذاری در یافتن راه‌حلهایی برای شناسایی و ارتقای استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های محلی کمتر استفاده شده و فائق آمدن بر دام‌های توسعه‌ای مذکور تأکید می‌کند.

«اثرات متقابل جغرافیا و نهادها»، «ماهیت فرایندهای بلندمدت توسعه»، «ماهیت فرایندهای تصمیم‌گیری ملی - منطقه‌ای» و «اهداف در برابر پیامدها».

نظریه‌های اقتصاد متعارف، اقتصاد سنتی، جریان غالب، انگلو- ساکسون و یا اقتصاددانان آمریکا - انگلو دارای فروض متعددی هستند که کارکرد آن‌ها را در تبیین اقتصاد فضا غیرممکن می‌سازد. یکی از فروض اساسی که ناکارآمدی این نوع نظریه‌ها را در ابعاد اقتصاد فضا برجسته می‌کند، فرض همگنی فضا است که خود ریشه در فرض رقابت کامل دارد. پذیرش فرض مذکور نه فقط به معنی فقدان هویت مکان جغرافیایی فعالیت‌های تولیدی است. این حلقه مفقوده ابتدا توسط والتر آیزارد^۱ با الهام از ترجمه ادبیات نظریه‌های مکان‌یابی قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم آلمان و تقابل این نظریه‌ها با نظریه‌های اقتصاددانان انگلو- ساکسون در سال ۱۹۴۹ میلادی برای اندیشمندان انگلیسی‌زبان شناسانده شد. پس از آن توسط فرانسوا پرو در سال ۱۹۵۰ میلادی برجسته گردید. تداوم این نوع تلاش‌ها نه فقط منجر به نظریه‌های اقتصاد فضا در قالب اقتصاد منطقه‌ای و علم منطقه‌ای در قرن بیستم گردید، بلکه همچنین بستر نحله‌های جدید فکری را در زمینه نظریه‌های جدید جغرافیای اقتصادی و تجارت بین‌الملل در قرن بیست و یکم فراهم نمود (بانوئی و جهانفر، ۱۳۹۵).

توصیه اهمیت زمان در کنار نادیده گرفتن فضا توسط مارشال نه فقط یکی از ارکان نحله فکری غالب را در عرصه اقتصاد باز نمود، بلکه همچنین بعد از جنگ جهانی دوم، الهام‌بخش الگوهای کلان رشد اقتصادی با تأکید بر رخنه به پایین نیز شد. این نوع نحله فکری و الگوهای مرتبط به آن را می‌توان در نظریه‌های فضاگریز طبقه‌بندی کرد که دارای سه مؤلفه کلی زیر هستند:

الف) بازار آزاد درواقع به شیوه‌ای عمل می‌کند که موجب تخصیص بهینه منابع می‌شود. سریع بی‌دردسر و ذاتاً بی‌هزینه در قالب فرض هزینه حمل و نقل صفر یا هزینه حمل و نقل رایگان.

ب) نوعی سازگاری بنیادی منافع میان گروه‌های اجتماعی، جوامع، مناطق و دولت‌های ملی وجود دارد.

ج) در غیاب مداخله گمراه‌کننده دولت، درجه تحرک اقتصادی در دنیای واقعی به حدی است که فرض تحرک کامل فعالیت‌های اقتصادی، عوامل تولید بی‌هزینه و آنی است.

از این‌رو، پذیرش این مؤلفه‌ها در کنار فروض آن‌ها به این معنی است که مسئله اقتصاد فضا بی‌تأثیر بوده یا در بهترین حالت برونزا خواهد بود.^۲

1. Walter Isard

۲. همچنین قابل ذکر است [به‌طور کلی] توجه مارکسیست‌ها به فضا نیز کمتر از توجه اقتصاددانان نئوکلاسیک به این مقوله است. زمانی هم که به آن می‌پردازند، در کسوت برخی از انواع نظریه‌های وابستگی^۲ است که فضا به شکل مرکز - جایی که سرمایه‌داران انحصارگر بین‌المللی رهبری را به عهده دارند - و پیرامون - جایی که مناطق با کشورهایی که مردمشان استثمار شدیدی را تحمل می‌کنند - درمی‌آیند. بنابراین مراد از مناطق یا فضا در این نوع نظریه‌ها برحسب ساختار قدرت بین‌المللی و بین منطقه‌ای و توزیع و درآمد ناشی از آن تعریف می‌شوند (بانوئی و جهانفر، ۱۳۹۵).

مفهوم اقتصاد فضا از منظر آیزارد عبارت است از نظریه عمومی مکان‌یابی و اقتصاد فضا به عنوان کلیت نظم فضایی فعالیت‌های اقتصادی با تأکید بر توزیع جغرافیایی نهاده‌ها (واسطه‌ای، عوامل تولید، زمین، آب و...) و ستانده‌ها (بازار مصرف) و همچنین تغییرات جغرافیایی، قیمتی و هزینه‌ها.

به لحاظ روش‌شناسی طرفداران نظریه فضاپذیر سؤال کجا باید تولید شود؟ را در تقابل با اقتصاد متعارف مطرح می‌کنند که پیش از آن کمتر مورد توجه پیشگامان نظریه اقتصاد فضا قرار گرفته بود. این در حالی است که نظریه‌های فضاگریز به‌طور کلی پاسخ به سه سؤال زیر را مورد توجه قرار داده است. نخست، چه کالا و چه مقدار باید تولید شود؟ دوم، کالاها چگونه تولید می‌شوند؟ و سوم، این کالاها برای چه کسانی تولید و نحوه توزیع آن‌ها چگونه است؟

نظریه‌های فضاپذیر سؤال کالاها در کجا باید تولید شوند را مطرح نمودند. کم‌توجهی به مسئله این سؤال موجب گردید که مارک بلاگ^۱ در کتاب خود با عنوان روش‌شناسی علم اقتصاد معتقد است که نظریه‌های اقتصادی با نگاه به گذشته چنین عکس‌العمل نشان دهد: نظریه‌های اقتصاد غالب به‌طور ماهرانه‌ای موفق شدند نظریه‌های مکان‌یابی را به حاشیه ببرند و این غفلت تاکنون نیز ادامه دارد.

همان‌طور که از نظر گذشت برخلاف نظریه‌های فضاگریز، نه فقط فضا خنثی نیست بلکه با سؤال کجا باید تولید شود، اهمیت آن بیش از پیش مورد توجه طرفداران نظریه‌های فضاپذیر گردید. از دیگر سو، بعضی از پژوهشگران در اواخر قرن بیستم از یک طرف با مطرح کردن فرضیه زوال فاصله‌ها^۲ و از طرف دیگر با معرفی جغرافیای مجازی^۳ چشم‌انداز تداوم و پایداری آتی نظریه‌های فضاپذیر را مورد تردید قرار می‌دهند.

این پژوهشگران دو عامل کلی را برای این نوع تردیدها مطرح می‌کنند که عبارتند از: جهانی شدن اقتصاد و برداشته شدن مرزهای جغرافیایی کره زمین و ظهور اقتصاد دانش‌بنیان مانند فناوری اطلاعات و ارتباطات و اثرات آن در فضای دانش. در رد مشاهدات فوق طرفداران نظریه‌های فضاپذیر دو دلیل زیر را مطرح می‌کنند. نخست اینکه شواهد نشان می‌دهد ظهور جهانی شدن (ICT) و توسعه منجر به کاهش اهمیت فضا نشده است. علت اصلی آن است که جهان دیجیتالی در بسیاری امور نمی‌تواند جایگزینی برای جهان مادی داشته باشد، با این حال ممکن است در بسیاری از موارد ساختارهای فیزیکی و جغرافیایی را از طریق تفاوت‌های هزینه تعیین نماید. علاوه بر آن، در دهه گذشته هیچ نوع تغییر یا انتقال اساسی در ادغام ساختارها و الگوهای حمل و نقل فیزیکی رخ نداده است (بانوئی و جهانفر، ۱۳۹۵).

1. Mark Bloug
2. Death Distance Hypothesis
3. Virtual Geography

سیاست‌های جدید توسعه منطقه‌ای: عدم مکان‌محور یا مکان‌محور و چالش‌های آن

به باور بسیار از تحلیلگران اقتصاد منطقه‌ای، دهه ۱۹۹۰ میلادی نقطه عطف ظهور سیاست‌های جدید توسعه منطقه‌ای در جهان به شمار می‌رود و تاکنون نیز ادامه دارد. یکی از دلایل مختلف این نقطه عطف، اثرات جهانی شدن بر تغییرات سیاست‌های اقتصاد ملی و اثرات آن در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای است. این نوع سیاست‌ها به طور کلی به استراتژی جدید «کلان فکر کن و خرد عمل کن» معروف است. به لحاظ سیاست‌گذاری، مراد از کلان، عوامل بیرونی همچون اقتصاد ملی و جهانی است و مراد از خرد توزیع فضایی فعالیت‌های اقتصادی در پهنه سرزمینی جغرافیایی یک کشور است. ظهور این پدیده‌ها در کنار دو نحله فکری «عدم مکان‌محور» و «مکان‌محور» منجر به توصیه دو نوع سیاست‌گذاری‌های توسعه منطقه‌ای در جهان شده است.

نحله فکری فضاگرای که به طور کلی به اجماع واشنگتنی معروف است، مسئله تغییر شکل جغرافیایی اقتصادی را اساس توصیه سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای قرار داده است، زیرا بر این باورند که آزادسازی اقتصادی و جهانی شدن اقتصاد، پیشرفت تکنولوژی حمل و نقل، رشد شتابان و فراگیر فناوری ارتباطات و اطلاعات در کناره بهره‌گیری از تکنولوژی دیجیتال، فیبر نوری و ماهواره انتقال حجم بالایی از اطلاعات بین مکانی را با هزینه‌های به مراتب پایین‌تر از آنچه قبل از دهه ۱۹۶۰ میلادی تصور می‌شد، فراهم ساخته است. به عنوان مثال می‌توان به خدمات مالی، بازاریابی که بر مبنای دانش و مبادلات تجاری مبتنی بر اطلاعات باهم رقابت می‌کنند، اشاره نمود (بانوئی و همکاران، ۱۳۹۸).

ویلیامسون در سال ۱۹۶۵ با استفاده از GDP و درآمد سرانه کشورها نشان داد در چارچوب فروض خاصی، کشورها میل به همگرایی دارند؛ یعنی اگر عوامل تولید نشانه‌های بازار را دنبال نمایند، رشد و رفاه حداکثر می‌شود. در فرایند اولیه شاید به طور طبیعی عدم تعادل / عدم توازن منطقه افزایش یابد و به بیانی واگرا باشد، اما رشد اقتصادی به صورت خودکار با افزایش نابرابری با مرکز مکانی همراه بوده و تنها در مرحله‌های بعدی توسعه که توزیع عادلانه‌تر فعالیت‌ها و پراکندگی مکانی همراه هویدا خواهد شد. مک‌کین در کتاب مشاهدات خود به لحاظ تاریخی به این نکته می‌رسد که ویلیامسون در کنار فرض خطی توسعه رستو قرار دارد. این نوع نظریه‌ها دو نارسایی اساسی دارد: نخست، نقش نهادها و اهمیت آن‌ها را در توسعه منطقه‌ای نادیده می‌گیرد؛ دوم، غفلت از مکان جغرافیای اقتصادی و سرریزهای دانش و تعاملات پیچیده آن‌ها (بانوئی و همکاران، ۱۳۹۸).

گزارش توسعه سال ۲۰۰۹ بانک جهانی نیز تلاش می‌کند با عنوان تغییرات شکل جغرافیای اقتصادی نظریه‌های فضاگرای را مبنای تحلیل سیاست‌های توسعه منطقه‌ای خود قرار دهد. به نظر می‌رسد از منظر روش‌شناسی کانون توجه گزارش مزبور با کارکرد نه (۹) عنصر کلیدی و چگونگی کارکرد این عناصر در راهبردهای سیاست‌های توسعه منطقه مورد توجه قرار می‌گیرد که این عناصر عبارتند از:

الف) سه (۳) D: که مفهوم، تراکم،^۱ فاصله^۲ و تقسیم‌بندی^۳ است. از نگاه بانک جهانی سه D بیانگر ابعاد فضایی توسعه‌ای است که ماهیت جغرافیایی دارد.

ب) سه (۳) I: منظور ابزار سایت توسعه منطقه است که عبارتند از نهادها،^۴ زیربنای^۵ و مداخله‌های سیاستی.^۶

ج) سه (۳) S: درواقع سه لایه و قلمرو جغرافیایی را مدنظر قرار می‌دهد که عبارتند از منطقه‌ای در مقیاس جغرافیایی یک کشور، ملی در مقیاس کشورها و مقیاس بین‌المللی در مقیاس قاره‌ها.

با توجه به نه (۹) عنصر گفته شده بانک جهانی اذعان می‌کند جهان یکنواخت نیست و غیر مسطح بودن جهان هیچ مشکلی را در کارکرد عناصر فوق‌الذکر، در چارچوب نحله فکری فضاگریز در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای ایجاد نمی‌کند.

تمرکز و ادغام فعالیت‌های اقتصادی در محدوده جغرافیایی شهر و نواحی صنعتی کشورها و حتی قاره‌ها از مزیت کارایی اقتصادی بهره‌مند می‌شود. این بهره‌مندی موجب افزایش درآمد و نابرابری ثروت عدم تعادل فضایی بین مناطق مستقل از اینکه مناطق داخل یک کشور/ میان کشورها و میان قاره باشد که به طور کلی به مرکز معروف است و سایر مناطق پیرامون نامیده می‌شود. در بلندمدت این نوع عدم تعادل فضایی و واگرایی میان مناطق منجر به تعادل فضایی و درنهایت بستر توسعه همه‌جانبه را فراهم می‌کند. بر اساس این نحله فکری، کارکرد نهادها در توسعه منطقه‌ای متأثر از جغرافیا نیستند. به بیان دیگر، کارکرد نهادها در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای «مکان-آزاد» و یا «مکان-خنثی» هستند. علاوه بر آن، پیشرفت بخش‌های زیربنایی موجب کاهش عدم مزیت جغرافیایی بین مناطق پیشرفته (مرکز) و مناطق توسعه نیافته (پیرامون) خواهد شد و این عدم مزیت به نوبه خود موجب حرکت مردم از مناطق جغرافیایی و فقیر به مناطق جغرافیایی ثروتمند می‌گردد و ماحصل آن، بهبود رفاه در جامعه را فراهم می‌کند.

همان‌طور که پیش‌تر از نظر گذشت، در مقایسه با نحله فکری پیشین، نحله فکری مکان‌محوری است که در آن مسئله فضا (مکان) نقش کلیدی در توسعه سیاست‌های توسعه منطقه‌ای ایفا می‌کند. اجرای سیاست‌های توسعه منطقه‌ای اتحادیه اروپا و طیف وسیعی از پژوهشگران طرفدار این نوع نحله فکری و به تبع آن، سیاست‌های توسعه منطقه‌ای به شمار می‌روند. این نوع نحله فکری قبل از ارائه سیاست‌های توسعه منطقه‌ای، چارچوب نگرش خود را در پنج مشخصه که حاکی از عدم تعادل فضایی جهان توجه به چندوجهی بودن محتوای ابعاد مکان در عصر جهانی شدن را برجسته می‌کند. نخست، عمده اقتصاد جهانی دوره‌ای از همگرایی

1. Density
2. Distance
3. Devision
4. Institutions
5. Infrustructure
6. Interventions

آهسته بین‌المللی را تجربه می‌کند دوم، تجارت جهانی به دلیل رشد کشورهای آسیایی، به‌ویژه چین و هند به سمت شرق تمرکز یافته است. سوم، حوزه ادغام فرامنطقه‌ای مانند اتحادیه اروپا و پیمان تجارت آزاد آمریکای شمالی^۱ و آسیای جنوب شرقی، سهم خود را از فعالیت‌های اقتصاد جهانی افزایش داده‌اند. چهارم، مناطق شهری که اصطلاحاً شهرهای جهانی نامیده می‌شوند نقش مهمی در الگوی اشتغال جهانی دارند و به تبع آن، سهم قابل توجهی از مبادلات تجاری را به خود اختصاص می‌دهند. پنجم، رشد اقتصادی صرفاً به رشد کلان‌شهر خلاصه نمی‌شود. رشد اقتصادی می‌تواند در میان سیستم‌های مختلف شهری به روش‌های مختلف توزیع گردد.

نحله فکری فضاپذیر، با طرح دو نارسایی از نحله فکری فضاگریز^۲ حداقل سه عامل زیر را در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای مورد تأکید قرار می‌دهند؛ نخست، نقش حیاتی تعاملات بین نهادها و جغرافیا در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای است. دوم، توسعه مناطق و شهرهای کوچک در مقابل توسعه شهرهای بزرگ. تأکید بر تعاملات بین نهادها و جغرافیای اقتصادی، بستر تحقق توسعه منطقه‌ای را از طریق سازمان فضایی امکان‌پذیر می‌کند. سوم، تعلق خاطر یا حس ارزش‌های مکانی است که می‌تواند سهم بسزایی در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای ایفا نماید. به باور آمارتیا سن این نوع تعلق خاطر و یا حفظ ارزش‌های مکانی بیانگر سرمایه اجتماعی مکانی و یا جغرافیایی باشد و نقش کلیدی در تعیین محیط نهادی ایفا نماید که در آن توسعه اتفاق می‌افتد (بانوئی و همکاران ۱۳۹۸ و مک‌کین، ۱۳۹۴).

بر اساس مطالب فوق‌الذکر، موضوع اقتصاد منطقه‌ای با مسئله جغرافیای مرتبط است. از این‌رو، سیاست‌گذاری در این حوزه بسیار متفاوت از سیاست‌گذاری‌های اقتصادی بخش عمومی است؛ زیرا انگیزه و کارکردهای سیاست‌های منطقه‌ای دارای ماهیت مکانی بوده و بنابراین اتخاذ تصمیم برای مداخلات عملیاتی و اجرایی، به عملکرد محیط اقتصاد محلی بستگی دارد. نظر به اینکه محیط اقتصاد محلی می‌تواند طیف گسترده‌ای از مقیاس‌های فضایی از یک ناحیه شهری تا ناحیه یک کلان‌شهر و یا مقیاس‌های فضایی بسیار بزرگ‌تر شامل شهر و اقتصاد منطقه‌ای پیرامون آن، یا حتی اقتصاد منطقه‌ای مشتمل بر چند شهر را دربر بگیرد؛ بنابراین، نوع تعریف واژه محلی تعیین‌کننده ماهیت کارکرد و بازخوردهای آن سیاست خواهد بود.

از این‌رو، تعیین مؤلفه‌های مهم اقتصادی مانند متوسط میزان اشتغال و بیکاری، سطوح درآمد، قیمت مسکن و زمین یا دیگر شاخص‌های مربوط به دسترسی و یا محرومیت از خدمات اجتماعی، به نحوه تعریف محدوده نواحی فضایی بستگی داشته و تغییر در قلمرو جغرافیایی ممکن است نتایج مقداری متفاوت ایجاد نماید. به عبارتی برای بررسی و ارزیابی هر نوع مداخله سیاستی احتمالی، باید به تعریف فضایی محیط اقتصادی محلی توجه نمود. به همین منظور سیاست‌های اقتصاد شهری و منطقه‌ای را در دو گروه مداخلات سیاستی طبقه‌بندی

1. North american free trade agreement (NAFTA)

۲. دو نارسایی فوق‌الذکر عبارتند از: الف) به علت امتناع از نقش و اهمیت مکان در نحله فکری عدم مکان محور، تصمیم‌سازی در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای فرایندی است از بالا به پایین. از این‌رو، تحت این شرایط فرایند تصمیم‌سازی از پایین به بالا بی‌معنی خواهد بود. ب) اتخاذ این نوع سیاست‌های بیشتر ماهیت ابزار دارند مانند توسعه زیربنای (ساختن راه‌ها، راه‌آهن، خدمات بهداشتی و غیره) در کنار کمک‌های دولت.

می کنند. گروه اول مجموعه سیاست های قرار دارد که صرفاً بر محیط اقتصاد شهر متمرکز شده و هدف گذاری آن ها در مقیاس فضای شهر و حومه شهر محدود می شود و گروه دوم مجموعه سیاست های را شامل می شود که هدف گذاری آن ها در مقیاس فضایی و اقلیمی بسیار بزرگ تر منطقه ای با عنوان سیاست های کلی منطقه ای شناخته می شوند.^۱

رایج ترین نوع سیاست های منطقه ای، سیاست های طرف عرضه هستند که در مسیر بهبود شرایط محیطی برای سرمایه گذاری محلی از طریق ارتقاء کیفیت نهادها و عوامل تولید محلی تلاش می کنند. سیاست های منطقه ای طرف عرضه تأکید و تمرکز ویژه ای بر روی نهادها و عوامل تولید مکان محور دارند. در اقتصاد بین منطقه ای که در آن سرمایه و نیروی کار سیال و دارای قابلیت جابجایی است، نهادها و عوامل تولیدی مکان محور شامل مواد خام طبیعی، زمین و نهادهای زیرساختی محلی بوده و علاوه بر این ها بخش های خاصی از بازار نیروی کار نیز غیرمنقول و غیرمتحرک محسوب می شود یا توجه به اینکه موقعیت مکانی مواد خام نمی تواند تحت تأثیر نهادهای مداخلات سیاستی قرار گیرد، سیاست های منطقه ای در درجه اول بر افزایش کیفیت و تنوع نهادهای زیرساختی محلی و یا اعطای یارانه برای تأمین هزینه های نهادهای نیروی کار مانند تأمین هزینه های بازآموزی و ارتقای سطح مهارت نیروی کار متمرکز خواهد بود. این موارد معمولاً رویه های غیرمستقیمی برای کاهش هزینه های واقعی نهادهای تولید به شمار می روند (مک کین، ۱۳۹۴).

معمولاً تمرکز اصلی سیاست های منطقه ای برای افزایش سطح کیفی و تنوع نهادها محلی، بهبود و ارتقای زیرساخت های حمل و نقل محلی است، زیرا تأثیر انتظاری این سیاست ها در درجه اول کاهش هزینه های دسترسی به منطقه مورد نظر بوده است. از این رو، دستاوردهای ناشی از این سیاست به عنوان عناصر کلیدی و استراتژیک در زیرساخت های حمل و نقل محلی تلقی شده است که منطقه مورد نظر را به سایر بخش های اقتصاد منطقه ای مرتبط می کنند. دو اثر برای این رویکرد کلی وجود دارد، نخست، نهادهای حمل و نقل، بدون توجه به اینکه کالاها جابجا می شوند یا افراد، به عنوان نهادهای ضروری برای تقریباً تمام فعالیت های صنعتی و تجاری به شمار می آیند. دوم، تشویق مهاجرت و جابجایی شرکت ها به درون منطقه برای سرمایه گذاری بیشتر است. از این رو انتظار می رود، اگر بهبود و ارتقاء وضعیت زیرساخت های بخش حمل و نقل بتواند هزینه های نسبی حمل و نقل و امکان دسترسی به مناطق محروم را افزایش دهد، علاوه بر افزایش بهره وری کل عوامل تولید، جریان ورود مهاجرت و انتقال سرمایه گذاری به داخل این مناطق را تشویق کند. ذکر این نکته لازم است که سیاست هایی مانند محدوده ویژه اقتصادی^۲ نیز انتقال و جابجایی سرمایه گذاری مهاجر و سیال به منطقه از طریق کاهش غیرمستقیم قیمت زمین را تشویق می کند. این سیاست ها از طریق اعطای مستقیم و یا غیرمستقیم یارانه به سرمایه گذاری صورت گرفته در منطقه با پرداخت یارانه های اجاره،

۱. نظر به اینکه در بخش تأکید بر سیاست های اقتصاد منطقه ای است از این رو، سیاست های اقتصاد شهری تشریح نخواهد شد و به تشریح سیاست های منطقه ای بسنده خواهد شد.

1. Enterprise Zone

اعمال معافیت یا تخفیف در مالیات زمین محلی، پرداخت یارانه دولتی برای خرید عمران، تغییر کاربری و یا فراهم نمودن زیرساخت‌های عمرانی زمین، عملیاتی خواهد شد (مک‌کین، ۱۳۹۴).

پیوندها و ادغام فعالیت‌ها در الگوی جدید جغرافیای اقتصادی (NEG)^۱

والتر ایزارد ابتدا با الهام از نظریه‌های مکان‌یابی آلمان و تقابل آنها با نظریه‌های متعارف، واژه «اقتصاد فضا»^۲ را در سال ۱۹۴۹ میلادی معرفی می‌کند. پس از آن، پیشگامان اقتصاد فضا مانند فرانسوا پرو،^۳ هری ویلیام ریچاردسون،^۴ پیتر نیجکامپ^۵ و اخیراً نیز پل کروگمن^۶ با همکاری ماساهیسا فوجیتا،^۷ نظریه‌های جدید جغرافیای اقتصادی^۸ را در سیاست‌گذاری‌های مختلف منطقه‌ای مورد استفاده قرار داده‌اند. این نوآوری ایزارد، دست‌کم دو پیامد کلی در قرن بیستم و قرن بیست و یک به همراه داشته است: نخستین پیامد، تحولات نظام حسابداری بخشی منطقه‌ای مانند جدول داده-ستانده تک منطقه‌ای^۹، جدول داده-ستانده دو منطقه‌ای^{۱۰} و جدول داده-ستانده چند منطقه‌ای^{۱۱} است. دومین پیامد، کارکرد این جداول در تحلیل‌های اقتصادی فضا، تعادل و عدم تعادل فضایی مناطق در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مناطق است. از منظر ابعاد فضایی و توزیع جغرافیایی نهاده‌ها و ستانده‌های فعالیت‌های اقتصادی، مدل تک منطقه‌ای منحصر به قلمرو جغرافیایی یک منطقه است. مدل دو منطقه‌ای توزیع جغرافیایی نهاده‌ها و ستانده‌های فعالیت‌های اقتصادی را در تقسیمات پهنه سرزمین در دو منطقه آشکار می‌نماید؛ اما در مدل چند منطقه‌ای توزیع فضایی نهاده‌ها و ستانده‌ها، به شکل مبادلات تجاری درون منطقه‌ای و بین منطقه‌ای است. مدل چند منطقه‌ای نه فقط قابلیت سنجش بخشی از نظریه اقتصاد فضا را دارد، بلکه همچنین مورد توجه پایه‌گذاران نظریه‌های جدید جغرافیای اقتصادی مانند کروگمن، فوجیتا و تایسه^{۱۲} در سنجش ادغام فعالیت‌ها نیز قرار گرفته است. پیوندهای فضایی به شکل پیوندهای درون منطقه‌ای (پیوندهای داخلی) و پیوندهای بین منطقه‌ای (پیوندهای خارجی)، معیارهای سنجش ادغام فعالیت‌ها در تحلیل‌های عدم تعادل فضایی به شمار می‌روند (بانوئی و همکاران ۱۳۹۷).

از منظر ابعاد فضایی، نظریه‌های جدید جغرافیای اقتصادی نیز به دو گروه کلی تقسیم می‌شوند. گروه اول، نظریه‌های فضاگیز و گروه دوم فضاپذیر هستند که پیش‌تر مورد بررسی قرار گرفت. در نظریه‌های فضامحور

۱. قابل ذکر است بیشتر مطالب این بخش - پیوندها و ادغام فعالیت‌ها در الگوی جدید جغرافیای اقتصادی (NEG) - برگرفته از مقاله «رابطه بین جدول داده-ستانده چند منطقه‌ای و اقتصاد فضا در نظریه جدید جغرافیای اقتصادی (NEG)» بانوئی و همکاران است که در پنجمین همایش کاربرد الگوهای داده-ستانده در برنامه‌ریزی اقتصادی و اجتماعی دانشگاه الزهرا در اسفندماه ۱۳۹۷ ارائه شده است.

2. Space Economy
3. Francios Perroux
4. Harry William Richardson
5. Peter Nijkamp
6. Paul Krugman
7. Masahisa Fujita
9. New Economic Geography
9. Single Region Input-Output Table
10. Two Region Input-Output Table
11. Multi-Region Input-Output Table
12. Thisse

جدید جغرافیای اقتصادی، تمرکز (ادغام)، جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی، به عنوان دو عامل اقتصادی کلیدی مورد توجه قرار می‌گیرند. عوامل غیرارادی یا خصیصه اول^۱ شامل برخورداری بعضی از مناطق از منابع طبیعی، امکانات حمل و نقل از طریق رودخانه‌ها یا بنادر نسبت به سایر مناطق که اساساً معطوف به نظریه‌های جغرافیایی قدیم است و عوامل ارادی در بعضی از مناطق شامل سیاست‌های دولت برحسب مالیات‌ها و سوبسیدها، اساس پایه نظری جغرافیای اقتصادی جدید را تشکیل می‌دهد.^۲

نظریه‌های فضاپذیر نظریه‌های جدید جغرافیای اقتصادی، خصیصه دوم را اساس حرکت مکانی ادغام و یا پراکندگی فعالیت‌های اقتصادی در چارچوب مرکز-پیرامون در کنار تفکیک جغرافیایی مانند شمال-جنوب، مناطق توسعه‌یافته-در حال توسعه و شهرهای توسعه‌یافته-در حال توسعه مورد توجه قرار می‌دهند. طرفداران نظریه جدید جغرافیای اقتصادی، مسئله خصیصه دوم در کنار نیروهای عوامل گریز از مرکز و نیروهای متمایل به مرکز در ادغام و یا پراکندگی فعالیت‌های اقتصادی را چنین تصور می‌کنند: ادغام و پراکندگی فعالیت‌های تولید به صورت نیروهای متمایل به مرکز و نیروهای گریز از مرکز عمل می‌کنند.^۳ برای این منظور، یک اقتصاد جهانی فرضی را در نظر می‌گیرند که در آن، بعضی از مناطق مرکز به طور تصادفی یا تاریخی به مرحله مزیت خود ساماندهی^۴ و یا خود پایداری^۵ در فعالیت‌های صنعتی نسبت به سایر مناطق (پیرامون) می‌رسند. این پایداری موجب افزایش دستمزد و به تبع آن، حرکت نیروی کار می‌گردد. در طول زمان، تقاضا برای محصولات صنعتی افزایش می‌یابد. افزایش فعالیت‌های صنعتی در مرکز، بستر ادغام بیشتر صنایع و افزایش دستمزد را فراهم می‌کند. پرسش مهم این است که آیا فرایند ادغام صنایع همواره پایدار خواهد بود؟ نظریه جدید جغرافیای اقتصادی توصیه می‌کند که شکاف دستمزدها بین مناطق، ادغام صنایع بیشتر را ناپایدار می‌کند. تحت این شرایط، بنگاه‌های تولیدی با هدف سودآوری بیشتر، تصمیم به جابه‌جایی در منطقه دوم می‌گیرند. فرایند ادغام صنایع در منطقه دوم همانند منطقه اول است و بنگاه‌ها، منطقه سوم را انتخاب می‌کنند و تا آخر.^۶

در چارچوب این نظریه، مبادلات واسطه‌ای بین منطقه‌ای و درون منطقه‌ای به صورت نیروهای متمایل به مرکز (ادغام اقتصادی) و نیروهای گریز از مرکز (پراکندگی اقتصادی)، تنها عامل جابه‌جایی بخش‌های اقتصادی یک منطقه به منطقه دیگر به شمار می‌رود. به عنوان نمونه، نظریه بیان می‌کند که صنایع بالادستی (صنایعی که پیوندهای پیشین بیشتری نسبت به پیوندهای پسین دارند)، اول تصمیم به جابه‌جایی می‌گیرند، حال آنکه در صنایع پایین‌دستی (صنایعی که پیوندهای پیشین آنها کمتر از پیوندهای پسین آنها است)، جابه‌جایی کندتر

1. First Nature

۲. برای اطلاع بیشتر از وجه اشتراک بین نظریه‌های جغرافیای اقتصادی قدیم و جدید به (Krugman (۱۹۹۸) مراجعه نمایید.

3. Centripetal and Centrifugal Forces

4. Self-reorganizing

5. Self-reinforcing

۶. برای اطلاع بیشتر از زوایای مختلف این نظریه‌ها به منابع زیر مراجعه کنید:

Krugman (1993); Fujita & Mari (2005); Krugman (1998a); Fujita et al. (2001); Schmutzler (1999)

خواهد بود. به عبارت دیگر، بخش یا بخش‌های اقتصادی که پیوندهای پیشین آن‌ها کمتر از پیوندهای پسین آن‌ها است، اول حرکت می‌کنند و سپس نوبت به بخش یا بخش‌هایی می‌رسد که پیوندهای پیشین آن‌ها بیشتر از پیوندهای پسین آن‌ها می‌باشد.

مطالب فوق، بستر سه مشاهده کلی را فراهم می‌کند؛ نخست، نظریه فوق را می‌توان مبنای سیاست‌های توسعه منطقه‌ای قرار داد، دوم، پیوندهای فضایی فعالیت‌های اقتصادی درون منطقه‌ای و بین منطقه‌ای در تحلیل ادغام یا پراکندگی فعالیت‌ها حائز اهمیت هستند و سوم، فقط جدول داده- ستانده چندمنطقه‌ای می‌تواند نیازهای آماری این نوع تحلیل‌ها را فراهم کند.

مارشال^۱ در سال ۱۹۲۰ میلادی صرفه‌های خارجی^۲ را عامل شکل‌گیری ادغام اقتصادی می‌داند و برای این منظور، سه عامل را منشأ شکل‌گیری ادغام اقتصادی معرفی می‌کند:

الف) بازارهای بزرگ؛

ب) پیوندهای پسین و پیشین مبادلات واسطه‌ای؛

ج) اثرات سرریزی دانش.

ادغام اقتصادی، به صرفه‌های مقیاس منجر می‌شود و صرفه‌های مقیاس به نوبه خود، ادغام اقتصادی بیشتری را در یک منطقه دامن می‌زند. مسئله ادغام، نقش کلیدی را در شناخت نابرابری فضایی فعالیت‌های اقتصادی و به تبع آن، توسعه منطقه‌ای ایفا می‌کند. در این مورد، از یک طرف میردال^۳ (۱۹۵۷) مسئله ادغام فعالیت‌ها را در نظریه معروف علیت چرخه و انباشت بین مرکز و پیرامون در قالب اثرات بخش (نیروهای متمایل به مرکز) و اثرات بازدارنده (نیروهای گریز از مرکز) در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای مطرح می‌کند و از طرف دیگر، هیرشمن^۴ (۱۹۵۸) در نظریه رشد غیرمتوازن خود، پیوندهای پسین و پیشین فعالیت‌های اقتصادی را معرفی می‌نماید. حال آنکه نظریه جدید جغرافیای اقتصادی به جای واژه‌های پسین و پیشین، واژه‌های «صنایع بالادستی» و «صنایع پایین‌دستی» را در مورد ادغام و پراکندگی جغرافیایی فعالیت‌های اقتصادی به کار می‌برد. در چارچوب این نظریه، تمرکز فعالیت‌های صنعتی در یک منطقه، بستر تولید انواع مختلف کالاهای واسطه‌ای (نهاده‌های واسطه‌ای) را برای فعالیت‌های اقتصادی فراهم می‌کند و بیانگر هزینه پایین خرید کالاهای واسطه‌ای برای تولید کالاهای نهایی است که به پیوندهای پسین و پیوندهای پیشین معروف است. تولید کالاهای نهایی به نوبه خود، بازارهای محلی را برای کالاهای واسطه‌ای ایجاد می‌کند که پیوند پسین نامیده می‌شود. برآیند این دو نوع پیوند، به فرایند ادغام صنایع در یک منطقه (مرکز) منجر خواهد شد. با توجه به رابطه بین «ادغام»

1. Marshal
2. Externalities
3. Myrdal
4. Hirshmann

و «پیوند»، توسعه منطقه‌ای به عنوان جابه‌جایی مکانی ادغام فعالیت‌های اقتصادی، بیانگر توسعه منطقه‌ای است؛ یعنی زمانی که یک منطقه به هر دلیلی (مانند تصادف تاریخی یا برخورداری از شرایط اولیه مزیت، مانند برخورداری از منابع، شرایط آب و هوا و دسترسی به بازارهای بین‌المللی) شروع به توسعه می‌کند، ادغام صنایع ناشی از صرفه‌های خارجی اتفاق می‌افتد و در نهایت، به خود ساماندهی تمرکز صنعت در آن منطقه منجر خواهد شد. در چارچوب این نظریه، نابرابری فضایی توسعه به عنوان نابرابری ادغام فضایی تولید یا فعالیت اقتصادی مورد توجه قرار می‌گیرد. اما پرسش مهم این است که فرایند خود ساماندهی ادغام صنایع در منطقه (مرکز) تا چه مدت ادامه خواهد یافت؟ در چارچوب این نظریه، نیروهای گریز از مرکز مانند افزایش دستمزد، افزایش قیمت زمین و آلاینده‌ها در گذر زمان موجب پراکندگی (جابه‌جایی مکانی) فعالیت‌های اقتصادی خواهند شد؛ یعنی بعضی از صنایع به مکان (منطقه‌ای) حرکت می‌کنند که هزینه‌های نیروی کار و زمین ارزان‌تر است. پرسش مهم دیگر آن است که کدام صنایع یا بخش‌های اقتصادی، اول تصمیم به حرکت و جابه‌جایی از یک مکان جغرافیایی (مرکز) به مکان جغرافیایی دیگر (پیرامون) می‌گیرند و بعد از آن، کدام بخش‌ها؟ نظریه جدید جغرافیای اقتصادی بیان می‌کند که صنعت یا بخش‌های اقتصادی که افزایش دستمزد و پیوندهای پسین و پیشین کمی با سایر بخش‌های اقتصادی دارند، اول تصمیم به جابه‌جایی می‌گیرند، ولی احتمال جابه‌جایی بخشی که در منطقه توسعه‌یافته (مرکز) واقع شده و پیوندهای قوی با سایر صنایع در همان منطقه دارد، بسیار ضعیف خواهد بود (بانوئی و همکاران ۱۳۹۷).

۱-۲- بررسی و تحلیل تعارض‌ها، عدم توازن‌ها و عدم تعادل‌های بین بخشی و بین منطقه‌ای

در ادبیات مربوط به تفاوت‌های ساختاری میان مناطق، دو مفهوم قطبی شدن منطقه‌ای و قطبی شدن بخشی مطرح می‌شود. قطبی شدن منطقه‌ای بر اساس مفهوم فضای جغرافیایی مورد مطالعه قرار می‌گیرد و در آن فاصله مکانی فعالیت‌ها و آثار این تفاوت‌ها روی الگوی توزیع جغرافیایی فعالیت‌ها در نظر گرفته می‌شود. در مورد قطبی شدن بخشی نیز مفهوم فضای اقتصادی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

در فضای اقتصادی دو محور اساسی در مطالعات نظری مربوط به تفاوت‌های منطقه‌ای وجود دارد که اولین آن، نظریه قطب رشد و دومین محور، نظریه دوگانگی اقتصادی است. فرانسوا پرو در خصوص نظریه قطب رشد و قطبی شدن فضا معتقد است توسعه یا رشد در مسیر خود منجر به قطبی شدن فضا می‌گردد. جان فریدمن نیز با ارائه نظریه مرکز-پیرامون در چارچوب روابط حاکمیت-وابستگی و هیگینز با ارائه معیارهای قطبی شدن و بررسی تعدد قطب‌ها، اساسی‌ترین مباحث را بیان داشته‌اند. از دیدگاه آثار رشد قطبی، ایزارد با استفاده از مفهوم امواج درآمدی و هیرشمن با استفاده از امواج ابداعاتی، به بررسی آثار یاد شده پرداخته‌اند.

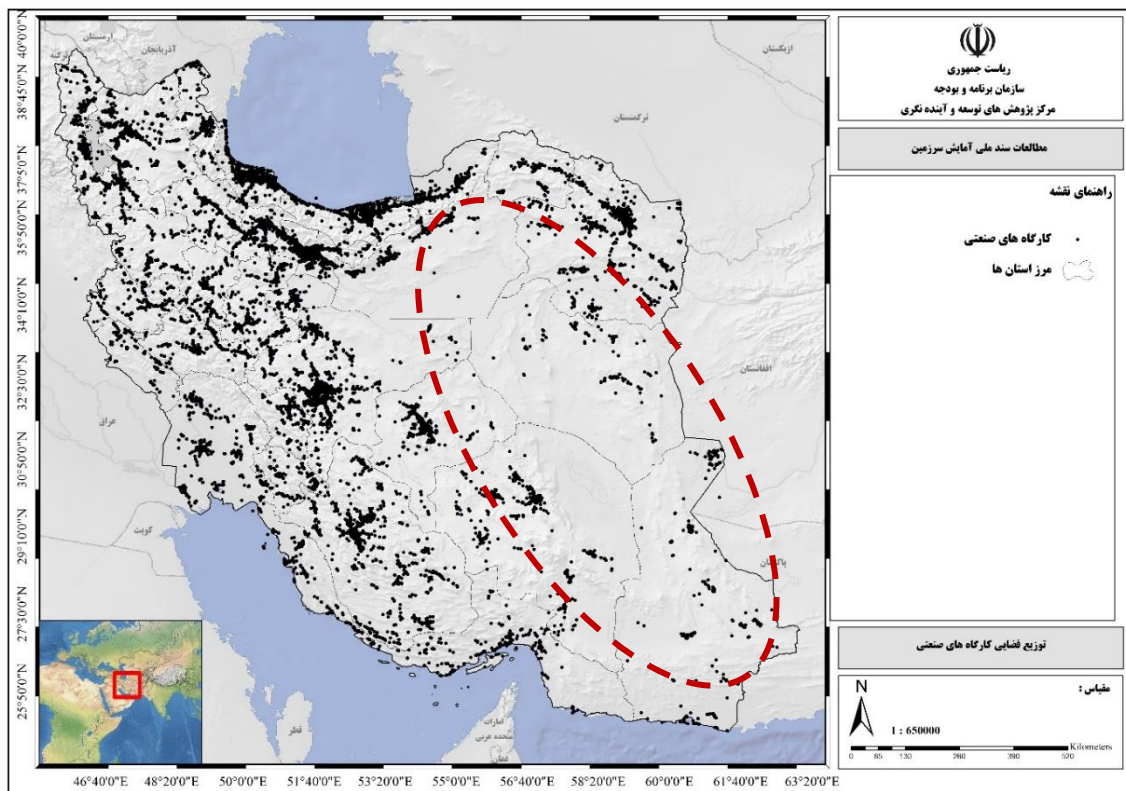
به عقیده میردال، علت اصلی نابرابری‌های منطقه‌ای نحوه فعالیت عوامل غیراقتصادی است. معمولاً سرمایه‌گذاری در مناطقی صورت می‌گیرد که انتظار سود بیشتری در آنجا می‌رود. اگر نرخ سود در منطقه‌ای اندک باشد، آن منطقه توسعه نیافته باقی خواهد ماند. بنابراین، نیروهای داخل بازار در اقتصاد باز سرمایه‌داری

به نحوی فعالیت می‌کنند که به جای کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای بر ابعاد آن می‌افزایند. مناطق و محل‌هایی که فعالیت اقتصادی در آن در حال گسترش است، نظر جوانان و افراد فعال سایر نقاط را به خود جلب می‌کنند. این به معنی گسترش فعالیت‌های اقتصادی در این مناطق به قیمت رکود فعالیت‌های اقتصادی در مناطق عقب افتاده است. تحرک سرمایه نیز نابرابری‌های منطقه‌ای را افزایش خواهد داد. انتقال سرمایه از مناطق عقب افتاده به مناطقی که در آنها رونق فعالیت‌های اقتصادی وجود دارد، سبب کمیابی هرچه بیشتر سرمایه در مناطق عقب افتاده می‌شود. میردال بر این باور است که سیاست‌های ملی در کشورهای فقیرتر معمولاً در جهتی حرکت می‌کنند که نابرابری‌های منطقه‌ای را تشویق می‌کنند.

از دیدگاه آرتور لوئیس، در هر کشوری بعضی از مناطق غنی‌تر از سایر مناطق هستند و برخی (که لزوماً غنی‌ترین هم نیستند)، سریع‌تر از مناطق دیگر توسعه می‌یابند. تهیه برنامه‌ای که برای همه نقاط یک کشور اهمیت مساوی قائل شود یا برای همه ساکنان آن یکسان خرج کند به هیچ نحو اقتصادی نیست. این یک پدیده اقتصادی طبیعی است که برخی از نقاط یک کشور سریع‌تر از سایر مناطق توسعه می‌یابند و همین‌طور است نتیجه قطعی آن که پاره‌ای از مناطق به طور نسبی یا حتی مطلق عقب می‌مانند. پاره‌ای از مناطق فقیرتر ممکن است فقط از این نظر فقیرتر باشند که در بوته فراموشی مانده‌اند و امکان دارد که اگر به آنها کمک شود با آن‌چنان سرعتی پیش روند که تخصیص منابع را برای رفع احتیاجات آنها از نظر اقتصادی کاملاً توجیه کند. برنامه‌ریز ضمن آنکه بیشتر به مناطقی می‌پردازد که به نظر می‌رسد حداکثر قابلیت را داشته باشد، نباید از احتیاجات زیربنایی و اصلی دیگر مناطق غافل بماند.

با توجه به مبنای نظری مطرح شده می‌توان ساختار عدم تعادل‌ها و عدم توازن‌های منطقه‌ای حاکم بر ایران را شناسایی کرده و مورد تحلیل قرار داد.

عدم تعادل‌ها و نابرابری‌های منطقه‌ای و بخشی، دارای پیامدهای نامطلوب اقتصادی، اجتماعی و سیاسی گوناگونی است. نخست، تمرکز صنایع در یک یا چند منطقه موجب استفاده بیش از ظرفیت از امکانات آن منطقه و بلااستفاده ماندن ظرفیت‌های مناطق دیگر می‌شود. از موارد این دست می‌توان به آنچه در پراکنش فضایی صنایع و معادن در کشور وجود دارد، اشاره کرد. بر اساس نقشه ۱، پراکندگی کارگاه‌های صنعتی در کشور تا سال ۱۳۹۷، نشان از عدم تعادل شدید در بارگذاری فعالیت‌های صنعتی با مساحت استان‌ها دارد که به عدم تعادل در تراکم صنعتی در کشور انجامیده است.

نقشه ۱: عدم تعادل در تراکم صنعتی استان‌های کشور

۱-۲-۱ - عدم تعادل‌های بخش صنعت و معدن

عدم تعادل در بهره‌وری اشتغال و رشد فعالیت‌های صنعتی در کشور

ایران کشور پهناوری است که اقصی نقاط آن پتانسیل بالایی در بخش صنعت و معدن دارد، این در حالی است که فعالیت‌های صنعتی از رشد و توسعه قابل قبولی در کشور برخوردار نیستند. کریدورهای صنعتی در ایران به خوبی شکل نگرفته و فعالیت‌های صنعتی کشور به نواحی و مناطق صنعتی پراکنده ختم نشده است. با توجه به جدول ۱، حدود نیمی از شاغلین صنعت کشور در پنج استان تهران، خراسان رضوی، اصفهان، آذربایجان شرقی و فارس مشغول به فعالیت هستند، در حالی که این پنج استان حدود ۳۸ درصد از کل ارزش افزوده بخش صنعت کشور را خلق نموده‌اند.

جدول ۱: سهم استان‌ها از اشتغال صنعت و ارزش افزوده صنعت

ارزش افزوده صنعت		سهم از اشتغال صنعت		استان
37.8%	۱۸.۵٪	47.2%	۱۸.۶٪	تهران
	۳.۶٪		۸.۹٪	خراسان رضوی
	۷.۳٪		۸.۸٪	اصفهان
	۵.۳٪		۵.۵٪	آذربایجان شرقی
	۳.۲٪		۵.۴٪	فارس
نفت و صنایع پتروشیمی		نفت و صنایع پتروشیمی	۵.۰٪	خوزستان
۱۵.۳٪				

البرز	۴.۳٪		۵.۵٪
مازندران	۴.۰٪		۲.۸٪
کرمان	۳.۲٪		۳.۵٪
گیلان	۳.۰٪		۲.۱٪
سیستان و بلوچستان	۲.۹٪		۰.۷٪ اشتغال ناقص
آذربایجان غربی	۲.۹٪		۱.۰٪ اشتغال ناقص
مرکزی	۲.۱٪		۵.۰٪
همدان	۲.۰٪		۰.۷٪
هرمزگان	۲.۰٪		۱.۷٪
یزد	۱.۹٪		۲.۴٪
قزوین	۱.۹٪		۳.۷٪
گلستان	۱.۹٪		۰.۷٪
قم	۱.۸٪		۱.۷٪
لرستان	۱.۷٪		۰.۵٪
کرمانشاه	۱.۷٪		۱.۰٪
کردستان	۱.۶٪		۰.۲٪
زنجان	۱.۵٪		۱.۹٪
اردبیل	۱.۴٪		۰.۷٪
چهارمحال و بختیاری	۱.۳٪		۰.۶٪
بوشهر	۱.۲٪	نفت و صنایع پتروشیمی	۷.۹٪ نفت و صنایع پتروشیمی
خراسان شمالی	۰.۹٪		۰.۴٪
خراسان جنوبی	۰.۸٪		۰.۳٪
سمنان	۰.۸٪		۱.۲٪
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۷٪		۰.۴٪
ایلام	۰.۵٪		۰.۱٪

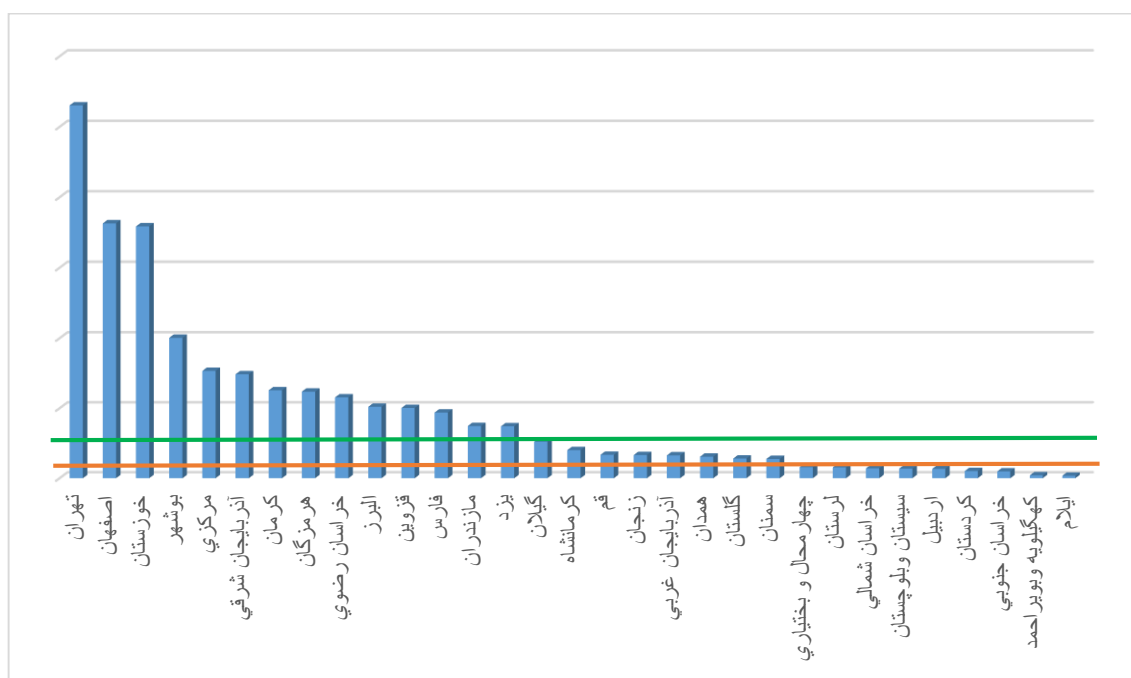
از سوی دیگر ضریب مکانی فعالیت صنعت در استان‌های مرکزی، قزوین، بوشهر، زنجان، البرز، آذربایجان شرقی، قم، سمنان، یزد، اصفهان، کرمان، خوزستان بزرگ‌تر از یک است که به معنای تخصصی بودن این فعالیت در استان‌های مذکور است. لذا اختصاص اشتغال به بخش صنعت در این فعالیت‌ها می‌تواند منجر به افزایش تولیدات صنعت بدون کاهش بهره‌وری نیروی انسانی و تولید شود و باید تغییرات پارادایمی در توسعه صنعتی در این استان‌ها با استان‌های با بیشترین سهم شاغلین صنعتی شکل گیرد.

۱-۲-۲- عدم توازن‌های بخش صنعت و معدن

عدم توازن در بخش صنعت

بر اساس تعریف ارائه شده توسط گروه آمایش سرزمین، توازن به معنای وجود هماهنگی میان مصرف و تولید منابع است. از این‌رو بهره‌برداری متوازن از منابع و تبدیل آن‌ها با ستانده با بالاترین مقدار بهره‌وری می‌تواند به نوعی نشان‌دهنده توازن و غیر آن به مفهوم عدم توازن تلقی شود.

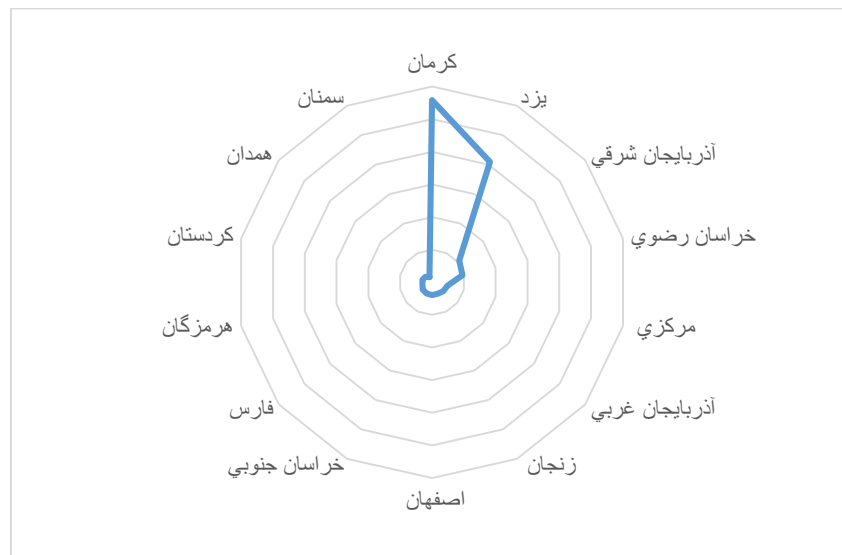
بر اساس آمارهای رسمی در استان‌های تهران، اصفهان، خوزستان، بوشهر، مرکزی، آذربایجان شرقی، کرمان، هرمزگان، خراسان رضوی، البرز، قزوین، فارس، مازندران و یزد فعالیت‌های صنعتی متوازن هستند. در استان‌های گیلان، کرمانشاه، قم، زنجان، آذربایجان غربی، همدان، گلستان، سمنان در خلق ستانده نسبت به نهاده واصله نسبتاً متوازن وجود دارد. در مقابل در استان‌های چهارمحال و بختیاری، لرستان، خراسان شمالی، سیستان و بلوچستان، اردبیل، کردستان، خراسان جنوبی، کهگیلویه و بویراحمد و ایلام عدم توازن در خلق ستانده در این بخش مشاهده می‌شود. انتظار می‌رود با افزایش سرمایه‌گذاری صنعتی، شکل‌گیری زنجیره‌های ارزش و افزایش بهره‌وری تولید صنعتی بتوان بهره‌وری تولید صنعتی در این استان‌ها را افزایش داده و بر عدم توازن موجود فائق آمد.

نمودار ۱: عدم توازن در بخش صنعت

عدم توازن در بخش معدن

بررسی عدم توازن‌های معدنی کشور نشان‌دهنده آن است که در استان‌های کرمان، یزد، آذربایجان شرقی، خراسان رضوی، مرکزی، آذربایجان غربی، زنجان، اصفهان، خراسان جنوبی، فارس، هرمزگان، کردستان، همدان و سمنان فعالیت‌های معدنی از بالاترین بهره‌وری برخوردار بوده و به نوعی توازن در بهره‌برداری معدنی با توجه به مواد معدنی قابل استخراج وجود دارد. در خصوص بخش معدن سایر استان‌ها را نمی‌توان لزوماً در زمره استان‌های غیرمتوازن قرار داد، به دلیل آن‌که ممکن است بخشی از این استان‌ها از نظر قابلیت‌های زمین-شناسی تهی از مواد معدنی قابل برداشت باشند.

نمودار ۲: عدم توازن در بخش معدن

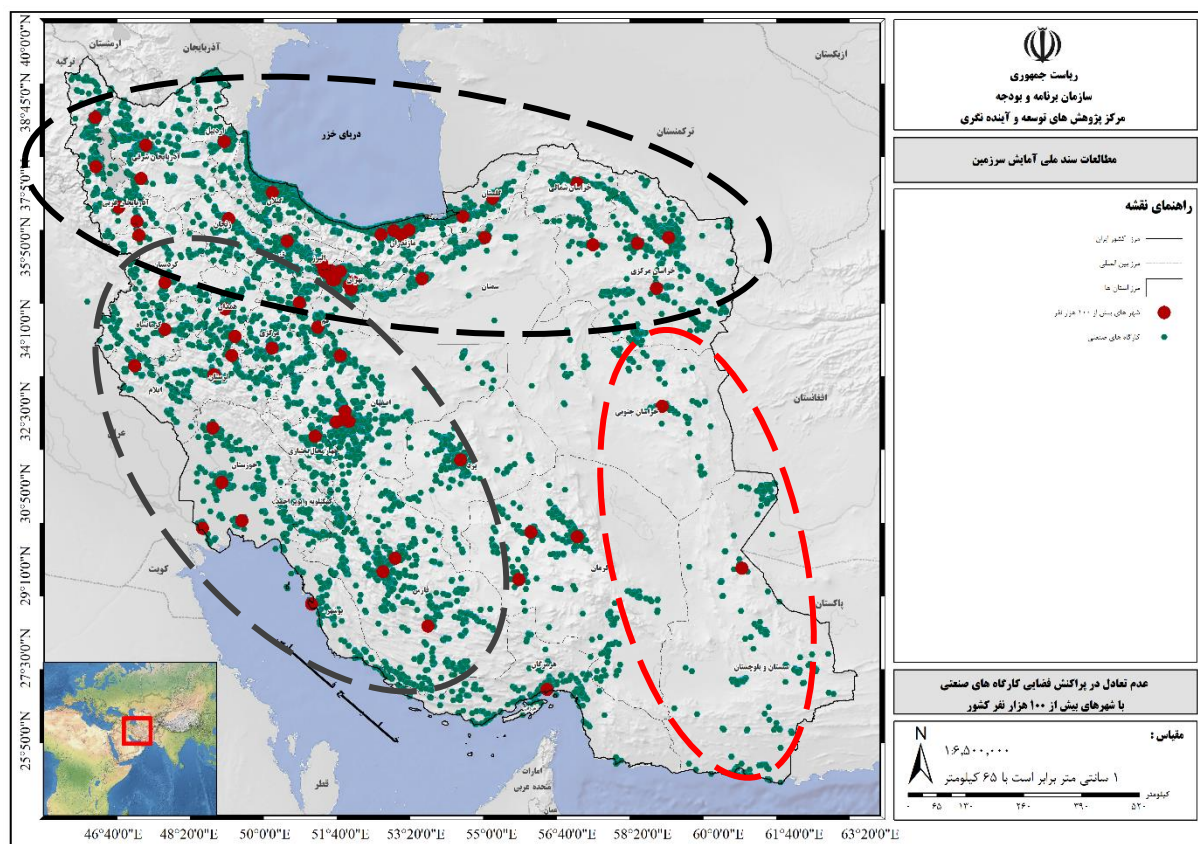
استفاده بیش از توان یک منطقه، شامل ابعاد مختلف طبیعی به خصوص منابع تجدیدناپذیر و امکانات زیربنایی (مانند جاده‌ها، راه‌آهن، فرودگاه‌ها، انرژی برق و نیروی انسانی) است. استفاده بیش از ظرفیت نه تنها موجب استهلاک سریع‌تر امکانات ایجاد شده می‌گردد، بلکه به تخلیه منابع تجدیدناپذیر نیز سرعت می‌بخشد؛ به علاوه زمینه عدم استفاده مطلوب از نهاده‌ها را نیز فراهم می‌کند. آلودگی زیاد هوا، زمین و آب‌ها عوارض سوء تمرکز صنایع در بعضی مناطق است. این امر، تخریب محیط‌زیست در مناطق مورد بحث و استفاده غیرکارای نهاده‌ها را نیز در پی خواهد داشت؛ اما آنچه در سایر مناطق غیربرخوردار اتفاق می‌افتد نیز کمتر از مناطق برخوردار نیست، با این تفاوت که نوع خسارت‌ها با یکدیگر متفاوت می‌باشند. تمرکز باعث می‌شود که بخش قابل توجهی از تولید ملی فقط در تعداد محدودی از مناطق کشور ایجاد شود؛ بنابراین درآمد سرانه و تقاضا در آن مناطق رشد خواهد کرد، ولی بازار تقاضا در سطح ملی توسعه لازم را نخواهد داشت. محدودیت تقاضای مؤثر منجر به محدود شدن تولید و در نتیجه بهره‌وری اندک خواهد شد که این امر به نوبه خود کاهش سود و کاهش امکانات سرمایه‌گذاری را در پی خواهد داشت. بلااستفاده ماندن ظرفیت‌های تولیدی در مناطق غیرصنعتی از دیگر نکات قابل تأمل در این رابطه است. دوم، اولین پیامد اجتماعی گریزناپذیر عدم تعادل منطقه‌ای، مهاجرت‌های غیرطبیعی با نرخ‌های بالا از شهرهای غیربرخوردار به شهرهای بزرگ است. نتیجه این امر، رشد سریع شهرنشینی در یک یا چند منطقه و بروز پدیده حاشیه‌نشینی در این مناطق، گسترش بخش غیررسمی اقتصاد و بروز اختلافات عمیق از نظر سطح درآمد و دسترسی به تسهیلات زندگی در مناطق برخوردار در مقایسه با سایر مناطق است. ایجاد یک یا چند شهر با جمعیت‌های چندمیلیونی از یک سو و روستاهای تخلیه شده از جمعیت و شهرهای بی‌رونق از سوی دیگر، از جمله آثار تمرکز منطقه‌ای می‌باشد. سوم، نابرابری‌های اقتصادی

و اجتماعی ایجاد شده در اثر تمرکز فعالیت‌های اقتصادی در یک یا چند منطقه و تشدید پدیده‌های حاشیه‌نشینی می‌توانند التهابات سیاسی جدی به همراه بیاورند. در ادامه آثار و پیامدهای توسعه نامتوازن و پراکنش نامتوازن صنعتی کشور که تعارضات مهاجرتی، مسائل محیط زیستی و ... را تشدید کرده، تحلیل می‌شوند.

۱-۲-۳- تعارض‌های بخش صنعت و معدن

تعارض در ساختار کالبدی شهرها

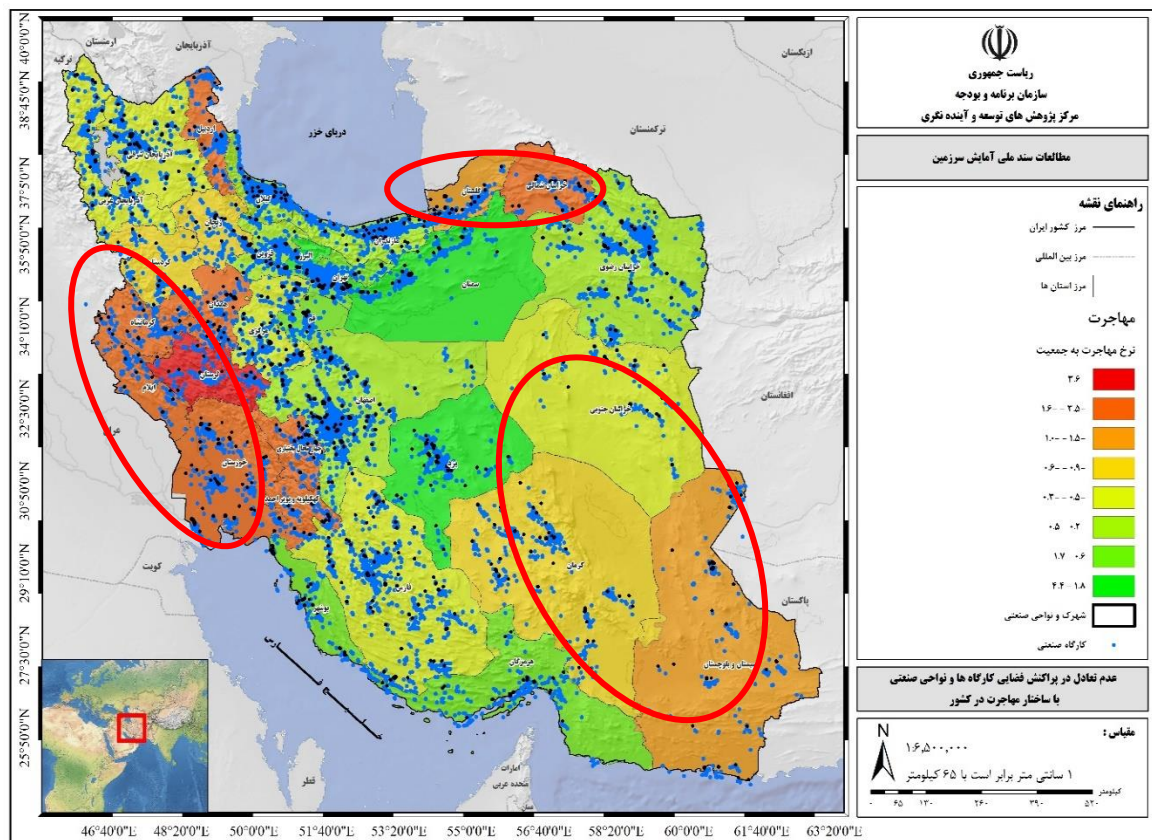
گسیختگی کالبدی استان‌های کشور از نظر دسترسی به زیرساخت‌ها در کنار سیاست‌گذاری‌ها و استراتژی‌های مبتنی بر رشد قطبی، توزیع نامتوازن فعالیت صنعتی را در کشور تشدید کرده است. روند تاریخی توسعه صنعتی در ایران به صورتی بوده که به شکل‌گیری قطب‌های صنعتی در کشور انجامیده است و شهرهای تهران، مشهد، کرج، قم، شیراز، تبریز و حوزه نفوذ آنان از بالاترین تراکم صنعتی برخوردار شده‌اند. در طول تاریخ همزمان با رشد صنعتی این شهرها، مهاجرت نیروی انسانی نیز صورت گرفته و رشد جمعیت در این شهرها بیشتر از متوسط کشور بوده است. رابطه متقابل توسعه صنعتی و رشد جمعیت، ساختار سکونتگاهی کشور را نیز تحت تأثیر قرار داده و بر شکل‌گیری تعارض در ساختار کالبدی شهرهای بزرگ‌مقیاس کشور انجامیده است.

نقشه ۲: تعارض در ساختار کالبدی شهرها و ساختار توسعه صنعتی

تعارض در ساختار مهاجرت با توسعه صنعتی

تعارض دیگری که در دور باطل توسعه صنعتی و نرخ رشد جمعیت و مهاجرت پذیري کشور شکل گرفته است، در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرد. ساختار مهاجرت در کشور به شکلی است که استان‌هایی که از بالاترین توسعه صنعتی برخوردار هستند، در یک دوره زمانی طولانی‌مدت، بالاترین نرخ‌های مهاجرت‌پذیری به تناسب جمعیت را نیز به خود اختصاص داده‌اند. این امر به توزیع نامتوازن جمعیت در پهنه سرزمین دامن زده و تعارضاتی را ساختار جمعیتی استان‌های مختلف کشور ایجاد کرده است.

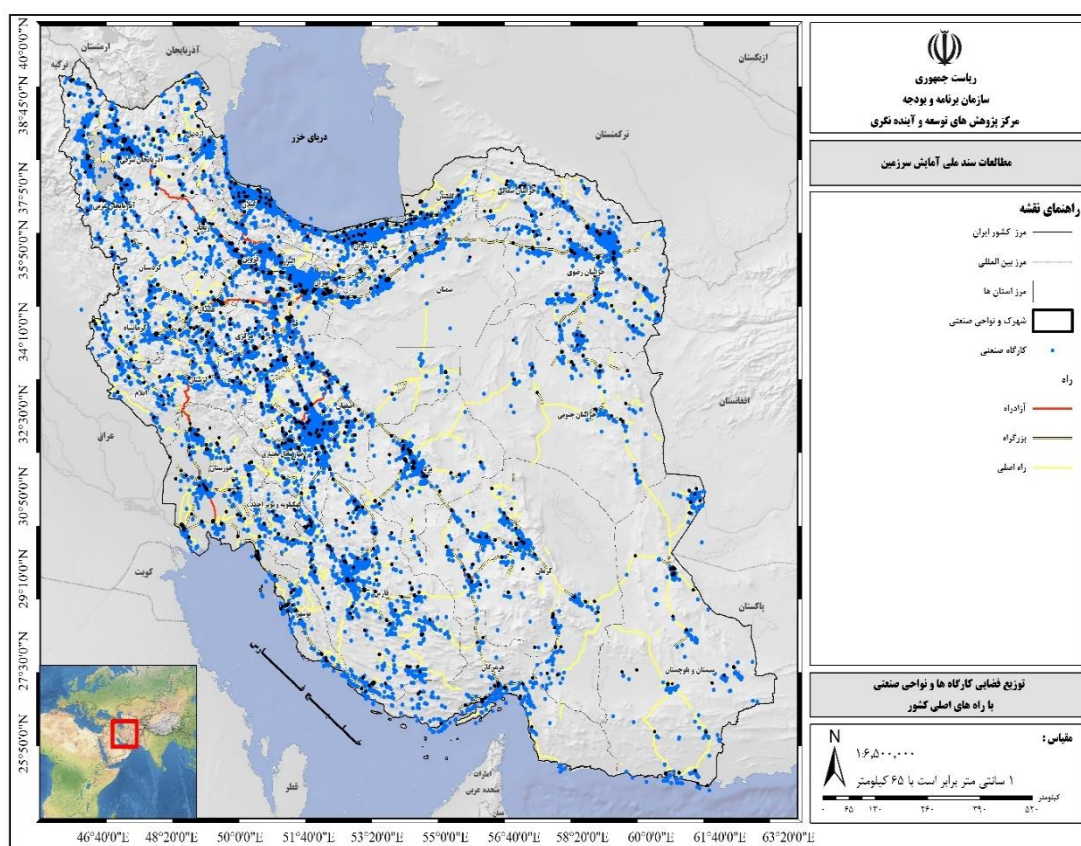
نقشه ۳: تعارض در ساختار مهاجرت با توسعه صنعتی

تعارض در بارگذاری صنعتی در شبکه راه‌های اصلی کشور و وجود ظرفیت‌های خالی در پهنه شرقی کشور

همان‌طور که مشاهده می‌شود رشد فعالیت‌های صنعتی در کشور به طور هم‌افزا با رشد زیرساخت‌ها از نظر سطح دسترسی به راه‌ها و مسیرهای ترانزیتی کشور بوده است. وضعیت بارگذاری صنعتی در انطباق با شبکه راه‌های کشور در نقشه ۴ قابل مشاهده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، وضعیت بارگذاری صنعتی در مسیر کریدور شمالی-جنوبی کشور و در مسیر راه‌های اصلی پهنه مرکزی و غربی بسیار فشرده می‌باشد. در

حالی که بارگذاری تقاضا در شبکه راه‌های اصلی پهنه شرقی کشور دارای ظرفیت‌های خالی است. این ظرفیت خالی نشان‌دهنده تعارض در بارگذاری صنعتی در شبکه راه‌های اصلی کشور می‌باشد.

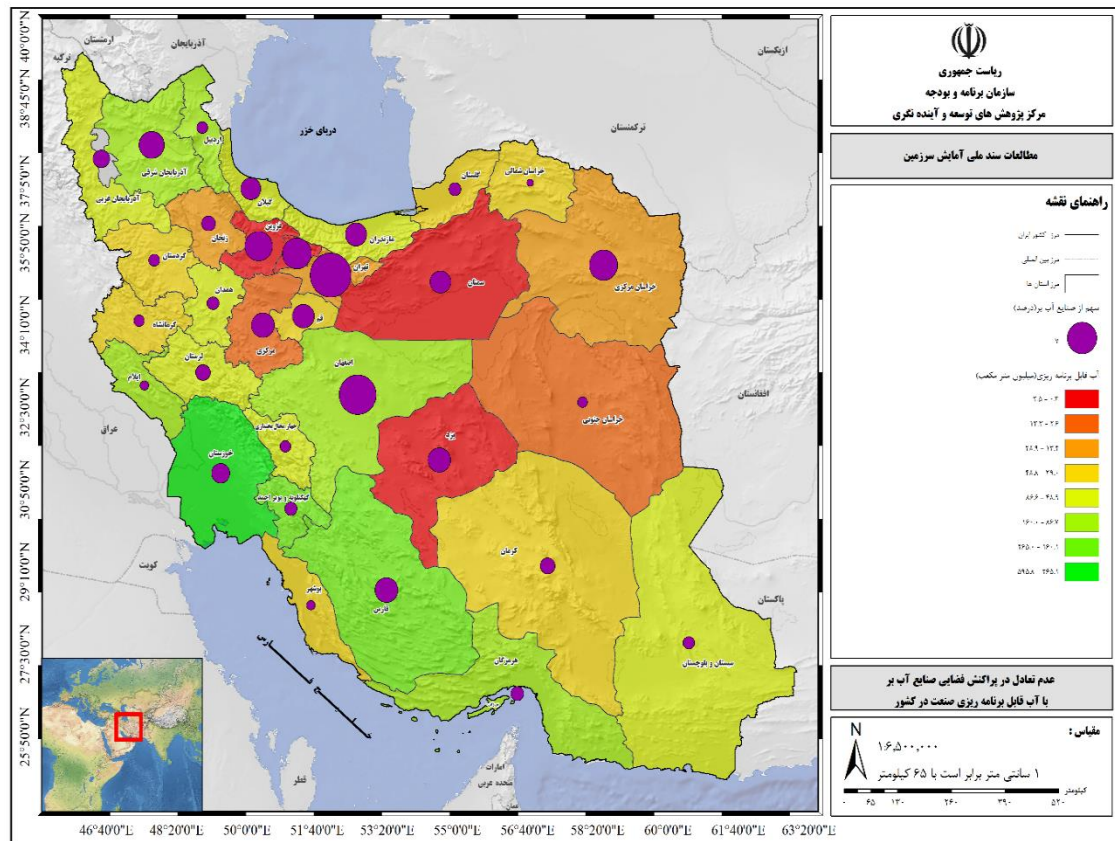
با تحلیلی دیگر می‌توان بیان کرد که وجود ظرفیت خالی در پهنه شرقی کشور، فرصتی برای رشد فعالیت‌های صنعتی در این پهنه است که می‌تواند با ظرفیت‌افزایی، زمینه رشد صنعتی را پهنه شرقی فراهم کند.

نقشه ۴: تعارض در بارگذاری صنعتی در شبکه راه‌های اصلی کشور

تعارض استقرار صنایع آب بر با آب قابل برنامه‌ریزی صنعتی

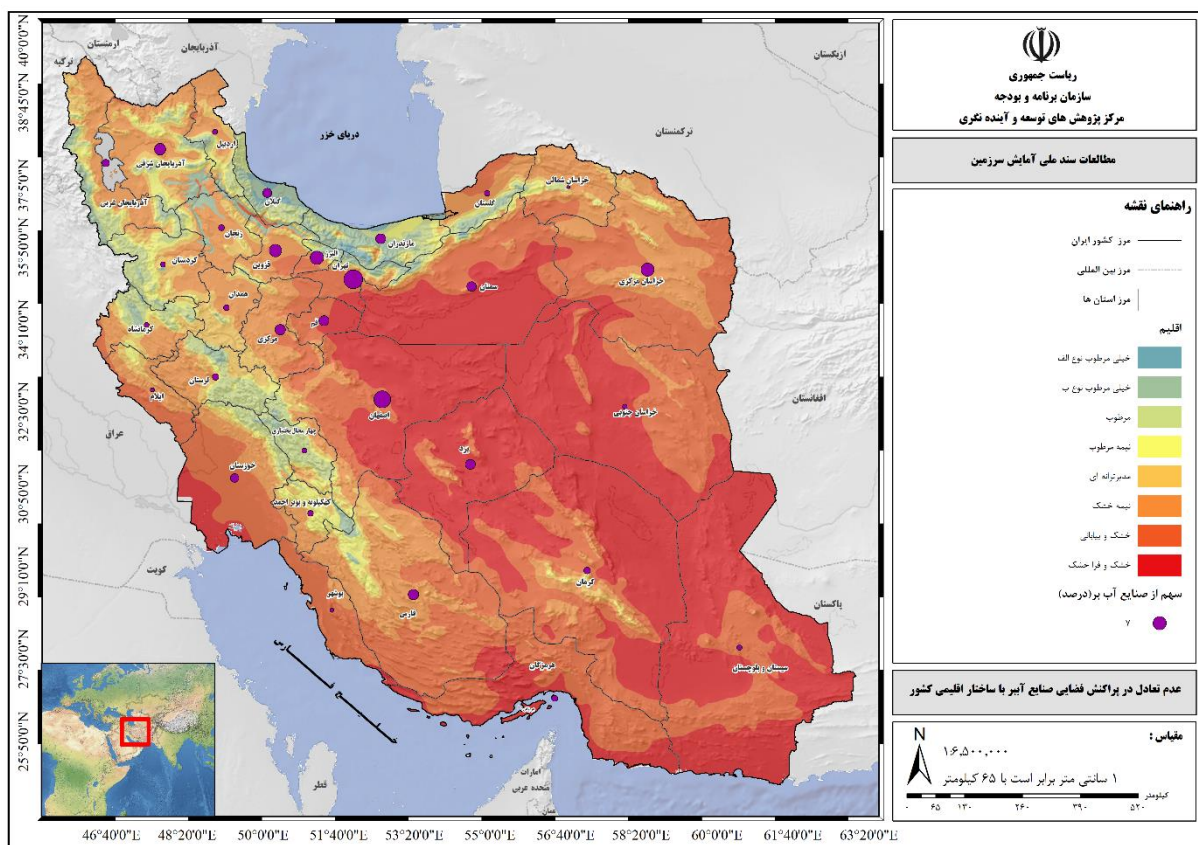
صنایع آب بر به مجموعه صناعی اطلاق می‌شود که میزان آب مصرفی در آن‌ها بالا بوده و در فرایند تولید و فرآوری، نیاز به آب قابل توجهی دارند. فعالیت‌های پتروشیمی، فولادی، شیمیایی، فلزی و ... که از اصلی‌ترین صنایع آب‌بر به شمار می‌روند به طور عمده در پهنه مرکزی کشور استقرار یافته‌اند. در حالی که در استان‌هایی چون تهران، البرز، قزوین، یزد، مرکزی و سمنان، آب قابل برنامه‌ریزی بخش صنعت محدود است و افزایش ظرفیت و توسعه فعالیت‌های صنعتی آب بر در این استان‌ها می‌تواند با فشار بر آبخوان‌های کشور، مشکلات جدی در این نواحی حادث نماید. از سوی دیگر در استان‌های حاشیه خلیج فارس که دسترسی به آب شور داشته و در فعالیت‌های صنعتی نیز قابل استفاده است، صنایع آب‌بر کمتری استقرار یافته‌اند.

نقشه ۵: تعارض بین استقرار صنایع آب‌بر با آب قابل برنامه‌ریزی صنعتی

تعارض بین استقرار صنایع آب‌بر با ساختار اقلیمی کشور

جهت بررسی ابعاد دقیق‌تر تعارض محل استقرار صنایع آب در کشور، استقرار این صنایع با ساختار اقلیمی کشور نیز تحلیل و بررسی شده است. تطابق میان این دو ساختار نشان‌دهنده آن است که پهنه مرکزی ایران که از اقلیم خشک و فراخشک، خشک و بیابانی و نیمه خشک برخوردار بوده، بیشترین تمرکز صنایع آب‌بر را داشته است. به بیانی دیگر در استان‌های با این ویژگی اقلیمی که میانگین متوسط بارش کمتری نیز دارند، صنایع آب‌بر استقرار یافته و آب مورد نیاز این صنایع نیز با برداشت شدید از آبخوان‌ها همراه بوده است. این عوامل به شکل‌گیری تعارضات جدی در پهنه سرزمین دامن زده است.

نقشه ۶: تعارض بین استقرار صنایع آب‌بر با ساختار اقلیمی کشور

تعارض بین استقرار صنایع آب‌بر با نواحی دارای بحران و تنش آبی

جهت بررسی ابعاد دقیق‌تر تعارض محل استقرار صنایع آب در کشور، استقرار این صنایع با ساختار اقلیمی کشور نیز تحلیل و بررسی شده است. تطابق میان این دو ساختار نشان‌دهنده آن است که پهنه مرکزی ایران که از اقلیم خشک و فراخشک، خشک و بیابانی و نیمه خشک برخوردار بوده، بیشترین تمرکز صنایع آب‌بر را داشته است. به بیانی دیگر در استان‌های با این ویژگی اقلیمی که میانگین متوسط بارش کمتری نیز دارند، صنایع آب‌بر استقرار یافته و آب مورد نیاز این صنایع نیز با برداشت شدید از آبخوان‌ها همراه بوده است. این عوامل به شکل‌گیری تعارضات جدی در پهنه سرزمین دامن زده است.

فعالیت‌های متعارض در عرصه‌های حفاظت‌شده

نواحی چهارگانه تحت نظارت سازمان محیط‌زیست و برخی از تالاب‌ها و عرصه‌های واجد ارزش به دلیل حساسیت‌های زیست‌محیطی و نیز به دلیل ارتقای کیفیت محیط، محدودیت‌هایی را برای استقرار فعالیت‌ها و به‌ویژه فعالیت‌های صنعتی و ناسازگار تدوین کرده‌اند. در حال حاضر برخی از پهنه‌های صنعتی و شهرک‌های صنعتی کشور در داخل نواحی حفاظت‌شده قرار دارند. برخی از نواحی صنعتی نیز در پهنه‌های دارای حساسیت زیست‌محیطی استقرار یافته‌اند.

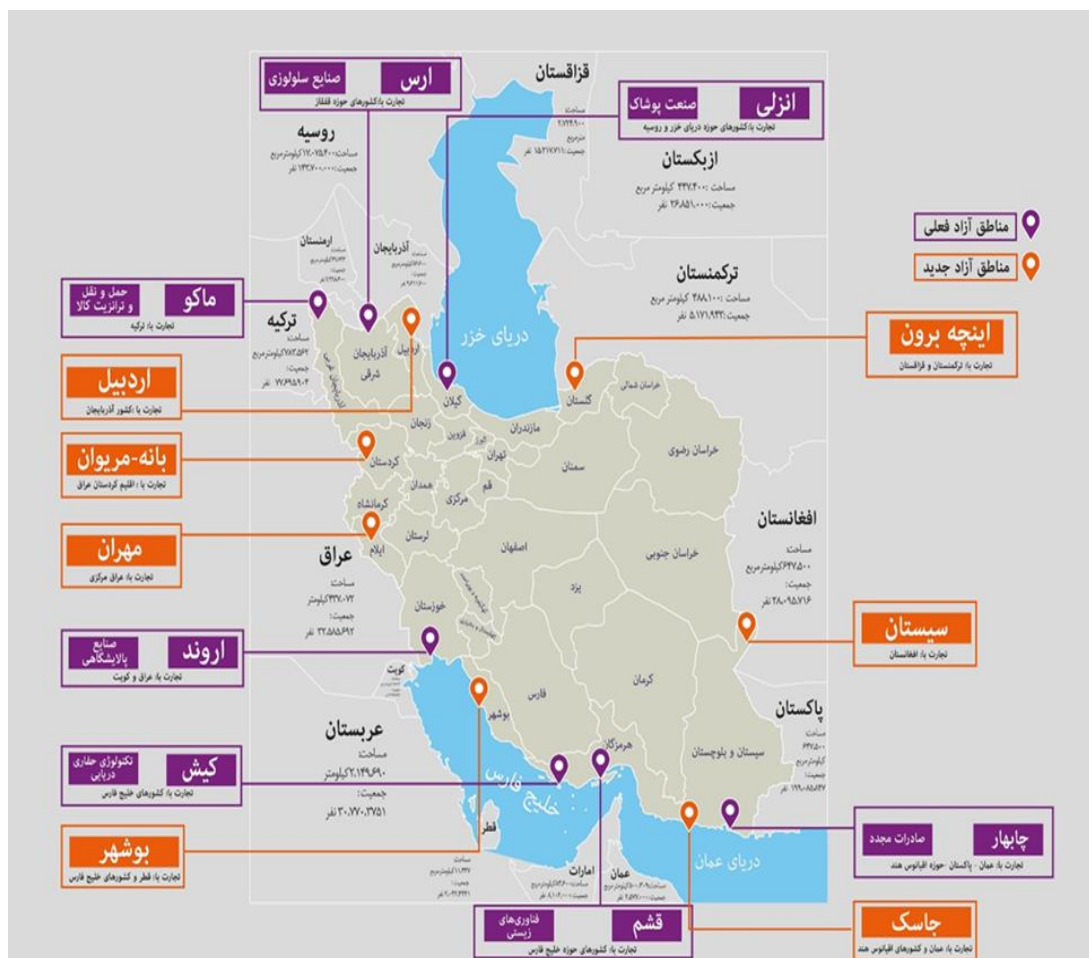
استقرار نواحی صنعتی در دشتهای مرغوب و حاصلخیز کشاورزی

امروزه بسیاری از طرح‌های بزرگ صنعتی یا فعالیتهای خدماتی بزرگ‌مقیاس، مشمول تهیه گزارش ارزیابی زیست‌محیطی هستند. هدف اصلی از این‌گونه ارزیابی‌ها، جلوگیری از استقرار فعالیتهای متعارض در عرصه سرزمین است. با این حال، به دلیل اجمالی بودن این بررسی‌ها و سایر نقایص فنی و کارشناسی، در جلوگیری از بروز مشکلات زیست‌محیطی کامیابی چندانی حاصل نشده است. بررسی استقرار سایت‌های صنعتی و نواحی دارای تراکم فعالیتهای صنعتی یا واحدهای خدماتی بزرگ‌مقیاس نشان می‌دهد که تعدادی از آنها بر روی اراضی مرغوب کشاورزی استقرار یافته‌اند.

۱-۲-۴- عدم تعادل‌های بخش بازرگانی

در این بخش از گزارش ابتدا توزیع فضایی مناطق آزاد، پایانه‌های مرزی و بنادر ایران، عملکرد بنادر و گمرکات کشوری و همچنین عملکرد کریدورهای [ارقیب] مسیر شرقی- غربی کشور مورد بررسی قرار خواهد گرفت و در ادامه تعادل فضایی بین بخشی و بین منطقه‌ای ارائه خواهد شد.

نقشه ۷ توزیع فضای مناطق آزاد کشور را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود تمامی مناطق آزاد کشور با توجه به مأموریت آن‌ها، در نواحی مرزی کشور استقرار یافته‌اند که در این میان مرزهای شرقی کشور، کمترین سهم را دارد. به بیان دیگر، در نوار شرقی کشور فقط منطقه آزاد سیستان استقرار یافته که به منظور تجارت با کشور افغانستان احداث شده است. از این‌رو، می‌توان ادعان داشت که توزیع فضایی مناطق آزاد در میان مناطق مختلف مرزی با عدم تعادل مواجه است.

نقشه ۷: توزیع فضایی مناطق آزاد

مأخذ: تارنمای مناطق آزاد

نقشه ۸ توزیع فضایی پایانه‌های مرزی، بنادر و فرودگاه‌های کشور را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود تراکم پایانه‌های مرزی در نوار مرزی غرب، شمال و شمالی غربی کشور به مراتب بالاتر است. همچنین، فرایند استقرار بنادر خشک (مراکز لجستیک) در نواحی مرکزی کشور مورد توجه قرار گرفته و این در حالی است که در نوار مرزی غرب و شرق کشور، فرایند استقرار بنادر خشک (مراکز لجستیک) تا به الآن مورد توجه قرار نگرفته است.

نقشه ۸: توزیع فضایی پایانه‌های مرزی و بنادر و فرودگاه‌های کشور

نقشه ۹ توزیع فضایی مناطق آزاد تجاری- صنعتی و مناطق ویژه اقتصادی [مصوب/ موجود و در حال تصویب] را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود تراکم مناطق آزاد و ویژه موجود در نواحی مرکزی و شمالی کشور بالاتر است؛ در حالی که سهم مناطق نوار شرقی کشور پایین است.

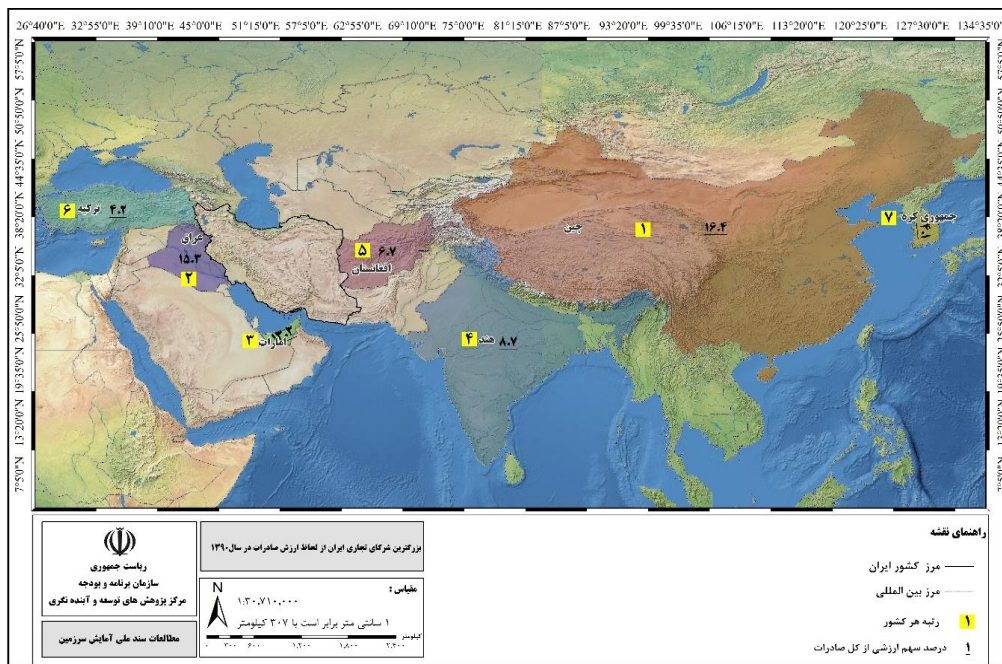
نقشه ۹: توزیع فضایی مناطق آزاد تجاری- صنعتی و مناطق ویژه اقتصادی (مصوب/ موجود و در حال تصویب)

مأخذ: تارنمای مناطق آزاد و مناطق ویژه

آنچه در دهه‌های اخیر بیش از پیش نمود پیدا کرده است، بین‌المللی شدن تجارت و روی آوردن کشورها به بازارهای جهانی است. برای ورود به بازارهای بین‌المللی، کشورها از رویکردهای مختلفی بهره گرفته‌اند که یکی از آن‌ها رویکرد توسعه صادرات و واردات است. حقایق آشکار شده نیز نشان می‌دهد که ترتیب و چینش کشورهای طرف تجاری تغییر یافته است. کالاهای تولیدی کشورهای چین، امارات و هند به جای کالاهای ایتالیا، آلمان و فرانسه به ایران وارد می‌شود یا اینکه کشورهای آسیایی به عنوان واسطه کالاهای کشورهای اروپایی عمل می‌نمایند (در مورد صادرات کالاهای ایرانی نیز همین‌گونه است و آن کشورها به صورت واسطه عمل می‌کنند). در هر دو صورت مصرف‌کنندگان ایرانی، با زیان رفاهی ناشی از کاهش کیفیت کالاها یا افزایش قیمت آن‌ها مواجه هستند.

آسیب‌شناسی صادراتی و واردات بر مبنای مبادی گمرکات کشور حول محور آمایش به قرار زیر فهرست می‌شود:

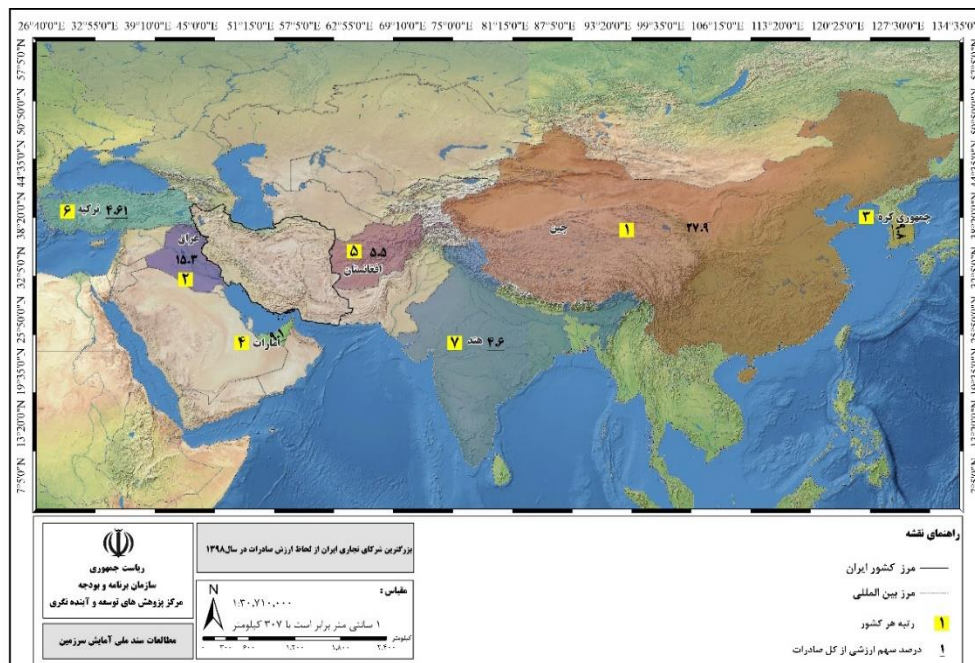
- سهم اندک همسایه‌های شمالی کشور از بازار صادراتی ایران.
- سهم اندک پاکستان با جمعیتی بیش از ۲۰۰ میلیون نفر از بازار صادراتی ایران.
- همگرایی واردات به سمت کشورهای نزدیک به‌ویژه چین، هند، روسیه، ترکیه و امارات و خارج شدن کشورهای اروپایی.
- گمرکات در مناطق غربی و جنوبی نسبت به مناطق شرقی و شمالی (بر مبنای سهم دلاری) بیشتر توسعه یافته است.
- نقشه ۱۰، سهم شرکای تجاری ایران از منظر ارزش صادراتی در سال ۱۳۹۰ را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه شود کشورهای چین، عراق و امارات متحده عربی به ترتیب بالاترین سهم صادراتی ایران را به خود اختصاص می‌دهند.

نقشه ۱۰: سهم شرکای تجاری ایران از لحاظ ارزش صادرات در سال ۱۳۹۰

مأخذ: مطالعات طرح

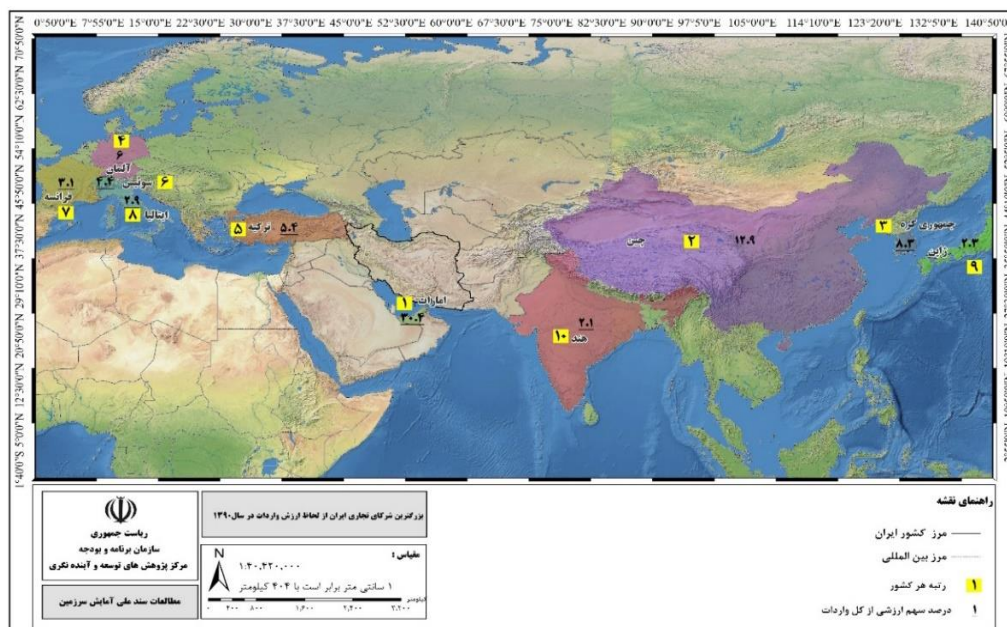
سهم و رتبه شرکای تجاری (صادراتی) ایران در سال ۱۳۹۸ در نقشه ۱۱ نشان داده شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود بزرگ‌ترین مقصد تجاری ایران بعد از چین و عراق، کره جنوبی بوده است.

نقشه ۱۱: سهم شرکای تجاری ایران از لحاظ ارزش صادرات در سال ۱۳۹۸

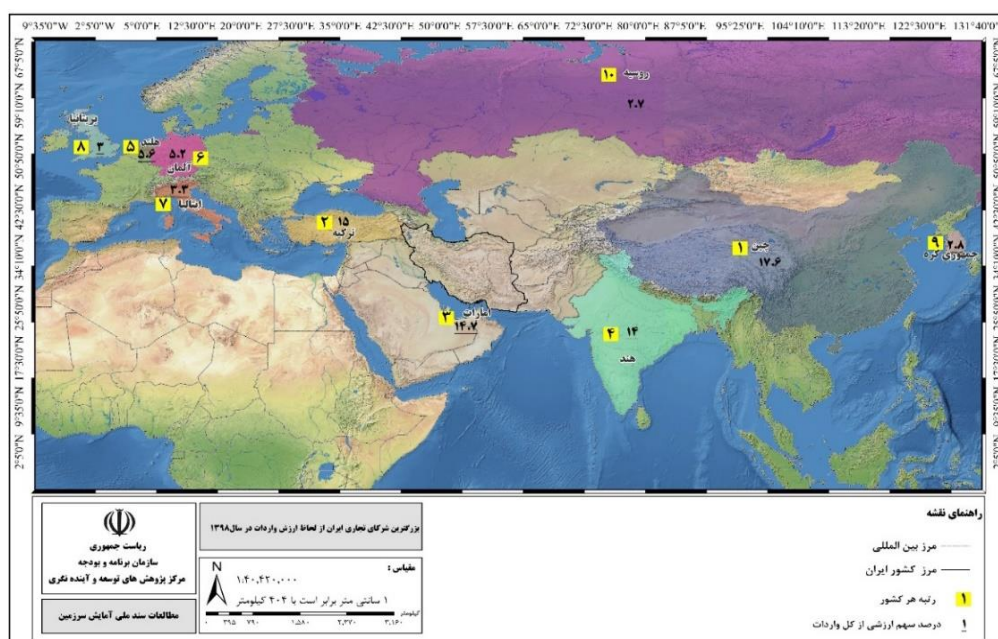
مأخذ: مطالعات طرح

در نقشه‌های زیر به ترتیب سهم و رتبه کشورهای که مبدأ کالاها و خدمات وارداتی به ایران هستند را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۹۰ کشور امارات متحده عربی، چین و کره جنوبی به ترتیب سه کشور با بالاترین سهم بوده‌اند. از دیگر سو، این ترتیب در سال ۱۳۹۸ تغییر یافته است؛ به بیان دیگر، سه کشور اول با بالاترین سهم کالا و خدماتی صادراتی به ایران عبارتند از چین، ترکیه و امارات متحده عربی.

نقشه ۱۲: سهم شرکای تجاری ایران از لحاظ ارزش واردات در سال ۱۳۹۰

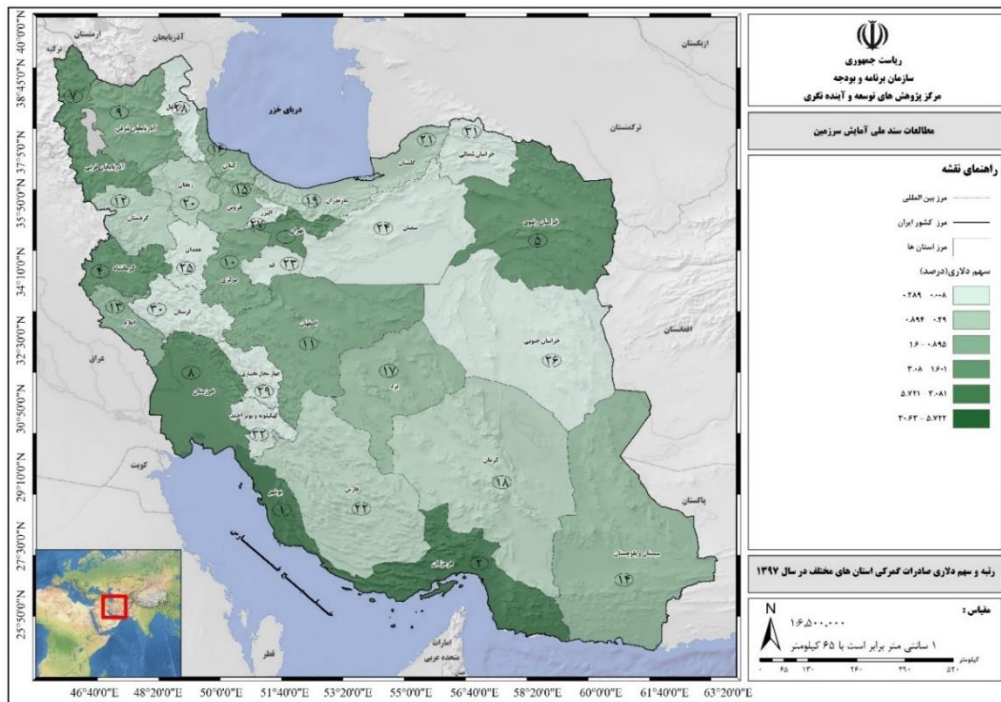
مأخذ: مطالعات طرح

نقشه ۱۳: سهم شرکای تجاری ایران از لحاظ ارزش واردات در سال ۱۳۹۸

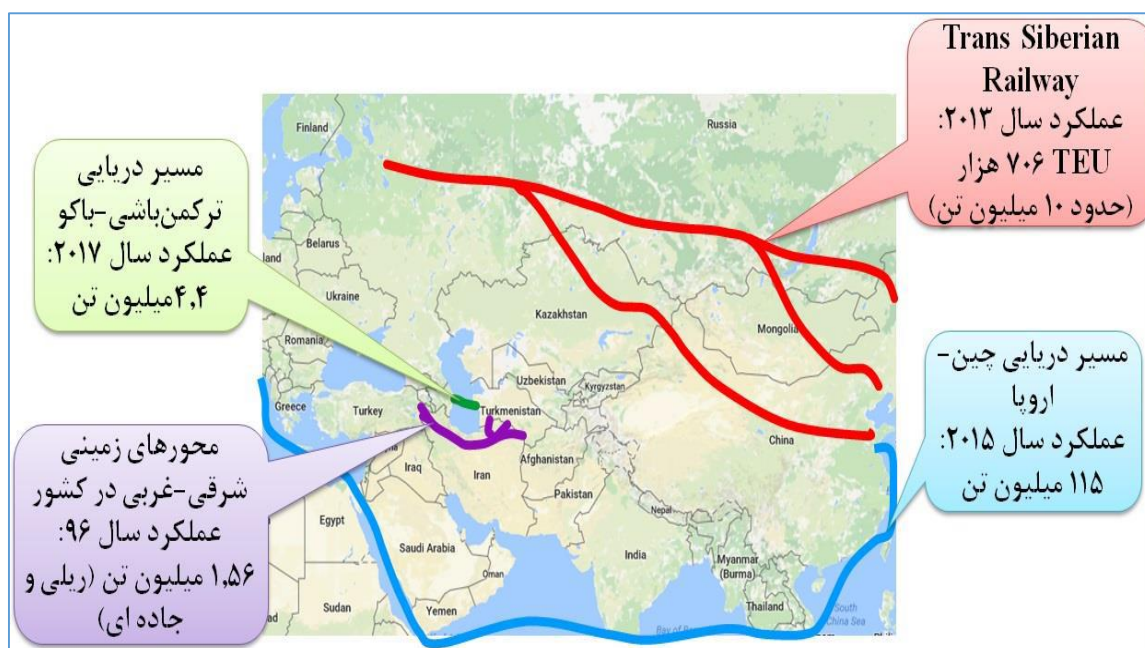
مأخذ: مطالعات طرح

نقشه ۱۴ رتبه و سهم گمرکی استان‌های مختلف کشور بر اساس ارزش (دلاری) در سال ۱۳۹۷ را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود استان‌های ساحلی و مرزی، سهم و رتبه به مراتب بالاتری را نسبت به سایر استان‌های کشور دارند.

نقشه ۱۴: رتبه و سهم ارزش صادراتی گمرک‌های استان‌های مختلف کشور در سال ۱۳۹۷
مأخذ: مطالعات طرح

ایران به دلیل ویژگی جغرافیایی و موقعیت ژئوپلیتیکی آن، از منظر بازرگانی و ترانزیتی همواره یکی از کانون‌های مورد توجه بازیگران اقتصادی بین‌المللی بوده که در امتداد کریدورهای بین‌المللی قرار دارد. همچنین به دلیل ضعف ساختاری، زیرساختی و سایر شرایط (سیاسی، مدیریتی و ...) از این پتانسیل به خوبی بهره‌برداری نشده است، در حالی که موقعیت‌های رقیب به سرعت در حال رشد بوده و به مرور می‌توانند این مزیت نسبی کشور را کمرنگ کنند. شکل ۱ عملکرد کریدورهای [رقیب] مسیر شرقی- غربی کشور را نشان می‌دهد که به خوبی ضعف ساختاری و عدم توجه به پتانسیل‌های سرزمینی به منظور کاهش عدم تعادل و توازن منطقه‌ای را برجسته می‌سازد.

شکل ۱: عملکرد کریدورهای [رقیب] مسیر شرقی- غربی کشور
مأخذ: مطالعات طرح

۱-۳- عدم توازن ها و عدم تعادل های بین بخشی - بین منطقه ای

مسئله توازن و عدم تعادل فضایی و تمرکززدایی همواره یکی از راهبردهای سیاست گذاری و برنامه ریزان منطقه ای در ایران بوده است. به همین منظور برای بررسی و تحلیل تعادل و عدم تعادل فضایی کشور از منظر اقتصاد منطقه ای، در این بخش از گزارش از نتایج مقاله «به کار گیری روش ترکیبی FLQ-RAS در محاسبه جدول داده- ستانده چندمنطقه ای در ایران»^۱ که با به کارگیری الگوی چندمنطقه ای با تأکید بر اثرات سرریزی و بازخوردی به بررسی این مهم در سطح مناطق نه (۹) گانه کشور پرداخته، استفاده شده است.

۱-۳-۱- اثرات سرریزی و بازخوردی مناطق

به لحاظ مفهومی تفسیر اقتصادی و سیاست گذاری اثرات سرریزی^۲ به این معنی است که اثرات مستقیم و غیرمستقیم سیاست های توسعه (سرمایه گذاری) در یک منطقه جغرافیایی، نخست به طور بالقوه چه میزان منجر به رشد (افزایش تولید) آن منطقه خواهد شد. دوم، افزایش تولید منطقه نیاز به واردات از سایر مناطق دارد که درواقع همان صادرات سایر مناطق به این منطقه به شمار می رود. صادرات سایر مناطق به معنای افزایش تولید و اشتغال بوده که درنهایت نیز منجر به افزایش درآمد سایر مناطق خواهد شد. مراد از اثرات بازخوردی^۳ آن است که شوک از یک مکان جغرافیایی شروع و پس از اثرگذاری به سایر مکان های جغرافیایی

۱. لازم به ذکر است این مقاله از رساله دکتری افسانه شرکت و راهنمایی علی اصغر بانوئی با عنوان «شناسایی بخش ها و مناطق اولویت دار در ایجاد تعادل فضایی در اقتصاد ایران» استخراج شده است. همچنین، به صورت علمی- پژوهشی پذیرفته و در نوبت چاپ فصلنامه پژوهش های اقتصاد ایران قرار دارد.

2. Spillover

3. Feed back

کشور مجدداً به مکان جغرافیایی مبدأ بازمی‌گردد و سبب افزایش درآمد همان منطقه خواهد شد. اینکه این افزایش درآمد در سایر مناطق مجدداً به‌طور بالقوه چه میزان تقاضا برای تولید منطقه (واردات منطقه به سایر مناطق) ایجاد خواهد کرد به اثرات بازخوردی معروف است.

در این بخش از گزارش، منطقه‌بندی بر اساس سند جهت‌گیری‌های آمایش ملی سرزمین مصوب مرداد ماه ۱۳۹۶ شورای عالی آمایش سرزمین، در نظر گرفته شده است که عبارتند از: منطقه یک: گیلان، مازندران، گلستان، سمنان؛ منطقه دو: آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و کردستان؛ منطقه سه: همدان، کرمانشاه، لرستان، ایلام؛ منطقه چهار: اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان و فرامنطقه^۱؛ منطقه پنج: فارس، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد؛ منطقه شش: تهران، قم و البرز؛ منطقه هفت: زنجان، قزوین و مرکزی؛ منطقه هشت: یزد، کرمان، سیستان و بلوچستان، هرمزگان؛ منطقه نه: خراسان شمالی، خراسان جنوبی و خراسان رضوی.

همچنین بخش (فعالیت)‌های اقتصاد به شرح زیر تجمیع شده‌اند: کشاورزی («زراعت و باغداری»، «دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار»، «جنگلداری» و «ماهیگیری»)، معدن («نفت خام و گاز طبیعی» و «سایر معادن»)، صنایع وابسته به کشاورزی («ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها»، «ساخت محصولات از توتون و تنباکو»، «ساخت منسوجات»، «ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز»، «دبازی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی»، «ساخت چوب و محصولات چوبی»، «ساخت کاغذ و محصولات کاغذی»)، سایر صنایع («انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده»، «ساخت کک، فراورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای»، «ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی»، «ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک»، «ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی»، «ساخت فلزات اساسی»، «ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات»، «ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر»، «ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی»، «ساخت ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر»، «ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی»، «ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت»، «ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر»، «ساخت سایر تجهیزات حمل و نقل»، «ساخت مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر»، «بازیافت»، تأمین آب، برق و گاز («برق»، «آب» و «توزیع گاز طبیعی»)، ساختمان («ساختمان‌های مسکونی» و «سایر ساختمان‌ها») و خدمات («عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها»، «هتل و رستوران»، «حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات»، «واسطه‌گری‌های مالی»، «مستغلات، کرایه و خدمات کسب

۱. فرامنطقه حاوی دو بخش کلی نفت خام و گاز طبیعی و امور عمومی است، به‌طوری که سهم ستانده، هزینه واسطه و ارزش‌افزوده بخش امور عمومی حدود ۰.۱ درصد و الباقی سهم بخش نفت خام و گاز طبیعی است. سهم استان‌های کشور از تولید ناخالص داخلی، ۹۷ درصد است و ۳ درصد باقیمانده سهم فرامنطقه است. به منظور سازگاری و هماهنگی بین آمارهای کلان و منطقه‌ای فرامنطقه با استان خوزستان تجمیع شده است.

و کار»، «اداره امور عمومی و خدمات شهری»، «آموزش»، «بهداشت و مددکاری اجتماعی»، «سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی».

در جدول ۲ به منظور آشنایی کلی از ظرفیت و تفاوت‌های مناطق نه (۹) گانه کشور، اطلاعات مربوط به تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه، مساحت، جمعیت، اشتغال، منابع آب و نرخ بیکار در سال ۱۳۹۰ نشان داده شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود منطقه شش (استان‌های تهران، قم و البرز) و منطقه چهار (استان‌های اصفهان، چهارمحال و بختیاری، خوزستان و فرامنطقه) در سال ۱۳۹۰^۱ بیش از پنجاه و یک (۵۱) درصد کل تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص داده‌اند. به بیان دیگر، سهم تولید ناخالص داخلی مناطق شش و چهار، سی و چهار و چهاردهم (۳۴/۴) درصد شاغلان کشور را شامل می‌شود. از دیگر سو، در سال ۱۳۹۰ بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن، منطقه شش با بیست و نه دهم (۲۰/۹) درصد و منطقه چهار با سیزده و هفت دهم (۱۳/۷) درصد از جمعیت کشور، پرجمعیت‌ترین مناطق کشور به شمار می‌روند. در حالی که منطقه شش با وجود دارا بودن بالاترین سهم از تولید ناخالص داخلی، کمترین مساحت (۱/۹) درصد و کمترین منابع آبی کشور (۱/۸) درصد را در اختیار دارد. به بیان دیگر، بالاترین تولید ناخالص داخلی در استان‌هایی صورت می‌گیرد که از منظر منابع آبی در وضعیت به مراتب پایین‌تری نسبت به سایر مناطق قرار دارند. قابل توجه است سهم فعالیت‌های مختلف از تولید ناخالص داخلی نیز در مناطق از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به عنوان مثال، سهم ارزش افزوده بخش خدمات منطقه شش، بیش از هفتاد و چهار (۷۴) درصد است که در ادامه سهم ارزش افزوده و ستانده فعالیت‌های اقتصادی به تفکیک مناطق مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

بر اساس جدول ۲، قریب به شصت و دو (۶۲) درصد از تولید ناخالص داخلی مربوط به سه منطقه، چهار، پنج و شش است که تنها بیست و نه (۲۹) درصد از کل منابع آبی کشور را دارا هستند و بیش از چهل و سه (۴۳) درصد از جمعیت کل کشور را در خود جای داده‌اند. از دیگر سو، منطقه هشت کشور که بیش از هفده (۱۷) درصد منابع آبی کشور را داراست به ترتیب هفت و شش دهم (۷/۶) درصد و یازده (۱۱) درصد تولید ناخالص داخلی و جمعیت کشور را دربر می‌گیرد. به بیان دیگر، می‌توان موارد بالا را مصادیقی از عدم تعادل فضایی در سطح کلان کشور نام برد.

بر اساس جدول ۲، منطقه هفت که شامل استان‌های زنجان، قزوین و مرکزی است با وسعتی معادل چهار و یک دهم (۴/۱) درصد از مساحت کل کشور، کمترین مساحت را بعد از منطقه شش دارد. همچنین، سهم این

۱. نظر به اینکه آخرین جدول داده-ستانده آماری کشور مربوط به سال ۱۳۹۰ مرکز آمار است و همچنین، به دلیل همخوانی آمارهای منطقه‌ای و سرشماری عمومی نفوس و مسکن، این محاسبات برای سال ۱۳۹۰ انجام شده است.

منطقه از تولید ناخالص داخلی و جمعیت کشور در سال ۱۳۹۰، به ترتیب چهار و دو دهم (۴/۲) و چهار و هشت دهم (۴/۸) درصد است.

جدول ۲: توزیع فضایی تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه، مساحت، جمعیت، اشتغال، منابع آب و جمعیت بیکار نه منطقه به کل ایران در سال ۱۳۹۰

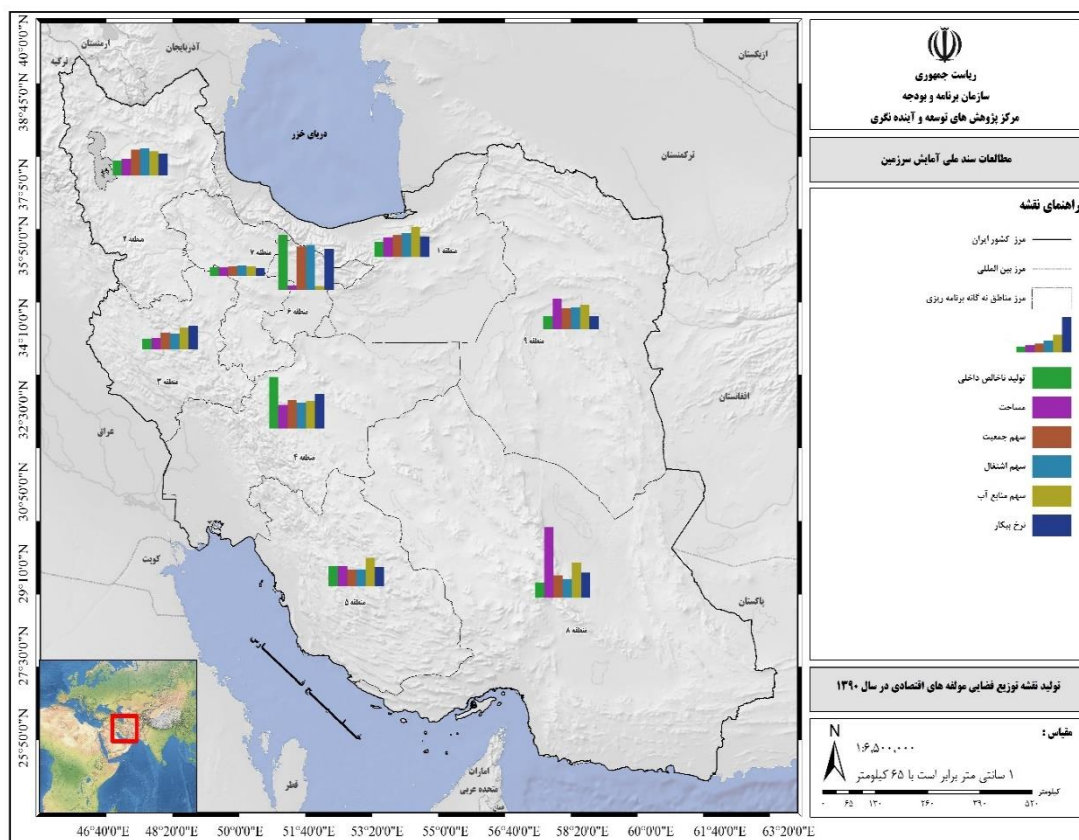
مناطق	GDP* میلیارد ریال	سهم GDP	مساحت	سهم جمعیت	سهم اشتغال	سهم منابع آب	نرخ بیکار
منطقه (۱)	۴۶۶,۸۰۵	۷/۴	۹/۶	۱۰/۶	۱۱/۶	۱۴/۸	۹/۸
منطقه (۲)	۴۶۷,۲۲۲	۷/۴	۸	۱۲/۷	۱۳/۴	۱۱/۸	۱۰/۶
منطقه (۳)	۳۳۷,۳۸۶	۵/۳	۵/۷	۸	۷/۵	۱۰/۵	۱۱/۴
منطقه (۴)	۱,۵۸۹,۱۷۴	۲۵/۱	۱۱/۵	۱۳/۷	۱۲/۶	۱۳/۲	۱۶/۶
منطقه (۵)	۶۳۱,۴۵۹	۱۰	۹/۹	۸/۳	۸/۳	۱۳/۹	۹/۳
منطقه (۶)	۱,۶۹۰,۷۹۰	۲۶/۷	۱/۹	۲۰/۹	۲۱/۷	۱/۸	۱۹/۷
منطقه (۷)	۲۶۹,۳۷۱	۴/۲	۴/۱	۴/۸	۵/۱	۴/۹	۴
منطقه (۸)	۴۸۴,۲۴۳	۷/۶	۳۴/۵	۱۱	۹/۱	۱۷/۳	۱۲/۳
منطقه (۹)	۴۰۳,۱۷۱	۶/۴	۱۴/۹	۱۰	۱۰/۷	۱۱/۸	۶/۳
جمع	۶,۳۳۹,۶۲۲	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

* به قیمت بازار

مأخذ: مرکز آمار و بانوی و شرکت (۱۳۹۸)

همان‌طور که در جدول ۲ ملاحظه شد، منطقه شش با وجود آنکه بالاترین سهم تولید ناخالص داخلی را دارد با بالاترین نرخ بیکاری نیز مواجه است. از یک‌سو، این منطقه بیش از بیست و یک (۲۱) درصد از کل اشتغال کشور را به خود اختصاص داده است. از دیگر سو، با بالاترین نرخ بیکاری نیز مواجه است. پس از منطقه شش، منطقه چهار با شانزده و شش دهم (۱۶/۶) درصد بیکاران در رتبه دوم قرار دارد. در حالی که نرخ بیکاری در منطقه هفت، چهار (۴) درصد است.

نقشه ۱۵، توزیع فضایی تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه، مساحت، جمعیت، اشتغال، منابع آب و نرخ بیکار به تفکیک مناطق را نشان می‌دهد و به خوبی تفاوت‌های منطقه‌ای را که پیش‌تر از نظر گذشت را برجسته می‌نماید.

نقشه ۱۵: توزیع فضایی تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه، مساحت، جمعیت، اشتغال، منابع آب و جمعیت بیکار نه منطقه به

کل ایران در سال ۱۳۹۰

مأخذ: مطالعات طرح

در جداول زیر به ترتیب سهم ارزش افزوده^۱ و ستانده^۲ بخش های اقتصادی ایران و به تفکیک مناطق نه گانه مورد بررسی ارائه شده است. همان طور که ملاحظه می شود سهم ارزش افزوده بخش «کشاورزی» ایران در سال ۱۳۹۰ حدود هشت (۸) درصد بوده است. در حالی که سهم بخش مزبور در میان مناطق مختلف تفاوت های قابل ملاحظه ای دارد. به عنوان مثال، بالاترین سهم بخش یاد شده مربوط به منطقه یک (۱) با سهم بیش از هجده (۱۸) درصد و کمترین سهم مربوط به منطقه شش (۶) با سهم کمتر از دو (۲) درصد است. بخش «معدن» قریب به هفده (۱۷) درصد ارزش افزوده بخش اقتصاد ایران را شامل می شود. سهم مزبور، قریب به پنجاه (۵۰) درصد ارزش افزوده منطقه چهار را شامل می شود، در حالی که سهم این بخش از ارزش افزوده منطقه شش (۶) کمتر از دو دهم (۰/۲) درصد است. قابل توجه است بالاترین سهم ارزش افزوده بخش

۱. ارزش ستانده منهای ارزش مصرف واسطه، ارزش افزوده نامیده می شود. ارزش افزوده را می توان معیار سنجش مشارکت تولیدکنندگان منفرد، صنعت یا بخش در تولید ناخالص داخلی محسوب نمود (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران).

۲. مجموع ارزش کالاها و خدمات تولید شده در یک کارگاه به منظور عرضه به خارج از کارگاه و ارزش کالاها و خدمات تولید شده به منظور مصرف در همان کارگاه را ارزش ستانده آن کارگاه می نامند. از جمع ارزش ستانده های کارگاه های فعال در یک اقتصاد، ارزش کل ستانده آن اقتصاد به دست می آید.

«سایر صنایع» که قریب به دوازده (۱۲) درصد ارزش افزوده کشور را تشکیل می‌دهد به ترتیب مربوط به مناطق هفت (۷)، هشت (۸) و چهار (۴) است.

بررسی سهم ستانده بخش‌های اقتصادی در سطح کشور و همین‌طور مناطق مختلف، حاکی از تفاوت‌های قابل توجهی میان آن‌ها است. به عنوان مثال، بخش «سایر صنایع» که بعد از بخش «خدمات»، بالاترین سهم- قریب به بیست و دو (۲۲) درصد- ستانده را به خود اختصاص داده است، سهم آن در میان مناطق مختلف از دوازده (۱۲) تا چهل (۴۰) درصد متفاوت است. به بیان دیگر، سهم ستانده بخش سایر صنایع در منطقه هفت (۷) بیش از چهل (۴۰) درصد است، در حالی که سهم ستانده این بخش در منطقه یک (۱) حدود دوازده (۱۲) درصد می‌باشد.

جدول ۳: ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی ایران به تفکیک مناطق نه‌گانه در سال ۱۳۹۰ / میلیارد ریال/ درصد

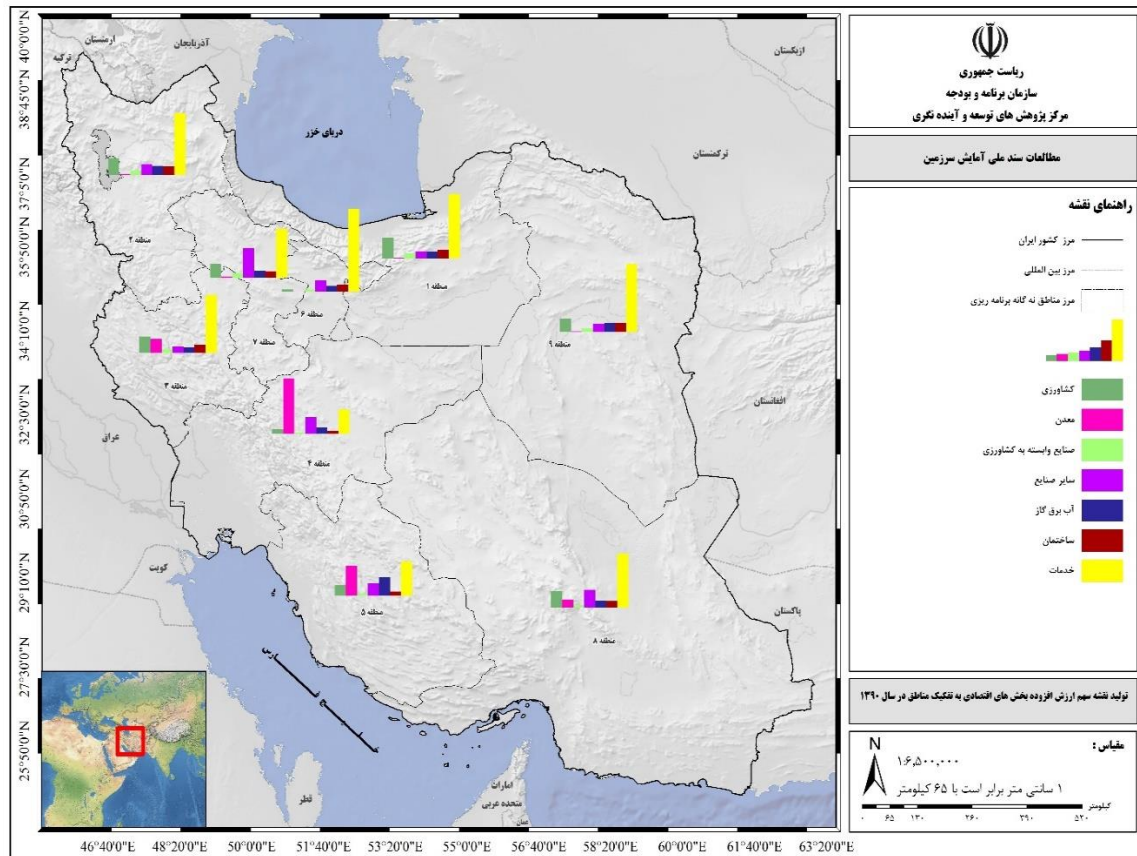
شرح فعالیت	شرح	کل کشور	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۵	منطقه ۶	منطقه ۷	منطقه ۸	منطقه ۹
کشاورزی	میزان	۵۰۷,۰۷۶	۸۵,۰۳۳	۶۸,۳۸۴	۴۹,۳۵۱	۶۲,۸۰۷	۵۸,۳۲۴	۳۲,۰۱۲	۳۳,۰۵۸	۷۰,۶۷۵	۴۷,۴۳۲
	سهم	۸,۰۸٪	۱۸,۴۵٪	۱۴,۸۲٪	۱۴,۷۵٪	۳,۹۸٪	۹,۳۲٪	۱,۹۱٪	۱۲,۴۹٪	۱۴,۷۹٪	۱۱,۸۸٪
معدن	میزان	۱,۰۳۹,۹۵۲	۱,۵۲۵	۳,۸۲۲	۴۱,۶۱۰	۷۸۱,۹۸۴	۱,۶۸,۱۹۶	۳,۱۸۴	۲,۹۷۸	۳۳,۹۰۱	۲,۷۵۱
	سهم	۱۶,۵۷٪	۰,۳۳٪	۰,۸۳٪	۱۲,۴۴٪	۴۹,۶۱٪	۲۶,۸۹٪	۰,۱۹٪	۱,۱۳٪	۷,۰۹٪	۰,۶۹٪
صنایع وابسته به کشاورزی	میزان	۱۴۶,۳۹۲	۱۹,۲۶۵	۱۸,۲۶۷	۱۰,۲۶۲	۲۰,۶۰۰	۱۲,۲۱۸	۳۲,۹۰۴	۱۰,۴۵۱	۹,۹۳۴	۱۲,۴۸۹
	سهم	۲,۳۳٪	۴,۱۸٪	۳,۹۶٪	۳,۰۷٪	۱,۳۱٪	۱,۹۵٪	۱,۹۷٪	۳,۹۵٪	۲,۰۸٪	۳,۱۳٪
سایر صنایع	میزان	۷۴۱,۶۲۳,۲۵۸۳	۲۸,۷۵۵	۴۴,۱۱۹	۱۹,۴۳۳	۲۳۳,۰۳۷	۶۸,۵۵۸	۱۷۲,۹۴۳	۷۰,۱۷۴	۷۵,۵۸۶	۲۹,۰۲۰
	سهم	۱۱,۸۲٪	۶,۲۴٪	۹,۵۶٪	۵,۸۱٪	۱۴,۷۸٪	۱۰,۹۶٪	۱۰,۳۳٪	۲۶,۵۲٪	۱۵,۸۱٪	۷,۲۷٪
تأمین آب، برق و گاز طبیعی	میزان	۴۳۹,۸۳۶	۲۶,۸۷۳	۳۶,۸۲۵	۱۶,۷۴۹	۹۲,۴۹۵	۱۰۳,۰۹۰	۸۵,۹۳۸	۱۶,۴۰۷	۲۹,۶۹۳	۳۱,۷۶۶
	سهم	۷,۰۱٪	۵,۸۳٪	۷,۹۸٪	۵,۰۱٪	۵,۸۷٪	۱۶,۴۸٪	۵,۱۳٪	۶,۲۰٪	۶,۲۱٪	۷,۹۶٪
ساختمان	میزان	۳۳۹,۴۱۷	۳۵,۳۷۳	۳۴,۸۷۵	۲۳,۸۸۸	۴۱,۲۱۶	۲۳,۶۲۶	۱۰۴,۱۵۷	۱۵,۶۴۲	۲۷,۴۹۵	۳۳,۱۴۵
	سهم	۵,۴۱٪	۷,۶۷٪	۷,۵۶٪	۷,۱۴٪	۲,۶۱٪	۳,۷۸٪	۶,۲۲٪	۵,۹۱٪	۵,۷۵٪	۸,۳۰٪
خدمات	میزان	۳,۰۶۰,۱۰۹	۲۶۴,۱۴۳	۲۵۵,۲۵۶	۱۷۳,۲۰۵	۳۴۴,۱۰۳	۱۹۱,۴۴۷	۱,۲۴۲,۶۸۹	۱۱۵,۹۴۸	۲۳۰,۷۲۳	۲۴۲,۵۹۴
	سهم	۴۸,۷۷٪	۵۷,۳۰٪	۵۵,۳۰٪	۵۱,۷۸٪	۲۱,۸۳٪	۳۰,۶۱٪	۷۴,۲۴٪	۴۳,۸۱٪	۴۸,۲۷٪	۶۰,۷۷٪
جمع		۶,۲۷۴,۴۰۴	۴۶۰,۹۶۶	۴۶۱,۵۴۸	۳۳۴,۴۹۷	۱,۵۷۶,۲۴۳	۶۲۵,۴۵۹	۱,۶۷۳,۸۲۸	۲۶۴,۶۵۸	۴۷۸,۰۰۸	۳۹۹,۱۹۷
خالص مالیات بر واردات		۶۵,۲۱۷	۵,۸۳۹	۵,۶۷۴	۲,۸۸۹	۱۲,۹۳۱	۶,۰۰۰	۱۶,۹۶۲	۴,۷۱۳	۶,۲۳۴	۳,۹۷۴
تولید ناخالص *		۶,۳۳۹,۶۲۲	۴۶۶,۸۰۵	۴۶۷,۲۲۲	۳۳۷,۳۸۶	۱,۵۸۹,۱۷۴	۶۳۱,۴۵۹	۱,۶۹۰,۷۹۰	۲۶۹,۳۷۱	۴۸۴,۲۴۳	۴۰۳,۱۷۱

* به قیمت بازار

** قابل توجه است سهم ارزش افزوده هر بخش اقتصادی، بیانگر سهم آن فعالیت/ بخش در سطح آن منطقه است.

مأخذ: مرکز آمار و محاسبات طرح

نقشه ۱۶ ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی به تفکیک مناطق را برای سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود و علاوه بر تفاوت‌های قابل توجه میان بخش‌های اقتصادی، در میان مناطق نیز تفاوت ارزش افزوده بخش‌ها به خوبی نمایان است و ارتباط آن با سایر مؤلفه‌های مورد بررسی اعم از منابع آبی، مساحت و جمعیت مورد واکاوی قرار گرفت.

نقشه ۱۶: ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی ایران به تفکیک مناطق نه‌گانه در سال ۱۳۹۰

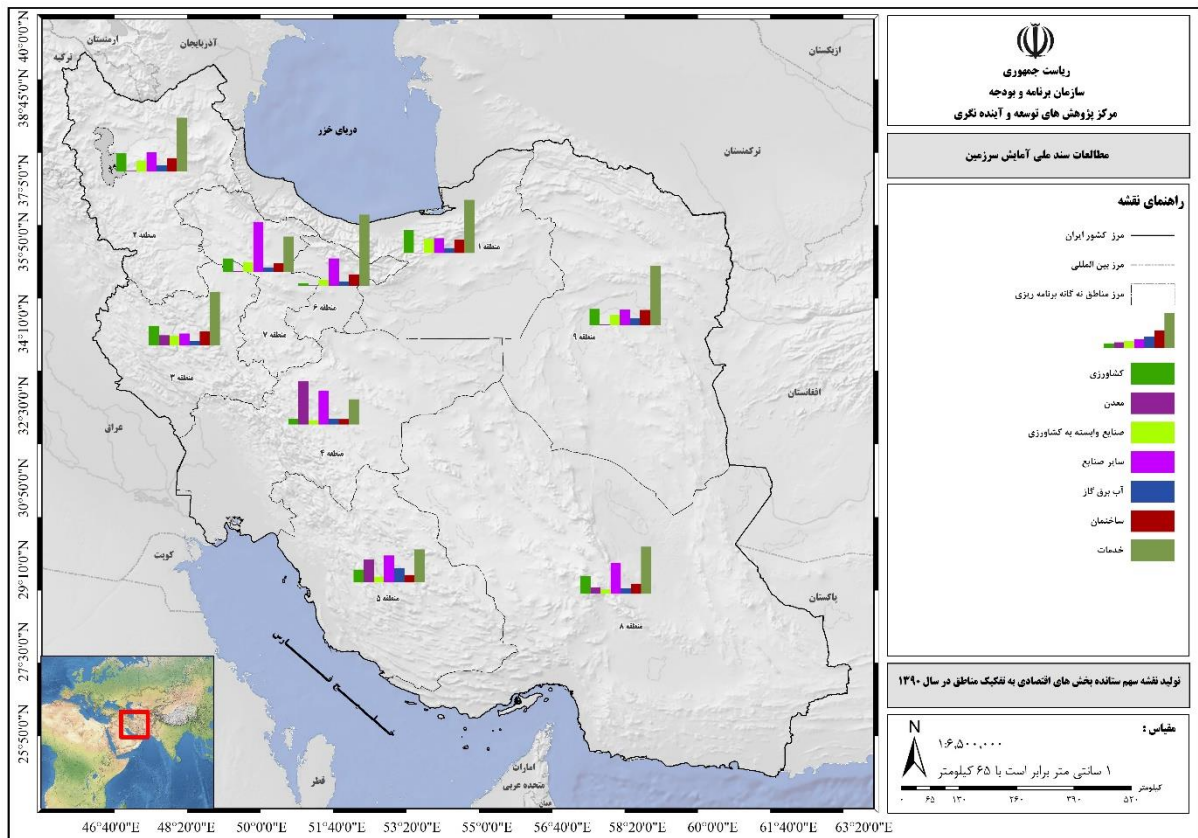
مأخذ: مطالعات طرح

جدول ۴: ستانده بخش‌های اقتصادی ایران به تفکیک مناطق نه‌گانه در سال ۱۳۹۰ / میلیارد ریال / درصد

شرح فعالیت	شرح	کل کشور	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۵	منطقه ۶	منطقه ۷	منطقه ۸	منطقه ۹
کشاورزی	میزان	۸۶۷،۱۶۵	۱۴۶،۴۵۰	۱۱۵،۳۰۴	۸۱،۷۲۱	۱۰۴،۷۶۳	۹۸،۳۱۹	۵۹،۸۰۶	۵۸،۶۶۲	۱۱۶،۹۵۷	۸۵،۱۸۳
	سهم	%۸،۶۶	%۱۸،۳۸	%۱۴،۸۳	%۱۵،۹۶	%۴،۵۷	%۱۰،۳۷	%۲،۲۲	%۱۰،۹۷	%۱۴،۴۴	%۱۳،۰۸
معدن	میزان	۱۰،۹۲۰،۹۶۷	۲،۱۴۰	۴،۹۸۴	۴۲،۶۹۲	۸۱۰،۷۸۴	۱۷۴،۶۸۵	۵۵،۵۰۴	۳،۹۴۸	۴۴،۲۱۷	۴۰،۱۲
	سهم	%۱۰،۹۱	%۰،۲۷	%۰،۶۴	%۸،۳۴	%۳۵،۳۶	%۱۸،۴۳	%۰،۲۰	%۰،۷۴	%۵،۴۶	%۰،۶۲
صنایع وابسته به کشاورزی	میزان	۵۸۰،۵۶۹	۹۱،۱۹۸	۶۸،۹۲۱	۳۸،۸۰۹	۷۷،۵۷۷	۴۴،۴۷۳	۱۳۴،۰۴۵	۴۳،۲۶۰	۲۹،۶۵۳	۵۲،۶۳۳
	سهم	%۵،۸۰	%۱۱،۴۴	%۸،۸۶	%۷،۵۸	%۳،۳۸	%۴،۶۹	%۴،۹۷	%۸،۰۹	%۳،۶۶	%۸،۰۸
سایر صنایع	میزان	۲،۱۹۸،۳۸۱	۹۶،۰۷۸	۱۲۱،۳۴۴	۴۹،۳۹۰	۶۲۶،۹۹۶	۲۰۶،۲۷۱	۵۹۵،۰۸۹	۲۱۷،۲۰۴	۲۰۵،۲۵۷	۸۰،۷۵۲
	سهم	%۲۱،۹۴	%۱۲،۰۶	%۱۵،۶۱	%۹،۶۴	%۲۷،۳۵	%۲۱،۷۶	%۲۲،۰۹	%۴۰،۶۲	%۲۵،۳۴	%۱۲،۴۰
تأمین آب، برق و گاز طبیعی	میزان	۴۹۷،۸۵۶	۳۲،۳۷۹	۴۱،۷۴۹	۱۸،۹۷۷	۱۰۳،۲۴۵	۱۱۲،۱۳۴	۹۷،۴۸۴	۱۹،۵۸۵	۳۶،۶۸۳	۳۵،۶۲۱
	سهم	%۴،۹۷	%۴،۰۶	%۵،۳۷	%۳،۷۱	%۴،۵۰	%۱۱،۸۳	%۳،۶۲	%۳،۶۶	%۴،۵۳	%۵،۴۷
ساختمان	میزان	۸۲۱،۱۸۴	۸۵،۲۰۹	۸۴،۳۳۰	۵۷،۸۴۱	۹۹،۳۷۱	۵۷،۶۲۸	۲۵۱،۹۴۴	۳۸،۰۱۱	۶۶،۹۰۶	۷۹،۹۴۴
	سهم	%۸،۲۰	%۱۰،۶۹	%۱۰،۸۵	%۱۱،۲۹	%۴،۳۳	%۶،۰۸	%۹،۳۵	%۷،۱۱	%۸،۲۶	%۱۲،۲۷
خدمات	میزان	۳،۹۵۹،۸۷۹	۳۴۳،۴۴۶	۳۴۰،۸۷۳	۲۲۲،۷۵۶	۴۷۰،۱۶۳	۲۵۴،۲۶۸	۱،۵۵۰،۶۳۱	۱۵۴،۰۵۸	۳۱۰،۳۷۴	۳۱۳،۳۱۳
	سهم	%۳۹،۵۳	%۴۳،۱۰	%۴۳،۸۴	%۴۳،۴۹	%۲۰،۵۱	%۲۶،۸۳	%۵۷،۵۵	%۲۸،۸۱	%۳۸،۳۲	%۴۸،۰۹
جمع	میزان	۱۰،۰۱۸،۰۰۲	۷۹۶،۹۰۰	۷۷۷،۵۰۴	۵۱۲،۱۸۶	۲،۲۹۲،۸۹۷	۹۴۷،۷۷۸	۲،۶۹۴،۵۰۳	۵۳۴،۷۲۸	۸۱۰،۰۴۷	۶۵۱،۴۵۸

مأخذ: مرکز آمار و محاسبات طرح

ستانده بخش‌های اقتصادی به تفکیک مناطق نه‌گانه در سال ۱۳۹۰ در نقشه ۱۷ نمایش داده شده است. به طور کلی بخش خدمات در تمام مناطق بالاترین سهم ستانده را به خود اختصاص داده است و بخش آب، برق و گاز نیز متناسب با ماهیت آن، تقریباً در میان مناطق به‌جز منطقه پنج (۵)، سهم سه و نیم (۳/۵) تا شش (۶) درصد را دارند.

جدول ۵، متوسط ضرایب فزاینده تولید و متوسط اثرات سرریزی را نشان می‌دهد، همان‌طور که ملاحظه می‌شود منطقه پنج (۵)، با متوسط ضریب فزاینده ۱/۴۰۱۳ واحد تولید در جایگاه نخست قرار می‌گیرد. مناطق هشت (۸) و چهار (۴) به ترتیب با متوسط ضرایب فزاینده ۱/۳۷۷۷ و ۱/۳۴۶۸ واحد تولید در رتبه‌های دوم سوم قرار دارند. به بیان دیگر، با افزایش یک واحد سرمایه‌گذاری در منطقه چهار، کل تولید اقتصاد آن منطقه ۱/۳۴۶۸ واحد افزایش پیدا می‌کند و ۰/۱۱۳۴ واحد تولید موجب افزایش تولید سایر مناطق خواهد شد. قابل ذکر است منطقه یک (۱)، با متوسط ضرایب فزاینده ۱/۱۸۲۳ واحد تولید، کمترین، ضریب فزاینده تولید را نسبت به سایر مناطق کشور دارد در حالی که بالاترین اثرات سرریزی را به طور متوسط دارد. از منظر سیاست‌گذاری منطقه‌ای، ارقام فوق‌الذکر نشان می‌دهد که اثرات مستقیم و غیر مستقیم افزایش متوسط یک واحد سرمایه‌گذاری در یک مکان جغرافیایی (منطقه) به طور متوسط چه میزان منجر به افزایش تولید در آن

و منطقه و سایر مناطق خواهد شد. از این‌رو، تفاوت‌های منطقه‌ای و لزوم توجه به آن، اتخاذ سیاست‌های متفاوت و متناسب با هر منطقه بیش از پیش باید در کانون توجه قرار بگیرد.

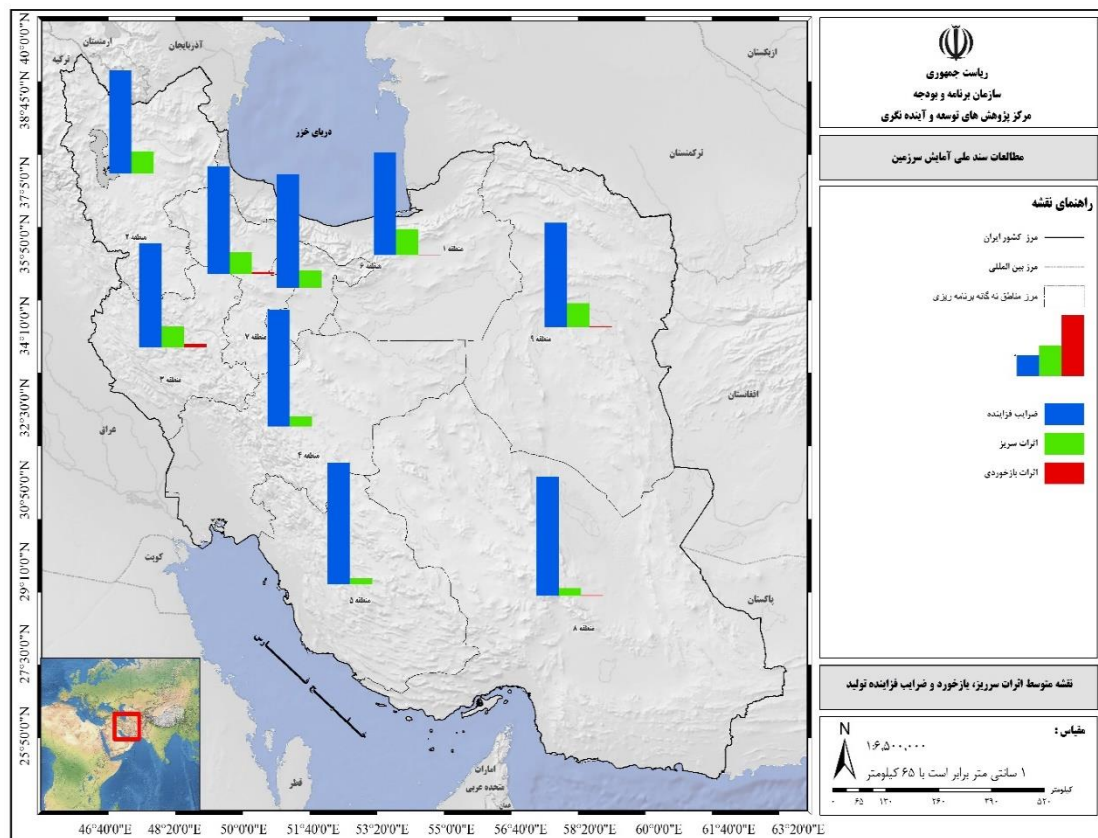
جدول ۵: متوسط ضرایب فزاینده تولید درون منطقه‌ای، اثرات سرریزی و بازخوردی اقتصاد ایران به تفکیک مناطق در سال ۱۳۹۰

مناطق	متوسط ضرایب فزاینده تولید درون منطقه‌ای	متوسط اثرات سرریزی	متوسط اثرات بازخوردی
منطقه (۱)	۱/۱۸۲۳	۰/۲۹۹۲	۰/۰۰۱۴
منطقه (۲)	۱/۱۸۹۲	۰/۲۵۸۱	۰/۰۰۱۰
منطقه (۳)	۱/۲۰۲۳	۰/۲۴۰۸	۰/۰۳۹۹
منطقه (۴)	۱/۳۴۶۸	۰/۱۱۳۴	۰/۰۰۰۵
منطقه (۵)	۱/۴۰۱۳	۰/۰۷۰۱	۰/۰۰۰۴
منطقه (۶)	۱/۳۰۸۸	۰/۱۹۸۰	۰/۰۰۰۳
منطقه (۷)	۱/۲۴۵۷	۰/۲۵۰۹	۰/۰۲۴۱
منطقه (۸)	۱/۳۷۷۷	۰/۰۹۰۰	۰/۰۰۹۳
منطقه (۹)	۱/۲۰۳۶	۰/۲۷۳۹	۰/۰۱۰۰

مأخذ: بانوئی و شرکت (۱۳۹۸)

هری ویلیام ریچاردسون بر این باور است که مناطق بزرگ‌تر به دلایل مختلف، از درجه خودکفایی بالاتر و ضریب فزاینده بزرگ‌تر برخوردارند و انتظار می‌رود میل به واردات آن‌ها که بیانگر همان اثرات سرریزی است، کمتر باشد. از این‌رو، با توجه به آمارهای فوق‌الذکر، یک رابطه مستقیم میان اندازه تولید ناخالص داخلی و اثرات سرریزی مشاهده نمی‌شود. به عنوان مثال، منطقه هفت کشور که از منظر تولید ناخالص داخلی در رتبه نهم (آخر) قرار دارد متوسط ضریب فزاینده تولید آن قریب به رقم متناظر به منطقه شش کشور است که بالاترین تولید ناخالص داخلی را دارد. قابل توجه است اثرات سرریزی منطقه هفت معادل ۰/۲۵۰۹ واحد بوده و بیشتر از اثرات سرریزی منطقه شش که معادل ۰/۱۹۸۰ واحد است. همان‌طور که در جدول ۲ ملاحظه شد، اثرات سرریزی مناطق یک (۱)، نه (۹) و دو (۲) به ترتیب بالاترین اثرات سرریزی را برای سایر مناطق ایجاد می‌کنند. به بیان دیگر، سرمایه‌گذاری در این مناطق می‌تواند نقش محرک را برای سایر مناطق داشته باشد. قابل توجه است میزان اثرات سرریزی و بازخورد هر منطقه و هر بخش به همان بخش و سایر بخش‌ها، در جداول پیوست ارائه شده که به منظور آشنایی بیشتر به آن رجوع شود.

نقشه ۱۸ متوسط ضرایب فزاینده تولید، اثرات سرریزی و بازخوردی به تفکیک مناطق را نشان می‌دهد که متوسط اثرات سرریز مناطق سه (۳)، هفت (۷) و نه (۹) نسبت به سایر مناطق بالاتر است.

نقشه ۱۸: متوسط ضرایب فزاینده تولید درون منطقه‌ای، اثرات سرریزی و بازخوردی اقتصاد ایران به تفکیک مناطق در سال ۱۳۹۰
مأخذ: مطالعات طرح

همان‌طور که گفته شد، اثرات سرریزی محدود به اثرات مستقیم و غیرمستقیم سرمایه‌گذاری در یک مکان جغرافیایی را بر مکان دیگری نشان می‌دهد. به بیان دیگر، اثرات بازخوردی به مبداء تغییرات را نشان نمی‌دهد. به همین منظور در ادامه به منظور ارائه یک تصویر کامل (چرخه تغییرات)، اثرات سرریز مناطق نشان داده خواهد شد. به عبارتی، اثرات بازخوردی مناطق به خوبی می‌توانند اثرات مستقیم و غیرمستقیم افزایش یک واحد سرمایه‌گذاری را که از یک منطقه جغرافیایی شروع و پس از اثر گذاشتن به سایر مناطق جغرافیایی کشور مجدداً به منطقه مبداء بازگردد، نشان دهند. قابل توجه است اثرات سرریزی و بازخوردی می‌تواند به متولیان برنامه‌ریزی کمک کند که در امتداد کاهش عدم تعادل گام بردارند و به بیان دیگر، عدم توجه به این مهم، می‌تواند به تشدید عدم تعادل‌ها و تعارض‌ها بینجامد. همان‌طور که پیش‌تر از نظر گذشت منطقه هفت (۷) و سه (۳) پایین‌ترین سهم در تولید ناخالص داخلی دارند- به ترتیب رتبه نهم و هشتم- این در حالی است که اثرات بازخوردی این مناطق به ترتیب به طور متوسط بیش از هشتاد (۸۰) و صد و سی (۱۳۰) برابر منطقه شش (۶) بوده‌اند که بالاترین سهم تولید ناخالص داخلی را دارد. بر همین اساس، توجه به اثرات سرمایه‌گذاری این مناطق (هفت و سه) از اهمیت ویژه برخوردار است.

جدول ۶ اثرات سرریز و بازخوردی بخش‌های اقتصادی به تفکیک مناطق به سایر مناطق را نشان می‌دهد.

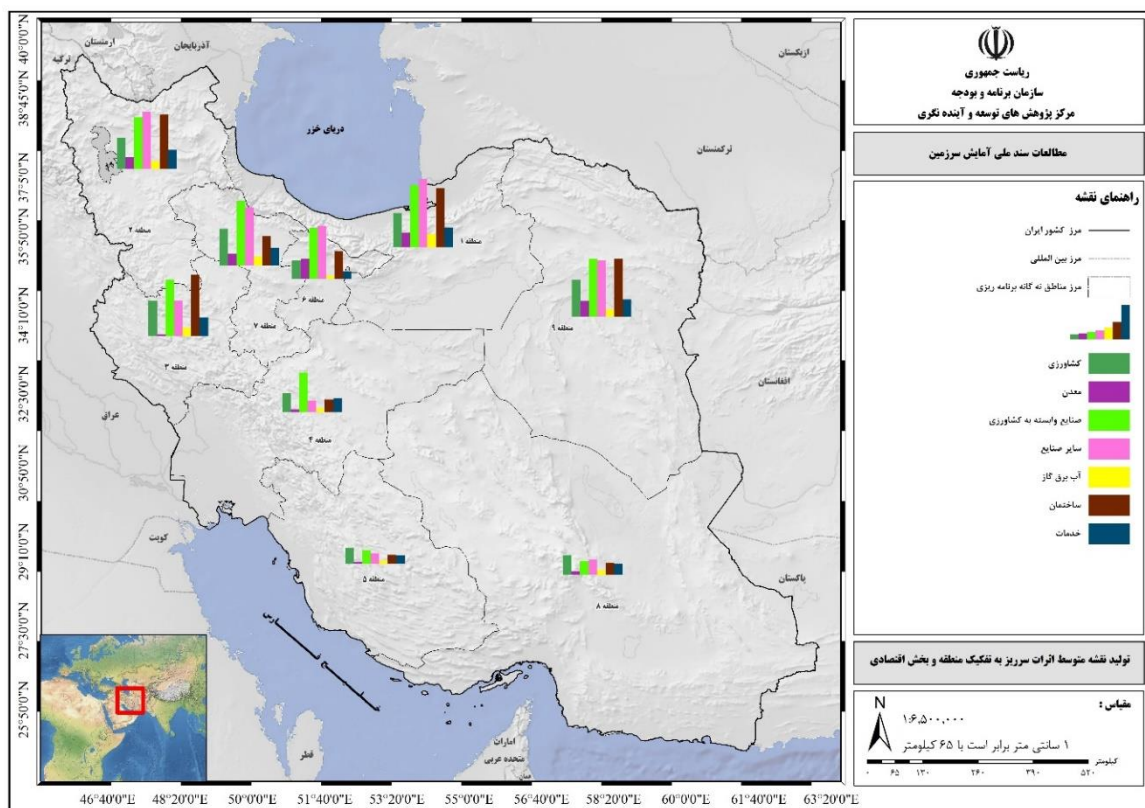
جدول ۶: متوسط اثرات سرریزی و بازخوردی هفت بخش اقتصادی به تفکیک مناطق به سایر مناطق در سال ۱۳۹۰

بخش / منطقه	اثر	منطقه (۱)	منطقه (۲)	منطقه (۳)	منطقه (۴)	منطقه (۵)	منطقه (۶)	منطقه (۷)	منطقه (۸)	منطقه (۹)	کل
کشاورزی	بازخورد	۰/۰۰۰۲۱	۰/۰۰۰۱۶	۰/۰۰۵۱۳	۰/۰۰۰۱۶	۰/۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۸	۰/۰۰۱۷۷	۰/۰۰۱۸۴	۰/۰۱۳۷
	سرریز	۰/۰۳۷۹۳	۰/۰۳۴۷۷	۰/۰۳۹۰۵	۰/۰۲۰۷۷	۰/۰۱۷۵۲	۰/۰۲۰۳۳۳	۰/۰۴۰۶۶	۰/۰۲۱۹۶	۰/۰۴۰۳۵	۰/۲۷۳
معدن	بازخورد	۰/۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۲۴	۰/۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۲۴	۰/۰۰۰۰۱۹	۰/۰۰۰۱۴
	سرریز	۰/۰۱۶۲۰	۰/۰۱۲۸۰	۰/۰۰۲۰۱	۰/۰۰۲۶۹	۰/۰۰۱۹۳	۰/۰۲۱۷۴	۰/۰۱۳۰۴	۰/۰۰۳۹۵	۰/۰۱۷۰۵	۰/۰۰۹۱
صنایع وابسته به کشاورزی	بازخورد	۰/۰۰۰۰۵۹	۰/۰۰۰۰۴۲	۰/۰۰۸۵۸	۰/۰۰۰۰۳۰	۰/۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۱۳	۰/۰۰۰۰۱۸	۰/۰۰۳۰۸	۰/۰۰۳۷۹	۰/۰۰۲۵۷
	سرریز	۰/۰۶۸۴۷	۰/۰۵۷۱۸	۰/۰۶۲۴۴	۰/۰۴۳۵۹	۰/۰۱۵۱۳	۰/۰۵۶۰۵	۰/۰۷۱۲۲	۰/۰۱۵۴۹	۰/۰۶۳۸۱	۰/۴۵۳
سایر صنایع	بازخورد	۰/۰۰۰۰۱۲	۰/۰۰۰۰۱۰	۰/۰۰۸۳۶	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۷	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۱۶۶	۰/۰۰۰۰۹۲	۰/۰۰۱۳۶
	سرریز	۰/۰۷۵۳۰	۰/۰۶۳۳۴	۰/۰۳۹۴۱	۰/۰۱۲۸۳	۰/۰۱۱۸۴	۰/۰۵۸۳۸	۰/۰۶۴۲۷	۰/۰۱۷۱۰	۰/۰۶۲۰۳	۰/۴۰۴
آب، برق و گاز	بازخورد	۰/۰۰۰۰۰۵	۰/۰۰۰۰۰۳	۰/۰۰۰۱۴۳	۰/۰۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰۲۳	۰/۰۰۰۰۲۴	۰/۰۰۰۲۸
	سرریز	۰/۰۱۴۷۲	۰/۰۰۸۸۳	۰/۰۰۹۲۴	۰/۰۰۴۲۶	۰/۰۰۳۸۳	۰/۰۰۳۳۴	۰/۰۱۰۱۲	۰/۰۰۵۵۴	۰/۰۰۷۹۶	۰/۰۰۶۸
ساختمان	بازخورد	۰/۰۰۰۰۲۷	۰/۰۰۰۰۲۱	۰/۰۱۴۰۳	۰/۰۰۰۰۰۳	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۰۷	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۲۲۶	۰/۰۰۲۳۱
	سرریز	۰/۰۶۵۱۲	۰/۰۶۰۰۹	۰/۰۶۷۷۱	۰/۰۱۳۸۸	۰/۰۰۹۹۷	۰/۰۳۰۲۹	۰/۰۳۰۲۴	۰/۰۱۳۷۸	۰/۰۶۳۸۹	۰/۳۵۷
خدمات	بازخورد	۰/۰۰۰۰۱۱	۰/۰۰۰۰۰۸	۰/۰۰۰۳۱۳	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰۴	۰/۰۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰۶۷	۰/۰۰۰۰۰۷۵	۰/۰۰۰۰۶۷
	سرریز	۰/۰۲۱۴۸	۰/۰۲۱۰۶	۰/۰۲۰۹۱	۰/۰۱۵۳۹	۰/۰۰۹۸۳	۰/۰۰۷۷۷	۰/۰۱۹۳۵	۰/۰۱۲۲۲	۰/۰۱۸۷۹	۰/۱۴۷

مأخذ: برگرفته از مطالعات پشتیبان بانویی و شرکت (۱۳۹۸)

همان‌طور که در جدول ۶، اثرات سرریز و بازخوردی به تفکیک بخش‌های «کشاورزی»، «معدن»، «صنایع وابسته به کشاورزی»، «سایر صنایع»، «آب، برق و گاز»، «ساختمان» و «خدمات» به تفکیک مناطق کشور ارائه شد بخش‌های «صنایع وابسته به کشاورزی»، «سایر صنایع»، «ساختمان» و «کشاورزی» به ترتیب بالاترین میزان اثرات سرریز را به سایر مناطق دارند. از دیگر سو، بخش «آب، برق و گاز» کمتر اثرات سرریز را دارد. همچنین، بررسی اثرات بازخوردی حاکی از آن است که بخش «صنایع وابسته به کشاورزی» در هشت منطقه از نه منطقه، از دیگر بخش‌ها بیشتر است. به بیان دیگر، بخش یاد شده علاوه بر اثرات سرریز بالا، به طور متوسط اثرات بازخوردی قابل توجهی دارد. در حالی که بخش معدن به طور متوسط کمترین اثر بازخورد را دارد که بر اساس ماهیت آن بخش، دور از انتظار نیست.

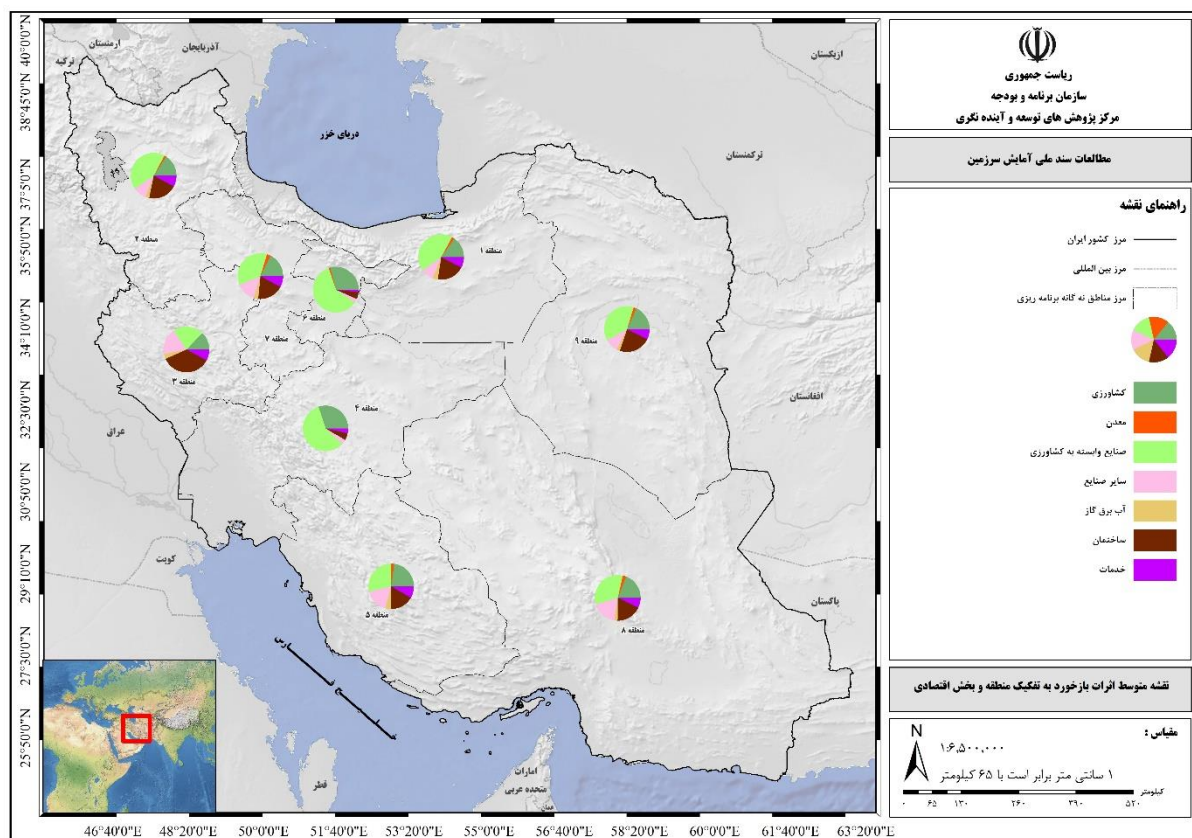
نقشه ۱۹ متوسط اثرات سرریز به تفکیک بخش‌های اقتصادی مناطق نه (۹) گانه به سایر مناطق را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود متوسط اثرات سرریز در میان بخش‌ها و مناطق متفاوت است. به عنوان مثال، بخش ساختمان در منطقه سه (۳) دارای بالاترین متوسط اثر سرریز است، در حالی که در منطقه پنج (۵) پایین‌ترین میزان را در سطح منطقه دارد. همچنین بالاترین متوسط اثرات سرریز منطقه هفت (۷) مربوط به بخش «صنایع وابسته به کشاورزی» است، در حالی که در منطقه یک (۱) این مهم به بخش «سایر صنایع» اختصاص دارد.

نقشه ۱۹: متوسط اثرات سرریز مناطق نه (۹) گانه به سایر مناطق به تفکیک بخش‌های اقتصادی

مأخذ: مطالعات طرح

در نقشه ۲۰ متوسط اثرات بازخورد مناطق به سایر مناطق به تفکیک بخش های اقتصادی نشان داده شده است. همان طور که ملاحظه می شود بخش های «صنایع وابسته به کشاورزی»، «ساختمان»، «کشاورزی» و «سایر صنایع» به طور متوسط بازخورد بالاتری دارند.

نقشه ۲۰: متوسط اثرات بازخورد مناطق نه (۹) گانه به سایر مناطق به تفکیک بخش های اقتصادی
مأخذ: مطالعات طرح

۱-۳-۲ پیوندهای میان فعالیت های اقتصادی

این بخش به بررسی پیوندهای پسین و پیشین فعالیت های اقتصادی می پردازد. موضوع شناسایی بخش های کلیدی از دهه ۱۹۵۰ میلادی توسط هیرشمن وارد ادبیات اقتصادی شد. بر اساس نظریه رشد غیرمتوازن که وی آن را مطرح کرد، کشورهای در حال توسعه با کمبود منابع مواجه اند؛ بنابراین، باید بخش هایی در اولویت سرمایه گذاری قرار گیرند که از توان بیشتری در ایجاد رشد در کل اقتصاد برخوردار هستند. علاوه بر این، از طریق زنجیره های تولید، منافع این سرمایه گذاری ها را به سایر بخش ها نیز منتقل کنند. از این رو، لازمه به حداکثر رساندن رشد اقتصادی، سرمایه گذاری هرچه بیشتر در بخش های کلیدی است. با این حال شناسایی بخش های کلیدی صرفاً محدود به شرایط کمبود منابع نیست. تدوین برنامه های توسعه، سیاست های صنعتی،

سیاست‌های تجاری، قوانین و مقررات تولید و همگی نیازمند تحلیلی جامع از عملکرد بخش‌های اقتصادی و تنیدگی‌های موجود هستند و بدون برخورداری از ویژگی مذکور، فاقد قدرت اثرگذاری بالا خواهند بود.

با توجه به اهمیت موضوع سنجش بخش‌های کلیدی در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، مطالعات متعددی طی ۷۰ سال اخیر انجام و روش‌ها و مدل‌های مختلفی نیز در این خصوص ارائه شده است. بسیاری از این روش‌ها از جدول داده-ستانده جهت تحلیل‌های مرتبط با شناخت ساختار اقتصادی، برنامه‌ریزی و پیش‌بینی استفاده کرده‌اند. زیرا این جدول ساختار اقتصاد و تعاملات بین بخش‌های اقتصادی را در تفصیلی‌ترین سطح ممکن به تصویر می‌کشد و اتخاذ سیاست‌های اقتصادی مبتنی بر آن از دقت بالایی برخوردار خواهد بود.

بررسی اجمالی ادبیات دهه ۱۹۵۰ به بعد در جهان نشان می‌دهد که پژوهشگران متناسب با تغییرات اقتصاد جهانی و به تبع آن، تغییرات ساختاری در سطح ملی و منطقه‌ای و ظهور بخش‌های جدید مانند بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات روش‌ها و معیارهای مختلف را در سنجش اهمیت بخش‌های اقتصادی و شناسایی بخش‌های کلیدی مورد استفاده قرار داده‌اند (بانویی، مؤمنی و آزاد، ۱۳۸۸). بنابراین، با وجود اتفاق نظر اساسی در مورد اهمیت شناسایی بخش‌هایی که بیشترین تأثیر را بر اقتصاد دارند، توافق کلی در مورد راه‌های تعیین بخش‌های کلیدی وجود ندارد و روش‌های متعددی معرفی شده‌اند. کاربست هریک از این روش‌ها تصویر متفاوتی از عملکرد بخش‌های اقتصادی به دست می‌دهد.

با توجه به نظریه‌های متفاوت، ماهیت روش‌شناسی، معیارهای مختلف و تفسیر عملکرد اقتصادی بخش‌ها در ۷۰ سال گذشته، این روش‌ها را می‌توان به دو رویکرد کلی طبقه‌بندی کرد:

الف) رویکرد مبتنی بر مبادلات واسطه‌ای؛

ب) رویکرد مبتنی بر مبادلات واسطه‌ای و تقاضای نهایی و ارزش افزوده بخش‌ها.

در چارچوب این طبقه‌بندی روش‌های راسمیوسن، چنری-واتانابه (الگوی تقاضامحور لئونتیف) و روش گش (الگوی عرضه‌محور گش)، هیرشمن، بردار ویژه، شاخص میانگین طول انتشار و نظریه شبکه جزء رویکرد اول هستند و روش‌های شاخص وزنی، شاخص کشش داده-ستانده، ضرایب فزاینده خالص (پیوندهای پسین و پیشین خالص) و روش حذف فرضی در رویکرد دوم جای می‌گیرند.

روش‌های راسمیوسن، چنری-واتانابه، گش و هیرشمن که به روش‌های سنتی یا متعارف نیز معروفند، در میانه دهه ۱۹۵۰ معرفی شدند و با وجود ساده بودن فرایندهای محاسباتی، از مشکلاتی مانند وزن قراردادی یکسان واحد برای تقاضای نهایی و ارزش افزوده بخش‌ها، بیش برآورد اندازه پیوندها و نادیده گرفتن اندازه تقاضای نهایی و ارزش افزوده بخش‌ها برخوردار هستند. گروهی از روش‌های این رویکرد نیز فارغ از نارسایی‌های روش سنتی بر مؤلفه‌هایی متفاوت متمرکز هستند و فاصله اقتصادی بخش‌ها و طول روابط را مورد توجه قرار داده‌اند. دو روش شاخص میانگین طول انتشار و روش نظریه شبکه در این جرگه قرار می‌گیرند. با وجود این

هیچ یک از روش‌های رویکرد اول، تقاضای نهایی و ارزش افزوده بخش‌ها را در ارزیابی بخش‌های کلیدی مدنظر قرار نداده‌اند. لذا در رویکرد دوم بر این ویژگی تأکید شده است که این روش‌ها به دو گروه تقسیم می‌شوند:

گروه اول روش‌هایی که از طریق وزندهی تقاضای نهایی و ارزش افزوده بخش‌ها سعی در برطرف نمودن نارسایی سوم روش سنتی دارند و شامل سه روش شاخص وزنی، شاخص کشش داده- ستانده و پیوندهای پسین و پیشین خالص (ضرایب فزاینده خالص) هستند؛ اما این روش‌ها به دلیل وجود برخی مشکلات مانند انتخاب معیار مناسب برای وزندهی چندان مورد توجه قرار نگرفته‌اند.

گروه دوم که روش حذف فرضی در آن جای می‌گیرد، علاوه بر مبادلات واسطه‌ای بین‌بخشی، اندازه تقاضای نهایی و اندازه ارزش افزوده بخش‌ها را نیز در سنجش بخش‌های کلیدی اقتصاد در نظر گرفته‌اند و تصویر متفاوتی از عملکرد بخش‌ها ارائه می‌دهند.

توضیحات فوق بستر دو مشاهده کلی را در زمینه سنجش تحولات بخش‌های کلیدی در ۷۰ سال گذشته فراهم می‌کند:

- در قرن بیست و یک روش‌های سنتی چندان در آثار پژوهشگران خارجی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. علت آن است که به کارگیری این روش‌ها با توجه به تغییرات ساختار اقتصاد و همچنین ظهور بخش‌های جدید در سنجش بخش‌های کلیدی نامناسب است و نیاز به رویکردهای جدید دارد. اگرچه در مواردی که از رویکرد سنتی استفاده می‌شود صرفاً مقایسه نتایج دو رویکرد مدنظر است.
- روش حذف فرضی تصویر واقع‌بینانه‌تری از عملکرد و ساختار بخش‌های اقتصادی به دست می‌دهد. زیرا برخلاف سایر روش‌های مذکور، سنجش اهمیت بخش‌ها بر مبنای دو مؤلفه مبادلات واسطه‌ای و اندازه تقاضای نهایی و ارزش افزوده بخش‌هاست.

الف) رویکرد مبتنی بر مبادلات واسطه‌ای

در این رویکرد سنجش اهمیت بخش‌ها مبتنی بر ماتریس مبادلات واسطه بین‌بخشی یا تکنولوژی جاری است و سه نوع از روش‌ها را شامل می‌شود:

- ۱- روش‌های سنتی راسمیوسین^۱، چنری- واتانابه^۲، هیرشمن^۳ و گش^۴؛

1. Rasmussen
2. Chenery & Watanabe
3. Hirschman
4. Ghosh

۲- روش بردار ویژه؛

۳- روش شاخص میانگین طول انتشار و روش نظریه شبکه.

روش‌های راسمیوسن، چنری-واتانابه، هیرشمن و گش در میانه دهه ۱۹۵۰ بسط و گسترش یافتند که به پیوندهای کلاسیکی، سنتی یا متعارف معروفند. این روش‌ها تا اواخر دهه ۱۹۶۰ مورد توجه طیف وسیعی از پژوهشگران در کشورهای توسعه‌یافته یا در حال توسعه قرار گرفته‌اند. اگرچه الگوی عرضه‌محور گش در این دوره وارد عرصه اقتصاد شد، اما تا اوایل دهه یاد شده مورد توجه پژوهشگران قرار نگرفته بود (بانوئی، مؤمنی و آزاد، ۱۳۸۸).

اگرچه پژوهشگرانی نظیر استرهاون (۱۹۸۸)^۱ الگوی گش را فاقد پایه نظری مستحکم می‌دانند و از منتقدان آن به شمار می‌روند؛ اما دیتزنباخر^۲ در تفسیر جدیدی از مدل عرضه‌محور گش نشان داده انتقادات مطرح شده در صورتی صحیح است که مدل عرضه‌محور گش یک مدل مقداری در نظر گرفته شود. وی این مدل را یک مدل قیمتی معرفی و پیشنهاد می‌کند که به جای استفاده از اصطلاح مدل عرضه‌محور گش از مدل قیمتی گش^۳ استفاده شود (دیتزنباخر، ۱۹۹۷). استفاده از روش سنتی در سنجش اهمیت بخش‌ها با انتقاد زیر روبه‌رو است:

۱- تخصیص وزن قراردادی یکسان واحد برای تقاضای نهایی و ارزش‌افزوده بخش‌ها؛

۲- بیش برآورد اندازه پیوندها؛

۳- نادیده گرفتن اندازه تقاضای نهایی و ارزش‌افزوده بخش‌ها.

ب) رویکرد مبتنی بر مبادلات واسطه‌ای به علاوه تقاضای نهایی و ارزش‌افزوده

روش‌های این قسمت به دو گروه تقسیم می‌شوند:

۱- روش‌های مبتنی بر وزن تقاضای نهایی و ارزش‌افزوده. سه روش، «شاخص وزنی»، «شاخص کشش داده-ستانده» و «پیوندهای پسین و پیشین خالص (ضرایب فزاینده خالص)» علاوه بر مبادلات واسطه‌ای، وزن تقاضای نهایی و ارزش‌افزوده بخش‌ها را در سنجش بخش‌های کلیدی در نظر می‌گیرند.

۲- روش‌های مبتنی بر اندازه تقاضای نهایی و ارزش‌افزوده بخش‌ها. کلیه روش‌هایی که تاکنون مطرح شده‌اند یا همانند رویکرد اول فقط بر مبادلات واسطه‌ای متمرکز شده یا همچون سه روش مطرح شده در رویکرد دوم، صرفاً وزن تقاضای نهایی و ارزش‌افزوده بخش‌ها را در نظر گرفته‌اند. همان‌طور که گفته شد مبادلات

1. Oosterhaven (1988)
2. Dietzenbacher
3. Ghosh Price Model

واسطه‌ای به‌تنهایی نمی‌تواند ملاک سنجش عملکرد بخش‌ها باشد. با این حال، روش‌های مبتنی بر وزن‌دهی نیز برای ارزیابی بخش‌های کلیدی با انتقادهایی مواجهند، زیرا متناسب با نوع وزندهی، نتایج متفاوتی حاصل می‌شود. از این‌رو، لازم است علاوه بر در نظر گرفتن مبادلات واسطه‌ای بین بخشی در ناحیه اول، اندازه تقاضای نهایی و اندازه ارزش‌افزوده واقعی بخش‌ها در ناحیه‌های دوم و سوم جدول نیز در نظر گرفته شود، زیرا رشد اقتصادی از ناحیه‌های دوم و سوم جدول استخراج می‌گردد. با توجه به توضیحات در ادامه روش حذف فرضی معرفی خواهد شد.

روش حذف فرضی یک فعالیت (بخش)^۱

روش حذف فرضی این مسئله را برجسته می‌کند که تکنولوژی واسطه‌ای که ریشه در مبادلات واسطه‌ای بین بخشی دارد به‌تنهایی نمی‌تواند ملاک سنجش بخش‌های کلیدی قرار گیرد و ضروری است اندازه تقاضای نهایی و ارزش‌افزوده بخش‌ها در کنار بررسی پیوندها مدنظر قرار گیرد. این روش برای نخستین بار در ۱۹۶۸ توسط استراسترت^۲ جهت بررسی تأثیر حذف یک بخش بر کاهش ستانده کل اقتصاد معرفی شد. منظور از حذف درواقع حذف یک بخش یا حذف مجموعه‌ای از بخش‌های همگن در یک زمان در سطح یک منطقه جغرافیایی است. همچنین در تحلیل‌های منطقه‌ای، حذف می‌تواند حذف یک منطقه (استان) یا حذف یک بخش در یک منطقه در نظر گرفته شود. بر این اساس اگر حذف یک بخش اثر بارزی بر ستانده کل داشته باشد، بخش مورد نظر اهمیت خاصی در اقتصاد دارد و اگر این تأثیر اندک باشد، به این معناست که بخش مذکور اهمیت ناچیزی در اقتصاد دارد.^۳

در ارتباط با به‌کارگیری روش حذف فرضی چند فرض اساسی مطرح است که حتماً باید در تحلیل‌های مرتبط مدنظر قرار گیرند این فروض عبارتند از:^۴

- ۱- در نظر گرفتن تجارت آزاد که درست در مقابل جایگزینی واردات قرار می‌گیرد.
- ۲- متغیرهایی مانند تکنولوژی و تقاضای نهایی در اقتصاد ثابت در نظر گرفته می‌شود.
- ۳- تحقق این روش در صورتی امکان‌پذیر است که تمام نیازهای واسطه‌ای بخش‌های حذف شده به‌صورت واردات از دنیای خارج تأمین گردد. بنابراین، با حذف بخش مورد نظر الگوی خرید دیگر بخش‌ها تغییر نمی‌کند و خرید بخش‌ها از بخش حذف شده توسط واردات جبران می‌شود.

۱. قابل توجه است در این بخش از گزارش، منظور از فعالیت، همان بخش اقتصادی است به بیان دیگر، فعالیت و بخش مترادف بوده و از هر دو عبارت برای بیان یک مفهوم استفاده می‌شود.

2. Strassert

۳. جهت آشنایی بیشتر می‌توان به پژوهش‌های سال (۱۹۸۴) دیتزباخر و واندربلیندن (۱۹۹۷) میلر و لهر (۲۰۰۱) و دیتزباخر (۲۰۱۳) مراجعه نمود.

۴. جهت آشنایی بیشتر به بانوئی و همکاران (۱۳۸۶) رجوع شود.

در روش حذفی دیترنباخر و وندرلیندن (۱۹۹۷) به منظور محاسبه پیوندهای پسین و پیشین جهت شناسایی اهمیت فعالیت‌های اقتصادی، از دو الگوی تقاضامحور لئونتیف (پیوندهای پسین) و عرضه محور گش (پیوندهای پیشین) استفاده می‌شود. به بیان دیگر، بر مبنای حذف کلیه روابط پسین و پیشین فعالیت صورت می‌پذیرد. دو شاخص زیر توسط میلر و لهر جهت بررسی نتایج حاصل از روش حذف فرضی معرفی شده‌اند:

شاخص اول: نسبت کاهش ستانده کل اقتصاد پس از حذف هر بخش به ستانده کل اقتصاد قبل از حذف به درصد. این شاخص برای پیوندهای پسین و پیشین نشان می‌دهد که حذف هر بخش چند درصد کل تولیدات را در اقتصاد کاهش می‌دهد. هرچه میزان این شاخص برای پیوندهای پسین و پیشین یک بخش بیشتر باشد، بیانگر قدرت بیشتر روابط آن بخش با کل اقتصاد از منظر تقاضا و عرضه است.

شاخص دوم: نسبت انحراف از میانگین کاهش ستانده کل اقتصاد پس از حذف هر بخش به میانگین کاهش ستانده کل اقتصاد پس از حذف تک تک بخش‌های اقتصادی به درصد. این شاخص که درواقع شکل نرمال شده شاخص قبلی (اول) است درجه اهمیت بخش‌های اقتصادی را از منظر آثار تولیدی هریک از آن‌ها نشان می‌دهد. چنانچه این شاخص در پیوندهای پسین یا پیشین برای یک بخش یا گروهی از آن‌ها بزرگ‌تر از صفر باشد بیانگر آن است که بخش یا بخش‌های مذکور از روابط پسین یا پیشین قوی‌تری در اقتصاد برخوردارند. علاوه بر آن چنانچه این شاخص هم برای پیوندهای پسین و هم برای پیوندهای پیشین یک بخش، بزرگ‌تر از صفر باشد نشان می‌دهد که بخش مذکور نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی اهمیت بیشتری داشته و تخصیص منابع به آن می‌تواند نرخ‌های رشد بالاتری را برای اقتصاد به ارمغان آورده و به عنوان بخش کلیدی، سایر بخش‌ها را نیز تحریک نماید.

در این بخش از گزارش به منظور شناسایی پیوندهای پسین و پیشین بخش‌های اقتصادی در سطح ملی، مناطق نه‌گانه^۱ و استان‌های کشور، بر اساس دو روش سنتی (محاسبه پیوند پسین بر اساس الگوی تقاضامحور (لئونتیف) و پیوند پیشین بر اساس الگوی عرضه محور (گش)) و روش حذف فرضی (حذف کلیه روابط پسین و پیشین فعالیت) انجام خواهد شد. قابل توجه است جدول مورد استفاده سال ۱۳۹۳ ملی بوده که بر اساس جدول آماری سال ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران به روش راس متعارف بهنگام شده است. بر این اساس جداول مناطق نه‌گانه و استان‌های کشور نیز بر اساس مقاله شافر و چو (۱۹۶۹)^۲ و آمار حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار

۱. در این گزارش مناطق نه‌گانه عبارتند از: منطقه یک (استان‌های؛ گیلان، مازندران، گلستان و سمنان)، منطقه دو (استان‌های؛ آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و کردستان)، منطقه سه (استان‌های؛ همدان، کرمانشاه، لرستان و ایلام)، منطقه چهار (استان‌های؛ اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان)، منطقه پنج (استان‌های؛ فارس، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد)، منطقه شش (استان‌های؛ تهران، قم و البرز)، منطقه هفت (استان‌های؛ زنجان، قزوین مرکزی)، منطقه هشت (استان‌های؛ یزد، کرمان، سیستان و بلوچستان و هرمزگان) و منطقه نه (استان‌های؛ خراسان جنوبی، خراسان رضوی، خراسان شمالی) هستند که در سند جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین در سال ۱۳۹۶ به تصویب شورای عالی آمایش سرزمین رسیده‌اند.

2. WILLIAM A. SCHAFFER and KONG CHU (1969)

استخراج شده‌اند. قابل توجه است تعداد بخش‌های جدول ملی ۴۳ بوده است و تعداد بخش‌های مناطق (نه گانه) و استان‌های کشور از ۳۵ تا ۴۳ بخش متغیر است، زیرا بعضی از بخش‌ها در مناطق / استانی موضوعیت ندارند.

۱-۳-۳- یافته‌های طرح

نتایج محاسبات طرح در دو بخش ارائه می‌شود. در بخش نخست، نتایج محاسبات روش سنتی در سطح ملی و مناطق نه (۹) گانه کشور ارائه می‌شود و نتایج مربوط به تفکیک استان در پیوست ارائه شده می‌شود. در بخش دوم نیز یافته‌های روش حذف فرضی در سطح ملی و مناطق نه (۹) مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج مربوط به تفکیک استان‌های کشور نیز در بخش پیوست ارائه شده است.

الف) روش سنتی

در جدول زیر پیوندهای پسین و پیشین نرمال شده بخش‌های اقتصادی ایران در سال ۱۳۹۳ نشان داده شده است. شاخص پیوند پسین نرمال شده یا شاخص قدرت انتشار، شدت انتشار مستقیم و غیرمستقیم اثر افزایش یک واحد تقاضای نهایی هر فعالیت را بر تولید سایر فعالیت‌های اقتصادی اندازه‌گیری می‌کند. هر چه شاخص قدرت انتشار برای فعالیتی بیشتر باشد، آن فعالیت از طریق ایجاد تقاضا برای محصولات سایر فعالیت‌ها، به عنوان محصولات واسطه برای تولید خود، اثر بیشتری بر رشد آن‌ها خواهد داشت. از آنجا که میانگین این ضریب برای تمام فعالیت‌ها عدد یک است، هر چه شاخص بزرگ‌تر از یک باشد، به این مفهوم است که تأثیرگذاری این فعالیت بر سایر فعالیت‌ها، از میانگین فعالیت‌ها بیشتر و پایین‌تر از یک بودن آن بیانگر کمتر بودن اثر فعالیت مزبور به میانگین سایر فعالیت‌ها می‌باشد.

شاخص پیوند پیشین نرمال شده یا شاخص درجه حساسیت، مکمل شاخص انتشار است. هر چه بخشی برای فعالیت‌های دیگر، داده (نهاد) بیشتری تولید کند، شاخص حساسیت آن بیشتر می‌شود. چنانچه شاخص حساسیت فعالیتی بالا باشد به این معنی است که این فعالیت تأثیرپذیری زیادی از رشد سایر فعالیت‌های اقتصادی دارد؛ یعنی رشد سایر فعالیت‌ها باعث رشد این فعالیت می‌شود و تقاضای سایر فعالیت‌های اقتصاد برای داده‌های واسطه‌ای را تأمین می‌نماید. به عبارت دیگر در صورت عدم رشد این فعالیت، نهاده‌های واسطه‌ای مورد نیاز سایر فعالیت‌ها به میزان لازم تولید و عرضه نمی‌گردد و نتیجتاً سایر فعالیت‌ها دچار تنگنا خواهند شد.

طبقه‌بندی فعالیت‌ها بر اساس قدرت انتشار و درجه حساسیت

اگر فعالیت‌ها را بر اساس شاخص قدرت انتشار و شاخص درجه حساسیت آن‌ها رتبه‌بندی شود، چهار گروه از فعالیت‌های مختلف به شرح زیر به دست می‌آیند.

جدول ۷: رده‌بندی نظام تولیدی فعالیت‌های اقتصادی

شاخص درجه حساسیت (پیوند پیشین نرمال شده) $1 >$ (کوچک‌تر از یک)	شاخص درجه حساسیت (پیوند پیشین نرمال شده) $1 <$ (بزرگ‌تر از یک)	
(II)	(I)	شاخص قدرت انتشار (پیوند پسین نرمال شده) $1 <$ (بزرگ‌تر از یک)
(IV)	(III)	شاخص قدرت انتشار (پیوند پسین نرمال شده) $1 >$ (کوچک‌تر از یک)

مأخذ: برگرفته از مطالعه عبدالحمیدی و مختاری اصل شوطی

بر اساس جدول ۷، بهترین وضعیت مربوط به ناحیه (I) است که هر دوی شاخص‌های (حساسیت و انتشار) بزرگ‌تر از واحد هستند و فعالیت‌هایی که در این ناحیه قرار می‌گیرند، فعالیت کلیدی محسوب می‌شوند. به عبارت دیگر، این ناحیه دربرگیرنده آن فعالیت‌های اقتصادی است که افزایش تقاضای نهایی برای تولیدات آن‌ها بیشترین اثر را بر تقویت تولید سایر فعالیت‌ها خواهد گذاشت، ضمن اینکه سهم نسبتاً بالای تولید فعالیت‌های این ناحیه به‌عنوان محصول واسطه مورد مصرف فعالیت‌های دیگر قرار می‌گیرد.

همان‌طور که پیش‌تر از نظر گذشت، روش سنتی اندازه تقاضای نهایی و ارزش افزوده هر فعالیت به علت تحمیل وزن یکسان واحد عملاً در محاسبه اهمیت فعالیت‌ها در نظر گرفته نمی‌شوند و اهمیت هر فعالیت برحسب مبادلات واسطه‌ای بین فعالیت‌ی و ماتریس ضرایب آن مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

جدول ۸ شاخص قدرت انتشار (پیوند پسین نرمال شده) و درجه حساسیت (پیوند پیشین نرمال شده) فعالیت‌های مختلف اقتصادی با رویکرد سنتی را نشان می‌دهد که به ترتیب بر مبنای الگوی تقاضامحور لئونتیف و الگوی عرضه محور گش محاسبه شده‌اند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود فعالیت‌های «ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز»، «ساخت کاغذ و محصولات کاغذی»، «انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده»، «ساخت فلزات اساسی»، «ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات»، «ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر»، «آب»، «راه‌آهن» و «پست و مخابرات» به‌طور همزمان پیوندهای پسین و پیشین بالاتر از یک (۱) را دارند. به بیان دیگر، این بخش‌ها پتانسیل بالاتری از منظر مبادلات واسطه‌ای بین‌بخشی برای تحرک و شوک مثبت در راستای ایجاد و تقویت رشد اقتصاد کشور را دارا هستند.

جدول ۸: پیوندهای پسین و پیشین نرمال شده بخش‌های اقتصادی ایران در سال ۱۳۹۳

فعالیت (بخش)های اقتصادی	پیوندهای پسین	پیوندهای پیشین	(I)
زراعت و باغداری	۰,۷۸۷۱	۰,۹۶۰۰	-
دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	۱,۰۸۱۷	۰,۹۱۹۵	-
جنگلداری	۰,۷۹۷۵	۱,۳۰۲۴	-
ماهیگیری	۰,۹۳۳۹	۰,۶۶۳۹	-
نفت خام و گاز طبیعی	۰,۶۶۹۶	۱,۱۳۸۵	-
سایر معادن	۰,۸۶۹۵	۱,۹۱۹۷	-
ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	۱,۲۸۴۹	۰,۷۶۵۱	-
ساخت محصولات از توتون و تنباکو	۱,۰۷۷۳	۰,۶۶۴۶	-

مطالعات زندگی‌آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری)

فعالیت (بخش)های اقتصادی	پیوندهای پسین	پیوندهای پیشین	(I)
ساخت منسوجات	۱,۱۶۷۳	۰,۹۰۸۵	-
ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز	۱,۱۰۴۱	۱,۲۰۷۶	کلیدی
دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی	۱,۱۹۹۹	۰,۹۵۱۵	-
ساخت چوب و محصولات چوبی	۱,۱۸۲۷	۰,۹۴۲۹	-
ساخت کاغذ و محصولات کاغذی	۱,۱۵۸۵	۱,۲۸۳۷	کلیدی
انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۱,۲۲۲۰	۱,۵۸۸۷	کلیدی
ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۱,۰۱۸۱	۰,۸۴۰۵	-
ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی	۱,۱۱۹۴	۰,۸۹۴۰	-
ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک	۱,۱۵۵۲	۰,۶۳۰۶	-
ساخت فلزات اساسی	۱,۲۴۸۴	۱,۴۹۹۴	کلیدی
ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۱,۲۶۷۴	۱,۳۳۶۸	کلیدی
ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی	۱,۱۱۴۲	۰,۸۲۰۰	-
ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	۱,۱۴۱۲	۰,۷۰۲۰	-
ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت	۱,۱۲۷۷	۰,۸۳۴۰	-
ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر	۱,۴۴۰۳	۱,۱۷۹۱	کلیدی
سایر صنعتی (مبلمان، طبقه‌بندی نشده و بازیافت)	۱,۱۳۴۸	۰,۹۵۶۰	-
برق	۰,۷۴۳۹	۱,۳۴۱۲	-
توزیع گاز طبیعی	۰,۶۵۷۷	۰,۸۸۱۳	-
آب	۱,۰۵۶۱	۱,۳۱۱۸	کلیدی
ساختمان	۱,۱۰۳۵	۰,۷۱۴۵	-
عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۰,۷۷۶۴	۱,۱۰۹۱	-
هتل و رستوران	۱,۰۰۰۶	۰,۸۹۲۸	-
راه‌آهن	۱,۰۵۰۸	۱,۲۶۹۳	کلیدی
حمل‌ونقل جاده‌ای	۰,۷۸۸۴	۰,۷۷۰۰	-
حمل و نقل لوله‌ای	۰,۸۱۵۶	۱,۵۳۵۶	-
حمل و نقل آبی	۱,۰۹۲۷	۰,۷۳۹۵	-
حمل و نقل هوایی	۱,۰۳۷۲	۰,۶۷۹۷	-
خدمات پشتیبانی و انبارداری	۰,۷۵۲۱	۰,۹۸۵۲	-
پست و مخابرات	۱,۰۴۸۹	۱,۱۸۸۴	کلیدی
واسطه‌گری‌های مالی	۰,۹۵۵۳	۱,۴۴۱۶	-
مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۰,۷۲۶۳	۰,۷۰۷۶	-
اداره عمومی و خدمات شهری	۰,۷۷۲۴	۰,۶۲۰۳	-
آموزش	۰,۷۴۷۰	۰,۶۲۵۲	-
بهداشت	۰,۷۴۴۹	۰,۶۲۴۱	-
سایر خدمات	۰,۸۲۷۵	۰,۶۷۴۰	-

مأخذ: محاسبات طرح

جدول ۹ پیوندهای پسین و پیشین نرمال شده بخش‌های اقتصادی به تفکیک مناطق نه (۹) گانه کشور را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود پیوند میان بخش اعم از پسین و پیشین تا حدودی متفاوت از سطح ملی هستند. متفاوت بودن پیوندها حاکی از تفاوت پتانسیل و ظرفیت‌های هر منطقه است. به عنوان مثال، بخش «پست و مخابرات» فقط در منطقه شش (۶) دارای پیوندهای پسین و پیشین بالاتر از یک است؛

در حالی که بخش «آب» خدمات ارائه شده به منظور تأمین و توزیع آب را شامل می‌شود در هر نه (۹) منطقه دارای پیوندهای بالاتر از یک است. به بیان دیگر، از منظر مبادلات واسطه‌ای درون منطقه‌ای، سرمایه‌گذاری و افزایش بهبود سطح کیفیت خدمات این بخش، می‌تواند به رشد بالاتری در منطقه بینجامد. ذکر این نکته ضروری است که سیاست‌گذاری در یک بخش باید مجموعه شرایطی را با توجه به هدف از سرمایه‌گذاری، مدنظر قرار دارد. به عنوان مثال اشتغالزایی، تولید گازهای گلخانه‌ای، آب‌بری، زنجیره تولید، پیوند میان آن بخش و سایر بخش‌ها، دسترسی به خدمات زیربنایی (انرژی، حمل و نقل)، دسترسی به مواد اولیه و بازار فروش و مواردی از این قبیل از اهمیت بالایی برخوردار هستند. همچنین، توجه به اثرات سرریز و بازخورد میان مناطق، تصویر بهتری از مبادلات بین منطقه ارائه می‌دهد.

جدول ۹: پیوندهای پسین و پیشین نرمال شده بخش‌های اقتصادی مناطق نه‌گانه در سال ۱۳۹۳

فعالیت (بخش)های اقتصادی	منطقه یک		منطقه دو		منطقه سه		منطقه چهار		منطقه پنج		منطقه شش		منطقه هفت		منطقه هشت		منطقه نه	
	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین
زراعت و باغداری	۰,۸۶۶	۱,۱۰۳	۰,۸۴۴	۱,۰۵۶	۰,۸۳۱	۰,۹۷۶	۰,۸۳۶	۱,۰۳۹	۰,۸۵۲	۰,۹۸۷	۰,۸۴۵	۰,۹۹۵	۰,۸۶۸	۱,۰۷۸	۰,۸۲۹	۰,۹۲۷	۰,۸۳۹	۱,۰۶۱
دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	۱,۱۱۱	۱,۰۳۳	۱,۰۶۸	۰,۹۶۰	۱,۱۰۳	۰,۹۵۰	۱,۰۴۵	۰,۹۷۴	۱,۱۷۰	۱,۰۴۸	۱,۱۰۹	۰,۹۹۴	۱,۱۱۷	۱,۰۳۵	۱,۱۵۱	۰,۹۹۳	۱,۱۳۷	۱,۰۰۴
جنگلداری	۰,۷۸۰	۱,۰۳۵	۰,۸۵۲	۱,۴۴۳	۰,۷۹۸	۱,۳۰۱	۱,۴۵۶	۰,۸۸۱	۰,۸۵۷	۱,۳۹۷	۰,۹۲۲	۱,۴۲۲	۰,۸۹۱	۱,۴۶۶	۰,۸۱۶	۱,۳۵۶	۰,۸۴۸	۱,۴۴۵
ماهیگیری	۰,۹۲۷	۰,۷۷۶	۱,۰۰۶	۰,۷۴۶	۰,۹۶۹	۰,۷۶۴	۰,۹۶۴	۰,۷۵۷	۰,۹۹۸	۰,۷۶۸	۱,۰۳۱	۰,۷۴۸	۱,۰۰۸	۰,۷۴۹	۰,۷۹۱	۰,۷۳۸	۰,۹۷۲	۰,۷۴۱
نفت خام و گاز طبیعی	-	-	-	-	-	-	-	۰,۷۴۸	۰,۹۴۳	۰,۷۰۷	۱,۱۲۶	۰,۷۲۶	۰,۸۵۸	۰,۷۹۰	۱,۲۳۸	-	-	۰,۸۹۸
سایر معادن	۰,۹۳۸	۱,۶۳۹	۰,۹۲۸	۱,۳۳۳	۰,۹۲۷	۱,۸۰۹	۰,۹۲۲	۱,۸۱۶	۰,۹۱۵	۱,۲۶۲	۰,۹۳۹	۱,۶۶۳	۰,۹۳۱	۱,۶۶۹	۰,۷۷۵	۱,۰۱۹	۰,۸۸۵	۱,۲۳۸
محصولات غذایی و آشامیدنی‌ها	۱,۳۶۵	۰,۸۷۵	۱,۳۶۴	۰,۸۴۹	۱,۳۹۸	۰,۸۶۲	۱,۲۹۱	۰,۸۴۷	۱,۳۸۴	۰,۸۶۶	۱,۱۵۲	۰,۸۲۷	۱,۳۳۳	۰,۸۴۶	۱,۳۶۶	۰,۸۵۶	۱,۳۸۶	۰,۸۵۱
محصولات توتون و تنباکو	۰,۸۵۰	۰,۷۲۸	۱,۱۷۲	۰,۷۴۷	-	-	۱,۱۷۸	۰,۷۶۴	-	-	۱,۰۹۰	۰,۷۵۶	۰,۸۲۸	۰,۷۰۵	۱,۱۷۷	۰,۷۷۴	-	-
منسوجات	۱,۱۹۷	۱,۰۰۵	۱,۱۸۴	۰,۹۸۷	۱,۱۶۵	۰,۹۶۲	۱,۰۷۰	۰,۹۰۳	۱,۲۴۶	۰,۹۱۶	۱,۱۳۶	۰,۹۳۳	۱,۰۵۳	۰,۹۱۳	۱,۱۰۰	۰,۹۶۹	۱,۱۰۹	۰,۹۳۴
پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز	۱,۰۸۶	۱,۱۲۷	۱,۱۲۲	۱,۱۷۹	۱,۰۳۲	۱,۱۰۱	۱,۱۷۰	۱,۳۰۰	۱,۱۷۵	۱,۲۶۷	۰,۹۵۳	۱,۰۶۰	۱,۱۷۷	۱,۳۰۵	۱,۱۸۹	۱,۳۱۵	۱,۱۷۶	۱,۲۳۶
دبازی و پرداخت چرم و سایر	۱,۲۳۲	۱,۰۰۵	۱,۱۳۶	۰,۹۶۸	۱,۱۵۰	۰,۹۳۱	۱,۱۵۵	۰,۹۵۵	۱,۰۸۶	۰,۹۲۹	۱,۰۹۰	۰,۹۴۱	۱,۱۷۱	۰,۹۴۷	۱,۱۴۱	۰,۹۴۰	۱,۱۸۱	۰,۹۸۹
چوب و محصولات چوبی	۰,۸۴۰	۰,۷۹۶	۱,۱۱۱	۰,۹۸۲	۱,۲۱۴	۱,۰۲۳	۱,۲۲۷	۱,۰۲۷	۱,۱۶۳	۱,۰۲۷	۱,۲۳۱	۱,۰۲۵	۱,۲۲۶	۱,۰۰۱	۱,۲۲۶	۱,۰۳۲	۱,۲۳۳	۱,۰۱۴
کاغذ و محصولات کاغذی	۱,۱۵۹	۱,۲۱۵	۱,۱۹۰	۱,۲۸۷	۱,۱۵۵	۱,۲۵۳	۱,۱۴۵	۱,۲۶۷	۱,۲۳۱	۱,۲۱۵	۱,۲۴۳	۱,۳۱۰	۰,۹۳۷	۰,۹۵۵	۱,۰۹۹	۱,۲۱۹	۱,۱۶۷	۱,۲۶۲
انتشار، چاپ و تکثیر	۱,۰۰۶	۱,۲۱۳	۰,۹۰۰	۱,۰۸۴	۱,۱۹۹	۱,۴۹۸	۰,۸۶۳	۱,۰۳۵	۱,۲۹۲	۱,۵۱۶	۱,۳۵۰	۱,۵۳۱	۰,۹۵۰	۱,۱۶۵	۱,۱۸۷	۱,۵۰۳	۰,۸۶۶	۱,۰۴۲

منطقه نه		منطقه هشت		منطقه هفت		منطقه شش		منطقه پنج		منطقه چهار		منطقه سه		منطقه دو		منطقه یک		فعالیت (بخش) های اقتصادی
پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	
۰,۹۱۸	۱,۱۶۲	۰,۸۲۳	۰,۷۱۹	۰,۸۴۱	۰,۷۱۴	۰,۸۶۴	۰,۷۶۳	۰,۹۱۷	۱,۱۰۶	۰,۸۳۹	۱,۱۱۹	۰,۹۲۸	۱,۱۶۱	۰,۸۶۵	۰,۷۱۷	۰,۹۵۴	۰,۷۴۷	کک، فرآورده‌های نفت و سوخت‌های هسته‌ای
۰,۹۱۱	۱,۰۴۱	۰,۹۱۶	۱,۰۸۶	۰,۹۷۱	۱,۰۴۱	۰,۹۰۴	۱,۱۴۹	۰,۸۵۶	۱,۱۹۸	۰,۸۸۹	۱,۰۴۹	۰,۹۳۰	۱,۱۴۳	۰,۹۲۹	۱,۱۰۹	۰,۹۴۵	۱,۰۸۲	مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
۰,۷۱۳	۱,۰۱۲	۰,۷۳۲	۰,۹۲۵	۰,۷۱۰	۱,۰۶۰	۰,۷۲۰	۱,۰۳۶	۰,۷۴۳	۱,۲۰۵	۰,۷۳۰	۱,۲۱۲	۰,۷۲۶	۱,۱۴۳	۰,۷۱۱	۱,۰۱۹	۰,۷۴۰	۱,۰۵۶	محصولات از لاستیک و پلاستیک
۱,۴۱۳	۱,۱۶۳	۱,۲۲۷	۱,۲۰۶	۱,۴۷۱	۱,۲۳۱	۱,۲۴۲	۱,۰۰۴	۱,۱۵۹	۰,۹۸۲	۱,۲۰۶	۱,۱۳۱	۱,۲۶۴	۱,۰۹۷	۱,۳۱۳	۱,۱۱۵	۱,۳۸۷	۱,۱۳۴	فلزات اساسی
۱,۳۶۴	۱,۳۰۵	۱,۳۹۰	۱,۳۱۶	۱,۱۲۳	۱,۱۶۳	۱,۲۷۸	۰,۹۵۰	۱,۱۸۰	۰,۸۹۱	۱,۲۰۱	۱,۲۶۶	۱,۲۳۶	۱,۱۳۸	۱,۲۷۳	۱,۰۵۳	۱,۱۹۳	۱,۰۹۴	محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین آلات و تجهیزات
۰,۹۱۰	۱,۲۰۳	۰,۹۳۶	۱,۲۱۶	۰,۸۷۳	۱,۱۳۹	۰,۷۸۲	۰,۹۱۸	۰,۹۴۳	۱,۰۶۷	۰,۹۲۸	۱,۱۹۰	۰,۹۲۴	۱,۱۹۴	۰,۹۰۶	۱,۱۹۳	-	-	ماشین آلات دفتری، حسابداری
۰,۷۹۰	۱,۲۱۸	۰,۸۱۵	۱,۲۳۶	۰,۷۸۸	۱,۲۱۹	۰,۷۴۳	۰,۸۸۰	۰,۸۱۳	۰,۹۶۴	۰,۷۹۹	۱,۱۷۰	۰,۸۰۳	۱,۱۹۹	۰,۷۸۸	۱,۱۹۵	۰,۸۱۷	۱,۲۳۳	رادیو و تلویزیون، دستگاه‌های ارتباطی
۰,۹۲۰	۱,۱۹۵	۰,۹۴۳	۱,۲۱۱	۰,۸۲۸	۱,۰۵۰	۰,۸۳۹	۰,۹۲۶	۰,۹۳۹	۰,۹۵۷	۰,۹۲۰	۱,۱۴۳	۰,۹۲۲	۱,۱۲۰	۰,۹۱۵	۱,۱۳۰	۰,۹۴۵	۱,۲۰۲	ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
۱,۰۵۹	۱,۲۸۱	۱,۱۹۵	۱,۳۶۸	۱,۲۷۴	۱,۵۴۲	۱,۲۲۳	۱,۳۴۵	۰,۸۵۲	۰,۹۳۱	۰,۹۰۰	۱,۰۵۳	۰,۸۴۹	۱,۰۰۱	۱,۰۵۸	۱,۲۴۲	۰,۹۵۵	۱,۱۳۷	وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
۱,۰۲۹	۱,۱۱۲	۰,۹۷۹	۱,۱۱۳	۰,۸۷۰	۱,۰۲۵	۱,۰۴۸	۱,۰۷۳	۱,۰۱۴	۱,۰۵۴	۱,۰۰۶	۱,۱۲۶	۱,۰۱۶	۱,۰۴۰	۱,۰۰۷	۱,۰۶۷	۱,۰۴۱	۱,۱۱۴	سایر صنعتی
۱,۳۰۳	۰,۷۷۹	۱,۲۲۳	۰,۷۹۸	۱,۳۵۲	۰,۸۰۶	۱,۲۶۸	۰,۸۲۶	۱,۱۴۳	۰,۸۰۸	۱,۱۵۳	۰,۸۲۶	۱,۱۹۳	۰,۷۷۹	۱,۲۵۸	۰,۷۹۰	۱,۳۲۵	۰,۷۹۹	برق
۰,۸۲۲	۰,۷۳۳	۰,۸۳۴	۰,۷۴۴	۰,۹۷۸	۰,۷۴۶	۰,۹۲۷	۰,۷۶۹	۰,۹۰۶	۰,۷۰۸	۰,۹۵۴	۰,۷۳۶	۰,۹۱۶	۰,۷۵۲	۰,۸۸۹	۰,۷۳۸	۰,۸۹۸	۰,۷۷۲	توزیع گاز طبیعی
۱,۳۴۱	۱,۰۶۷	۱,۲۵۹	۱,۰۲۷	۱,۳۴۷	۱,۰۹۶	۱,۲۰۸	۱,۱۱۲	۱,۲۹۱	۱,۱۱۴	۱,۲۴۴	۱,۰۸۲	۱,۳۵۴	۱,۰۸۰	۱,۳۸۴	۱,۱۱۰	۱,۴۲۹	۱,۱۵۵	آب

مطالعات سندی آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاستگذاری)

منطقه نه		منطقه هشت		منطقه هفت		منطقه شش		منطقه پنج		منطقه چهار		منطقه سه		منطقه دو		منطقه یک		فعالیت (بخش) های اقتصادی
پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	پیشین	پسین	
۰,۷۹۸	۱,۱۰۰	۰,۸۰۱	۱,۱۴۲	۰,۷۸۶	۱,۱۴۸	۰,۸۰۰	۱,۰۶۳	۰,۸۱۳	۱,۰۴۴	۰,۷۹۶	۱,۱۱۶	۰,۸۰۳	۱,۰۴۹	۰,۷۸۳	۱,۰۶۴	۰,۸۲۰	۱,۱۳۴	ساختمان
۱,۱۰۴	۰,۸۲۶	۱,۱۳۲	۰,۸۳۴	۱,۱۷۸	۰,۸۳۰	۱,۰۴۸	۰,۸۸۰	۱,۱۳۹	۰,۸۲۹	۱,۱۷۵	۰,۸۲۹	۱,۰۹۹	۰,۸۲۹	۱,۱۱۴	۰,۸۲۴	۱,۱۳۶	۰,۸۵۱	عمده و خرده فروشی
۰,۸۲۸	۰,۹۸۲	۰,۹۴۴	۱,۰۹۵	۰,۹۴۳	۱,۱۰۵	۰,۸۹۶	۱,۰۴۳	۰,۹۷۷	۱,۰۸۱	۰,۹۷۱	۱,۰۵۶	۰,۹۱۴	۱,۱۱۳	۰,۸۷۶	۱,۰۸۵	۰,۸۷۴	۱,۱۰۷	هتل و رستوران
۱,۰۸۴	۰,۹۴۹	۱,۰۸۴	۱,۰۶۵	۱,۲۳۰	۰,۹۷۳	۱,۱۶۴	۱,۱۰۷	۱,۱۹۰	۰,۹۷۳	۱,۱۶۰	۱,۰۰۴	۱,۱۸۸	۱,۰۰۸	۱,۱۹۹	۱,۰۱۰	۱,۲۳۴	۱,۰۳۰	راه آهن
۰,۸۲۲	۰,۸۲۸	۰,۸۴۳	۰,۸۵۱	۰,۸۵۶	۰,۸۶۹	۰,۸۱۰	۰,۸۸۷	۰,۸۴۹	۰,۸۳۰	۰,۸۴۱	۰,۸۲۶	۰,۸۳۱	۰,۸۳۰	۰,۸۲۶	۰,۸۴۷	۰,۸۴۷	۰,۸۵۳	حمل و نقل جاده ای
۱,۵۴۳	۰,۸۸۷	۱,۶۰۴	۰,۸۸۱	۱,۰۹۹	۰,۸۱۵	۱,۲۶۳	۰,۸۷۴	۱,۶۶۰	۰,۸۷۶	۱,۴۱۱	۰,۸۵۰	۱,۰۰۴	۰,۷۸۶	۱,۶۱۵	۰,۸۹۶	۱,۲۲۲	۰,۸۴۹	حمل و نقل لوله ای
-	-	۰,۷۶۱	۰,۸۲۳	-	-	۰,۷۹۶	۱,۱۸۲	۰,۸۲۱	۱,۱۶۵	۰,۷۹۱	۰,۹۶۹	-	-	-	-	۰,۸۱۵	۱,۱۳۸	حمل و نقل آبی
۰,۷۱۸	۰,۸۴۳	۰,۷۷۴	۱,۰۵۹	۰,۷۶۴	۱,۱۲۴	۰,۷۳۸	۱,۰۲۶	۰,۷۷۳	۱,۰۹۷	۰,۷۷۵	۱,۱۰۳	۰,۷۷۳	۱,۱۲۳	۰,۷۵۸	۱,۱۰۵	۰,۷۸۸	۱,۱۱۰	حمل و نقل هوایی
۱,۰۰۰	۰,۸۳۵	۰,۸۹۷	۰,۷۶۰	۰,۹۹۳	۰,۸۳۹	۱,۰۰۸	۰,۸۶۰	۰,۸۹۰	۰,۸۰۴	۱,۰۴۹	۰,۸۱۷	۰,۹۸۱	۰,۸۴۱	۰,۹۸۱	۰,۸۳۸	۰,۹۸۵	۰,۸۶۳	پشتیبانی و انبارداری
۰,۹۵۳	۰,۸۶۳	۰,۹۵۸	۰,۸۴۷	۰,۹۳۷	۰,۸۴۴	۱,۱۵۸	۱,۱۴۸	۰,۹۶۴	۱,۱۰۹	۰,۹۴۴	۰,۸۲۵	۰,۹۶۸	۰,۸۶۴	۰,۹۶۶	۰,۸۷۳	۰,۹۹۱	۰,۸۹۹	پست و مخابرات
۱,۳۱۷	۰,۹۳۹	۱,۳۰۶	۰,۹۱۶	۱,۲۹۰	۰,۸۹۵	۱,۱۹۳	۱,۰۴۶	۱,۳۱۳	۱,۰۳۱	۱,۳۲۷	۰,۸۹۲	۱,۳۱۸	۰,۹۲۶	۱,۳۳۱	۰,۹۴۳	۱,۳۴۷	۰,۹۷۰	واسطه گری های مالی
۰,۷۶۹	۰,۷۹۲	۰,۸۰۰	۰,۸۱۴	۰,۷۸۳	۰,۸۱۱	۰,۷۶۳	۰,۸۰۹	۰,۸۰۷	۰,۷۷۶	۰,۷۹۲	۰,۸۰۲	۰,۷۸۵	۰,۸۰۸	۰,۷۷۷	۰,۸۰۹	۰,۸۰۰	۰,۸۴۱	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
۰,۷۰۳	۰,۸۳۷	۰,۷۲۷	۰,۸۴۶	۰,۷۰۵	۰,۸۵۷	۰,۷۱۱	۰,۸۷۲	۰,۷۳۳	۰,۸۱۷	۰,۷۱۸	۰,۸۳۱	۰,۷۱۴	۰,۸۰۲	۰,۷۰۲	۰,۸۳۷	۰,۷۲۹	۰,۸۸۰	اداره عمومی و خدمات شهری
۰,۷۰۳	۰,۸۰۳	۰,۷۲۷	۰,۷۹۷	۰,۷۱۰	۰,۸۳۱	۰,۷۱۴	۰,۸۵۴	۰,۷۳۷	۰,۸۰۱	۰,۷۲۳	۰,۸۱۵	۰,۷۱۶	۰,۷۹۵	۰,۷۰۴	۰,۸۱۲	۰,۷۳۱	۰,۸۴۶	آموزش
۰,۷۰۵	۰,۷۹۸	۰,۷۲۹	۰,۷۹۵	۰,۷۱۱	۰,۸۲۶	۰,۷۱۳	۰,۸۴۷	۰,۷۳۷	۰,۸۰۱	۰,۷۲۲	۰,۸۰۲	۰,۷۱۷	۰,۷۹۰	۰,۷۰۵	۰,۸۰۲	۰,۷۳۰	۰,۸۲۷	بهداشت
۰,۷۴۶	۰,۸۹۰	۰,۷۷۰	۰,۹۰۰	۰,۷۵۶	۰,۹۰۹	۰,۷۴۱	۰,۸۷۴	۰,۷۸۲	۰,۸۸۳	۰,۷۷۰	۰,۹۰۴	۰,۷۵۷	۰,۹۰۰	۰,۷۴۷	۰,۸۹۸	۰,۷۷۰	۰,۹۲۰	سایر خدمات

مأخذ: محاسبات طرح

ب) روش حذف فرضی

در روش حذف فرضی به منظور سنجش اهمیت یک بخش اقتصادی، از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین آن بخش مورد بررسی قرار می گیرد.

۱- حذف روابط پسین یک فعالیت

حذف روابط پسین به معنی حذف یک فعالیت یا مجموعه‌ای از فعالیت‌های همگن از منظر فعالیت تقاضاکننده است. از این رو، نیاز این فعالیت به فعالیت‌های دیگر و خودش از طریق واردات تأمین می شود. به عبارت دیگر، فعالیت حذف شده فقط کالاهای وارداتی را تقاضا می کند تا آن را به طور کامل جانشین نهاده‌های داخلی نماید. قابل توجه است سطح مناطق (حذف منطقه) نیز بیانگر حذف کلیه محصولات است که به منطقه حذف شده ارسال می شود و همین طور مبادلات درون منطقه.

۲- حذف روابط پیشین یک فعالیت

حذف روابط پیشین به معنی حذف یک فعالیت یا مجموعه‌ای از فعالیت‌های همگن از منظر فعالیت عرضه کننده است؛ بنابراین، همه فروش‌های این فعالیت به داخل، با صادرات جایگزین می شود.

شاخص‌هایی که میلر و لهر (۲۰۰۱) به منظور تمایز بین فعالیت‌های اقتصادی و تعیین فعالیت‌های دارای اهمیت تعریف کردند و در این گزارش نیز مورد استفاده قرار گرفته به شرح زیر تعریف می شوند:

شاخص اول: نسبت کاهش ستانده کل اقتصاد پس از حذف فرضی هر فعالیت به ستانده کل اقتصاد قبل از حذف فرضی به درصد.

شاخص دوم: نسبت انحراف از میانگین کاهش ستانده کل اقتصاد پس از حذف فرضی هر فعالیت به میانگین کاهش‌های ستانده کل اقتصاد پس از حذف تک تک فعالیت‌های اقتصادی.

جدول زیر اهمیت بخش‌های اقتصادی ایران از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین را نشان می دهد. همان طور که ملاحظه می شود از منظر پیوندهای پسین با سایر فعالیت‌ها «ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها» در رتبه نخست قرار دارد. به بیان دیگر، در صورتی که ارتباط تقاضای این بخش با سایر بخش‌های دیگر حذف شود ستانده اقتصاد ایران شش (۶) درصد کاهش یافت. فعالیت‌های «ساختمان»، «ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی»، «ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای» و «عمده‌فروشی، خرده‌فروشی» به ترتیب از نظر پیوندهای پسین رتبه دوم تا پنجم را به خود اختصاص داده‌اند.

بررسی پیوندهای پیشین حاکی از اهمیت فعالیت‌های اقتصادی از منظر پیوندهای پیشین متفاوت از پیوندهای پسین است. به عنوان مثال، بخش «عمده و خرده‌فروشی» که از منظر پیوندهای پیشین در جایگاه اول قرار می‌گیرد بر اساس پیوندهای پسین در جایگاه پنجم (۵) قرار داشت. همچنین فعالیت‌های «نفت و گاز»، «زراعت و باغداری»، «ساخت فلزات اساسی» و «ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی» به ترتیب در جایگاه دوم تا پنجم قرار گرفته‌اند.

جدول ۱۰: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی ایران بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول ^۱	رتبه	
۲,۵۱	%۳,۹۲	۳	۰,۸۰	%۲,۰۲	۱۰	زراعت و باغداری
۰,۸۳	%۲,۰۵	۷	۱,۷۸	%۳,۱۲	۶	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار
(۰,۹۲)	%۰,۰۹	۳۰	(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۴۲	جنگلداری
(۰,۹۶)	%۰,۰۵	۳۶	(۰,۷۶)	%۰,۲۷	۲۷	ماهیگیری
۳,۰۰	%۴,۴۷	۲	(۰,۵۱)	%۰,۵۴	۲۱	نفت خام و گاز طبیعی
۰,۳۹	%۱,۵۵	۱۲	(۰,۷۲)	%۰,۳۱	۲۴	سایر معادن
۰,۲۷	%۱,۴۱	۱۳	۴,۳۹	%۶,۰۴	۱	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۳	(۰,۹۷)	%۰,۰۳	۴۱	ساخت محصولات از توتون و تنباکو
(۰,۷۴)	%۰,۲۹	۲۲	(۰,۵۲)	%۰,۵۴	۲۲	ساخت منسوجات
(۰,۹۵)	%۰,۰۵	۳۵	(۰,۹۶)	%۰,۰۵	۳۸	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز
(۰,۹۶)	%۰,۰۴	۳۷	(۰,۹۳)	%۰,۰۸	۳۷	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
(۰,۹۴)	%۰,۰۷	۳۴	(۰,۹۰)	%۰,۱۲	۳۳	ساخت چوب و محصولات چوبی
(۰,۷۵)	%۰,۲۸	۲۴	(۰,۸۰)	%۰,۲۳	۲۹	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
(۰,۸۹)	%۰,۱۲	۲۷	(۰,۹۳)	%۰,۰۸	۳۶	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
۰,۶۲	%۱,۸۱	۹	۱,۸۴	%۳,۱۸	۴	ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای
۰,۹۷	%۲,۲۰	۵	۲,۵۱	%۳,۹۳	۳	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
(۰,۹۷)	%۰,۰۳	۴۰	(۰,۴۲)	%۰,۶۵	۱۸	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
۲,۴۴	%۳,۸۵	۴	۱,۴۸	%۲,۷۸	۸	ساخت فلزات اساسی
۰,۱۲	%۱,۲۵	۱۷	۰,۰۱	%۱,۱۳	۱۳	ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات

۱. با توجه به اینکه اعداد مربوط به شاخص‌های اول و دوم تا دو الی سه رقم اعشار نشان داده شده است. از این‌رو، اگر رقم مربوط به یکی از این شاخص‌ها کمتر از این مقدار یعنی صفر درج شده باشد به هیچ وجه معنی صفر مطلق نیست و منظور صفر حدی است.

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول ^۱	رتبه	
(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۴۱	(۰,۹۶)	%۰,۰۴	۴۰	ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۴۲	(۰,۹۶)	%۰,۰۴	۳۹	ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
(۰,۹۶)	%۰,۰۴	۳۸	(۰,۹۲)	%۰,۰۹	۳۵	ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
۰,۴۱	%۱,۵۸	۱۱	۱,۰۵	%۲,۳۰	۹	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
۰,۷۹	%۲,۰۰	۸	۱,۷۱	%۳,۰۴	۷	سایر صنعتی (مبلمان، طبقه‌بندی نشده و بازیافت)
۰,۱۷	%۱,۳۱	۱۶	(۰,۷۸)	%۰,۲۵	۲۸	برق
۰,۴۵	%۱,۶۲	۱۰	(۰,۷۲)	%۰,۳۱	۲۵	توزیع گاز طبیعی
(۰,۷۴)	%۰,۲۹	۲۱	(۰,۸۳)	%۰,۱۹	۳۱	آب
(۰,۰۸)	%۱,۰۳	۱۹	۳,۲۲	%۴,۷۲	۲	ساختمان
۷,۱۸	%۹,۱۴	۱	۱,۷۸	%۳,۱۲	۵	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی
(۰,۵۱)	%۰,۵۵	۲۰	(۰,۳۲)	%۰,۷۶	۱۷	هتل و رستوران
(۰,۸۵)	%۰,۱۷	۲۵	(۰,۹۰)	%۰,۱۲	۳۲	راه‌آهن
۰,۲۲	%۱,۳۶	۱۵	۰,۳۶	%۱,۵۲	۱۲	حمل و نقل جاده‌ای
(۰,۹۲)	%۰,۰۹	۲۸	(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۴۳	حمل و نقل لوله‌ای
(۰,۹۳)	%۰,۰۸	۳۱	(۰,۷۳)	%۰,۳۰	۲۶	حمل و نقل آبی
(۰,۹۷)	%۰,۰۳	۳۹	(۰,۸۳)	%۰,۱۹	۳۰	حمل و نقل هوایی
(۰,۷۴)	%۰,۲۹	۲۳	(۰,۹۰)	%۰,۱۱	۳۴	خدمات پشتیبانی و انبارداری
(۰,۰۵)	%۱,۰۶	۱۸	(۰,۲۸)	%۰,۸۱	۱۶	پست و مخابرات
۰,۸۵	%۲,۰۷	۶	(۰,۲۲)	%۰,۸۷	۱۵	واسطه‌گری‌های مالی
۰,۲۵	%۱,۴۰	۱۴	۰,۴۹	%۱,۶۷	۱۱	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
(۰,۹۲)	%۰,۰۹	۲۹	(۰,۱۱)	%۱,۰۰	۱۴	اداره عمومی و خدمات شهری
(۰,۹۳)	%۰,۰۸	۳۲	(۰,۵۱)	%۰,۵۵	۱۹	آموزش
(۰,۹۴)	%۰,۰۷	۳۳	(۰,۵۱)	%۰,۵۵	۲۰	بهداشت
(۰,۸۶)	%۰,۱۵	۲۶	(۰,۵۶)	%۰,۵۰	۲۳	سایر خدمات

مأخذ: محاسبات طرح

نتایج بررسی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه یک (۱) کشور از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین در جدول زیر ارائه شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود فعالیت «ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها» همانند اقتصاد کشور، از منظر تقاضاکننده رتبه اول را به خود اختصاص داده است، در حالی که «دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار» در رتبه دوم قرار می‌گیرد. از دیگر سو، فعالیت «عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای» از منظر عرضه‌کننده در جایگاه اول قرار دارد و

فعالیت‌های «زراعت و باغداری» و «دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار» به ترتیب در جایگاه دوم و سوم قرار دارند.

جدول ۱۱: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه یک (۱) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین

فعالیت (بخش) های اقتصادی			حذف کلیه روابط پسین			حذف کلیه روابط پیشین		
رتبه	شاخص اول	شاخص دوم	رتبه	شاخص اول	شاخص دوم	رتبه	شاخص اول	شاخص دوم
۵	۲۰,۰۹٪	۱,۶۲	۲	۶,۰۳٪	۶,۵۶			
۲	۴,۲۶٪	۴,۳۲	۳	۳,۶۰٪	۳,۵۲			
۳۶	۰,۰۲٪	(۰,۹۷)	۲۲	۰,۱۴٪	(۰,۸۳)			
۲۲	۰,۲۶٪	(۰,۶۸)	۲۶	۰,۰۸٪	(۰,۹۰)			
۲۹	۰,۰۷٪	(۰,۹۱)	۱۶	۰,۳۱٪	(۰,۶۱)			
۱	۸,۷۵٪	۹,۹۴	۴	۲,۲۲٪	۱,۷۸			
۳۰	۰,۰۴٪	(۰,۹۵)	۴۰	۰,۰۰٪	(۱,۰۰)			
۱۸	۰,۳۵٪	(۰,۵۶)	۲۰	۰,۲۲٪	(۰,۷۲)			
۳۱	۰,۰۴٪	(۰,۹۵)	۳۱	۰,۰۵٪	(۰,۹۴)			
۳۴	۰,۰۳٪	(۰,۹۶)	۳۶	۰,۰۲٪	(۰,۹۸)			
۲۳	۰,۱۴٪	(۰,۸۲)	۲۵	۰,۱۱٪	(۰,۸۷)			
۲۱	۰,۲۶٪	(۰,۶۸)	۱۷	۰,۳۰٪	(۰,۶۲)			
۳۷	۰,۰۲٪	(۰,۹۸)	۳۳	۰,۰۳٪	(۰,۹۶)			
۴۱	۰,۰۰٪	(۱,۰۰)	۳۲	۰,۰۴٪	(۰,۹۶)			
۱۲	۰,۶۷٪	(۰,۱۶)	۱۴	۰,۴۴٪	(۰,۴۵)			
۱۹	۰,۳۲٪	(۰,۶۰)	۳۴	۰,۰۲٪	(۰,۹۷)			
۸	۱,۰۴٪	۰,۳۰	۵	۱,۷۶٪	۱,۲۱			
۱۳	۰,۶۴٪	(۰,۲۰)	۹	۰,۸۶٪	۰,۰۸			
۴۰	۰,۰۰٪	(۱,۰۰)	۴۱	۰,۰۰٪	(۱,۰۰)			
۳۳	۰,۰۳٪	(۰,۹۶)	۳۷	۰,۰۲٪	(۰,۹۸)			
۱۶	۰,۴۲٪	(۰,۴۷)	۱۸	۰,۲۵٪	(۰,۶۹)			
۶	۱,۹۰٪	۱,۳۷	۶	۱,۶۳٪	۱,۰۵			
۲۶	۰,۱۱٪	(۰,۸۶)	۸	۰,۹۷٪	۰,۲۱			
۲۵	۰,۱۲٪	(۰,۸۵)	۱۳	۰,۵۲٪	(۰,۳۵)			
۲۴	۰,۱۴٪	(۰,۸۳)	۱۹	۰,۲۴٪	(۰,۷۰)			
۳	۳,۱۹٪	۲,۹۹	۱۰	۰,۸۳٪	۰,۰۴			

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
۹,۴۱	%۸,۳۱	۱	۱,۹۶	%۲,۳۷	۴	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای
(۰,۵۳)	%۰,۳۸	۱۵	۰,۱۲	%۰,۸۹	۱۰	هتل و رستوران
(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۵	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۹	راه‌آهن
۰,۳۴	%۱,۰۷	۷	۰,۲۵	%۱,۰۰	۹	حمل و نقل جاده‌ای
(۰,۹۳)	%۰,۰۶	۲۹	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۸	حمل و نقل لوله‌ای
(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۹	(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۵	حمل و نقل آبی
(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۸	(۰,۹۵)	%۰,۰۴	۳۲	حمل و نقل هوایی
(۰,۸۱)	%۰,۱۵	۲۱	(۰,۹۱)	%۰,۰۷	۲۸	خدمات پشتیبانی و انبارداری
(۰,۸۳)	%۰,۱۳	۲۳	(۰,۹۰)	%۰,۰۸	۲۷	پست و مخابرات
(۰,۰۱)	%۰,۷۹	۱۲	(۰,۶۳)	%۰,۲۹	۲۰	واسطه‌گری‌های مالی
۰,۰۲	%۰,۸۱	۱۱	۰,۳۲	%۱,۰۶	۷	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
(۰,۹۲)	%۰,۰۶	۲۷	(۰,۰۵)	%۰,۷۶	۱۱	اداره عمومی و خدمات شهری
(۰,۹۳)	%۰,۰۵	۳۰	(۰,۴۶)	%۰,۴۳	۱۵	آموزش
(۰,۹۲)	%۰,۰۶	۲۸	(۰,۴۶)	%۰,۴۴	۱۴	بهداشت
(۰,۸۶)	%۰,۱۱	۲۴	(۰,۵۰)	%۰,۴۰	۱۷	سایر خدمات

مأخذ: محاسبات طرح

نتایج بررسی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه دو (۲) کشور از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین در جدول ۱۲ ارائه شده است.

جدول ۱۲: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه دو (۲) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
۵,۵۶	%۵,۳۱	۲	۱,۵۴	%۲,۰۵	۶	زراعت و باغداری
۲,۶۱	%۲,۹۲	۳	۳,۸۵	%۳,۹۲	۲	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار
(۰,۸۹)	%۰,۰۹	۲۴	(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۶	جنگلداری
(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۷	(۰,۸۷)	%۰,۱۰	۲۶	ماهیگیری
(۰,۳۰)	%۰,۵۷	۱۷	(۰,۷۶)	%۰,۲۰	۲۱	سایر معادن
۱,۱۹	%۱,۷۷	۵	۸,۰۶	%۷,۳۳	۱	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۰	(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۸	ساخت محصولات از توتون و تنباکو
(۰,۶۸)	%۰,۲۶	۲۰	(۰,۴۸)	%۰,۴۲	۱۸	ساخت منسوجات
(۰,۹۴)	%۰,۰۵	۳۱	(۰,۹۵)	%۰,۰۴	۳۲	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز

مطالعات سندی آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)

فعالیت (بخش) های اقتصادی			حذف کلیه روابط پسین			حذف کلیه روابط پیشین		
رتبه	شاخص اول	شاخص دوم	رتبه	شاخص اول	شاخص دوم	رتبه	شاخص اول	شاخص دوم
۳۰	٪۰,۰۹	(۰,۸۹)	۳۰	٪۰,۰۶	(۰,۹۳)			
۲۷	٪۰,۱۰	(۰,۸۷)	۲۷	٪۰,۰۷	(۰,۹۱)			
۲۴	٪۰,۱۴	(۰,۸۲)	۲۱	٪۰,۱۸	(۰,۷۸)			
۳۵	٪۰,۰۲	(۰,۹۷)	۳۲	٪۰,۰۵	(۰,۹۴)			
۲۹	٪۰,۰۹	(۰,۸۹)	۹	٪۰,۹۴	۰,۱۶			
۷	٪۱,۲۳	۰,۵۲	۱۵	٪۰,۷۳	(۰,۱۰)			
۱۷	٪۰,۴۳	(۰,۴۷)	۳۴	٪۰,۰۳	(۰,۹۶)			
۱۲	٪۰,۸۹	۰,۱۰	۶	٪۱,۳۵	۰,۶۷			
۱۴	٪۰,۵۳	(۰,۳۵)	۱۱	٪۰,۸۹	۰,۰۹			
۴۱	٪۰,۰۰	(۱,۰۰)	۴۱	٪۰,۰۰	(۱,۰۰)			
۳۹	٪۰,۰۱	(۰,۹۸)	۳۹	٪۰,۰۰	(۱,۰۰)			
۳۳	٪۰,۰۴	(۰,۹۵)	۳۶	٪۰,۰۲	(۰,۹۷)			
۱۰	٪۰,۹۹	۰,۲۲	۱۶	٪۰,۶۸	(۰,۱۶)			
۵	٪۲,۱۹	۱,۷۱	۴	٪۱,۹۲	۱,۳۷			
۲۳	٪۰,۱۷	(۰,۷۹)	۷	٪۱,۰۸	۰,۳۴			
۲۵	٪۰,۱۴	(۰,۸۳)	۱۴	٪۰,۷۳	(۰,۱۰)			
۲۲	٪۰,۱۸	(۰,۷۸)	۱۹	٪۰,۳۰	(۰,۶۲)			
۳	٪۳,۶۵	۳,۵۱	۱۰	٪۰,۹۴	۰,۱۶			
۴	٪۲,۴۵	۲,۰۳	۱	٪۸,۴۹	۹,۴۹			
۱۳	٪۰,۸۶	۰,۰۶	۱۸	٪۰,۴۲	(۰,۴۸)			
۳۷	٪۰,۰۲	(۰,۹۸)	۳۵	٪۰,۰۳	(۰,۹۷)			
۸	٪۱,۰۸	۰,۳۴	۸	٪۱,۰۲	۰,۲۶			
۴۰	٪۰,۰۱	(۰,۹۹)	۳۳	٪۰,۰۳	(۰,۹۶)			
۳۱	٪۰,۰۸	(۰,۹۰)	۳۸	٪۰,۰۱	(۰,۹۸)			
۳۴	٪۰,۰۴	(۰,۹۵)	۲۵	٪۰,۰۹	(۰,۸۹)			
۲۸	٪۰,۱۰	(۰,۸۸)	۲۲	٪۰,۱۶	(۰,۸۰)			
۲۰	٪۰,۳۳	(۰,۶۰)	۱۲	٪۰,۸۷	۰,۰۸			
۹	٪۰,۹۹	۰,۲۲	۱۳	٪۰,۸۰	(۰,۰۲)			
۱۱	٪۰,۹۲	۰,۱۴	۲۶	٪۰,۰۸	(۰,۹۰)			
۱۵	٪۰,۴۸	(۰,۴۰)	۲۹	٪۰,۰۶	(۰,۹۲)			
۱۶	٪۰,۴۵	(۰,۴۵)	۲۸	٪۰,۰۶	(۰,۹۲)			

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
(۰,۸۷)	٪۰,۱۱	۲۳	(۰,۵۵)	٪۰,۳۶	۱۹	سایر خدمات

مأخذ: محاسبات طرح

نتایج بررسی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه سه (۳) کشور از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین به شرح جدول زیر است.

جدول ۱۳: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه سه (۳) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش)های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
۶,۵۳	%۵,۴۱	۲	۲,۴۳	%۲,۴۶	۴	عنوان رشته فعالیت
۲,۳۰	%۲,۳۷	۳	۴,۲۹	%۳,۸۰	۲	
(۰,۸۰)	%۰,۱۵	۲۱	(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۴	زراعت و باغداری
(۰,۹۳)	%۰,۰۵	۲۹	(۰,۷۱)	%۰,۲۱	۲۲	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار
۰,۷۸	%۱,۲۸	۶	(۰,۶۸)	%۰,۲۳	۲۱	جنگلداری
(۰,۳۷)	%۰,۴۵	۱۶	(۰,۸۸)	%۰,۰۹	۲۷	ماهیگیری
۰,۹۳	%۱,۳۹	۵	۷,۳۶	%۶,۰۰	۱	سایر معادن
(۰,۷۴)	%۰,۱۹	۲۰	(۰,۵۴)	%۰,۳۳	۱۸	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
(۰,۹۴)	%۰,۰۵	۳۱	(۰,۹۵)	%۰,۰۴	۳۲	ساخت محصولات از توتون و تنباکو
(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۹	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۸	ساخت منسوجات
(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۳	(۰,۹۵)	%۰,۰۴	۳۱	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز
(۰,۸۳)	%۰,۱۲	۲۲	(۰,۸۶)	%۰,۱۰	۲۶	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۴	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۷	ساخت چوب و محصولات چوبی
(۰,۴۴)	%۰,۴۰	۱۷	۰,۱۲	%۰,۸۱	۱۱	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
(۰,۱۸)	%۰,۵۹	۱۳	۰,۵۷	%۱,۱۳	۸	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۶	(۰,۶۶)	%۰,۲۵	۲۰	ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای
۰,۵۰	%۱,۰۸	۷	۰,۰۵	%۰,۷۵	۱۲	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
(۰,۳۲)	%۰,۴۹	۱۵	(۰,۴۵)	%۰,۳۹	۱۶	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۰	(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۱	ساخت فلزات اساسی
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۱	(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۰	ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۵	(۰,۹۵)	%۰,۰۳	۳۳	ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
(۰,۹۴)	%۰,۰۴	۳۲	(۰,۸۹)	%۰,۰۸	۲۸	ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
۱,۲۹	%۱,۶۵	۴	۱,۴۴	%۱,۷۵	۶	ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
۰,۴۰	%۱,۰۱	۸	(۰,۷۹)	%۰,۱۵	۲۴	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
(۰,۲۰)	%۰,۵۷	۱۴	(۰,۸۳)	%۰,۱۲	۲۵	سایر صنعتی (مبلمان، طبقه‌بندی نشده و بازیافت)
(۰,۵۸)	%۰,۳۰	۱۹	(۰,۷۶)	%۰,۱۷	۲۳	برق
۰,۲۵	%۰,۹۰	۱۱	۳,۲۶	%۳,۰۶	۳	توزیع گاز طبیعی
۹,۳۲	%۷,۴۲	۱	۲,۲۰	%۲,۳۰	۵	آب
(۰,۵۷)	%۰,۳۱	۱۸	(۰,۱۸)	%۰,۵۹	۱۳	ساختمان
(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۷	(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۹	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها
۰,۳۹	%۱,۰۰	۹	۰,۳۵	%۰,۹۷	۹	هتل و رستوران
(۰,۹۳)	%۰,۰۵	۲۸	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۶	راه‌آهن
(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۸	(۰,۹۴)	%۰,۰۵	۳۰	حمل و نقل جاده‌ای

فعالیت (بخش)‌های اقتصادی			حذف کلیه روابط پسین			حذف کلیه روابط پیشین		
رتبه	شاخص اول	شاخص دوم	رتبه	شاخص اول	شاخص دوم	رتبه	شاخص اول	شاخص دوم
۳۵	۰,۰۲٪	(۰,۹۷)	۳۰	۰,۰۵٪	(۰,۹۴)			
۲۹	۰,۰۷٪	(۰,۹۰)	۲۳	۰,۱۲٪	(۰,۸۳)			
۱۹	۰,۲۵٪	(۰,۶۵)	۱۲	۰,۷۰٪	(۰,۰۲)			
۷	۱,۱۴٪	۰,۵۹	۱۰	۰,۹۱٪	۰,۲۷			
۱۰	۰,۸۳٪	۰,۱۶	۲۴	۰,۰۹٪	(۰,۸۷)			
۱۴	۰,۴۳٪	(۰,۴۰)	۲۷	۰,۰۶٪	(۰,۹۱)			
۱۵	۰,۴۰٪	(۰,۴۴)	۲۶	۰,۰۷٪	(۰,۹۱)			
۱۷	۰,۳۴٪	(۰,۵۳)	۲۵	۰,۰۹٪	(۰,۸۷)			

مأخذ: محاسبات طرح

نتایج بررسی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه چهار (۴) کشور از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱۴: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه چهار (۴) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین

فعالیت (بخش)‌های اقتصادی			حذف کلیه روابط پسین			حذف کلیه روابط پیشین		
رتبه	شاخص اول	شاخص دوم	رتبه	شاخص اول	شاخص دوم	رتبه	شاخص اول	شاخص دوم
۹	۰,۸۲٪	۰,۰۳	۶	۱,۸۶٪	۱,۳۲			
۷	۱,۷۴٪	۱,۱۸	۸	۱,۳۰٪	۰,۶۲			
۴۱	۰,۰۱٪	(۰,۹۹)	۳۲	۰,۰۴٪	(۰,۹۵)			
۲۶	۰,۱۶٪	(۰,۷۹)	۳۳	۰,۰۳٪	(۰,۹۶)			
۱۶	۰,۳۲٪	(۰,۶۰)	۱	۸,۶۲٪	۹,۷۳			
۳۲	۰,۰۶٪	(۰,۹۳)	۱۸	۰,۲۸٪	(۰,۶۵)			
۴	۳,۱۴٪	۲,۹۳	۱۲	۰,۷۳٪	(۰,۱۰)			
۴۲	۰,۰۰٪	(۱,۰۰)	۴۲	۰,۰۰٪	(۱,۰۰)			
۱۴	۰,۵۱٪	(۰,۳۶)	۱۹	۰,۲۶٪	(۰,۶۸)			
۴۰	۰,۰۱٪	(۰,۹۹)	۳۸	۰,۰۱٪	(۰,۹۸)			
۳۸	۰,۰۲٪	(۰,۹۸)	۴۰	۰,۰۱٪	(۰,۹۹)			
۳۴	۰,۰۴٪	(۰,۹۵)	۳۶	۰,۰۲٪	(۰,۹۷)			
۳۰	۰,۰۹٪	(۰,۸۹)	۲۴	۰,۱۱٪	(۰,۸۶)			
۳۹	۰,۰۱٪	(۰,۹۸)	۳۴	۰,۰۳٪	(۰,۹۷)			
۱	۶,۹۳٪	۷,۶۷	۵	۲,۱۴٪	۱,۶۶			
۲	۴,۵۳٪	۴,۶۷	۴	۲,۳۰٪	۱,۸۶			
۱۹	۰,۲۸٪	(۰,۶۴)	۳۹	۰,۰۱٪	(۰,۹۸)			
۳	۴,۱۵٪	۴,۱۹	۲	۴,۶۴٪	۴,۷۷			

مطالعات سندی آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
(۰,۱۵)	%۰,۶۸	۱۳	۰,۰۱	%۰,۸۰	۱۱	ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین آلات و تجهیزات
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۳	(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۳	ساخت ماشین آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
(۰,۹۹)	%۰,۰۰	۴۱	(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۶	ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه ها و وسایل ارتباطی
(۰,۹۷)	%۰,۰۳	۳۵	(۰,۹۳)	%۰,۰۶	۳۳	ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
(۰,۸۳)	%۰,۱۴	۲۳	(۰,۶۷)	%۰,۲۶	۲۱	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
۰,۴۸	%۱,۱۹	۹	۱,۱۸	%۱,۷۴	۶	سایر صنعتی (مبلمان، طبقه بندی نشده و بازیافت)
۰,۰۱	%۰,۸۱	۱۰	(۰,۶۹)	%۰,۲۵	۲۳	برق
۰,۷۶	%۱,۴۲	۷	(۰,۶۸)	%۰,۲۵	۲۲	توزیع گاز طبیعی
(۰,۷۶)	%۰,۱۹	۲۰	(۰,۸۲)	%۰,۱۴	۲۷	آب
(۰,۳۲)	%۰,۵۵	۱۶	۲,۲۸	%۲,۶۲	۵	ساختمان
۴,۱۲	%۴,۱۱	۳	۰,۵۳	%۱,۲۲	۸	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای
(۰,۶۴)	%۰,۲۹	۱۷	(۰,۴۹)	%۰,۴۰	۱۵	هتل و رستوران
(۰,۸۰)	%۰,۱۶	۲۲	(۰,۸۶)	%۰,۱۱	۲۸	راه آهن
(۰,۰۱)	%۰,۸۰	۱۱	۰,۰۱	%۰,۸۱	۱۰	حمل و نقل جاده ای
(۰,۹۰)	%۰,۰۸	۲۵	(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۷	حمل و نقل لوله ای
(۰,۹۰)	%۰,۰۸	۲۶	(۰,۶۶)	%۰,۲۷	۲۰	حمل و نقل آبی
(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۷	(۰,۸۸)	%۰,۰۹	۲۹	حمل و نقل هوایی
(۰,۸۰)	%۰,۱۶	۲۱	(۰,۹۳)	%۰,۰۶	۳۱	خدمات پشتیبانی و انبارداری
(۰,۹۱)	%۰,۰۷	۲۷	(۰,۹۵)	%۰,۰۴	۳۵	پست و مخابرات
(۰,۲۸)	%۰,۵۸	۱۵	(۰,۷۶)	%۰,۱۹	۲۵	واسطه گری های مالی
(۰,۲۴)	%۰,۶۱	۱۴	(۰,۰۲)	%۰,۷۸	۱۲	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
(۰,۹۴)	%۰,۰۵	۲۹	(۰,۲۸)	%۰,۵۷	۱۳	اداره عمومی و خدمات شهری
(۰,۹۵)	%۰,۰۴	۳۱	(۰,۶۴)	%۰,۲۸	۱۸	آموزش
(۰,۹۵)	%۰,۰۴	۳۰	(۰,۶۳)	%۰,۳۰	۱۷	بهداشت
(۰,۹۲)	%۰,۰۶	۲۸	(۰,۷۳)	%۰,۲۲	۲۴	سایر خدمات

مأخذ: محاسبات طرح

نتایج بررسی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه پنج (۵) کشور از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین به شرح جدول زیر است.

جدول ۱۵: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه پنج (۵) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین

فعالیت (بخش) های اقتصادی						حذف کلیه روابط پسین			حذف کلیه روابط پیشین	
						رتبه	شاخص اول	شاخص دوم	رتبه	شاخص دوم
زراعت و باغداری						۳	۱,۹۸٪	۲,۴۹	۲	۳,۴۶٪
دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار						۴	۱,۹۰٪	۲,۳۴	۶	۱,۳۵٪
جنگلداری						۳۳	۰,۰۲٪	(۰,۹۷)	۲۰	۰,۰۸٪
ماهیگیری						۲۰	۰,۱۷٪	(۰,۷۰)	۲۷	۰,۰۴٪
نفت خام و گاز طبیعی						۱۷	۰,۲۲٪	(۰,۶۱)	۵	۱,۶۷٪
سایر معادن						۲۸	۰,۰۵٪	(۰,۹۱)	۱۹	۰,۱۳٪
ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها						۲	۴,۲۲٪	۶,۴۲	۷	۰,۹۹٪
ساخت منسوجات						۲۴	۰,۱۲٪	(۰,۸۰)	۲۳	۰,۰۵٪
ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز						۳۸	۰,۰۱٪	(۰,۹۹)	۳۶	۰,۰۱٪
دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی						۴۱	۰,۰۰٪	(۱,۰۰)	۴۱	۰,۰۰٪
ساخت چوب و محصولات چوبی						۳۴	۰,۰۱٪	(۰,۹۸)	۳۷	۰,۰۱٪
ساخت کاغذ و محصولات کاغذی						۳۱	۰,۰۳٪	(۰,۹۵)	۲۹	۰,۰۴٪
انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده						۳۷	۰,۰۱٪	(۰,۹۹)	۳۵	۰,۰۱٪
ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای						۷	۰,۸۷٪	۰,۵۴	۱۴	۰,۳۸٪
ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی						۱	۶,۳۲٪	۱۰,۱۱	۴	۳,۳۳٪
ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک						۱۵	۰,۲۷٪	(۰,۵۲)	۳۳	۰,۰۱٪
ساخت فلزات اساسی						۳۰	۰,۰۳٪	(۰,۹۵)	۲۴	۰,۰۵٪
ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات						۲۳	۰,۱۲٪	(۰,۷۸)	۱۵	۰,۳۷٪
ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی						۴۲	۰,۰۰٪	(۱,۰۰)	۴۲	۰,۰۰٪
ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی						۳۹	۰,۰۰٪	(۰,۹۹)	۴۰	۰,۰۰٪
ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت						۳۶	۰,۰۱٪	(۰,۹۹)	۳۸	۰,۰۰٪
ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر						۳۲	۰,۰۲٪	(۰,۹۶)	۳۴	۰,۰۱٪
سایر صنعتی (مبلمان، طبقه‌بندی نشده و بازیافت)						۸	۰,۷۳٪	۰,۲۸	۸	۰,۷۱٪
برق						۲۱	۰,۱۴٪	(۰,۷۵)	۱۱	۰,۵۹٪
توزیع گاز طبیعی						۱۶	۰,۲۴٪	(۰,۵۷)	۳	۳,۴۲٪
آب						۲۲	۰,۱۴٪	(۰,۷۶)	۱۷	۰,۲۳٪
ساختمان						۵	۱,۵۷٪	۱,۷۶	۱۲	۰,۵۸٪
عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها						۶	۱,۲۷٪	۱,۲۳	۱	۴,۲۰٪

مطالعات مدل آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)

هتل و رستوران	۱۲	۰,۳۹٪	(۰,۳۱)	۱۶	۰,۲۵٪	(۰,۵۸)
راه آهن	۴۰	۰,۰۰٪	(۱,۰۰)	۳۹	۰,۰۰٪	(۰,۹۹)
حمل و نقل جاده‌ای	۱۰	۰,۶۵٪	۰,۱۴	۹	۰,۶۶٪	۰,۱۴
حمل و نقل لوله‌ای	۳۵	۰,۰۱٪	(۰,۹۹)	۳۰	۰,۰۳٪	(۰,۹۴)
حمل و نقل آبی	۲۶	۰,۰۹٪	(۰,۸۳)	۳۱	۰,۰۲٪	(۰,۹۶)
حمل و نقل هوایی	۲۵	۰,۰۹٪	(۰,۸۳)	۳۲	۰,۰۲٪	(۰,۹۷)
خدمات پشتیبانی و انبارداری	۲۷	۰,۰۷٪	(۰,۸۸)	۱۸	۰,۱۵٪	(۰,۷۳)
پست و مخابرات	۲۹	۰,۰۴٪	(۰,۹۳)	۲۱	۰,۰۷٪	(۰,۸۷)
واسطه‌گری‌های مالی	۱۸	۰,۱۹٪	(۰,۶۷)	۱۳	۰,۵۶٪	(۰,۰۳)
مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۹	۰,۶۸٪	۰,۲۰	۱۰	۰,۶۳٪	۰,۰۸
اداره عمومی و خدمات شهری	۱۱	۰,۴۴٪	(۰,۲۲)	۲۶	۰,۰۴٪	(۰,۹۲)
آموزش	۱۴	۰,۲۸٪	(۰,۵۱)	۲۸	۰,۰۴٪	(۰,۹۳)
بهداشت	۱۳	۰,۲۹٪	(۰,۴۹)	۲۵	۰,۰۵٪	(۰,۹۲)
سایر خدمات	۱۹	۰,۱۸٪	(۰,۶۸)	۲۲	۰,۰۶٪	(۰,۹۰)

مأخذ: محاسبات طرح

نتایج بررسی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه شش (۶) کشور از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین در جدول ۱۶ ارائه شده است.

جدول ۱۶: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه شش (۶) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش)های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
۰,۰۴	۰,۷۰٪	۱۲	(۰,۶۰)	۰,۲۸٪	۲۰	زراعت و باغداری
۰,۰۵	۰,۷۱٪	۱۱	۰,۳۱	۰,۸۹٪	۱۱	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار
(۰,۹۹)	۰,۰۱٪	۴۰	(۱,۰۰)	۰,۰۰٪	۴۳	جنگلداری
(۰,۹۹)	۰,۰۰٪	۴۱	(۰,۹۶)	۰,۰۳٪	۳۶	ماهیگیری
(۰,۸۴)	۰,۱۱٪	۲۵	(۰,۹۸)	۰,۰۱٪	۴۰	نفت خام و گاز طبیعی
(۰,۹۰)	۰,۰۷٪	۲۸	(۰,۹۸)	۰,۰۱٪	۳۹	سایر معادن
۰,۲۷	۰,۸۶٪	۱۰	۳,۰۶	۲,۷۶٪	۴	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
(۱,۰۰)	۰,۰۰٪	۴۳	(۰,۹۹)	۰,۰۱٪	۴۲	ساخت محصولات از توتون و تنباکو
(۰,۸۴)	۰,۱۱٪	۲۶	(۰,۷۴)	۰,۱۸٪	۲۲	ساخت منسوجات
(۰,۹۲)	۰,۰۵٪	۳۱	(۰,۹۵)	۰,۰۳٪	۳۴	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
(۰,۹۱)	%۰,۰۶	۲۹	(۰,۸۷)	%۰,۰۹	۳۱	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۸	(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۷	ساخت چوب و محصولات چوبی
(۰,۷۰)	%۰,۲۰	۲۰	(۰,۷۵)	%۰,۱۷	۲۳	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
(۰,۷۱)	%۰,۲۰	۲۱	(۰,۷۹)	%۰,۱۴	۲۵	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
(۰,۰۲)	%۰,۶۶	۱۴	(۰,۷۸)	%۰,۱۵	۲۴	ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای
(۰,۱۵)	%۰,۵۷	۱۶	۰,۶۸	%۱,۱۴	۱۰	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
(۰,۹۶)	%۰,۰۳	۳۵	(۰,۴۸)	%۰,۳۶	۱۸	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
(۰,۰۳)	%۰,۶۵	۱۵	(۰,۵۲)	%۰,۳۲	۱۹	ساخت فلزات اساسی
۰,۶۴	%۱,۱۱	۷	(۰,۳۹)	%۰,۴۲	۱۶	ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۷	(۰,۹۳)	%۰,۰۵	۳۳	ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۹	(۰,۹۶)	%۰,۰۳	۳۵	ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
(۰,۹۳)	%۰,۰۴	۳۴	(۰,۹۱)	%۰,۰۶	۳۲	ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
۳,۶۹	%۳,۱۷	۲	۴,۳۲	%۳,۶۲	۱	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
۱,۵۱	%۱,۷۰	۵	۱,۴۰	%۱,۶۳	۸	سایر صنعتی (میلان، طبقه‌بندی نشده و بازیافت)
۰,۰۱	%۰,۶۸	۱۳	(۰,۸۳)	%۰,۱۲	۲۶	برق
(۰,۱۶)	%۰,۵۷	۱۷	(۰,۸۴)	%۰,۱۱	۲۸	توزیع گاز طبیعی
(۰,۸۲)	%۰,۱۲	۲۴	(۰,۸۷)	%۰,۰۹	۳۰	آب
۰,۶۲	%۱,۱۰	۸	۴,۱۸	%۳,۵۲	۲	ساختمان
۹,۴۶	%۷,۰۸	۱	۳,۴۶	%۳,۰۴	۳	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها
(۰,۴۵)	%۰,۳۷	۱۸	(۰,۱۵)	%۰,۵۸	۱۳	هتل و رستوران
(۰,۷۸)	%۰,۱۵	۲۲	(۰,۸۳)	%۰,۱۲	۲۷	راه‌آهن
۰,۴۴	%۰,۹۷	۹	۱,۰۲	%۱,۳۷	۹	حمل و نقل جاده‌ای
(۰,۹۳)	%۰,۰۵	۳۲	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۴۱	حمل و نقل لوله‌ای
(۰,۹۹)	%۰,۰۰	۴۲	(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۸	حمل و نقل آبی
(۰,۹۶)	%۰,۰۲	۳۶	(۰,۷۳)	%۰,۱۸	۲۱	حمل و نقل هوایی
(۰,۶۶)	%۰,۲۳	۱۹	(۰,۸۶)	%۰,۱۰	۲۹	خدمات پشتیبانی و انبارداری
۲,۴۲	%۲,۳۲	۴	۲,۰۳	%۲,۰۶	۵	پست و مخابرات
۲,۹۵	%۲,۶۷	۳	۱,۴۶	%۱,۶۸	۷	واسطه‌گری‌های مالی
۱,۰۴	%۱,۳۸	۶	۱,۵۸	%۱,۷۵	۶	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
(۰,۸۹)	%۰,۰۸	۲۷	۰,۲۲	%۰,۸۳	۱۲	اداره عمومی و خدمات شهری
(۰,۹۲)	%۰,۰۵	۳۰	(۰,۳۸)	%۰,۴۲	۱۵	آموزش
(۰,۹۳)	%۰,۰۵	۳۳	(۰,۴۴)	%۰,۳۸	۱۷	بهداشت

مطالعات مدل آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
(۰,۷۹)	٪۰,۱۴	۲۳	(۰,۲۹)	٪۰,۴۸	۱۴	سایر خدمات

مأخذ: محاسبات طرح

نتایج بررسی اهمیت بخش های اقتصادی منطقه هفت (۷) کشور از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین به شرح جدول ۱۷ است.

جدول ۱۷: رتبه بندی اهمیت بخش های اقتصادی منطقه هفت (۷) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
۴,۰۸	٪۴,۵۳	۳	۱,۱۶	٪۱,۹۳	۸	زراعت و باغداری
۲,۰۲	٪۲,۷۰	۴	۲,۶۴	٪۳,۲۵	۳	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار
(۰,۹۶)	٪۰,۰۳	۳۰	(۰,۹۹)	٪۰,۰۱	۴۰	جنگلداری
(۰,۹۸)	٪۰,۰۲	۳۵	(۰,۸۹)	٪۰,۱۰	۲۸	ماهیگیری
(۰,۱۱)	٪۰,۷۹	۱۲	(۰,۷۹)	٪۰,۱۸	۲۱	سایر معادن
۰,۸۳	٪۱,۶۳	۸	۶,۴۹	٪۶,۶۸	۱	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی ها
(۱,۰۰)	٪۰,۰۰	۴۰	(۰,۹۵)	٪۰,۰۴	۳۰	ساخت محصولات از توتون و تنباکو
(۰,۵۳)	٪۰,۴۲	۱۹	(۰,۲۵)	٪۰,۶۷	۱۴	ساخت منسوجات
(۰,۹۸)	٪۰,۰۲	۳۶	(۰,۹۸)	٪۰,۰۱	۳۶	ساخت پوشاک، عمل آوری و رنگ کردن خز
(۰,۹۹)	٪۰,۰۱	۳۸	(۰,۹۸)	٪۰,۰۲	۳۴	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
(۰,۹۸)	٪۰,۰۲	۳۴	(۰,۹۶)	٪۰,۰۳	۳۱	ساخت چوب و محصولات چوبی
(۰,۴۳)	٪۰,۵۱	۱۸	(۰,۴۹)	٪۰,۴۵	۱۶	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
(۰,۹۸)	٪۰,۰۲	۳۳	(۰,۹۹)	٪۰,۰۱	۳۹	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه های ضبط شده
۱,۱۳	٪۱,۹۰	۷	(۰,۸۳)	٪۰,۱۵	۲۳	ساخت کک، فرآورده های حاصل از تصفیه نفت و سوخت های هسته ای
۱,۷۵	٪۲,۴۵	۵	۲,۳۲	٪۲,۹۶	۶	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
(۰,۹۷)	٪۰,۰۳	۳۱	(۰,۲۴)	٪۰,۶۸	۱۳	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
۴,۳۴	٪۴,۷۶	۲	۲,۵۹	٪۳,۲۱	۴	ساخت فلزات اساسی
۰,۵۶	٪۱,۳۹	۱۰	۰,۶۶	٪۱,۴۸	۱۰	ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین آلات و تجهیزات
(۰,۹۸)	٪۰,۰۱	۳۷	(۰,۹۶)	٪۰,۰۳	۳۲	ساخت ماشین آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
(۰,۹۹)	٪۰,۰۱	۳۹	(۰,۹۷)	٪۰,۰۳	۳۳	ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه ها و وسایل ارتباطی
(۰,۹۵)	٪۰,۰۵	۲۵	(۰,۸۶)	٪۰,۱۲	۲۶	ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
۰,۷۷	%۱,۵۸	۹	۱,۵۴	%۲,۲۶	۷	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
۱,۱۹	%۱,۹۵	۶	۲,۹۷	%۳,۵۴	۲	سایر صنعتی (مبلمان، طبقه‌بندی نشده و بازیافت)
(۰,۰۵)	%۰,۸۵	۱۱	(۰,۸۵)	%۰,۱۳	۲۵	برق
(۰,۲۰)	%۰,۷۱	۱۴	(۰,۸۸)	%۰,۱۱	۲۷	توزیع گاز طبیعی
(۰,۷۳)	%۰,۲۴	۲۱	(۰,۸۴)	%۰,۱۴	۲۴	آب
(۰,۳۱)	%۰,۶۲	۱۵	۲,۳۲	%۲,۹۶	۵	ساختمان
۶,۵۹	%۶,۷۷	۱	۰,۹۸	%۱,۷۷	۹	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها
(۰,۶۸)	%۰,۲۸	۲۰	(۰,۴۹)	%۰,۴۵	۱۷	هتل و رستوران
(۰,۹۶)	%۰,۰۴	۲۹	(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۵	راه‌آهن
(۰,۱۳)	%۰,۷۷	۱۳	(۰,۱۲)	%۰,۷۹	۱۱	حمل و نقل جاده‌ای
(۰,۹۴)	%۰,۰۵	۲۴	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۷	حمل و نقل لوله‌ای
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۱	(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۱	حمل و نقل هوایی
(۰,۹۷)	%۰,۰۳	۳۲	(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۸	خدمات پشتیبانی و انبارداری
(۰,۹۱)	%۰,۰۸	۲۲	(۰,۹۵)	%۰,۰۵	۲۹	پست و مخابرات
(۰,۴۲)	%۰,۵۲	۱۷	(۰,۸۲)	%۰,۱۶	۲۲	واسطه‌گری‌های مالی
(۰,۳۵)	%۰,۵۸	۱۶	(۰,۲۲)	%۰,۷۰	۱۲	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
(۰,۹۶)	%۰,۰۴	۲۸	(۰,۴۱)	%۰,۵۲	۱۵	اداره عمومی و خدمات شهری
(۰,۹۶)	%۰,۰۴	۲۷	(۰,۶۵)	%۰,۳۱	۱۹	آموزش
(۰,۹۵)	%۰,۰۵	۲۶	(۰,۶۳)	%۰,۳۳	۱۸	بهداشت
(۰,۹۲)	%۰,۰۷	۲۳	(۰,۷۳)	%۰,۲۴	۲۰	سایر خدمات

مأخذ: محاسبات طرح

نتایج بررسی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه هشت (۸) کشور از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین در جدول ۱۸ ارائه شده است.

جدول ۱۸: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه هشت (۸) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
۴,۲۰	%۳,۴۶	۳	۲,۱۴	%۲,۰۹	۵	زراعت و باغداری
۰,۸۴	%۱,۲۳	۷	۲,۰۲	%۲,۰۱	۶	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار
(۰,۸۵)	%۰,۱۰	۲۴	(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۴	جنگلداری
(۰,۹۰)	%۰,۰۷	۲۸	(۰,۶۱)	%۰,۲۶	۲۱	ماهیگیری

مطالعات سندی آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
(۰,۸۶)	%۰,۰۹	۲۵	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۷	نفت خام و گاز طبیعی
۲,۱۲	%۲,۰۸	۴	(۰,۲۵)	%۰,۵۰	۱۲	سایر معادن
۰,۰۶	%۰,۷۰	۱۱	۴,۰۶	%۳,۳۶	۲	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی ها
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۲	(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۴۱	ساخت محصولات از توتون و تنباکو
(۰,۶۶)	%۰,۲۳	۲۰	(۰,۴۵)	%۰,۳۶	۱۶	ساخت منسوجات
(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۷	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۶	ساخت پوشاک، عمل آوری و رنگ کردن خز
(۰,۹۹)	%۰,۰۰	۴۰	(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۹	دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۶	(۰,۹۶)	%۰,۰۳	۳۳	ساخت چوب و محصولات چوبی
(۰,۸۹)	%۰,۰۷	۲۷	(۰,۹۱)	%۰,۰۶	۳۱	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۸	(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۴۰	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه های ضبط شده
۱,۰۴	%۱,۳۶	۶	(۰,۷۰)	%۰,۲۰	۲۴	ساخت کک، فرآورده های حاصل از تصفیه نفت و سوخت های هسته ای
(۰,۷۷)	%۰,۱۵	۲۱	(۰,۵۶)	%۰,۲۹	۲۰	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
(۰,۹۶)	%۰,۰۲	۳۴	(۰,۵۳)	%۰,۳۱	۱۸	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
۶,۲۱	%۴,۸۰	۲	۶,۲۲	%۴,۸۰	۱	ساخت فلزات اساسی
(۰,۲۹)	%۰,۴۷	۱۵	(۰,۳۵)	%۰,۴۳	۱۴	ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین آلات و تجهیزات
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۱	(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۲	ساخت ماشین آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۳	(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۳	ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه ها و وسایل ارتباطی
(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۹	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۵	ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
۰,۵۱	%۱,۰۱	۸	۱,۱۳	%۱,۴۲	۸	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
۱,۲۷	%۱,۵۱	۵	۲,۵۹	%۲,۳۹	۴	سایر صنعتی (مبلان، طبقه بندی نشده و بازیافت)
۰,۴۶	%۰,۹۷	۹	(۰,۷۲)	%۰,۱۹	۲۵	برق
(۰,۳۲)	%۰,۴۶	۱۶	(۰,۷۶)	%۰,۱۶	۲۷	توزیع گاز طبیعی
(۰,۵۸)	%۰,۲۸	۱۸	(۰,۷۵)	%۰,۱۷	۲۶	آب
(۰,۱۳)	%۰,۵۸	۱۳	۳,۴۸	%۲,۹۸	۳	ساختمان
۷,۵۸	%۵,۷۲	۱	۱,۷۵	%۱,۸۳	۷	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها
(۰,۶۲)	%۰,۳۶	۱۹	(۰,۳۳)	%۰,۴۴	۱۳	هتل و رستوران
(۰,۷۹)	%۰,۱۴	۲۳	(۰,۷۹)	%۰,۱۴	۲۸	راه آهن
۰,۳۳	%۰,۸۸	۱۰	۰,۵۷	%۱,۰۴	۹	حمل و نقل جاده ای
(۰,۹۲)	%۰,۰۵	۳۰	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۸	حمل و نقل لوله ای
(۰,۷۸)	%۰,۱۵	۲۲	(۰,۴۲)	%۰,۳۹	۱۵	حمل و نقل آبی
(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۵	(۰,۸۰)	%۰,۱۳	۲۹	حمل و نقل هوایی

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
(۰,۴۹)	%۰,۳۴	۱۷	(۰,۸۴)	%۰,۱۱	۳۰	خدمات پشتیبانی و انبارداری
(۰,۸۹)	%۰,۰۸	۲۶	(۰,۹۳)	%۰,۰۵	۳۲	پست و مخابرات
(۰,۰۵)	%۰,۶۴	۱۲	(۰,۶۵)	%۰,۲۳	۲۲	واسطه‌گری‌های مالی
(۰,۲۸)	%۰,۴۸	۱۴	(۰,۰۴)	%۰,۶۴	۱۰	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
(۰,۹۲)	%۰,۰۵	۳۱	(۰,۰۶)	%۰,۶۳	۱۱	اداره عمومی و خدمات شهری
(۰,۹۳)	%۰,۰۵	۳۲	(۰,۴۷)	%۰,۳۶	۱۷	آموزش
(۰,۹۳)	%۰,۰۴	۳۳	(۰,۵۶)	%۰,۲۹	۱۹	بهداشت
(۰,۹۱)	%۰,۰۶	۲۹	(۰,۶۷)	%۰,۲۲	۲۳	سایر خدمات

مأخذ: محاسبات طرح

نتایج بررسی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه نه (۹) کشور از منظر حذف کلیه روابط پسین و پیشین به شرح جدول ۱۹ است.

جدول ۱۹: رتبه‌بندی اهمیت بخش‌های اقتصادی منطقه نه (۹) بر اساس حذف پیوندهای پسین و پیشین

حذف کلیه روابط پیشین			حذف کلیه روابط پسین			فعالیت (بخش) های اقتصادی
شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	شاخص دوم	شاخص اول	رتبه	
۵,۶۹	%۵,۳۲	۲	۱,۴۶	%۱,۹۶	۵	زراعت و باغداری
۲,۴۶	%۲,۷۵	۳	۳,۷۳	%۳,۷۸	۲	دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار
(۰,۹۰)	%۰,۰۸	۲۶	(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۷	جنگلداری
(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۹	(۰,۹۶)	%۰,۰۳	۳۳	ماهیگیری
(۰,۹۵)	%۰,۰۴	۳۲	(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۸	نفت خام و گاز طبیعی
۰,۰۳	%۰,۸۲	۱۲	(۰,۶۶)	%۰,۲۷	۲۱	سایر معادن
۱,۱۹	%۱,۷۴	۵	۸,۱۶	%۷,۳۱	۱	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
(۰,۶۰)	%۰,۳۱	۱۹	(۰,۳۵)	%۰,۵۲	۱۵	ساخت منسوجات
(۰,۹۵)	%۰,۰۴	۳۱	(۰,۹۶)	%۰,۰۴	۳۰	ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز
(۰,۹۳)	%۰,۰۵	۲۹	(۰,۸۹)	%۰,۰۹	۲۸	دبازی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
(۰,۹۸)	%۰,۰۱	۳۷	(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۵	ساخت چوب و محصولات چوبی
(۰,۸۱)	%۰,۱۵	۲۱	(۰,۸۴)	%۰,۱۲	۲۵	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
(۰,۹۳)	%۰,۰۵	۳۰	(۰,۹۷)	%۰,۰۲	۳۴	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
(۰,۹۹)	%۰,۰۱	۳۸	(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۶	ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای
(۰,۴۵)	%۰,۴۴	۱۷	(۰,۱۶)	%۰,۶۷	۱۳	ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
(۰,۹۷)	%۰,۰۳	۳۴	(۰,۵۶)	%۰,۳۵	۱۹	ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک

مطالعات مدل آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)

۱,۶۱	%۲,۰۸	۴	۰,۶۵	%۱,۳۱	۸	ساخت فلزات اساسی
(۰,۱۷)	%۰,۶۶	۱۵	(۰,۲۷)	%۰,۵۸	۱۴	ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین آلات و تجهیزات
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۱	(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۱	ساخت ماشین آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۰	(۰,۹۹)	%۰,۰۰	۳۹	ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه ها و وسایل ارتباطی
(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۶	(۰,۹۶)	%۰,۰۳	۳۲	ساخت ابزار پزشکی، ابزار ایتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
(۰,۱۴)	%۰,۶۸	۱۴	۰,۳۳	%۱,۰۶	۱۰	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
۱,۰۵	%۱,۶۳	۶	۱,۴۵	%۱,۹۵	۶	سایر صنعتی (مبلمان، طبقه بندی نشده و بازیافت)
۰,۱۸	%۰,۹۴	۹	(۰,۸۵)	%۰,۱۲	۲۶	برق
(۰,۱۳)	%۰,۶۹	۱۳	(۰,۷۹)	%۰,۱۷	۲۳	توزیع گاز طبیعی
(۰,۵۹)	%۰,۳۳	۱۸	(۰,۷۷)	%۰,۱۸	۲۲	آب
۰,۱۳	%۰,۹۰	۱۰	۳,۱۶	%۳,۳۱	۳	ساختمان
۹,۶۵	%۸,۴۸	۱	۲,۱۸	%۲,۵۴	۴	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها
(۰,۴۴)	%۰,۴۴	۱۶	۰,۱۲	%۰,۹۰	۱۱	هتل و رستوران
(۰,۷۹)	%۰,۱۷	۲۰	(۰,۸۷)	%۰,۱۰	۲۷	راه آهن
۰,۴۰	%۱,۱۱	۸	۰,۳۳	%۱,۰۶	۹	حمل و نقل جاده ای
(۰,۹۸)	%۰,۰۲	۳۵	(۱,۰۰)	%۰,۰۰	۴۰	حمل و نقل لوله ای
(۰,۹۶)	%۰,۰۳	۳۳	(۰,۸۲)	%۰,۱۵	۲۴	حمل و نقل هوایی
(۰,۹۰)	%۰,۰۸	۲۴	(۰,۹۶)	%۰,۰۳	۳۱	خدمات پشتیبانی و انبارداری
(۰,۸۳)	%۰,۱۳	۲۲	(۰,۹۰)	%۰,۰۸	۲۹	پست و مخابرات
۰,۰۷	%۰,۸۵	۱۱	(۰,۶۰)	%۰,۳۲	۲۰	واسطه گری های مالی
۰,۵۳	%۱,۲۱	۷	۰,۷۴	%۱,۳۹	۷	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
(۰,۹۰)	%۰,۰۸	۲۵	۰,۰۴	%۰,۸۳	۱۲	اداره عمومی و خدمات شهری
(۰,۹۲)	%۰,۰۶	۲۸	(۰,۳۸)	%۰,۵۰	۱۶	آموزش
(۰,۹۲)	%۰,۰۶	۲۷	(۰,۴۶)	%۰,۴۳	۱۷	بهداشت
(۰,۸۵)	%۰,۱۲	۲۳	(۰,۴۹)	%۰,۴۱	۱۸	سایر خدمات

مأخذ: محاسبات طرح

۲- شناسایی و تحلیل روندها و کلان‌روندها، عوامل کلیدی و پیشران‌های مؤثر بر توسعه بخش (ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی)

۲-۱- مقدمه

در جهان امروز اقتصاد بیشترین نقش را در تحولات سیاسی و اجتماعی ایفا می‌کند و تنظیم‌کننده کلیه رفتارها و حتی برخوردها و چالش‌هایی است که در روابط میان جامعه و دولت‌ها رخ می‌دهد. از این‌رو لازم است کشورهای مختلف برای آنکه توانایی نقش‌آفرینی در زنجیره جهانی را به دست آورده و در خود تقویت کنند، شناختی از کلان‌روندهای جهانی حاکم بر آن داشته باشند. با تحلیل و شناخت از کلان‌روندهای جهانی و منطقه‌ای می‌توان ساختار اقتصاد داخلی را به آن سمت اصلاح نموده و نقش کشورها در اقتصاد جهانی را تقویت کرد.

۲-۲- کلان‌روندهای جهانی

واژه روند شناخته‌شده‌ترین واژه حوزه آینده‌اندیشی است. روندها در اغلب روش‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند، در بیشتر مباحث اولین بخش از فعالیت آینده‌اندیشی را تشکیل می‌دهند و در عین حال ساده‌ترین روش‌ها برای شناسایی آن‌ها وجود دارد. در آینده‌پژوهی روند عبارت است از تغییرات منظم در داده‌ها یا پدیده‌ها در خلال زمان.

ویژگی‌های روندها

- هر روند بیانگر تغییرات یک دسته از داده‌ها یا پدیده‌ها است؛
- هر روند بیانگر تغییرات در یک بازه زمانی است. این تغییرات، در یک بازه زمانی روی می‌دهد و در این بازه زمانی داده یا پدیده دچار تغییری شده که وضعیت آن با وضعیت ابتدایی‌اش متفاوت است.
- روندها به ساده‌سازی پیچیدگی پدیده‌ها می‌پردازد؛ به عبارت دیگر، یک پدیده به صورت ساده‌شده در یک روند بیان می‌شود. به عنوان مثال، روند افزایش مطالبات جوامع از دولت‌ها، یک بیان ساده‌شده از مجموعه‌ای از واقعیت‌ها و رویدادهاست که هر یک ممکن است دارای پیچیدگی‌های خاص باشند. به این ترتیب، روند تمامی مفاهیم را انتقال نمی‌دهد.
- واژه «منظم» در تعریف روند، بیانگر آن است که تغییرات در داده‌ها را نمی‌توان بر اساس یک الگوی ساده‌سازی شده نشان داد.

- ذکر روند در ابعاد مختلف حیات اجتماعی مشکل است، زیرا روندهای اجتماعی بر ساخته اجتماعی هستند و تجربه پذیری آنها نیز بسیار مشکل است.
 - روندها با این فرض بنا می‌شوند که حوادث و تغییرات در جهان دارای پیوستگی تاریخی است؛ به عبارت دیگر واقعیات دنیا به کندی تغییر می‌کند، لذا مشاهده این تغییرات امکان پذیر است.
 - روندها در یک بازه زمانی قابل توصیف هستند، اما این بازه زمانی به شدت وابسته به موضوع روند و حوزه دانشی آن است. ممکن است یک بازه زمانی برای یک پدیده کوتاه مدت باشد، در حالی که همان بازه زمانی برای پدیده دیگر بلند مدت است.
- در ادامه مجموعه کلان روندهای جهانی که بخش صنعت را طی بیست سال آتی تحت تأثیر قرار خواهند داد، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

اقتصاد بدون مرز و رشد زنجیره‌های ارزش جهانی

در دنیای امروز فعالیت مجزا و محدود بنگاه‌ها مورد انتقاد قرار گرفته و شکل‌گیری زنجیره‌های ارزش جهانی به شدت در حال رشد است. فعالیت بنگاه‌ها در کنار یکدیگر و شکل‌گیری ارتباطات و همکاری‌های متقابل از علل رشد به شمار رفته و شرایطی را فراهم می‌کند که این بنگاه‌ها بتوانند کالاها و خدمات را به صورت رقابتی تولید نمایند. انتظار بر این است که در سال‌های آتی، این ارتباطات گسترده‌تر شده و از مرزهای جغرافیایی کشورها بگذرد. بدین ترتیب زنجیره‌های ارزش جهانی شکل گرفته و نظام جهانی تولید صنعتی تقویت شود.

بدین ترتیب می‌توان انتظار داشت ساختارهای جغرافیایی تولید نیز بیش از گذشته به سوی خرد شدن پیش رود. به عبارت دیگر، شکل‌گیری زنجیره‌های ارزش جهانی موجب می‌شود فرایند تولید یک محصول، از محل تأمین مواد اولیه تا ساخت قطعات آن به طور منفصل در کشورهای مختلف و در نهایت مونتاژ آن در برخی دیگر، انجام شود و کشورهای مختلف با توجه به پتانسیل‌های خود، به این زنجیره جهانی ورود پیدا کنند.

توسعه فعالیت‌های مهارت‌محور

به نظر می‌رسد آینده جهان به سمت فعالیت‌های مهارت‌آموزی بوده و کشورهایی که هزینه بالایی در زمینه تحقیق و توسعه انجام داده و توان خلق محصولات و ایده‌های نوین در زمینه‌های اقتصادی و فعالیت‌های صنعتی دارند، بتوانند نقش خود را در اقتصاد جهانی تقویت نمایند. در حال حاضر بیشترین سهم هزینه‌های تحقیق و

توسعه به کشورهای توسعه یافته اختصاص دارد، با وجود این که کشورهای در حال توسعه نیز با افزایش ساختارهای خود در این حوزه خواهند توانست رقابت‌پذیری فعالیت‌های صنعتی خود را بهبود دهند.

توجه به اقتصاد پایدار و اقتصاد سبز

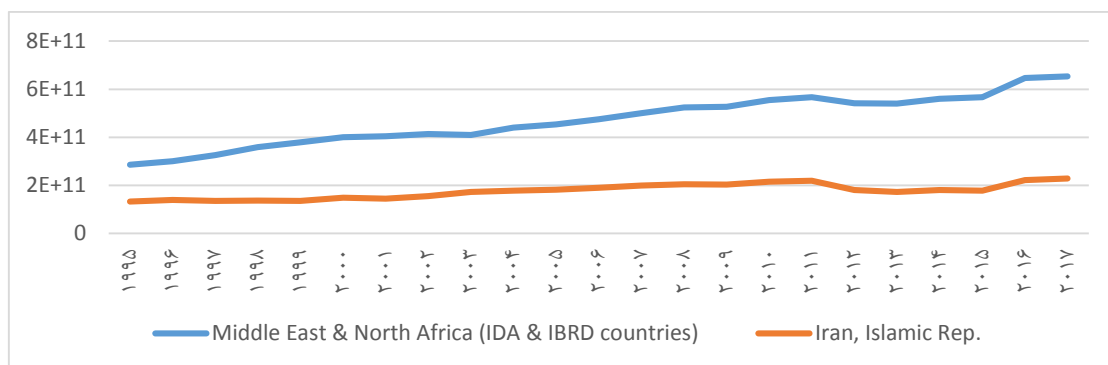
تشدید نگرانی‌ها در خصوص آینده زمین و ملاحظات زیست‌محیطی موجب شده که اقتصاد پایدار جایگاه ویژه‌ای در کلان‌روندهای جهانی به دست آورد. بدین ترتیب می‌توان انتظار داشت که تقاضا برای محصولات و فناوری‌های سبز و همچنین رشد تولید و فعالیت‌های صنعتی با رویکرد اقتصاد پایدار در سال‌های آتی پررنگ‌تر شود.

رشد اقتصاد دیجیتال

فناوری‌های دیجیتال، آینده اقتصاد جهانی هستند که بر کل بخش‌های تولیدی و خدمات تأثیر خواهند گذاشت. اقتصاد دیجیتال با توسعه فناوری‌های دیجیتال همراه است و دسترسی آن به یک حوزه جغرافیایی یا یک طبقه اجتماعی خاص محدود نیست. در اقتصاد دیجیتال یادگیری ماشین و هوش مصنوعی با زندگی بشر پیوند خورده و توسعه می‌یابد.

۲-۳- کلان‌روندهای فراملی

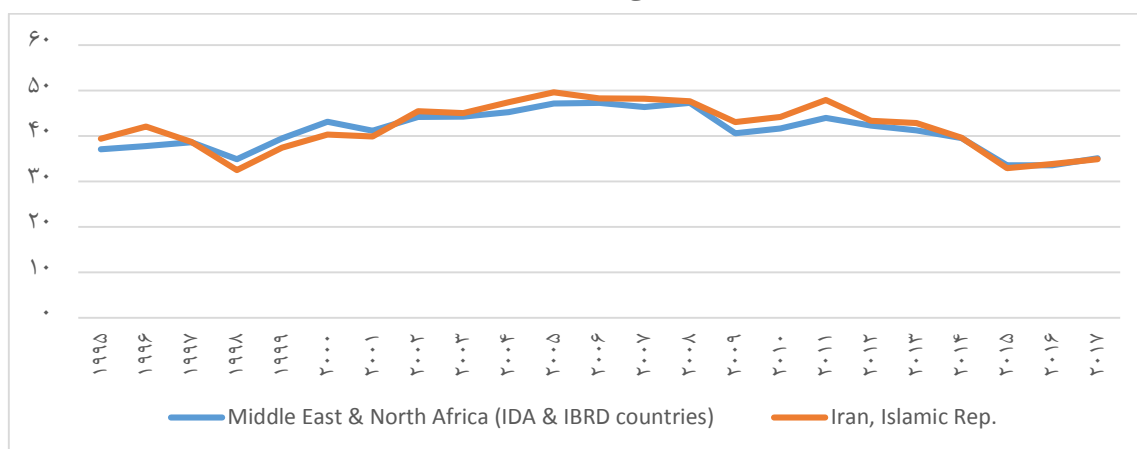
با توجه به اهمیتی که بخش صنعت در اقتصاد کشورهای مختلف دارد، در این بخش ضمن شناسایی روند تولیدات بخش صنعت و مقایسه آن با روند کشورهای منطقه موسوم به MENA (کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا)، به نحوه تغییرات آن و توزیع فضایی فعالیت‌های بخش صنعت در بین استان‌های کشور در طی دوره زمانی معین نیز پرداخته می‌شود. نمودار ۳ روند تولیدات بخش صنعت را برای کشورهای منطقه و ایران برای سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۱۷ نشان می‌دهد.

نمودار ۳: روند تولیدات بخش صنعت در ایران و کشورهای خاورمیانه در سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۱۷ (دلار)

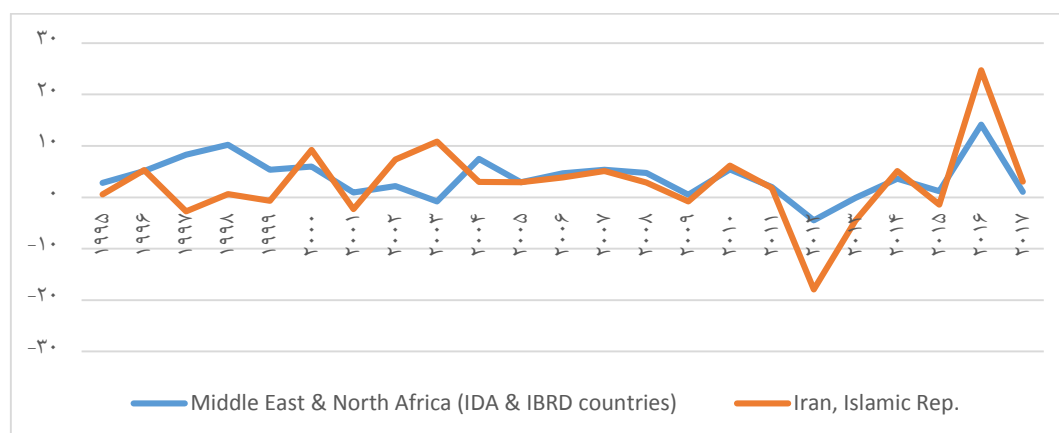
مأخذ: بانک جهانی، ۲۰۲۰

ملاحظه می‌شود که روند تولید بخش صنعت در ایران همانند کشورهای منطقه تا سال ۲۰۱۱ از یک ویژگی صعودی برخوردار است. از این سال به بعد، روند مذکور به‌طور کلی در منطقه خاورمیانه و از جمله ایران کاهش یافته و این کاهش تا سال ۲۰۱۵ ادامه دارد. سپس بعد از سال مذکور مجدداً روند صعودی برای کشورهای منطقه مشابه با ایران آغاز شده است. نمودار ۴ سهم تولیدات بخش صنعت از کل تولید ناخالص داخلی کشورهای منطقه به همراه کشور ایران را نشان می‌دهد.

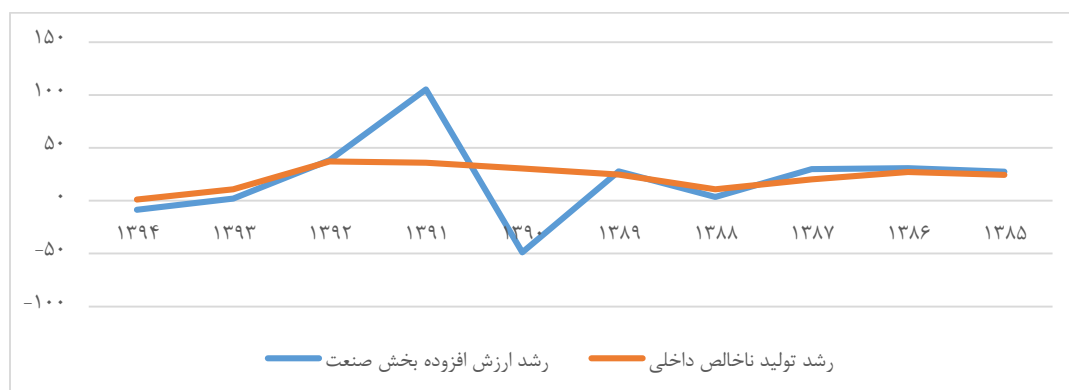
نمودار ۴: سهم تولیدات بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی کشورهای منطقه و ایران در سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۱۷ (درصد)
مأخذ: بانک جهانی

یکی دیگر از روندهای مورد توجه در بخش صنعت، سهم این بخش از رشد اقتصادی کل کشور است. نمودار ۵ سهم بخش صنعت از رشد اقتصادی کشورهای منطقه را با بخش صنعت ایران مقایسه می‌کند. ملاحظه می‌شود که در اغلب سال‌های مورد بررسی، سهم رشد بخش صنعت از رشد اقتصادی ایران، کمتر از سهمی است که بخش صنعت کشورهای منطقه از رشد اقتصادی‌شان دارد.

نمودار ۵: سهم بخش صنعت از رشد اقتصادی کشورهای منطقه و ایران در دوره ۱۹۹۵-۲۰۱۷ (درصد)
مأخذ: بانک جهانی، ۲۰۲۰

درواقع، اهمیت بخش صنعت در رشد اقتصادی کشور چندان پررنگ نبوده و در مقایسه با کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا این اهمیت در موقعیت مناسبی قرار ندارد. از طرف دیگر، رشد تولید ناخالص داخلی کشور در سال‌های اخیر نیز وضعیت خوبی نداشته و از سال ۱۳۹۲ روند کاهشی آن شروع شده و از سال ۱۳۹۶ وارد رشد منفی شده است. این در حالی است که روند کاهش رشد بخش صنعت در کشور از یک سال زودتر آغاز شده و مطابق با نمودار ۶، از سال ۱۳۹۱ روند کاهشی آن شروع شده است، به‌طوری که در سال ۱۳۹۴ میزان آن منفی شده است.

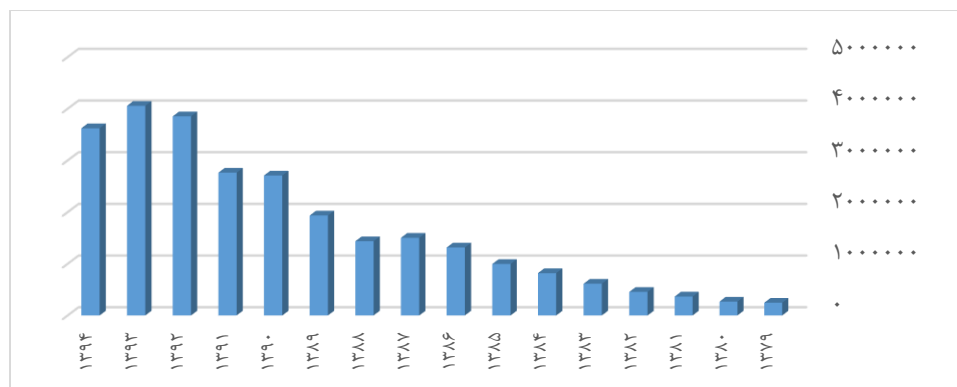

نمودار ۶: روند رشد تولید ناخالص داخلی و رشد بخش صنعت از سال ۱۳۸۵-۱۳۹۴

۲-۴- کلان‌روندهای ملی

ارزش افزوده بخش صنعت و معدن

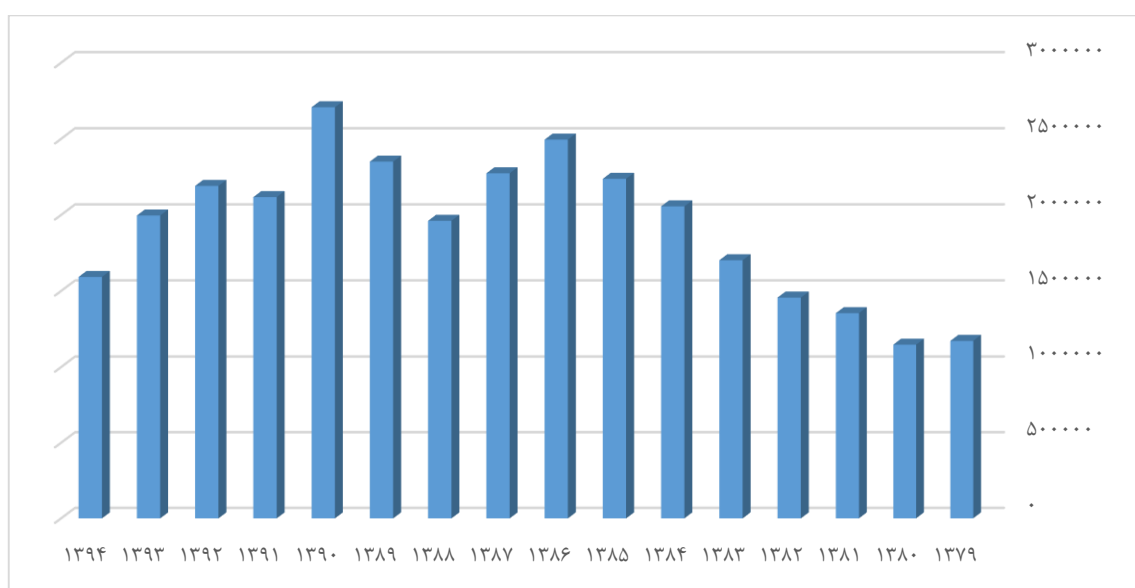
روند ارزش افزوده بخش صنعت و معدن در طول سال‌های مختلف، نسبتاً باثباتی رو به افزایش بوده است. در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۹۴ تنها سال‌هایی است که رشد ارزش افزوده این بخش، نسبت به سال قبل منفی بوده است.

نمودار ۷: ارزش افزوده بخش صنعت و معدن به قیمت جاری (میلیارد ریال) در بازه زمانی ۱۳۷۹-۹۴

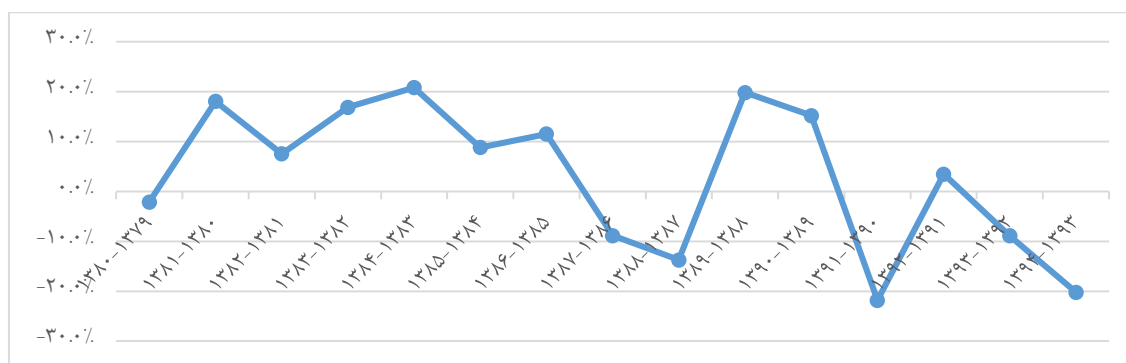
رشد اقتصادی

ارزش افزوده بخش صنعت و معدن به قیمت ثابت که با حذف تورم به دست آمده، بسیار پرنوسان بوده است. فراز و فرودهای رشد ارزش افزوده این بخش بیش از هر عاملی تحت تأثیر بی ثباتی ساختار اقتصاد کلان، دوره‌های تورمی شدید و شکل‌گیری رکود تورمی در برخی سال‌ها، افزایش نرخ ارز و تحریم‌های بین‌المللی بوده است.

نمودار ۸: ارزش افزوده صنعت و معدن به قیمت ثابت (میلیارد ریال) در بازه زمانی ۱۳۷۹-۹۴

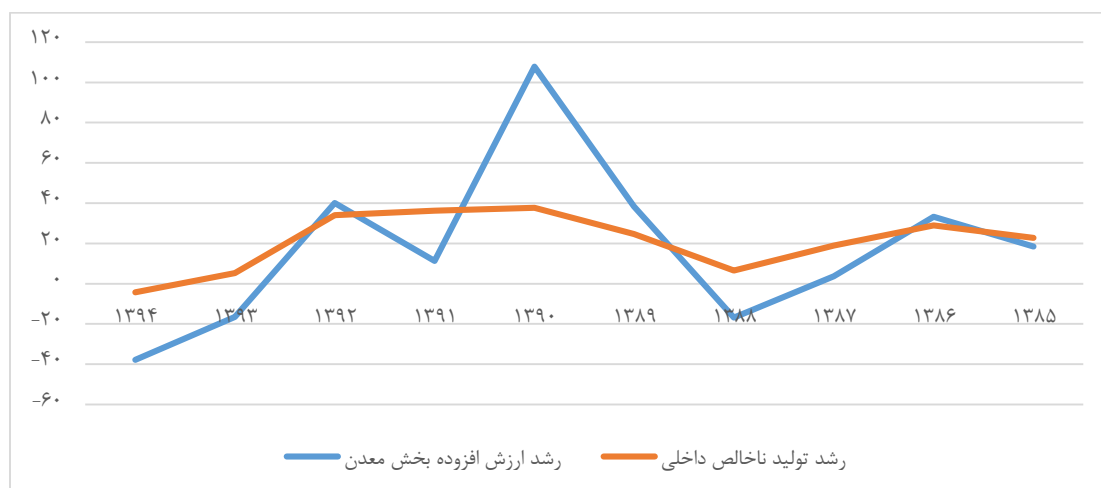
بررسی نرخ رشد ارزش افزوده بخش صنعت و معدن به قیمت ثابت در نمودار ۹ قابل مشاهده است. بر اساس این نمودار، رشد ارزش افزوده صنعتی و معدنی کشور از روند باثباتی برخوردار نبوده و دوره‌های سقوط آن بسیار زیاد و با نرخ‌هایی بسیار شدید می‌باشد.

نمودار ۹: نرخ رشد ارزش افزوده بخش صنعت و معدن در بازه زمانی ۱۳۷۹-۹۴

رشد بخش معدن در مقایسه با رشد تولید ناخالص داخلی

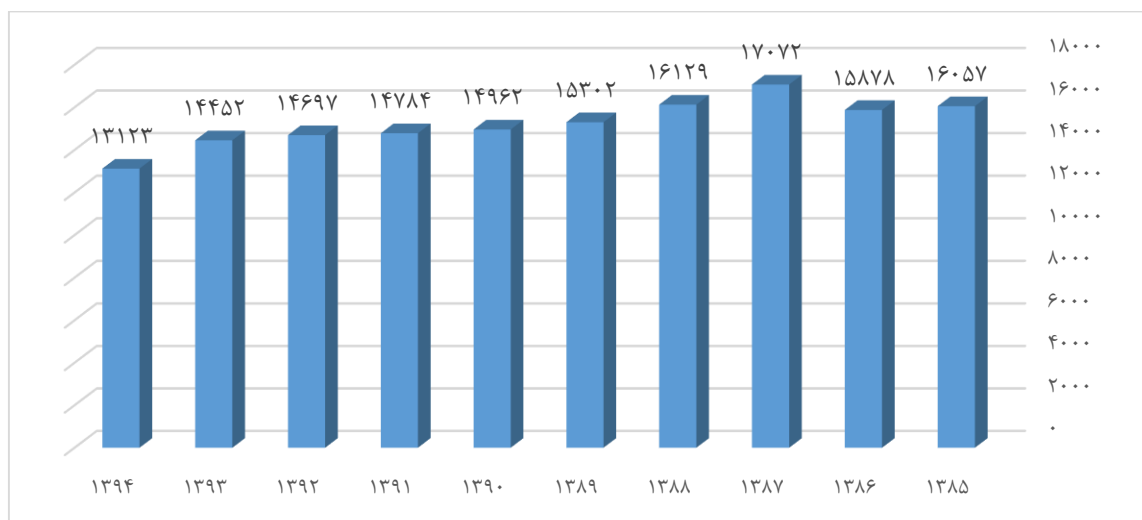
با توجه به روند تغییرات رشد اقتصادی، به‌ویژه در گروه صنایع و معدن ملاحظه می‌شود که طی سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ تولید ناخالص داخلی از رشد مثبتی برخوردار بوده که در این میان، بخش معدن بالاترین رشد را در سال ۱۳۸۹ و به میزان ۲۳/۸ درصد داشته است. در سال ۱۳۹۰ علی‌رغم شروع سیر نزولی رشد اقتصادی در کشور، بخش معدن از رشد ۲۰/۱ درصدی سود برده است. با شروع بحران اقتصادی ناشی از تحریم‌ها از سال ۱۳۹۱ و رشد منفی کلیه بخش‌ها، بخش معدن در این سال‌ها همچنان رشد مثبت داشته تا اینکه نهایتاً در سال ۱۳۹۳ وارد رشد منفی شده و در سال ۱۳۹۴ رشد منفی آن بیشتر شده، اما شیب آن کاهش یافته است. ثبات و پایداری بخش معدن در مقایسه با سایر بخش‌ها طی چند سال گذشته حاکی از تأثیر کمتر این بخش از نوسانات جهانی و تحریم‌ها به دلایلی از جمله وابستگی کمتر بخش معدن به منابع سرمایه‌ای و بازار خارج از کشور است. نمودار ۱۰ روند رشد این بخش و رشد کل اقتصاد را نشان می‌دهد.

نمودار ۱۰: روند رشد بخش معدن و رشد فعالیت‌های اقتصادی طی دوره ۹۴-۱۳۸۵ (درصد)

روند تغییرات کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن به بالا

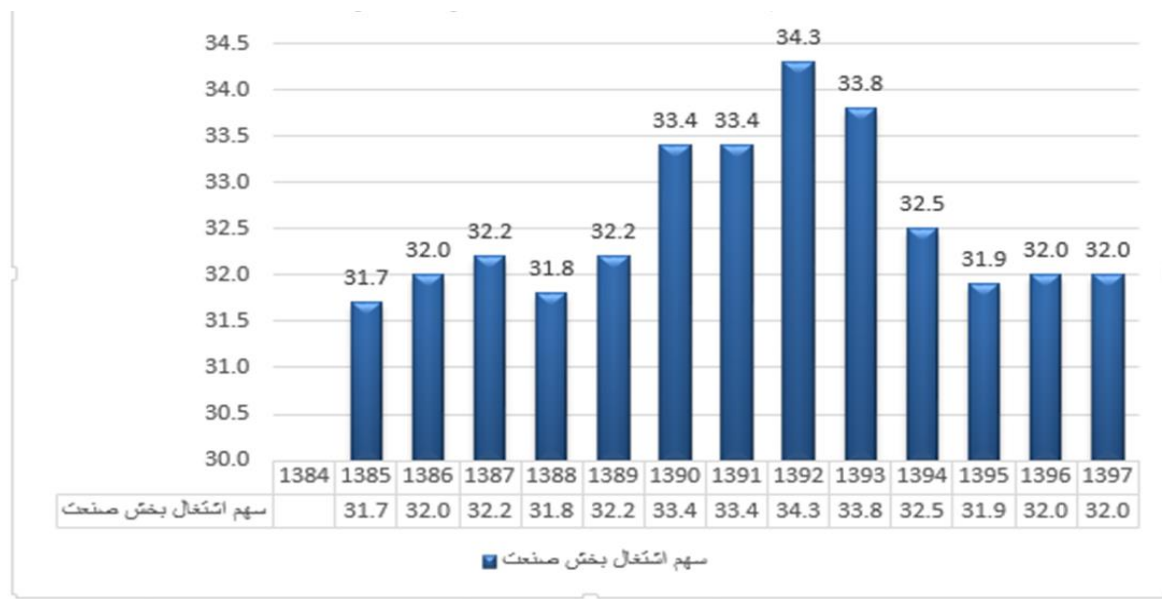
روند تغییرات تعداد کارگاه‌های ۱۰ نفر کارکن به بالای استان در هر سال در طول سال‌های مختلف روند صعودی نبوده و تشکیل تعداد کارگاه‌ها در سنوات مختلف روند متناوبی را طی نکرده است. ضریب تغییرات تشکیل تعداد کارگاه‌ها در هر سال نشان می‌دهد که تغییرات یک ساله آن در بین سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ بالاترین و ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ کمترین ضریب را داشته است. میزان نرخ متوسط رشد نیز بیانگر روند منفی تعداد این کارگاه‌ها است و تنها در سال ۱۳۸۷ تعداد تشکیل کارگاه‌ها افزایش داشته است. فراوانی تجمعی تشکیل کارگاه‌های صنعتی نشان می‌دهد که روند توسعه صنایع کارگاهی صعودی بوده است.

نمودار ۱۱: تعداد کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیش‌تر کشور در دوره زمانی ۱۳۸۵-۹۴
مأخذ- مرکز آمار ایران

روند تغییرات سهم اشتغال صنعت

نمودار ۱۲ روند تغییرات سهم شاغلین بخش صنعت از کل کشور در بازه زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۷ نشان می‌دهد. بر اساس آن سهم شاغلین بخش صنعت در دهه گذشته در حدود ۳۲ درصد بوده و بیشترین سهم آن متعلق به سال ۱۳۹۲ با رقم ۳۴,۳ درصد است.

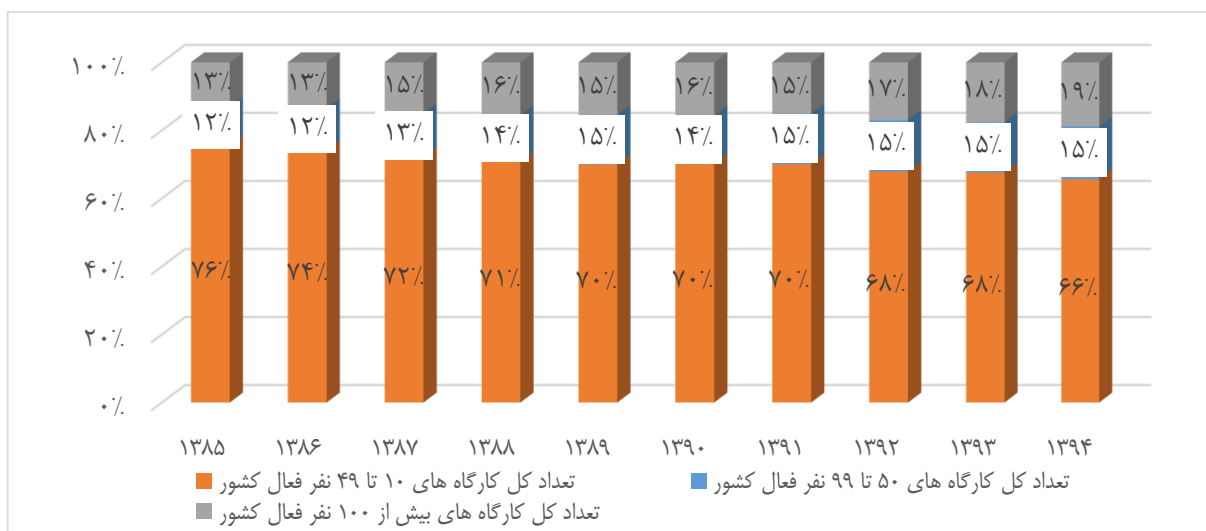

نمودار ۱۲: سهم اشتغال بخش صنعت از کل شاغلین کشور در دوره زمانی ۱۳۸۵-۹۷

مقیاس کارگاه‌های صنعتی

بررسی روند تغییرات تعداد کارگاه‌های صنعتی بر اساس تعداد کارکنان نشان‌دهنده آن است که سهم و تعداد کارگاه‌های صنعتی کوچک‌مقیاس از کل کارگاه‌های صنعتی در دوره زمانی ده ساله مورد بررسی کاهش یافته و تغییرات سهم آن‌ها به نفع کارگاه‌های صنعتی متوسط و بزرگ‌مقیاس بوده است. ادامه این روند خواهد توانست فرصت استفاده از صرفه‌های ناشی از مقیاس و بهره‌وری بالاتر را فراهم آورد.

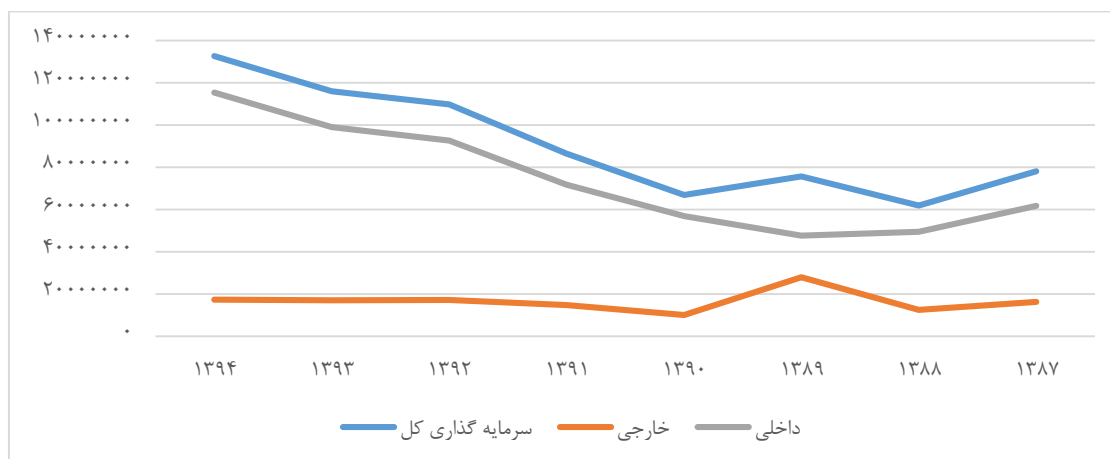
به طور کلی می‌توان بیان کرد که روند تغییرات کارگاه‌های کوچک‌مقیاس نزولی و کارگاه‌های متوسط و بزرگ-مقیاس صعودی بوده است. به بیانی دیگر ساختار صنعت و معدن کشور به سوی فعالیت‌های بزرگ‌مقیاس در حال تغییر است.

نمودار ۱۳: سهم اشتغال کارگاه‌های صنعتی کشور به تفکیک طبقات کارکن در دوره زمانی ۱۳۸۵-۹۴

سرمایه‌گذاری در بخش صنعت

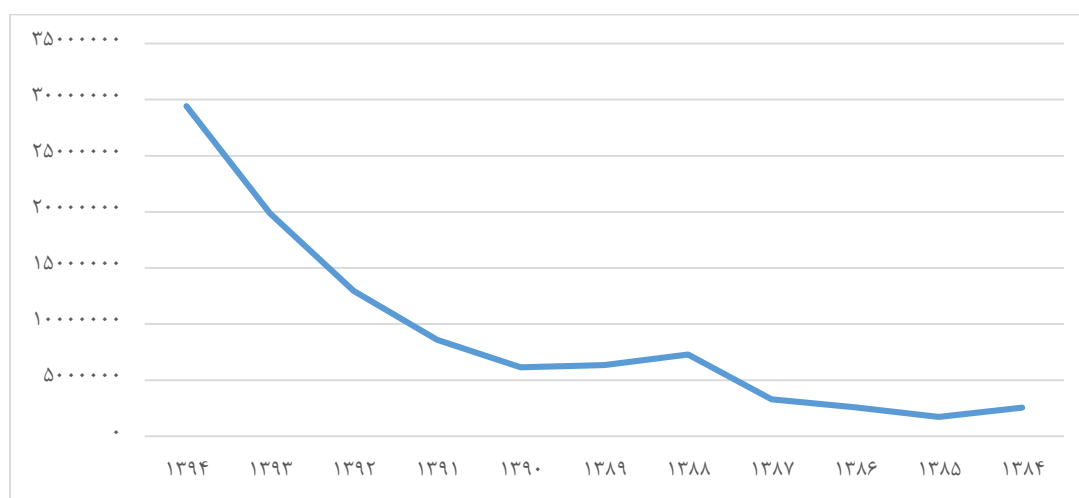
سرمایه‌گذاری بخش صنعت با عنوان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در این بخش، به عنوان مهم‌ترین محرک رشد در دوره‌های آتی، از اهمیت ویژه‌ای در بررسی متغیرهای کلان بخش برخوردار است. نمودار ۱۴ روند این متغیر را برای بخش صنعت ایران در دوره ۱۳۸۷-۱۳۹۴ نشان می‌دهد.

نمودار ۱۴: سرمایه‌گذاری کل، خارجی و داخلی در بخش صنعت ایران طی دوره ۱۳۸۷-۹۴ (میلیون ریال)

سرمایه‌گذاری در بخش معدن

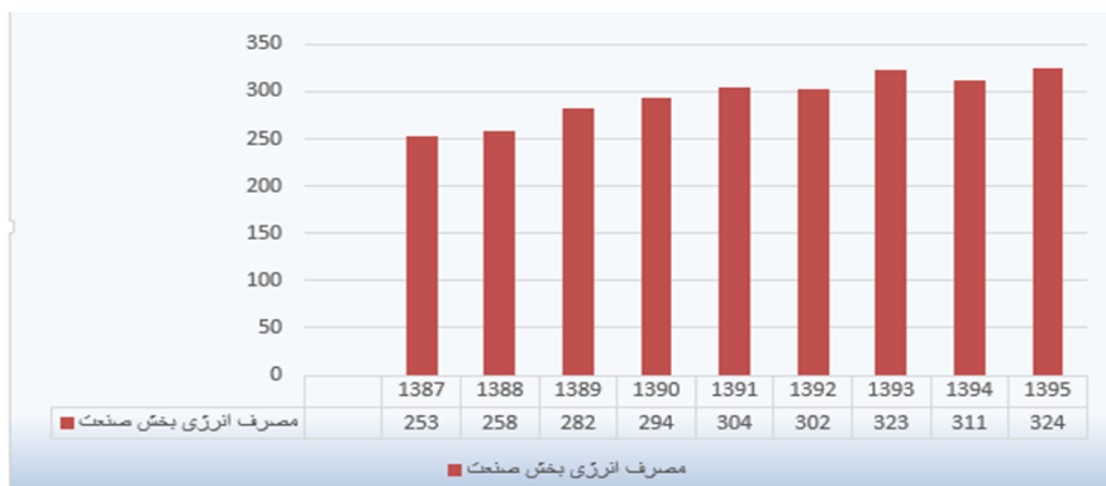
متوسط نرخ رشد تولید در بخش معدن در طی دو سال مقطعی ۱۳۸۵ و ۱۳۹۴ در کل کشور حدود ۲۰ درصد بوده که در نتیجه سرمایه‌گذاری قابل توجه با متوسط رشد حدوداً ۳۷ درصدی در طول دو سال مذکور ایجاد شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود میزان ارزش سرمایه‌گذاری در بخش معدن کشور از ۱۷۰ میلیارد تومان در سال ۱۳۸۵ به تقریباً سه هزار میلیارد تومان در سال ۱۳۹۴ افزایش یافته است که در واقع به معنی رشد ۳۷ درصدی در سرمایه‌گذاری این بخش می‌باشد. نمودار زیر میزان کل سرمایه‌گذاری در بخش معدن را برای دوره ۱۳۸۴-۹۴ نشان می‌دهد.

نمودار ۱۵: روند سرمایه‌گذاری در بخش معدن در دوره ۱۳۸۴-۹۴ (میلیون ریال)

روند تغییرات مصرف انرژی

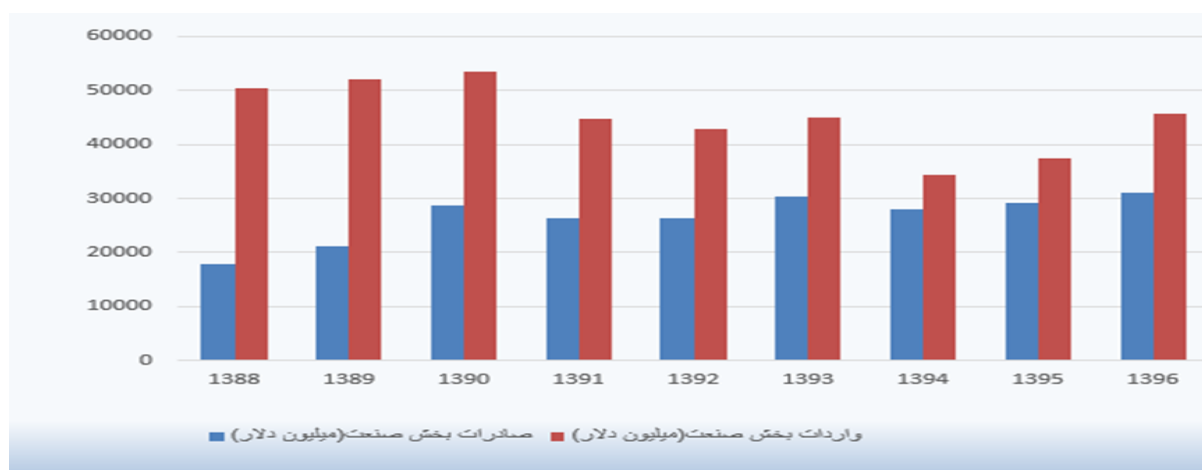
مصرف انرژی یکی از شاخص‌های مهم در بخش صنعت است که روند تغییرات آن از میزان تغییرات مقدار تولید و تغییرات سطح تکنولوژی و فناوری مورد استفاده در فرایند تولید تأثیر می‌پذیرد. همان‌طور که مشاهده می‌شود علی‌رغم افزایش قیمت انرژی و کاهش سهم یارانه انرژی از سال ۱۳۸۹، میزان مصرف سوخت در صنعت کاهش پیدا نکرده و روند صعودی با نرخ تقریباً باثباتی داشته است. در این میان تنها در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴ که شوک‌های ناشی از تحریم‌ها بر اقتصاد ایران بسیار بالا بوده است، میزان تولید کاهش و در پی آن مصرف انرژی در صنعت نیز کاهش یافته است. در مجموع می‌توان بیان کرد که مصرف انرژی در بخش صنعت کشور در حال افزایش بوده است.

نمودار ۱۶: مصرف انرژی بخش صنعت کل کشور در دوره زمانی ۱۳۸۷-۹۵

تراز تجاری بخش صنعت کشور

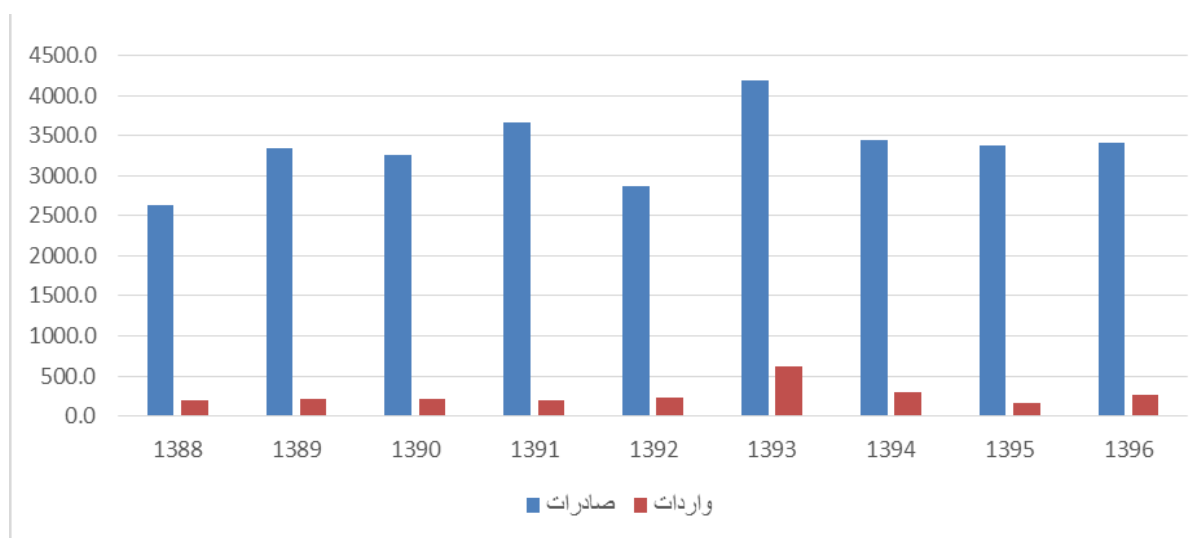
تراز تجاری نتیجه خالص صادرات یک جامعه اقتصادی است و مانده مثبت آن نشان‌دهنده صادرات بیشتر و مانده منفی نشان‌دهنده واردات بیشتر خواهد بود. بررسی تراز تجاری بخش صنعت اقتصاد ایران در بازه زمانی ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۶ نشان‌دهنده کسری تجاری یا تراز تجاری منفی در تمام طول دوره است. اگرچه این تراز منفی از سال ۱۳۹۴ کاهش پیدا کرده است، اما می‌توان دلیل آن را در تحریم‌های بین‌المللی و کاهش ارتباطات تجاری کشور با سایر کشورها جستجو کرد. در مجموع می‌توان بیان کرد تراز تجاری بخش صنعت و معدن منفی بوده و این تراز منفی با کاهش مراودات بین‌المللی به سوی کاهش یافتن سوق پیدا کرده است.

نمودار ۱۷: روند واردات و صادرات بخش صنعت کل کشور در دوره زمانی ۱۳۸۸-۹۶

تراز تجاری بخش معدن

ایران کشوری غنی از مأخذ معدنی است که این منابع در قالب معادن با ظرفیت استخراج مواد معدنی مختلف و همین‌طور معادن نفت و گاز می‌باشند. بررسی تراز تجاری بخش معدن در اقتصاد ایران نشان‌دهنده آن است که علی‌رغم فروش بخش اعظمی از منابع معدنی کشور چه به صورت نفت خام و چه به صورت مواد معدنی فرآوری نشده؛ همچنان تراز تجاری بخش معدن در تمام طول دوره مثبت بوده است.

نمودار ۱۸: روند واردات و صادرات بخش صنعت کل کشور در دوره زمانی ۱۳۸۸-۹۶

درمجموع کلان‌روندهای اقتصاد ایران در سال‌های آتی را می‌توان در جدول ۲۰ خلاصه کرد:

جدول ۲۰: کلان‌روندهای ملی

شماره	نام شاخص	روند در سال‌های گذشته
۱	تولید ناخالص داخلی واقعی	پرنوسان و اثرپذیر از سیاست‌های پولی و مالی، سیاسی و بین‌المللی
۲	تولید ناخالص داخلی	صعودی
۳	رشد اقتصادی	پرنوسان و عدم وجود روند باثبات
۴	کارگاه‌های صنعتی کوچک‌مقیاس	روند نزولی
۵	SME ها	روند صعودی
۶	کارگاه‌های صنعتی بزرگ‌مقیاس	روند صعودی
۷	تحقیق و توسعه	روند صعودی
۸	شاغلین صنعتی	روند صعودی
۹	سرمایه‌گذاری صنعتی	روند صعودی
۱۰	سرمایه‌گذاری داخلی	روند صعودی
۱۱	سرمایه‌گذاری خارجی	روند صعودی
۱۲	سرمایه‌گذاری معدنی	روند صعودی
۱۳	شکل‌گیری زنجیره‌های فعالیت	روند صعودی
۱۴	شکل‌گیری خوشه‌های صنعتی	روند صعودی
۱۵	مصرف انرژی	روند صعودی
۱۶	تراز تجاری بخش صنعت	منفی و کاهنده
۱۷	تراز تجاری بخش معدن	مثبت و کاهنده

۲-۵- کلان‌روندهای منطقه‌ای

سهم بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی

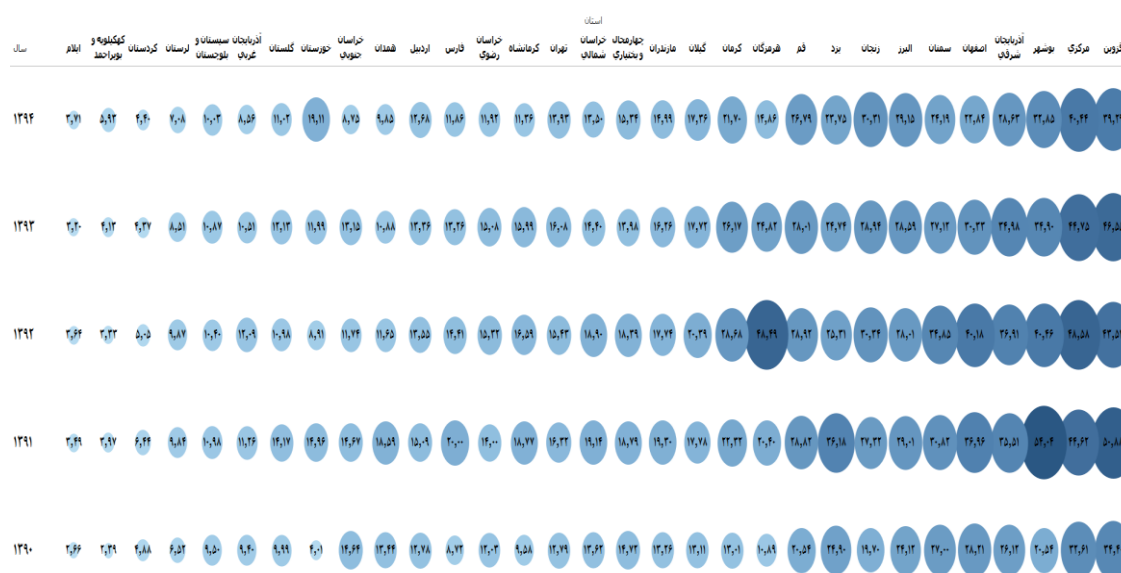
در مطالعات اقتصادی، یکی از مهم‌ترین روندهایی که در بخش صنعت اهمیت بسیاری دارد، سهمی است که این بخش در تولید ناخالص کل اقتصاد استان‌ها دارد. توزیع نامتعادل فضایی بخش صنعت در بین استان‌های کشور در نمودار ۱۹ با جزئیات بیشتری نمایش داده شده است. درواقع روند نابرابری توزیع فعالیت‌های صنعتی در دوره زمانی ۱۳۹۰-۱۳۹۴ برای استان‌های کشور در کنار یکدیگر نشان داده شده است.

این نمودار جایگاه بلامنازع بخش صنعت در اقتصاد استان‌های قزوین، مرکزی، بوشهر، آذربایجان شرقی، اصفهان و سمنان را در طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ تأیید می‌کند، به‌طوری که سایر استان‌ها در سال‌های مختلف، سهم صنعتی کمتری در مقایسه با استان‌های مذکور دارند. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، جابجایی قابل ملاحظه‌ای در رتبه‌بندی استان‌ها در طی دوره به چشم نمی‌خورد و در اغلب سال‌های مورد بررسی، در ۱۰ استان سمت راست در نمودار بالا بخش صنعت سهم عمده‌ای از اقتصاد آنها را تشکیل داده و این در حالی

است که سهم صنعت استان‌های دیگر، از تولید ناخالصشان کمتر بوده و طی دوره، در همین سطح پائین باقی مانده است.

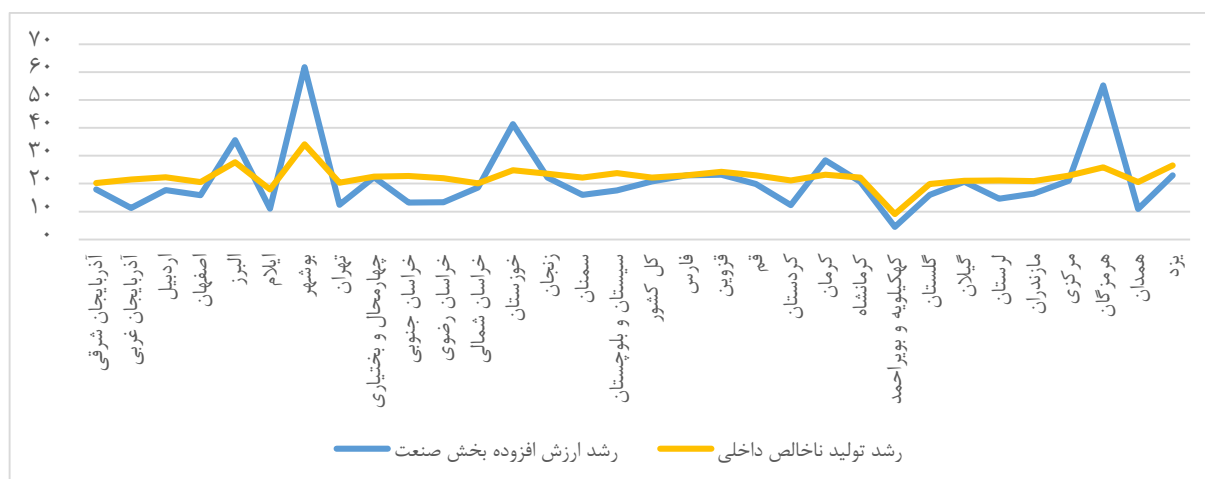
علاوه بر این، روند سهم بخش صنعت در اغلب استان‌های کمتر صنعتی (استان‌های به جز ۱۰ استان سمت راست در نمودار بالا) مشابه یکدیگر بوده؛ به‌طوری که در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ سهم بخش مذکور از اقتصاد آنها پائین و در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ سهم فوق افزایش پیدا کرده و در سال ۱۳۹۴ مجدداً با کاهش سهم صنعت از اقتصاد استان‌ها مواجهیم. اما خوزستان و گیلان استان‌هایی هستند که سهم بخش صنعت آنها طی سال‌های مورد بررسی، از یک روند رو به رشد نسبی برخوردار بوده است؛ در حالی که استان‌های کردستان، آذربایجان غربی و همدان روند تقریباً معکوسی داشته و سهم بخش صنعت آنها در پایان دوره از ابتدای دوره کمتر بوده و روند کاهشی را طی کرده است.

نتیجه‌ای که از این نمایش حاصل می‌شود، توزیع نابرابر صنعت در اقتصاد کشور و در بین استان‌ها است و این توزیع به‌صورت ساکن باقی مانده و آن‌چنان دچار تغییر و تحول نشده است. به‌طوری که نابرابری حاصل شده در فعالیت‌های صنعتی بسیار شدید بوده و در آن، اغلب استان‌های مرکزی کشور از لحاظ جغرافیایی، وزن زیادی از فعالیت‌ها را به خود اختصاص داده و استان‌های مرزی به عنوان استان‌های حاشیه‌ای، سهم اندکی از بخش صنعت را در خود جای داده‌اند.

نمودار ۱۹: روند سهم صنعت از تولید ناخالص داخلی استان‌ها در دوره ۱۳۹۰-۹۴

نمودار ۲۰ نیز میانگین رشد ارزش افزوده بخش صنعت را با میانگین رشد تولید ناخالص داخلی به تفکیک استان‌ها و برای دوره ۹۴-۱۳۸۵ نمایش می‌دهد. ملاحظه می‌شود که از بین استان‌های کشور، در طی دوره مذکور تعداد ۵ استان البرز، بوشهر، خوزستان، کرمان و هرمزگان دارای رشد بخش صنعت بالاتر از رشد تولید ناخالص داخلی استان هستند. در مقابل، استان‌هایی نظیر کهگیلویه و بویراحمد، ایلام، کردستان، آذربایجان غربی و همدان کمترین رشد فعالیت‌های صنعتی را دارند.

نمودار ۲۰: میانگین رشد ارزش افزوده بخش صنعت و رشد تولید ناخالص داخلی کل فعالیت‌ها به تفکیک استان‌ها طی دوره ۹۴-۱۳۸۵

بر اساس روند بالا، مشاهده می‌شود که نوسانات رشد فعالیت‌های بخش صنعت در مقایسه با رشد اقتصادی کل فعالیت‌های استان‌ها در دوره مورد بررسی بیشتر است. به‌ویژه استان‌هایی که رشد اقتصادی بالایی در مقایسه با استان‌های دیگر دارند (نظیر بوشهر، خوزستان و هرمزگان)، رشد بخش صنعت آنها بسیار بیشتر از رشد اقتصادی‌شان و همین‌طور رشد صنعتی سایر استان‌ها است. با توجه به سه استان نام برده، به نظر می‌رسد صنعت پتروشیمی که در این استان‌ها دارای سهم بسزایی از فعالیت‌های اقتصادی‌شان است، توانسته است به‌تنهایی نقش قابل توجهی را در بالا بردن رشد فعالیت‌های صنعتی کل کشور در روند زمانی یک دهه مورد بررسی، ایفا کند.

سهم بخش معدن از تولید ناخالص داخلی

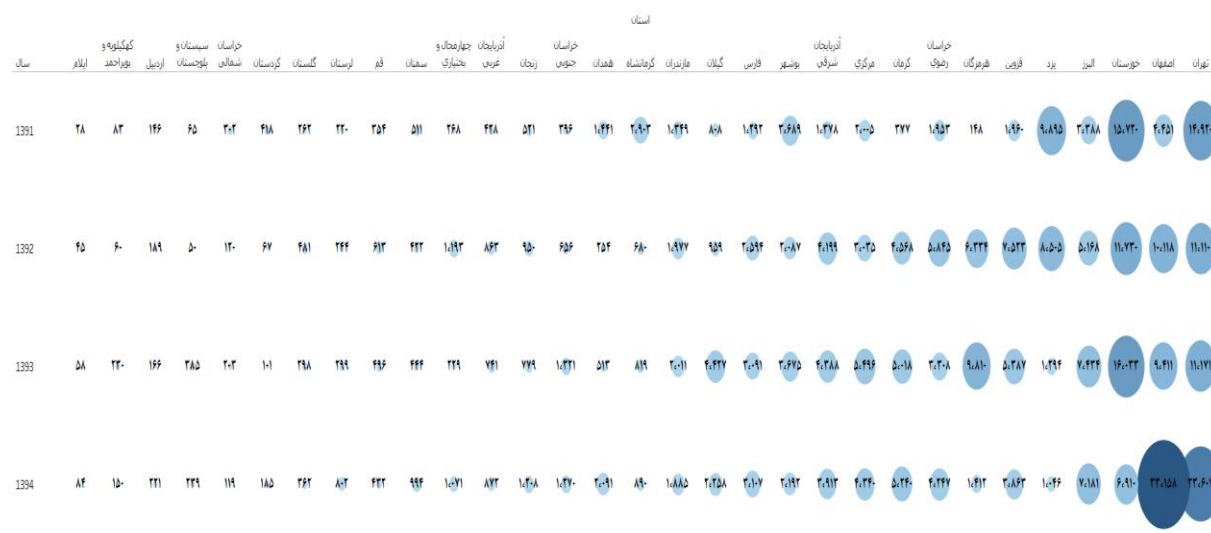
نمودار ۲۱ توزیع فضایی نابرابر معدن و سهم آن از تولید ناخالص داخلی اقتصاد را در بین استان‌های کشور نمایش می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود روند این توزیع نابرابر، در طول زمان ادامه داشته و پابرجا است. استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان، ایلام، یزد و کرمان استان‌هایی هستند که همواره سهم بالایی از معادن را در کشور داشته‌اند؛ اما در کلیت سهم بخش معدن، میزان این سهم برای بخش معدن کشور بسیار پایین است، به گونه‌ای که این سهم در طول زمان کاهش نیز داشته است.

[illegible]

نحوه توزیع فضایی سرمایه‌گذاری در بخش معدن، مقید به چگونگی پراکندگی معادن و صنایع معدنی در بین استان‌های کشور است و این وابستگی و قید، در بخش معدن بیشتر از بخش صنعت مورد توجه بوده و می‌تواند توزیع سرمایه‌گذاری در معدن را بیشتر از بخش صنعت، تحت تأثیر قرار دهد. بنابراین چگونگی استقرار معادن و صنایع معدنی در سطح کشور، مهم‌ترین مؤلفه‌ای است که موجب به وجود آمدن توزیعی مانند آنچه در نمودار بالا برای سرمایه‌گذاری استان‌ها در بخش معدن مشاهده می‌شود.

توزیع فضایی نابرابر سرمایه‌گذاری در بین استان‌های مختلف کشور در طی یک دوره چهار ساله ۱۳۹۱-۱۳۹۴، در نمودار زیر به صورت وضوح جلوه می‌کند. در همه سال‌هایی که نمودار به آنها اشاره دارد، سه استان تهران، اصفهان، خوزستان و البرز به عنوان استان‌هایی با بیشترین میزان سرمایه‌گذاری خارجی در بخش صنعت دیده می‌شوند. در مقابل استان‌های ایلام، کهگیلویه و بویراحمد و استان اردبیل جزء استان‌های با کمترین سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت هستند. اما بر اساس نمودار ۲۲، توزیع به شدت نابرابری که در سال‌های اولیه دوره مورد بررسی، یعنی سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ وجود دارد، به نظر می‌رسد رفته رفته از شدت آن کاسته می‌شود. سرمایه‌گذاری بخش صنعت در استان‌هایی مانند گیلان، فارس، آذربایجان شرقی، مرکزی و کرمان به طور یکنواخت در طی دوره افزایش یافته است. به عنوان مثال، استان کرمان با سرمایه‌گذاری خارجی صنعتی به میزان ۳۷۷ میلیون ریال در سال ۱۳۹۱، در پایان دوره مورد نظر یعنی در سال ۱۳۹۴، سرمایه‌گذاری مذکور

برای استان فوق به حدود ۵ میلیارد ریال رسیده است. اما با وجود کاهش جزئی نابرابری فضایی در سرمایه-گذاری خارجی در بخش صنعت، هنوز این توزیع نابرابر به صورت چشمگیری در بین استان‌های کشور وجود دارد.

نمودار ۲۲: روند توزیع سرمایه‌گذاری خارجی در بخش صنعت استان‌ها در دوره ۹۴-۱۳۹۱ (میلیون ریال)

سرمایه‌گذاری داخلی در بخش صنعت

چگونگی تغییرات روند نابرابری در توزیع سرمایه‌گذاری داخلی بخش صنعت را نمودار (۲۲) با جزئیات بیشتری به تفکیک استان‌های مختلف برای دوره زمانی مورد مطالعه نشان می‌دهد. باوجود مشابهت وضعیت پراکندگی و توزیع سرمایه‌گذاری داخلی با نوع خارجی آن؛ اما دقت در نمودار بالا آشکار می‌سازد که شدت نابرابری در توزیع فضایی سرمایه‌گذاری در اینجا در مقایسه با سرمایه‌گذاری خارجی کمتر بوده و نحوه توزیع آن در بین استان‌های مختلف کشور متعادل‌تر است؛ به‌طوری که در طی روند دوره مورد بررسی، این کاهش نابرابری به مرور زمان شدت بیشتری نیز گرفته است.

بر اساس نمودار ۲۳، استان‌هایی نظیر کرمانشاه، بوشهر، خوزستان و یزد جزء استان‌هایی هستند که در سال ۱۳۹۱، سهم عمده‌ای از سرمایه‌گذاری داخلی در بخش صنعت داشته‌اند، به‌طوری که استان کرمانشاه در این سال بعد از اصفهان به عنوان دومین استانی است که بیشترین سرمایه‌گذاری داخلی را دارد؛ در حالی که سهم سال ۱۳۹۴ چهار استان ذکر شده به شدت کاهش پیدا کرده و سهم سرمایه‌گذاری استان کرمانشاه از سایر استان‌ها نیز کمتر شده است.

پیشران‌های مؤثر بر توسعه

— رقابت پذیری

— تحولات فناورانه

— جہانی شدن

— سرمایہ انسانی،

عوامل کلیدی بر توسعه بخش صنعت و معدن

عوامل کلیدی احصا شده برای بخش صنعت و معدن با این رویکرد که کدامیک از عوامل کلیدی در توزیع فعالیت‌های صنعتی و معدنی و توسعه آن‌ها اثرگذار است، به دست آمده که در ادامه به مجموعه عوامل کلیدی اشاره می‌شود:

— دسترس، به شبکه راه و زیرساخت

— جذب سرمایه گذاری

— میزان سرمایہ مالی و فیزیکی

- جذب سرمایه خارجی
- نرخ پس انداز
- توسعه بنگاه‌های متوسط و بزرگ اقتصادی
- نسبت تسهیلات اعطایی به بخش صنعت و معدن
- شکل‌گیری زنجیره‌های فعالیت
- بازار مبادلات اقتصادی
- رقابت‌پذیری
- هزینه بر روی تحقیق و توسعه
- تعاملات بین‌المللی
- تحریم‌های بین‌المللی
- خدمات مالی و بیمه
- دانش فنی و مهارت
- بحران‌های اقتصادی داخلی و جهانی
- دوره‌های تورم، رکود و رکود تورمی اقتصاد داخلی
- شبکه انرژی، آب و برق
- تحولات قیمت جهانی و داخلی انرژی
- زیرساخت‌های فناوری اطلاعات
- خوشه‌های صنعتی و معدنی
- شهرک‌های صنعتی
- بهره‌وری نیروی کار
- ترکیب سنی و جنسی جمعیت

- قوانین و مقررات
- کریدورهای توسعه جهانی
- تقویت زنجیره تأمین
- جذب فناوری‌های نوین تولید
- زنجیره‌های فعالیت
- دسترسی به نیروی انسانی متخصص
- نقش مناطق در تقسیم کار ملی
- نقش کشور در تقسیم کار بین‌المللی
- شکل‌گیری زنجیره‌های ارزش در فعالیت‌های صنعتی و معدنی
- توسعه و کاربست تکنولوژی‌های نوین
- توسعه بخش تولید
- توسعه واحدهای فرآوری معدنی
- شکل‌گیری پیوندهای فیزیکی و مالی در صنایع و معادن
- اقتصاد دیجیتال
- اقتصاد هوشمند
- تحرک‌پذیری نیروی انسانی
- اقتصاد مبتنی بر زنان و جوانان

۳- چشم‌انداز و اهداف کلان و مقطعی

شناسایی و تحلیل مجموعه اهداف در سطوح مختلف و اهداف بنیادین برنامه آمایش، از مجموعه مطالعات گسترده‌ای شامل مطالعات آینده‌نگاری‌های انجام‌شده در سطوح جهانی و ملی، مطالعات اسناد فرادست برنامه آمایش، مطالعات مبانی نظری و مصاحبه با افراد ذی‌نفع و ذی‌نفوذ، انجام گرفته است. مجموعه اهداف تدوین شده بخش صنعت و معدن از مجموعه منابع زیر است:

— اهداف کلان برآمده از مطالعات آینده‌نگاری جهانی و فرامنطقه‌ای؛

— اهداف کلان برآمده از مطالعات اسناد فرادست؛

— اهداف برآمده از مطالعات شناخت تفصیلی و جداول SWOT.

ماحصل این مطالعات، دربرگیرنده مجموعه اهداف پیش رو است. پس از این مرحله، به شناسایی اهداف بنیادین از برآیند مجموعه اهداف و مهم‌ترین نکات کلیدی پرداخته شده و درنهایت چشم‌انداز آتی استان تدوین گردیده است.

۳-۱- اهداف کلان برآمده از مطالعات آینده‌نگاری جهانی و فرامنطقه‌ای

صنعتی شدن به مفهوم توسعه و استفاده از ابزار، ماشین و انرژی برای توانمندسازی انسان جهت کنترل و بهره‌برداری از طبیعت و بهبود زندگی فردی و اجتماعی است. صنعتی شدن مستلزم ایجاد نهادهای تسهیل‌کننده، پشتیبان و توسعه‌ای در زمینه انسانی، فرهنگی، فناوری و مالی است و امکان آن را فراهم می‌آورد که نیازهای مادی و رفاهی جامعه با به‌کارگیری تعداد کمتری از جمعیت، تولید شده و نیروهای بیشتری در جامعه به توسعه فرهنگی و اجتماعی و خدمات مرتبط با صنعتی شدن بپردازند. صنعتی شدن باعث ارتقای شاخص‌های مختلف اقتصادی و صنعتی از جمله افزایش تولید سرانه صنعتی، افزایش درآمد ملی، توسعه صادرات صنعتی کشور و رهایی از وابستگی اقتصاد به نفت می‌شود.

— تقویت نقش همکاری توسعه میان منطقه‌ای و جهانی

— ایجاد شبکه و زنجیره فعالیت‌های اقتصادی با کشورهای پیرامونی

— ارتقای تعاملات و پیمان‌های منطقه‌ای در سطح اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در کشورهای همجوار یا غیرهمجوار

- اتخاذ رویکرد صادرات محور بر مبنای مزیت‌های نسبی و رقابتی
- جذب سرمایه‌های خارجی با توجه به ارتقای تعاملات منطقه‌ای و جهانی
- توسعه زیرساخت‌های فناوری
- گسترش ساختار فعالیت‌ها بر مبنای فناوری‌های نوین
- ایجاد فرصت‌های برابر توسعه‌ای درون منطقه‌ای
- ارتقا عدالت فضایی و ایجاد تحرک اجتماعی
- ارتقای رقابت‌پذیری کشور در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی
- زنجیره سازی عملکردها
- بهبود حقوق مالکیت و ساز و کار نهادی مرتبط

۳-۱-۱- اهداف برآمده از مطالعات اسناد فرادست

در راستای شناسایی مجموعه اهداف، یکی از اجزای اصلی، مطالعه اسناد فرادست است که حاصل مطالعه و استخراج مهم‌ترین نکات آن، به تکمیل شدن مجموعه اهداف برنامه منجر خواهد شد. اسناد فرادست مورد بررسی به قرار زیر است که جایگاه استان با هریک از اسناد مذکور بررسی خواهد شد:

الف) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

ب) سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز

ج) سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

د) سیاست‌های کلی آمایش سرزمین

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، طبق آخرین اصلاحات در سال ۱۳۶۸، دارای اصولی مرتبط با آمایش سرزمین، استفاده از زمین، استقرار فعالیت و جمعیت و بهره‌مندی از محیط‌زیست است که در ادامه به شرح آنها پرداخته شده است.

اصل ۴۸. در بهره‌برداری از منابع طبیعی، استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها و توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور، نباید تبعیض در کار باشد. به‌طوری که هر منطقه فراخور نیازها و استعداد رشد خود، سرمایه و امکانات لازم در دسترس داشته باشد.

اصل ۵۰. در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط‌زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌شود. از این‌رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط‌زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.

اصل ۱۰۱. به‌منظور جلوگیری از تبعیض و جلب همکاری در تهیه برنامه‌های عمرانی و رفاهی استان‌ها و نظارت بر اجرای هماهنگ آنها، شورای عالی استان‌ها مرکب از نمایندگان شوراهای استان‌ها تشکیل می‌شود. نحوه تشکیل و وظایف این شورا را قانون معین می‌کند.

اصل ۱۰۲. شورای عالی استان‌ها حق دارد در حدود وظایف خود طرح‌هایی تهیه و به‌طور مستقیم یا از طریق دولت به مجلس شورای اسلامی پیشنهاد کند. این طرح‌ها باید در مجلس بررسی شود.

اصل ۱۰۳. استانداران، فرمانداران، بخشداران و سایر مقامات کشوری که از طرف دولت تعیین می‌شوند در حدود اختیارات شوراها ملزم به رعایت تصمیمات آنها هستند.

سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز

بررسی سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز ایران که در سال ۱۳۸۲ تهیه شده است، نشان می‌دهد که بندهای ۳۷، ۴۵ و ۴۷ بر برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای و خلق مزیت‌های جدید تأکید دارد که در ادامه به شرح این بندها پرداخته شده است:

بند ۳۷ - اتکا بر مزیت‌های نسبی و رقابتی و خلق مزیت‌های جدید.

بند ۴۵ - آمایش سرزمین بر مبنای مزیت‌های نسبی مناطق، به‌نحوی که هر ایرانی به منطقه‌ای که در آن با عزت و آرامش زندگی می‌کند، افتخار کند.

بند ۴۷ - سازماندهی فضای ملی، ایجاد تعادل منطقه‌ای و تقویت نقش منطقه‌ای کشور، با بهره‌گیری از قابلیت‌ها و مزیت‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی سرزمین با هدف ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور.

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

«سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی» بر اساس بند یکم از اصل یکصد و دهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در تاریخ ۲۹ بهمن ۱۳۹۲ از طرف رهبر معظم انقلاب تدوین و سپس ابلاغ شده است. در سیاست‌های ابلاغی، آمایش سرزمین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، برخی از مهم‌ترین بندهای آن به شرح زیر است؛

بند ۲- پیشسازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقای جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان و دستیابی به رتبه نخست اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه.

بند ۳- محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان‌ها و به‌کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور.

سیاست‌های کلی آمایش سرزمین

سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری در سال ۱۳۹۰ است که مهم‌ترین موارد مرتبط ذکر شده در آن متناسب با جایگاه آمایش به شرح زیر است:

- توجه به یکپارچگی ملی و سرزمینی و تقویت هویت اسلامی - ایرانی و مدیریت سرزمین
- ارتقای کارایی و بازدهی اقتصادی و تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور
- دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه
- توسعه هماهنگ مناطق مرزی در شرق و غرب کشور با تقویت امور زیربنایی و بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی در راستای توسعه ظرفیت ملی گردشگری، آموزشی، بازرگانی و تعامل فرامرزی

اهداف برگرفته از برنامه راهبردی وزارت صنعت، معدن تجارت

اهداف کلان بخش صنعت برآمده از مطالعات برنامه راهبردی وزارت صنعت، معدن تجارت شامل مهم‌ترین مؤلفه‌هایی هستند که در صورت برنامه‌ریزی صحیح و اجرای دقیق برنامه‌ها، بخش صنعت، معدن و تجارت پیشران رشد اقتصادی کشور به نحو قابل قبولی خواهد بود. با توجه به نقش و اثرگذاری هرکدام از اهدافی که ترسیم خواهد شد، ضرورت دارد برنامه‌های اجرایی متناسب با اهمیت و نقش اهداف کلان تدوین شود. این اهداف عبارتند از:

- ارتقای توان رقابتی از طریق ایجاد و توسعه خوشه‌ها و شبکه‌ها در بین واحدهای صنعتی و معدنی و تجاری در پهنه کشور
- تقویت و تجهیز مبادی ورود و خروج کالا و شبکه‌های حمل و نقل، متناسب با کریدورها و شبکه‌های بین‌المللی ترانزیت کالا و بازارهای عرضه و تقاضا
- افزایش سهم صادرات محصولات نهایی صنعتی و معدنی از کل صادرات کشور از طریق رقابت‌پذیر نمودن تولیدات و افزایش سهم صادرات محصولات با تکنولوژی بالا در ترکیب صادرات صنعتی
- توسعه زیرساخت‌های تجاری مناطق مرزی با اولویت (هاب‌ها، مراکز لجستیکی، پایانه‌های صادراتی، نمایشگاه‌های ملی و بین‌المللی و بازارچه‌های مرزی) از طریق جلب مشارکت کشورهای هم‌جوار و منطقه
- تقویت ارتباط بین شبکه‌های حمل و نقل کالای کشور از طریق ایجاد پایانه‌های حمل و نقل ترکیبی در بنادر تجاری و نقاط مهم اتصالات ریلی و جاده‌ای کشور
- افزایش سهم صنایع با فناوری‌های برتر (صنایع نوین) در ترکیب تولیدات صنعتی کشور با تأکید بر تولیدات دانش‌بنیان
- رعایت ملاحظات دفاعی-امنیتی و اصول پدافند غیرعامل در مکان‌یابی و طراحی شهرک‌ها و مراکز صنعتی
- توسعه صنایع با تأکید بر رقابت‌پذیری برای استقرار در مناطق مرزی
- توسعه صنایع با قابلیت صادرات محصول در نزدیکی کریدورها و مبادی ورودی و خروجی کشور مشروط به رعایت توجهات فنی و اقتصادی
- توسعه بهره‌برداری از معادن، با تأکید بر ارتقای کارایی فعالیت‌های بهره‌برداری با اولویت تأمین نیازهای کشور و صادرات با حداکثر ارزش افزوده
- ارتقا و بهبود تحقیقات زمین‌شناسی در پهنه‌های خشکی و آبی، به منظور شناسایی قابلیت‌های معدنی

۳-۱-۲- اهداف برآمده از مطالعات آینده‌نگاری

مجموعه اهداف منتج از مطالعات آینده‌نگاری ملی عبارت‌اند از:

- ارتقای عملکردهای مرتبط با اقتصاد خلاق
- تسريع حرکت به سمت اقتصاد دانش‌بنیان،^۱ به‌خصوص در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات و خدمات مالی
- نوسازی و گسترش زیرساخت‌های فیزیکی و دیجیتال
- ارائه مشوق‌های سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌گذاران خارجی در معدن و صنعت
- توسعه صنایع دانش‌بنیان در کشور
- بهره‌برداری بهینه از ذخایر معدنی کشور
- زنجیره‌سازی عملکردهای اقتصادی
- توسعه فعالیت‌ها در مناطق آزاد و ویژه کشور و ایجاد شبکه و زنجیره فعالیت‌های اقتصادی با کشورهای پیرامونی
- خلق مزیت با توجه به مزیت‌های رقابتی فعالیت‌های اقتصادی در هر استان
- قطبیت‌بخشی به برخی کانون‌های تولید
- ارتقای سطح بهره‌وری نیروی کار در فعالیت‌های اقتصادی
- ارتقای بهره‌وری در ساختار اقتصادی و فضای کسب‌وکار

۳-۱-۳- اهداف برآمده از شناخت تفصیلی و SWOT

بر اساس مطالعات انجام شده مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید بخش صنعت و معدن در اقتصاد ایران به شرح زیر هستند:

جدول ۲۱: نقاط قوت و ضعف، فرصت و تهدید بخش صنعت و معدن

<p>انباشت بالقوه جمعیت در سن کار</p> <p>تنوع اقتصادی</p> <p>سطوح بالای مشارکت در آموزش عالی و تعداد قابل توجه نیروی انسانی ماهر</p> <p>بهره‌مندی از معادن بسیار باارزش و در کلاس جهانی</p> <p>بهره‌مندی از کریدورهای صنعتی</p> <p>بهره‌مندی از شبکه زیرساختی مناسب در پهنه کشور</p>	قوت
---	-----

1. Knowledge-based economy

مطالعات مدل آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)

<p>بهره‌مندی از مناسب به شبکه انرژی در کشور وجود زیرساخت‌های صنعتی تجهیز شده در بخش اعظمی از کشور وجود مراکز دانشگاهی متعدد برخورداری از منابع طبیعی در اقصی نقاط کشور وجود ظرفیت‌های خالی در اقتصاد ایران وجود ظرفیت‌ها و قابلیت‌های متنوع معدنی در اقصی نقاط کشور</p>	
<p>دسترسی نوسانی و کند بودن رشد اقتصادی مشارکت ناکافی بخش خصوصی محیط کسب و کار نامساعد رقابت‌پذیری کم اقتصاد عدم استفاده از حداکثر ظرفیت تولیدی کشور پایین بودن ظرفیت بالقوه تولید در مقایسه با اهداف بلندمدت ریسک بالای فعالیت‌های اقتصادی پایین بودن بهره‌وری و ضریب بازدهی سرمایه‌گذاری در امور تولید و زیربنایی وجود قوانین و مقررات متعدد و ناسازگار کارایی پایین طرح‌های عمرانی و تأثیرگذاری ضعیف آن بر تولید و سرمایه‌گذاری‌ها کاهش سرمایه‌گذاری‌های خصوصی نظام نامناسب تأمین منابع مالی و وابستگی نظام تأمین مالی کشور به بانک‌ها محدود بودن تعداد بنگاه‌های بزرگ مقیاس پایین بودن نرخ بازگشت سرمایه در فعالیت‌های تولیدی نرخ‌های بیکاری بالا و پایدار پایین بودن سطح دانش فنی در فعالیت‌های صنعت و معدن کشور کیفیت نامناسب رشد اقتصادی بزرگ شدن نسبی بخش‌های نامولد در اقتصاد ایران</p>	ضعف
<p>موقعیت راهبردی برای جریان‌های بین مرزی فرصت ایجاد زنجیره فعالیت‌های معدنی و صنعتی بازار بزرگ مصرف جهانی</p>	فرصت
<p>تحریم‌های بین‌المللی همپیوندی ضعیف با اقتصاد جهانی و سهم پایین در تجارت جهانی ناامنی‌های بین‌المللی و درون منطقه‌ای روندهای پرنوسان اقتصاد جهانی سطح پایین مرادوات بین‌المللی</p>	تهدید

مجموع اهداف برآمده از مطالعات را می‌توان به شرح زیر دسته‌بندی کرد:

- ارتقای جایگاه صنعت در کشور با بهره‌مندی حداکثری از زیرساخت‌ها و پتانسیل‌های موجود
- افزایش سرمایه‌گذاری در شهرک‌ها و نواحی صنعتی در راستای بهره‌مندی از حداکثر ظرفیت‌های موجود در آنها
- افزایش سهم مناطق دور از مواهب توسعه صنعتی از مزایا و فرصت‌های موجود
- توسعه صنایع تکمیلی صنعتی و تکمیل زنجیره‌های ارزش
- توسعه صنایع تکمیلی و فرآوری معدنی و جلوگیری از خام‌فروشی و فرآوری محصولات معدنی
- ارتقای رقابت‌پذیری کشور در سطح ناحیه‌ای، منطقه‌ای و بین‌المللی
- ارتقای سطح تکنولوژی در تولید و صنعت
- تسریع حرکت به سمت اقتصاد دانش‌بنیان
- خلق مزیت و نقش‌پذیری صنعت و تولید استان در شبکه‌های ارزش افزوده صنایع جهانی
- تبدیل صنایع بزرگ تولیدی داخلی به شرکت‌هایی با توان رقابت در سطح بازارهای بین‌المللی

۳-۱-۴- اهداف بنیادین

بر اساس مطالعات انجام شده مجموعه اهداف بنیادین بخش صنعت و معدن کشور را می‌توان به شرح زیر دانست:

- دستیابی به فرصت‌های برابر توسعه مبتنی بر ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌ها
- ایجاد زنجیره‌ها و شبکه‌های تولید در بخش صنایع متکی بر کشاورزی و معدن و خلق مزیت در حوزه صنایع پاک و دانش‌بنیان

۳-۲- چشم‌انداز بخش صنعت و معدن

«ایران کشوری است توسعه یافته با نقش برجسته در ارتباطات بین‌المللی، فعالیت‌های لجستیک، ترانزیت و بازرگانی و فعالیت‌های دانش‌بنیان که زنجیره‌های صنعتی و معدنی در فعالیت‌های اقتصادی آن شکل گرفته‌اند، گام‌های اساسی در مسیر تحقق توسعه پایدار برداشته است».

همچنین بر اساس مطالعات اسناد فرادستی کشور، اسناد راهبردی بخش صنعت و معدن که توسط نهادهای دستگاه‌های متولی این بخش تهیه و تنظیم شده است؛ چشم‌انداز بخش صنعت، معدن و تجارت برای سال‌های پیش رو به صورت زیر ترسیم شده است:

«نحوه توزیع و پراکنش فعالیت‌های صنعتی، معدنی و تجاری در کل کشور، بر اساس توانمندی‌ها و مزیت‌های مناطق و استان‌های کشور، ویژگی‌های محصولات و همچنین عوامل محیطی شکل گرفته می‌شود تا با در نظر گرفتن تمامی عوامل فوق به جانمایی مناسب صنایع و فعالیت‌های معدنی و تجاری پرداخته شود تا هر صنعت متناسب با ویژگی‌های محصولات خود و ویژگی‌ها و توانمندی‌های استان‌ها در مناطق و استان‌های مدنظر و مناسب استقرار یابد» (سند راهبردی وزارت صنعت، معدن و تجارت، ۱۳۹۵).

۴- تصویر فضایی افق توسعه یافتگی بخش (مشمول بر کریدورها، کانون‌ها، قطب‌ها، قلمروهای اولویت‌دار، قلمروهای بحرانی و ...)

۴-۱- مقدمه

سند ملی آمایش سرزمین ۱۴۲۴، سندی راهبردی است که با تکیه بر سیاست‌های کلی نظام، اصول و جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین، بیانگر سازمان فضایی توسعه بلندمدت ملی و مجموعه تدابیر و تمهیدات لازم برای تحقق آن در افق مزبور است. این سند در پی آن است که با سازمان‌دهی فضای توسعه، انتظام بخشی و فرصت‌سازی توسعه بخش‌ها و زمینه‌سازی تحقق توسعه متعادل درون‌زا و برون‌نگر مشتمل بر تقسیم کار ملی، منطقه‌ای و استانی؛ الگوی مطلوب استقرار جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین و باید‌ها و نبایدهای سرزمینی را فراهم آورد.

همان‌طور که از تعریف فوق مبرهن (واضح) است الگوی مطلوب استقرار فعالیت‌های اقتصادی در پهنه سرزمینی با توجه به کلیه باید‌ها و نبایدها اعم از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های سرزمینی، پیوندهای بخشی و میان بخشی، محدودیت‌ها و جهت‌گیری‌های توسعه یکی از مهم‌ترین خروجی‌های سند فوق‌الذکر است.

نظر به اینکه هر پهنه سرزمینی^۱ ایران پتانسیل‌ها، ظرفیت‌ها و محدودیت‌های خاص خود را دارد و الگوی استقرار فعالیت‌های کنونی نیز کم و بیش متناسب با ویژگی‌های مزبور است، با این حال برخی تعارضات و عدم تعادل‌های سرزمینی وجود دارد که در بخش‌های پیشین به صورت جامع مورد بررسی قرار گرفته‌اند. از این‌رو در این بخش از گزارش با رویکرد عدالت فضایی و تمرکززدایی و با در نظر گرفتن کلیه باید‌ها و نبایدها اعم از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های سرزمینی، پیوندهای بخشی و میان بخشی، محدودیت‌ها و جهت‌گیری‌های توسعه، استقرار و توسعه فعالیت‌های اقتصادی در پهنه سرزمینی در افق ۱۴۲۴ تشریح شده است.

به منظور شناسایی فعالیت‌های دارای اولویت (دارای توجیه‌پذیری) ابتدا تلاش شده است بر اساس الگوی تعاملی داده- ستانده فعالیت‌های کلیدی شناسایی شوند، سپس با در نظر گرفتن پتانسیل‌های کشاورزی، گردشگری، مطالعات ارزیابی توان اکولوژیکی سرزمینی، پدافند غیرعامل،^۲ آب‌بری فعالیت‌های اقتصادی، تولید (شدت) آلاینده‌گی،^۳ مطالعات آمایش استانی، اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی وزارت صنعت، معدن و تجارت

۱. لازم به ذکر است- فقط- در این بخش از گزارش منظور از پهنه سرزمین، محدود جغرافیای استان است.

۲. از نتایج مطالعات آمایش سرزمین گروه‌های کشاورزی، ارزیابی توان اکولوژیک سرزمین، پدافند غیرعامل و گردشگری استفاده شده است.

۱. به منظور استفاده از اطلاعات فوق‌الذکر، از مطالعات آمایش سرزمین گروه آب، گزارش «سنجش مصرف انرژی و انتشار CO2 در بخش‌های اقتصادی ایران» مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با شماره مسلسل ۱۵۲۴۴ (سال ۱۳۹۵)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جمال کاکائی «سنجش ردپای

(سند راهبردی)، مطالعات طرح تکاپو،^۱ جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین و اسناد فرادست،^۲ پتانسیل‌های بازرگانی و لجستیکی هر استان،^۳ فعالیت‌های پایه استانی و نقش منطقه‌ای فعالیت‌های اقتصادی^۴ و استقرار فعالیت‌های اقتصادی ترسیم شود.

۴-۲- الگوی مطلوب استقرار فعالیت‌های اقتصادی

به منظور ارائه الگوی مناسب استقرار فعالیت‌های اقتصادی در پهنه سرزمینی با رویکرد عدالت فضایی و تمرکززدایی، از چندین لایه اطلاعاتی استفاده و با الگوبرداری از روش تاپسیس^۵ فعالیت‌های هر استان اولویت‌بندی شده است. لازم به ذکر است اولویت‌نهایی کاملاً منطبق بر این روش نبوده بلکه الهام گرفته از این روش بوده است. به همین منظور در ادامه روش تاپسیس و مبانی نظری و روش‌شناسی احصاء فعالیت‌های کلیدی بر اساس رویکرد داده-ستانده که یکی مهم‌ترین لایه اطلاعاتی مورد استفاده است، ارائه خواهد شد. بعد از تشریح روش تاپسیس، فرایند انجام در این گزارش نیز تشریح خواهد شد.

۴-۲-۱- روش تاپسیس

روش تاپسیس یکی از تکنیک‌های مورد استفاده در تصمیم‌گیری چندمعیاره^۶ است. در این روش، تعدادی گزینه و تعدادی معیار برای تصمیم‌گیری وجود دارد که باید با توجه به معیارها، گزینه‌ها رتبه‌بندی شوند یا اینکه به هر یک از آن‌ها یک نمره کارایی اختصاص داده شود. فلسفه کلی روش تاپسیس این است که با استفاده از گزینه‌های موجود، دو گزینه فرضی تعریف می‌شوند. یکی از این گزینه‌ها مجموعه‌ای است از بهترین مقادیر

بوم‌شناختی انرژی در بخش‌های اقتصادی ایران» دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی، گزارش «سنجش آبرری مستقیم و غیرمستقیم در بخش‌های مختلف اقتصاد ایران» مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با شماره مسلسل ۱۴۲۷۰ (سال ۱۳۹۴) استفاده شده است.

۱. به منظور شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های استانی علاوه بر مطالعات وضع موجود بخش اقتصادی آمایش سرزمین (گروه‌های اقتصاد کلان، صنعت و معدن و بازرگانی)، از سند برنامه راهبردی وزارت صنعت، معدن و تجارت (۱۳۹۶) نیز استفاده شده است. گفتنی است سند مزبور اولویت‌های صنعتی هر استان را به تفکیک کدهای آیسک نیز ارائه داده است. همچنین از نتایج مطالعات طرح ملی توسعه کسب و کار اشتغال پایدار (تکاپو) استانی معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به‌منظور شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌ها فعالیت‌های اقتصادی استفاده شده است.

۲. سند جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین مصوب سال ۱۳۹۶ و سند توسعه منطقه مکران مصوب شورای عالی آمایش سرزمین مصوب سال ۱۳۹۸ (ابلاغیه اردیبهشت سال ۱۳۹۹) و سایر اسناد فرادست که در مطالعات آمایش سرزمین گروه‌های اقتصاد صنعت و معدن، بازرگانی مورد بررسی قرار گرفته است.

۳. بر اساس مطالعات سند آمایش مراکز لجستیک کشور و مطالعات آمایش سرزمین گروه حمل و نقل.

۴. منظور از نقش منطقه‌ای، لحاظ نمودن اهمیت ضرایب فزاینده تولید، اثرات سرریز و بازخورد فعالیت‌های اقتصادی در هر منطقه است که پیش‌تر در مطالعات گروه اقتصاد مورد بررسی قرار گرفته است. لازم به ذکر است منظور از منطقه نیز، مناطق نه (۹) گانه است که در سند جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین مشخص شده است.

5. Technique for Order of Preference by Similarity to Ideal Solution (TOPSIS)

6. Multiple-criteria decision analysis (MCDM)

مشاهده شده در ماتریس تصمیم‌گیری. این گزینه اصطلاحاً ایده‌آل مثبت (بهترین حالت ممکن) نامیده می‌شود. ضمن اینکه یک گزینه فرضی دیگر تعریف می‌شود که شامل بدترین حالت‌های ممکن باشد. این گزینه ایده‌آل منفی نام دارد. معیارها می‌تواند دارای ماهیت مثبت یا منفی باشند، همچنین واحد اندازه‌گیری آن‌ها نیز می‌تواند متفاوت باشد.

معیار محاسبه نمرات در روش تاپسیس این است که گزینه‌ها تا حد امکان به گزینه ایده‌آل مثبت نزدیک و از گزینه ایده‌آل منفی دور باشد. بر این اساس یک نمره برای هر گزینه محاسبه می‌شود و گزینه‌ها مطابق این نمرات رتبه‌بندی می‌شوند.

به منظور تشریح بهتر موضوع، در مثال زیر مراحل و نحوه استفاده از این روش نشان داده شده است:

قرار است که ساخت یک سد به یکی از سه پیمانکار موجود واگذار شود. این پیمانکاران هر یک طرحی را برای ساخت سد پیشنهاد داده‌اند. پیمانکار اول متشکل از پرسنل اجرایی وزارتخانه است (A₁)، پیمانکار دوم یک شرکت داخلی است (A₂) و پیمانکار سوم یک پیمانکار خارجی است. (A₃) تصمیم‌گیری برای انتخاب پیمانکار با توجه به هزینه اجرای طرح (X₁)، استحکام طرح (X₂)، وجه ملی (X₃)، ظرفیت سد (X₄) و سختی اجرا (X₅) صورت می‌گیرد و ماتریس تصمیم‌گیری زیر اطلاعات مسئله را نشان می‌دهد.

لازم به ذکر است در ماتریس تصمیم‌گیری تاپسیس مثال فوق‌الذکر، هزینه و سختی، شاخص‌های منفی هستند. مرحله صفر: مرحله آماده‌سازی ماتریس تصمیم‌گیری است. در این مرحله باید شاخص‌های غیرعددی و عبارت‌های کلامی به مقادیر عددی تبدیل شوند. توجه به جنبه مثبت و منفی بودن شاخص‌ها ضروری است.

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅
A ₁	3	5	9	2400	1
A ₂	1/2	7	5	25000	3
A ₃	1/5	9	3	32000	7

به خاطر داشته باشید که اگر متغیرهای کلامی مربوط به معیارهای منفی (مثل سختی کار) به روش معکوس معادل‌سازی شوند (مثلاً به کارهای سخت‌تر امتیاز کمتر اختصاص یابد). پس از معادل‌سازی این شاخص‌ها نیز به شاخص‌های مستقیم یا مثبت تبدیل می‌شوند؛ یعنی هرچقدر مقدار عددی بیشتر باشد، گزینه مطلوب‌تر است. در جدول حاضر X₁ یک شاخص عددی با ماهیت منفی و سایر شاخص‌ها مثبت هستند.

مرحله ۱: ماتریس تصمیم گیری (D) را با استفاده از رابطه زیر به ماتریس تصمیم گیری نرمال تبدیل می شود (در این رابطه r_{ij} نشان دهنده امتیاز کسب شده توسط گزینه i در معیار j است).

$$n_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sqrt{\sum_i r_{ij}^2}}$$

به عبارت دیگر ابتدا برای هر ستون مجموع توان دوم مقادیر محاسبه شده و هر یک از درایه های ماتریس بر جذر مجموع توان دوم تقسیم می شوند.

$$n_{11} = \frac{3}{\sqrt{3^2 + 1/2^2 + 1/5^2}} = \frac{3}{\sqrt{12/49}} = 0/842$$

به همین ترتیب همه مقادیر را حساب می کنیم.

$$N_D = \begin{bmatrix} 0/842 & 0/401 & 0/839 & 0/509 & 0/13 \\ 0/337 & 0/56 & 0/466 & 0/053 & 0/39 \\ 0/421 & 0/723 & 0/279 & 0/678 & 0/911 \end{bmatrix}$$

مرحله ۲: محاسبه ماتریس نرمال یا مقیاس موزون؛ برای انجام این مرحله باید به هر یک از معیارها یک وزن اختصاص داده شود. این وزن می تواند مستقیماً توسط تصمیم گیرنده انتخاب شود، به نحوی که هر یک از وزن ها بین صفر تا یک باشد و مجموع وزن ها برابر با یک باشد و یا اینکه می توان با استفاده از روش هایی مثل مقایسات زوجی و AHP، وزن معیارها را به دست آورد. فرض کنید در این مثال بردار وزن معیارها به شرح زیر باشد.

$$M = \begin{bmatrix} 0/184 & 0/054 & 0/111 & 0/018 & 0/121 \end{bmatrix}$$

این بردار به یک ماتریس قطری تبدیل می شود، یعنی ماتریسی $n \times n$ که وزن ها روی قطر اصلی آن قرار دارند و سایر درایه های ماتریس صفر است.

$$W = \begin{pmatrix} 0/179 & . & . & . & . \\ . & 0/062 & . & . & . \\ . & . & 0/211 & . & . \\ . & . & . & 0/017 & . \\ . & . & . & . & 0/531 \end{pmatrix}$$

ماتریس بی‌مقیاس موزون که با نماد (V) نمایش داده می‌شود با استفاده از رابطه زیر به دست می‌آید:

$$V = N_D \times W_{n \times n}$$

بنابراین:

$$V = \begin{pmatrix} 0/151 & 0/025 & 0/177 & 0/009 & 0/069 \\ 0/06 & 0/035 & 0/098 & 0/009 & 0/207 \\ 0/075 & 0/045 & 0/059 & 0/011 & 0/484 \end{pmatrix}$$

مرحله ۳: تعیین گزینه‌های فرضی ایده‌آل مثبت و ایده‌آل منفی؛ برای تشکیل گزینه ایده‌آل مثبت (A^+) باید در هر یک از ستون‌های ماتریس V بهترین مقدار انتخاب شود، یعنی اگر شاخص متناظر با آن ستون جنبه منفی داشت (مثل هزینه) کمترین مقدار انتخاب شود و چنانچه جنبه مثبت داشت بیشترین مقدار انتخاب گردد. برای مثال اخیر داریم:

$$A^+ = \begin{bmatrix} 0/06 & 0/045 & 0/177 & 0/011 & 0/484 \end{bmatrix}$$

↓
کمترین مقدار در ستون هزینه

ستون اول چون هزینه است کمترین مقدار را انتخاب می‌کنیم که ۰/۰۶ انتخاب می‌شود. سختی کار با وجود اینکه یک شاخص منفی است به دلیل نوع امتیازدهی به یک شاخص مثبت تبدیل می‌شود. برای تشکیل جواب ایده‌آل منفی برعکس A^+ عمل می‌کنیم؛ یعنی در ستون شاخص‌های منفی بیشترین مقدار و در سایر ستون‌ها کمترین مقدار را انتخاب می‌کنیم.

$$A^- = \begin{bmatrix} 0/151 & 0/025 & 0/059 & 0/009 & 0/069 \end{bmatrix}$$

مرحله ۴: فاصله هر یک از گزینه‌ها را تا گزینه ایده‌آل مثبت و گزینه ایده‌آل منفی حساب می‌کنیم. برای این منظور از اطلاعات ماتریس V استفاده می‌کنیم.

فاصله گزینه I تا ایده‌آل مثبت را با نماد d_i^+ و تا ایده‌آل منفی را با نماد d_i^- نشان می‌دهند.

$$d_1^+ = \sqrt{(0/151 - 0/06)^2 + (0/025 - 0/045)^2 + (0/177 - 0/177)^2 + (0/009 - 0/011)^2 + (0/069 - 0/484)^2}$$

این محاسبه برای سطر اول از ماتریس V است. برای هر کدام از سطرها این محاسبات را انجام می‌دهیم. نتایج به دست آمده به شرح جدول زیر است:

d_i^+	d_i^-
$d_1^+ = 0/425$	$d_1^- = 0/118$
$d_2^+ = 0/288$	$d_2^- = 0/17$
$d_3^+ = 0/12$	$d_3^- = 0/422$

مرحله ۵: محاسبه نمرات (نسبت نزدیکی به گزینه ایده‌آل)؛ نسبت نزدیکی به گزینه ایده‌آل که با نماد (CLi) نمایش داده می‌شود، برابر است با:

$$CL_i = \frac{d_i^-}{d_i^- + d_i^+}$$

نتایج حاصل برای این مثال عبارتند از:

$$CL_1 = \frac{0/118}{0/425 + 0/118} = 0/217$$

$$CL_1 = 0/217 \longrightarrow \text{رتبه ۳}$$

$$CL_2 = 0/371 \longrightarrow \text{رتبه ۲}$$

$$CL_3 = 0/778 \longrightarrow \text{رتبه ۱}$$

نهایتاً گزینه‌ها با توجه به مقدار CLi رتبه‌بندی می‌شود. هر قدر مقدار CLi بیشتر باشد، گزینه مورد نظر مطلوب‌تر است.

۴-۲-۲- روش‌شناسی احصای فعالیت‌های کلیدی بر اساس رویکرد داده-ستانده

همان‌طور که پیش‌تر از نظر گذشت، ماهیت روش‌شناسی، معیارهای مختلف و تفسیر عملکرد اقتصادی بخش‌ها در ۷۰ سال گذشته^۱، روش‌های شناسایی فعالیت‌های کلیدی را می‌توان به دو رویکرد کلی طبقه‌بندی کرد؛

الف) رویکرد مبتنی بر مبادلات واسطه‌ای؛

ب) رویکرد مبتنی بر مبادلات واسطه‌ای و تقاضای نهایی و ارزش‌افزوده بخش‌ها.

در ادامه به منظور آشنایی با روش‌شناسی حذف فرضی، فرایند مزبور در قالب یک اقتصاد دو بخشی تشریح خواهد شد. ماتریس A و B به ترتیب ضرایب فنی و ضرایب مستقیم تولید را نشان می‌دهد.

$$A = \begin{bmatrix} A_{11} & A_{12} \\ A_{21} & A_{22} \end{bmatrix}$$

$$B = \begin{bmatrix} B_{11} & B_{12} \\ B_{21} & B_{22} \end{bmatrix}$$

بنابراین، معکوس ماتریس لئونتیف و گش^۲ به شرح زیر است؛

$$L = \begin{bmatrix} H & HA_{12}a_{22} \\ a_{22}A_{21}H & a_{22}(I + A_{21}HA_{12}a_{22}) \end{bmatrix}$$

$$a_{22} = (I - A_{22})^{-1} \quad H = (I - A_{11} - A_{12}a_{22}A_{21})^{-1}$$

$$G = \begin{bmatrix} K & KB_{12}\beta_{22} \\ \beta_{22}B_{21}K & \beta_{22}(I + B_{21}KB_{12}\beta_{22}) \end{bmatrix}$$

$$K = (I - B_{11} - B_{12}\beta_{22}B_{21})^{-1} \quad \beta_{22} = (I - B_{22})^{-1}$$

۱. به منظور آشنایی با مبانی نظری احصای فعالیت‌های کلیدی بر اساس رویکرد داده-ستانده به مطالعات بخش «بررسی و تحلیل تعارض‌ها، عدم توازن‌ها و عدم تعادل‌های بین بخشی و منطقه‌ای از بعد چشم‌اندازها، راهبردها، پیامدها، پیوندهای پسین و پیشین، انتظارات متقابل و...» رجوع شود.

۲. معکوس ماتریس لئونتیف و گش به ترتیب به شرح روبه‌رو است: $(I - A)^{-1}$ و $(I - B)^{-1}$ قابل توجه است I ماتریس قطری واحدی است که درایه‌های روی قطر اصلی یک و سایر درایه‌های آن صفر است.

از این رو ستانده (X) بر اساس ماتریس معکوس لئونیتف و تقاضای نهایی (F) به شرح زیر تعریف می شود:

$$\begin{bmatrix} X_1 \\ X_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} H & HA_{12}a_{22} \\ a_{22}A_{21}H & a_{22}(I + A_{21}HA_{12}a_{22}) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} F_1 \\ F_2 \end{bmatrix}$$

و بر همین اساس، ماتریس معکوس گش و ارزش افزوده (V) به شرح زیر است.

$$\begin{bmatrix} X'_1 & X'_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} V'_1 & V'_2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} K & KB_{12}\beta_{22} \\ \beta_{22}B_{21}K & \beta_{22}(I + B_{21}KB_{12}\beta_{22}) \end{bmatrix}$$

الف) حذف کلیه روابط پسین فعالیت

حذف کامل ستون یک فعالیت یا مجموعه ای از فعالیت های همگن از منظر تقاضاکننده

اگر فرض شود؛

$$A_{11} = A_{12} = 0$$

ماتریس ضرایب فنی برابر خواهد بود با:

$$A^1 = \begin{bmatrix} 0 & A_{12} \\ 0 & A_{22} \end{bmatrix}$$

معکوس ماتریس لئونیتف با حذف بخش (فعالیت) ۱ به صورت روبروست

$$L' = \begin{bmatrix} I & A_{12}a_{22} \\ 0 & a_{22} \end{bmatrix}$$

تفاوت معکوس ماتریس لئونیتف با فرض حذف بخش و عادی (بدون حذف) برابر است با؛

$$\Delta L = (L - L^1) = \begin{bmatrix} H - 1 & (H - 1)A_{12}a_{22} \\ a_{22}A_{21}H & a_{22}A_{21}HA_{12}a_{22} \end{bmatrix}$$

تغییرات ستانده به شرح ذیل محاسبه خواهد شد

$$\begin{bmatrix} X_1 - X_1^1 \\ X_2 - X_2^1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \Delta X_1^1 \\ \Delta X_2^1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} H - 1 & (H - 1)A_{12}a_{22} \\ a_{22}A_{21}H & a_{22}A_{21}HA_{12}a_{22} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} F_1 \\ F_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \Delta_{11}^{1L} & \Delta_{12}^{1L} \\ \Delta_{21}^{1L} & \Delta_{22}^{1L} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} F_1 \\ F_2 \end{bmatrix}$$

از آنجایی که فروش کلیه نهاده های واسطه به فعالیت ۱ حذف شده است، لذا این روش معیار مناسبی جهت محاسبه و سنجش پیوندهای پسین فعالیت حذف شده است.

در این حالت نیاز فعالیت ۱ به فعالیت‌های دیگر و خودش از طریق واردات تأمین می‌شود. به عبارت دیگر، فعالیت حذف شده فقط کالاهای وارداتی را تقاضا می‌کند تا آن را به‌طور کامل جانشین نهاده‌های داخلی نماید؛ یعنی فعالیت ۱ هیچ داده واسطه‌ای را از سایر فعالیت‌ها تقاضا نمی‌کند. سطح مناطق (حذف منطقه) نیز بیانگر حذف محصولاتی است که به منطقه حذف شده ارسال می‌شود و همین‌طور مبادلات درون منطقه.

ب) حذف کلیه روابط پیشین فعالیت

حذف کامل سطر یک فعالیت و یا مجموعه‌ای از فعالیت‌های همگن از منظر فعالیت عرضه‌کننده اگر فرض شود؛

$$B_{11} = B_{12} = 0$$

خواهیم داشت:

$$B^1 = \begin{bmatrix} 0 & 0 \\ B_{21} & B_{22} \end{bmatrix}$$

آنگاه معکوس ماتریس گش با حذف بخش (فعالیت) ۱ برابر خواهد بود با:

$$G' = \begin{bmatrix} I & 0 \\ b_{22}B_{21} & B_{22} \end{bmatrix}$$

در این صورت ستانده بخش‌های اقتصادی به شرح زیر است:

$$[X_1'^1 \quad X_2'^2] = [V_1' \quad V_2'] \begin{bmatrix} I & 0 \\ b_{22}B_{21} & B_{22} \end{bmatrix}$$

تفاوت معکوس ماتریس گش با فرض حذف بخش و عادی (بدون حذف) برابر است با:

$$\Delta G^1 = (G - G^1) = \begin{bmatrix} K - 1 & KB_{12}\beta_{22} \\ \beta_{22}B_{21}(K - 1) & \beta_{22}B_{21}KB_{12}\beta_{22} \end{bmatrix}$$

از این‌رو تغییرات ستانده برابر است:

$$\Delta X^1 = V(G - G^1) = V \Delta G^1$$

$$\Delta X^1 = [X_1'^1 \quad X_2'^2] = [V_1' \quad V_2'] \begin{bmatrix} K - 1 & KB_{12}\beta_{22} \\ \beta_{22}B_{21}(K - 1) & \beta_{22}B_{21}KB_{12}\beta_{22} \end{bmatrix}$$

این حالت را می‌توان سناریویی در نظر گرفت که همه فروش‌ها به داخل با صادرات جایگزین می‌شوند. بنابراین، پس از سنجش تغییرات ستانده با حذف بخش، بر اساس دو شاخصی که پیش‌تر از نظر گذشت، اهمیت هر بخش در اقتصاد احصاء خواهد شد. به بیان دیگر، فعالیتی که با حذف آن ستانده کل اقتصاد بیشتر تعدیل می‌شود حاکی از پیوندهای قوی میان بخشی و درون بخشی آن فعالیت است.

۴-۳- روش اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی استان‌های کشور

به منظور شناسایی فعالیت‌های دارای اولویت (دارای توجیه‌پذیری) ابتدا تلاش شده است بر اساس الگوی تعاملی داده- ستانده فعالیت‌های کلیدی شناسایی شده و اولویت‌بندی فعالیت‌های هر منطقه مشخص گردد. سپس با در نظر گرفتن مؤلفه‌های «پتانسیل‌های کشاورزی و گردشگری»، «مطالعات ارزیابی توان اکولوژیکی سرزمینی»، «پدافند غیرعامل»، «آب‌بری فعالیت‌های اقتصادی»، «تولید (شدت) آلاینده‌گی»، «مطالعات آمایش استانی»، «اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی وزارت صنعت، معدن و تجارت»، «مطالعات طرح تکاپو»، «جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین و اسناد فرادست»، «پتانسیل‌های بازرگانی و لجستیکی هر استان»، «فعالیت‌های پایه استانی» و «نقش منطقه‌ای فعالیت‌های اقتصادی» و ساخت ماتریس تصمیم‌گیری بر اساس روش تاپسیس، اولویت‌بندی مزبور تدقیق می‌شود. اهمیت هر کدام از مؤلفه فوق‌الشاره برای تمامی رشته فعالیت‌های مورد بررسی هر استان ارزیابی شده است. به بیان دیگر، اهمیت تمامی مؤلفه‌های یاد شده در اولویت‌بندی رشته فعالیت‌های سی و یک (۳۱) استان کشور مورد ارزیابی قرار گرفته است.

میزان اهمیت هر یک از لایه‌های اطلاعاتی صدرالاشاره بر اساس نظر کارشناسی و جمع‌خبری^۱ بوده که به شرح زیر است، همچنین، دامنه امتیازدهی یک (۱) تا نه (۹) بوده است. به بیانی امتیاز یک پایین‌ترین اهمیت و نه بالاترین اهمیت را نشان می‌دهد. به عنوان مثال، چنانچه امتیاز ۵ برای یک مؤلفه در نظر گرفته شده است سقف و کف امتیاز آن به ترتیب ۵ و ۱ می‌باشد. حداکثر میزان اهمیت هر کدام از مؤلفه‌های مورد بررسی به شرح زیر است:

۱. در ارتباط با میزان اهمیت هر یک از مؤلفه‌های مورد بررسی، از نظرات صاحب‌نظران و خبرگان این حوزه استفاده شده است.

پتانسیل‌های کشاورزی، گردشگری

(حداکثر میزان اهمیت ۵)

استان‌هایی که از پتانسیل کشاورزی و گردشگری برخوردار بوده‌اند بسته به نوع پتانسیل - کشاورزی باغی، زراعت و... و گردشگری طبیعی، مذهبی و تاریخی - فعالیت‌های مرتبط (وابسته) به کشاورزی امتیاز بالاتری داده می‌شود و همچنین، فعالیت‌هایی که شدت آلاینده‌گی بالاتری داشته باشند به مراتب امتیاز پایین‌تری را به خود اختصاص خواهند داد.

مطالعات ارزیابی توان اکولوژیکی سرزمینی

(حداکثر میزان اهمیت ۹)

بر اساس مطالعات ارزیابی توان اکولوژیکی، ظرفیت توسعه صنعتی و کشاورزی - بسته به پتانسیل استان - هر رشته فعالیت امتیازدهی شده است. به عنوان مثال، استان سیستان و بلوچستان دارای بالاترین ظرفیت از منظر مطالعات توان اکولوژیکی برای توسعه فعالیت صنعتی بوده است. از این‌رو، رشته فعالیت‌های صنعتی در این استان امتیاز بالاتری را به خود اختصاص داده‌اند. لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیکی به تفکیک فعالیت‌های صنعتی ارائه نشده و محدود به جغرافیایی استانی می‌باشد. به همین منظور، برای استان‌هایی که بر اساس این مطالعات از ظرفیت توسعه صنعتی برخوردار نیستند، در اولویت‌بندی نهایی فعالیت‌ها تأکید شده است که توسعه و گسترش صنعتی پیشنهاد نمی‌شود. اما اولویت‌بندی انجام شده مبنی بر اهمیت آن فعالیت‌ها در اقتصاد استان بوده (وضع موجود) و تأکید بر افزایش بهره‌وری و در دستور کار قرار گرفتن سرمایه‌گذاری بر روی فناوری‌های نوین تولید است که می‌تواند به ارتقای سطح رفاه اقتصاد استان کمک شایانی کند.

مطالعات پدافند غیرعامل

(حداکثر میزان اهمیت ۹)

یکی از مؤلفه‌هایی که در اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی هر استان مورد توجه واقع شده مطالعات پدافند غیرعامل است. در صورتی که این مطالعات محدودیت‌هایی را برای توسعه یک رشته فعالیت در یک منطقه کشور در نظر گرفته باشند حداقل امتیاز به آن رشته فعالیت تعلق خواهد گرفت. به بیان دیگر، محدودیت‌های مطالعات پدافند غیرعامل، کارکرد اثر منفی روی اولویت‌بندی فعالیت‌ها خواهد داشت. لازم به ذکر است در صورتی که محدودیتی مبنی بر عدم ایجاد و توسعه باشد این محدودیت نقش غالب و تعیین کننده خواهد داشت.

آب‌بری فعالیت‌های اقتصادی

(حداکثر میزان اهمیت ۷)

بر اساس این مؤلفه، هر فعالیتی که آب‌بری کمتری داشته باشد امتیاز بالاتری به خود اختصاص خواهد داد. لازم به ذکر است در امتیازدهی به رشته فعالیت‌ها، میزان پتانسیل آب قابل برنامه‌ریزی استانی نیز مورد توجه قرار گرفته است.

تولید (شدت) آلاینده‌گی

(حداکثر میزان اهمیت ۷)

بر اساس این مؤلفه، هر فعالیتی که شدت آلاینده‌گی پایین‌تری داشته باشد امتیاز بالاتری به خود اختصاص خواهد داد. به بیان دیگر، بالا بودن شدت آلاینده‌گی فعالیت‌ها از اولویت‌دار بودن آن خواهد کاست.

مطالعات آمایش استانی

(حداکثر میزان اهمیت ۵)

نظر به اینکه هر سی و یک استان کشور مطالعات آمایش استان متبوع خود را انجام و بیشتر آن‌ها نیز به تأیید کارگروه شورای عالی آمایش رسیده است تلاش شده است فعالیت‌هایی که در مطالعات یاد شده به عنوان فعالیت‌های اولویت‌دار و دارای پتانسیل استان پیشنهاد و مورد تأیید واقع شده است امتیاز بالاتری به آن‌ها داده شود.

اولویت‌بندی فعالیت‌های صنعتی وزارت صنعت، معدن و تجارت و مطالعات طرح تکاپو

(حداکثر میزان اهمیت ۵)

وزارت صنعت، معدن و تجارت در سال ۱۳۹۶ (سند راهبردی) اولویت‌های صنعتی هر استان را به تفکیک کدهای آیسیک نیز ارائه داده است. همچنین طرح ملی توسعه کسب و کار اشتغال پایدار (تکاپو) استانی معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، رشته فعالیت‌های اولویت‌دار استان‌های کشور را احصاء کرده است. از این‌رو، با توجه به دو مجموعه، رشته فعالیت‌های استانی که در این اسناد مورد پیشنهاد واقع شده است، امتیاز بالاتری را گرفته‌اند. به عنوان مثال، اگر در یک استان فعالیت فلزات اساسی پیشنهاد شده باشد، این فعالیت امتیاز ۵ را خواهد گرفت.

جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین و اسناد فرادست

(حداکثر میزان اهمیت ۹)

یکی دیگر از مؤلفه‌هایی که در رتبه‌بندی فعالیت‌های اقتصادی هر استان مورد توجه واقع شده جهت‌گیری‌های اسناد فرادست بوده است. به عنوان مثال، یکی از مهم‌ترین رویکرد اسناد فرادست مبنی بر توسعه صنعتی و افزایش تراکم جمعیت در مناطق جنوب شرقی کشور می‌باشد.^۱ بر همین اساس، تلاش شده است فعالیت‌هایی که در مناطق خاصی از کشور بر شکل‌گیری آن‌ها تأکید شده است (با رعایت توجیه‌پذیر بودن آن‌ها)، امتیاز بالاتری به آن‌ها داده شود.

پتانسیل‌های بازرگانی و لجستیکی

(حداکثر میزان اهمیت ۵)

با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی ایران و پتانسیل و ظرفیت‌های سرزمینی مبنی بر افزایش نقش بین‌المللی ترانزیت و افزایش سهم خدمات لجستیکی در کشور تلاش شده است بر اساس مطالعات گروه حمل و نقل آمایش سرزمین، مطالعات گروه اقتصاد بازرگانی و سند آمایش مراکز لجستیک کشور، فعالیت‌های مرتبط با پتانسیل‌های بازرگانی و لجستیکی مورد توجه واقع شود. حداکثر امتیاز برای این مؤلفه ۵ در نظر گرفته شده است.

فعالیت‌های پایه

(حداکثر میزان اهمیت ۳)

نظر به اینکه فعالیت‌های پایه هر منطقه نشان‌دهنده اهمیت آن فعالیت در وضع موجود است. از این‌رو، تلاش شده است فعالیت‌های پایه هر استان احصاء و مورد توجه واقع شود. حداکثر امتیاز در نظر گرفته شده برای فعالیت‌های پایه ۳ است.

۱. گفتنی است در ارتباط مناطق جنوب و جنوب شرقی کشور یکی از مهم‌ترین اسنادی که مورد توجه واقع شده است سند توسعه منطقه مکران مصوب شورای عالی آمایش سرزمین مصوب سال ۱۳۹۸ (ابلاغیه اردیبهشت سال ۱۳۹۹) می‌باشد.

نقش منطقه‌ای فعالیت‌های اقتصادی

(حداکثر میزان اهمیت ۵)

یکی از موضوعاتی که در مطالعات آمایش سرزمین باید مورد توجه واقع شود، اثرات تصمیم (ها) در یک منطقه بر روی سایر مناطق است. از این‌رو، یکی از مؤلفه‌هایی که در اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی مورد توجه واقع شده تأثیرات منطقه‌ای یک فعالیت است. به بیان دیگر، فعالیت‌هایی که اثرات سرریز و بازخورد بالاتری داشته باشند، امتیاز بالاتری را به خود اختصاص داده‌اند.

بر اساس الگوی تعاملی داده - ستانده اولویت‌بندی فعالیت‌های هر استان احصاء شده است و سپس بر اساس مؤلفه‌های فوق‌الذکر، فعالیت‌ها مجدداً امتیازدهی و رتبه‌بندی شده‌اند. با توجه به اینکه رتبه‌بندی بر اساس الگوی تعاملی داده - ستانده بر اساس اهمیت هر فعالیت در ستانده کل اقتصاد می‌باشد. بر همین اساس برای رتبه‌بندی مزبور حداکثر امتیاز سی (۳۰) و برای رتبه‌بندی به دست آمده از مؤلفه‌های یازده (۱۱) گانه فوق‌الذکر امتیاز هفتاد (۷۰) لحاظ شده است. بعد از این مرحله بر اساس نظر خبرگان، استقرار و توسعه فعالیت‌های اقتصادی، مبتنی بر «مطالعات ارزیابی توان اکولوژیکی»، «پدافند غیرعامل»، «جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین و اسناد فرادست» و «پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های استانی و اولویت‌بندی فعالیت‌های صنعتی وزارت صنعت، معدن و تجارت، مطالعات طرح تکاپو» کنترل و تدقیق شده است.

با توجه به اینکه در این گزارش عبارت شهر لجستیک، دهکده لجستیک، پارک لجستیک عمومی و کشاورزی (تخصصی)، مرکز لجستیک مرزی استفاده می‌شود، به همین منظور در ادامه تعاریف عبارت یاد شده ارائه می‌گردد.^۱

شهر لجستیک

شهرهای لجستیک را می‌توان دروازه‌های لجستیکی کشور دانست. این مراکز به دلیل نیاز به ارائه خدمت به جریان‌های بار با حجم‌های بسیار بالا در سطح بین‌المللی، نیاز به دارا بودن طیف گسترده‌ای از خدمات و دسترسی‌های حمل‌ونقلی پر ظرفیت هستند. حجم بالای عملیات در این مراکز نیاز به سرمایه‌گذاری بسیار بالا برای عبور چند ده میلیون تن بار را ضروری می‌کند. ارتباط زمینی، دریایی و هوایی با مراکز تولید و جذب بار بین‌المللی در داخل و خارج از مرزها نیز از الزامات شهرهای لجستیک است. شهرهای لجستیک می‌توانند مجموعه‌ای از سایر مراکز لجستیک در سطوح دیگر باشند. با این توضیحات می‌توان تعریف شهر لجستیک را

۱. تعاریف مزبور برگرفته از سند آمایش مراکز لجستیک کشور است.

به صورت زیر عنوان کرد: مرکز لجستیک که با بالاترین سطح عملکردی، حیطه فعالیت و گستره غالباً بین‌المللی (صادرات، واردات، ترانزیت و صادرات مجدد)، به عنوان دروازه اصلی کشور فعالیت می‌کند و با دارا بودن منطقه آزاد یا منطقه ویژه اقتصادی و دسترسی به حداقل سه شیوه حمل‌ونقل، نقشی اساسی در حمل‌ونقل و تجارت دارد.

دهکده لجستیک

دهکده‌های لجستیک سطحی از مراکز لجستیک هستند که علاوه بر ایفای نقش ملی در ارائه خدمات به بارهای داخلی، به طور عمده و فعال در حمل‌ونقل بین‌المللی فعالیت می‌کنند و به‌خصوص خدمات مربوط به تشریفات گمرکی را به جریان‌های کالایی که یک سر مسیر آن‌ها خارج از مرزهای کشور است، ارائه می‌نمایند. سایر خدمات لجستیکی مانند حمل و نقل ترکیبی، خدمات ارزش افزوده و خدمات نگهداری نیز از اجزای اصلی این مراکز هستند. نکته حائز اهمیت در این مراکز وجود کارکردی به نام «بندر خشک» است. بندر خشک منطقه‌ای محصور در داخل دهکده لجستیک است که جهت ترکیب، توزیع، تخلیه، بارگیری، نگهداری، بازرسی‌های قانونی مربوط به جابجایی و انجام تشریفات و کنترل‌های گمرکی مرتبط با کالاهای بین‌المللی فعالیت می‌نماید. در عمل، وجه تمایز دهکده لجستیک با مراکز لجستیک سطوح پایین‌تر وجود بندر خشک و به تبع آن، تبادلات بین‌المللی در آن است. بر این اساس تعریف دهکده لجستیک مطابق شرح زیر است:

مرکز لجستیکی با ظرفیت و سطح عملکردی بالا، دارای حیطه فعالیت و گستره غالباً بین‌المللی (صادرات، واردات، ترانزیت)، دارای بندر خشک و دسترسی پرظرفیت ریلی و جاده‌ای، جهت ترکیب، توزیع، تخلیه، بارگیری، نگهداری، خدمات ارزش افزوده، بازرسی‌های قانونی مربوط به جابجایی کالا و انجام تشریفات و کنترل‌های مرتبط گمرکی فعالیت می‌کند.

پارک لجستیک عمومی

این دسته از مراکز لجستیک نقش متمرکزکننده خدمات لجستیک مربوط به محمولات داخلی را به عهده دارند. بارهایی که در این مراکز پردازش می‌شوند، عموماً دارای مبدأ و مقصد داخلی و مربوط به همه دسته‌های کالایی بوده و عملاً با هدف کاهش هزینه‌های لجستیک داخلی، ارتقای حمل‌ونقل ترکیبی و بهبود کارایی لجستیک کشور با ارائه طیف گسترده‌ای از خدمات ارزش افزوده فعالیت می‌کنند. تعریف پارک‌های لجستیک عمومی مطابق شرح زیر است:

مرکز لجستیک دارای حیطه فعالیت و گستره کشوری، دارای پایانه چندوجهی که به انواع مختلف گروه‌های کالایی، خدمات لجستیک شامل ترکیب، توزیع، تخلیه، بارگیری، نگهداری، بازرسی‌های قانونی مربوط به جابجایی کالا و خدمات ارزش افزوده ارائه می‌نماید.

پارک‌های لجستیک تخصصی

این گروه از مراکز لجستیک معمولاً با توجه به وجود تقاضا برای خدمات لجستیک از سوی گروه خاصی از صنایع که در یک منطقه جغرافیایی مستقر هستند و برای یک گروه کالایی مشخص، شکل می‌گیرند. شناخت نیاز برای ایجاد این دسته از مراکز لجستیک و سرمایه‌گذاری مستقیماً از سوی بخش خصوصی انجام می‌پذیرد. تعریف پارک‌های لجستیک تخصصی مطابق شرح زیر است:

مرکز لجستیکی با تمرکز بر فعالیت‌های یک گروه کالایی خاص در حوزه توزیع، تخلیه، بارگیری، نگهداری و دیگر خدمات ارزش افزوده تخصصی گروه کالایی فعالیت می‌کند.

مراکز لجستیک مرزی

مراکز لجستیک مرزی، مرکز لجستیکی است که در منطقه مرزی واقع است و امکانات و خدمات لجستیک مورد نیاز را برای صادرات، واردات و ترانزیت فراهم می‌کند. گمرک، مرزبانی، سازمان ملی استاندارد، سازمان حفظ نباتات کشور و به طور کلی تمامی سازمان‌های ذی‌ربط در ورود و خروج کالا خدمات خود را به‌طور متمرکز و یکپارچه در این مرکز ارائه می‌کنند.

با توجه به اینکه فعالیت «ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها» در بیشتر استان‌ها به عنوان یکی از اولویت‌ها مطرح خواهد شد، در این بخش به طور خلاصه پتانسیل کشاورزی هر استان تشریح می‌شود. بنابراین، فعالیت مزبور در هر استان متناسب با پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های آن استان خواهد بود. به عنوان مثال، «ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها» در استان خوزستان با تأکید بر شیلات و محصولات کشاورزی مانند خرما است.

۴-۴- نتایج اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی استان‌های کشور

استان آذربایجان شرقی

استان آذربایجان شرقی^۱ برخوردار از موقعیت ویژه جغرافیایی، مرز مشترک، منطقه آزاد تجاری- صنعتی ارس، صنایع بالادستی پتروشیمی، معادن غنی مس و طلا، اولین تراورتن قرمز، شبکه‌های وسیع حمل و نقل جاده‌ای، راه‌آهن و فرودگاه بین‌المللی، توانمندی در بخش کشاورزی، [یکی از قطب‌های] تولید شیرینی و شکلات و فرش دستباف، صنایع بزرگ در زمینه ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات و بازارچه مرزی مشترک می‌باشد. از یک سو، از شهر تبریز مرکز این استان در سایر اسناد توسعه به عنوان یکی از دهکده‌های لجستیکی نام برده می‌شود. همچنین شهرهای مراغه و جلفا به ترتیب به عنوان پارک لجستیک کشاورزی و مرکز لجستیک مرزی شناخته می‌شوند. از دیگر سو، با توجه به پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد، از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و دارای آلاینده به طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان عبارتند از:

- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
- سایر صنعتی^۲
- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- ساخت محصولات فلزی فابریکی، به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
- ساخت فلزات اساسی
- دباغی، پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
- ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی

۱. ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های استانی در این گزارش برگرفته از مطالعات وضع موجود آمایش سرزمین و سند برنامه راهبردی وزارت صنعت، معدن و تجارت است.

۲. در این بخش از گزارش منظور از سایر صنعتی، فعالیت‌های «ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی»، «ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر»، «ساخت ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر»، «ساخت سایر تجهیزات حمل و نقل»، «ساخت مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر» و «بازیافت» است. بنابراین با امان نظر به اینکه، این فعالیت تجمع شده چندین فعالیت دیگر است. هر استان با توجه به پتانسیل خود در هر کدام از آن فعالیت‌ها می‌تواند برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری کند. همچنین فعالیت‌های تجمع شده از منظر مطالعات ارزیابی توان اکولوژیکی و پدافند غیرعامل که مهم‌ترین مؤلفه‌های تعیین‌کننده هستند محدودیتی برای هیچ‌یک از استان‌های کشور قید نشده است.

— استخراج و بهره‌برداری از معادن^۱

مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان آذربایجان شرقی پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین است.

استان آذربایجان غربی

استان آذربایجان غربی برخوردار از موقعیت ویژه جغرافیایی، مرز مشترک با کشورهای همجوار، وجود قطب سیمان و صنایع غذایی و تبدیلی کشور، واحدهای صنعتی بزرگ، دانشگاه و مراکز علمی، سه زون از زون‌های مطالعاتی بخش معدن و زمین‌شناسی کشور، معادن غنی طلا و نقره، تینان، آهن و کانی‌های صنعتی، تنوع سنگ‌های تزئینی در استان، منطقه آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی، قرار گرفتن در استراتژیک‌ترین نقطه ترانزیت کالا و عبور راه‌آهن ایران-ترکیه است. از یک‌سو، شهرهای ارومیه و بازرگان به ترتیب به عنوان پارک لجستیک کشاورزی و مرکز لجستیک مرزی در سایر اسناد توسعه شناخته می‌شوند. از دیگر سو، با توجه به پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و دارای آلاینده به‌طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

— ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها

— سایر صنعتی

— استخراج و بهره‌برداری از معادن

— ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت

— ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی

— خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)

— ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات

۱. شامل تمام فعالیت‌های مرتبط با استخراج و بهره‌برداری از معادن موجود در هر استان به‌جز نفت خام و گاز طبیعی است.

- دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
- ساخت محصولات از توتون و تنباکو

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان آذربایجان غربی پیشنهاد دارد از این رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان می‌بایستی با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین است.

استان اردبیل

استان اردبیل^۱ از موقعیت ویژه جغرافیایی برخوردار است و نیز پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های دیگری مانند تولید محصولات کشاورزی و دامپروری، فراوانی مواد اولیه از قبیل منابع معدنی از انواع کانی‌های فلزی و غیرفلزی، گمرکات و بازارچه‌های مشترک مرزی و ذخایر نفتی در منطقه مغان (برآورد ۴ میلیارد بشکه ذخیره نفتی) برخوردار است. از یک‌سو، شهر اردبیل به عنوان پارک لجستیک کشاورزی در سایر اسناد توسعه شناخته می‌شود. از دیگر سو، با توجه به پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و دارای آلاینده به‌طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت چوب و محصولات چوبی
- ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
- ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
- دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- سایر صنعتی
- ساخت منسوجات

۱. به منظور شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های استان‌های کشور علاوه بر مواردی که یاد شده در ارتباط با استان‌های اردبیل، ایلام، چهارمحال و بختیاری، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، سیستان و بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، کهگیلویه و بویراحمد، گلستان، لرستان و هرمزگان از سند برنامه توسعه مناطق محروم و کم برخوردار در سال رونق تولید (۱۳۹۸)، وزارت صنعت، معدن و تجارت نیز استفاده شده است.

- ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین آلات و تجهیزات
 - استخراج و بهره‌برداری از معادن
 - خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان اردبیل پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین است.

استان اصفهان

استان اصفهان برخوردار از مراکز علمی و پژوهشی کاربردی، مواد اولیه موردنیاز صنعت نساجی، ظرفیت‌های بالقوه در تولید محصولات زراعی و باغی، قطب صنایع فولاد و ماشین‌سازی و نیروی انسانی متخصص در صنایع نوین و دانش‌بنیان است. از یک‌سو، شهرهای مبارکه و اصفهان به ترتیب به عنوان پارک لجستیک عمومی و کشاورزی در سایر اسناد توسعه شناخته می‌شود. از دیگر سو، با توجه پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به‌طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان عبارت‌اند:

- ساخت فلزات اساسی
- ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
- ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
- ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
- سایر صنعتی
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین آلات و تجهیزات
- استخراج و بهره‌برداری از معادن

– خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان اصفهان پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم، افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای سطح اقتصاد استان در دستور کار برنامه‌ریزی قرار دهد.

استان البرز

استان البرز برخوردار از فناوری‌های نوین دارویی، دسترسی به راه‌های مواصلاتی ترانزیت کالا، صنایع غذایی و بسته‌بندی با توان رتبه‌بندی بالا در سطح کشور، نیروی انسانی متخصص و ماهر، نزدیکی و دسترسی به تهران به عنوان قطب اقتصادی کشور، مراکز آموزش عالی متعدد و فنی و حرفه‌ای، صنایع غذایی و دارویی، قطب تولید ماکارونی، فروکتوز، تنها تولیدکننده توربین‌های نیروگاهی کشور است. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

– سایر صنعتی

– ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها

– خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)

– ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر

– ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی

– ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی

– ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت

– ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات

– ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی

– ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی را برای استان البرز پیشنهاد نمی‌دهد. از این‌رو، استقرار و توسعه فعالیت‌هایی که از منظر مطالعات مزبور بلامانع باشد، توجیه‌پذیر هستند. همچنین، در ارتباط با توسعه و گسترش فعالیت‌های فوق‌الذکر، افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای سطح اقتصاد استان در دستور کار برنامه‌ریزی قرار گیرد.

استان ایلام

استان ایلام با کشور عراق دارای مرز مشترک و پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های دیگر مانند دشت‌های وسیع کشاورزی، منابع آب، قطب دامداری و دارای اراضی جنگلی وسیع است. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- نفت خام و گاز طبیعی
- سایر صنعتی
- ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- استخراج و بهره‌برداری از معادن
- ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
- ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان ایلام پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم، افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین را به منظور ارتقای سطح اقتصاد استان در دستور کار برنامه‌ریزی قرار دهد.

استان بوشهر

در استان بوشهر حدود هفتاد (۷۰) درصد منابع گاز کشور وجود دارد. واحدها و طرح‌های پتروشیمی سواحل خلیج فارس، معادن غنی دولومیت، شیلات و آبی‌پروری، حمل و نقل دریایی، وجود نیروگاه اتمی در این استان استقرار یافته است. از یک سو، رتبه اول تولید گوجه فرنگی خارج از فصل در اختیار استان بوشهر بوده و از سوی دیگر، شهر بوشهر به عنوان دهکده لجستیک در سایر اسناد توسعه شناخته می‌شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان عبارت‌اند:

- سایر صنعتی
 - ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
 - ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
 - خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
 - نفت خام و گاز طبیعی
 - ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای
 - ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
 - ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
 - استخراج و بهره‌برداری از معادن
 - ساخت فلزات اساسی
- لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه متعادل صنعتی را برای استان بوشهر بلامانع می‌داند.

استان تهران

استان تهران پایتخت کشور ایران و به‌طور متوسط بیش از بیست و پنج (۲۵) درصد تولید ناخالص داخلی ایران را به خود اختصاص داده است. از طرفی، نیروی انسانی متخصص و مراکز معتبر آموزشی و پژوهشی، بزرگ‌ترین بازار مصرف داخلی، استقرار یک پنجم واحدهای تولیدی فعال کشور را در خود جای داده است، از سوی دیگر، تهران یکی از چهار شهر لجستیک ایران است. همچنین شهر پیشوا نیز یکی از مراکز لجستیکی کشاورزی می‌باشد.

از این رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
- ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
- ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
- ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
- انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- سایر صنعتی
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی را برای استان تهران پیشنهاد نمی‌دهد. از این رو، استقرار و توسعه فعالیت‌هایی که از منظر مطالعات مزبور بلامانع باشد، توجیه‌پذیر هستند. همچنین، در ارتباط با توسعه و گسترش فعالیت‌های فوق‌الذکر، افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای سطح اقتصاد استان در دستور کار برنامه‌ریزی قرار گیرد.

استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری دارای شرایط اقلیمی مناسب کشاورزی است. همچنین، شهرک تخصصی آب معدنی کشور و ذخایر غنی معدنی در این استان قرار دارد. با توجه به پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به‌طور جدی پرهیز شود. از این رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان عبارت‌اند از:

- ساخت فلزات اساسی

- ساخت منسوجات
- سایر صنعتی
- ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز
- استخراج و بهره‌برداری از معادن
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- ساخت چوب و محصولات چوبی
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان چهارمحال و بختیاری پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان خراسان جنوبی

استان خراسان جنوبی دارای مرز مشترک با کشور افغانستان بوده و از تنوع و ذخایر مواد معدنی مناسب برخوردار است. همچنین، ظرفیت روزهای آفتابی تقریباً در تمام طول سال، تونل‌های باد دائمی در استان، اقلیم منحصر به فرد جهت کشت، به‌ویژه زعفران و زرشک در این استان وجود دارد.

- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- سایر صنعتی
- ساخت فلزات اساسی
- ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
- استخراج و بهره‌برداری از معادن
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات

- دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه متعادل صنعتی را برای استان خراسان جنوبی بلامانع می‌داند.

استان خراسان رضوی

استان خراسان رضوی دارای مرز مشترک و ارتباط ریلی، زمینی و هوایی با کشورهای همجوار بوده و به عنوان یکی از قطب‌های صنعت فولاد و قطعه‌سازی خودرو در کشور از آن یاد می‌شود. همچنین، از ظرفیت و پتانسیل قابل ملاحظه‌ای در زمینه تولید و بسته‌بندی محصولات غذایی و آشامیدنی با قابلیت صادراتی برخوردار است. علاوه بر پتانسیل گردشگری (مذهبی)، معادن با تنوع و ذخایر مناسب در این استان وجود دارد. شهرهای مشهد، خواف، تربت حیدریه و سرخس به ترتیب به عنوان دهکده لجستیک، پارک عمومی لجستیکی و مرکز لجستیک مرزی در سایر اسناد توسعه شناخته می‌شوند.

با توجه به پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به‌طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
- ساخت فلزات اساسی
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- ساخت محصولات از توتون و تنباکو
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)

- سایر صنعتی
 - دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
 - ساخت منسوجات
 - ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
- لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، ظرفیت توسعه صنعتی پایینی را برای استان خراسان رضوی برآورد کرده است. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان خراسان شمالی

استان خراسان شمالی دارای مرز مشترک با کشور ترکمنستان است. همچنین، برخوردار از صنایع تولید ریخته‌گری فولاد آلیاژی، معادن و ذخایر معدنی مناسب، توانمند در تولید محصولات کشاورزی دامی است. با توجه به پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به‌طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- ساخت فلزات اساسی
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- استخراج و بهره‌برداری از معادن
- سایر صنعتی
- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
- ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حذاقلی را برای استان خراسان شمالی پیشنهاد دارد. از این رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری های نوین باشد.

استان خوزستان

استان خوزستان از منابع عظیم نفت و گاز، موقعیت استراتژیک در سواحل خلیج فارس، راه آهن و بنادر تجاری، منابع غنی گیاهی و دامی، شرایط اقلیمی ویژه ای برای تولید محصولات کشاورزی برخوردار است. همچنین، پتانسیل ها و ظرفیت های دیگری، مانند صنایع بزرگ و پیشران، معادن غنی و واحدهای بزرگ تولیدکننده شکر، منطقه آزاد اروند، منطقه ویژه پتروشیمی و بیش از هفتاد (۷۰) شهرک و نواحی صنعتی در این استان وجود دارند. از یک سو، شهرهای ماهشهر (بندر امام خمینی (ره))، اندیمشک، اهواز، شلمچه و دزفول به ترتیب شهر لجستیک، دهکده لجستیک، پارک لجستیک عمومی، مرکز لجستیک مرزی و پارک لجستیک کشاورزی در سایر اسناد توسعه شناخته می شوند. از دیگر سو، با توجه پتانسیل های گردشگری استان، تأکید می شود در قلمروهایی که پتانسیل های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت های صنعتی و آلاینده به طور جدی پرهیز شود. از این رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان عبارتند از:

— ساخت کک، فرآورده های حاصل از تصفیه نفت و سوخت های هسته ای

— ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی

— ساخت فلزات اساسی

— ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی ها

— ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر

— سایر صنعتی

— ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین آلات و تجهیزات

— استخراج نفت خام و گاز طبیعی

— خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)

— ساخت منسوجات

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، ظرفیت توسعه صنعتی پایینی را برای استان خوزستان برآورد نموده است. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان زنجان

استان زنجان متصل به شبکه ریلی کشور بوده و ذخایر و منابع معدنی قابل توجهی دارد؛ همچنین، ظرفیت محصولات کشاورزی و دامی در این استان قابل ملاحظه است. قابل توجه است شهر زنجان مرکز استان، به عنوان پارک لجستیک کشاورزی شناخته می‌شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت فلزات اساسی
- سایر صنعتی
- ساخت منسوجات
- ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- ساخت محصولات از توتون و تنباکو
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
- ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
- استخراج و بهره‌برداری از معادن

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان زنجان پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان سمنان

استان سمنان برخوردار از تنوع مواد معدنی با ذخایر بالا، شرایط اقلیمی مناسب برای تأمین نیاز واحدهای تولیدکننده انرژیهای خورشیدی و محصولات کشاورزی بوده و یکی از قطبهای اصلی تولیدکننده قطعات خودرو به شمار می‌رود. این استان در مسیر کریدور حمل و نقل بین‌المللی شرقی، غربی و یکی از محورهای شمال جنوب استقرار یافته است. همچنین، شهر سمنان به عنوان یکی از شهرهای پارک لجستیک عمومی در سایر اسناد توسعه شناخته می‌شود. الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان عبارت‌اند از:

- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
 - ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
 - ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
 - ساخت فلزات اساسی
 - ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
 - ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
 - سایر صنعتی
 - ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
 - خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان سمنان پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان سیستان و بلوچستان

استان سیستان و بلوچستان برخوردار از راه‌آهن زاهدان - کرمان و زاهدان - پاکستان، مرز طولانی آبی، مرز با دو کشور پرجمعیت همجوار، وجود گمرکات رسمی و بازارچه‌های مرزی فعال، وجود منطقه آزاد تجاری ویژه اقتصادی، امکانات بندی مناسب، وجود تنوع معدنی با ذخایر بالا، محصولات خاص کشاورزی در استان اعم از خرما، موز، ذخایر غنی از آبزیان دریایی، دسترسی آسان به انرژی خورشیدی و بادی در غالب فصول سال،

مسیر ارتباطی (ترانزیتی)، بندر چابهار با کشورهای آسیای میانه است. یکی از چهار شهر لجستیک ایران، چابهار است و شهرهای زاهدان، میرجاوه و میلک به ترتیب دهکده المپیک و مرکز لجستیک مرزی در سایر اسناد توسعه شناخته می‌شوند. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:^۱

- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
 - خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
 - ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
 - ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
 - ساخت فلزات اساسی
 - سایر صنعتی
 - ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
 - ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
 - ساخت منسوجات
 - ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
- مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، استان سیستان و بلوچستان را مناسب‌ترین پهنه سرزمینی برای توسعه فعالیت‌های صنعتی توصیه می‌کند.

استان فارس

استان فارس قطب تولید محصولات کشاورزی و دامی است و دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های ذخایر سنگ‌های نما و تزئینی، به‌ویژه ذخایر مرمریت و چینی، معادن متنوع دیگر و منابع گازی است. همچنین، به عنوان قطب الکترونیک کشور نیز شناخته می‌شود. از دیگر پتانسیل‌های استان فارس می‌توان به پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های لجستیکی اشاره داشت که شهرهای شیراز، مرودشت و جهرم به ترتیب دهکده لجستیک، پارک عمومی لجستیک عمومی و مرکز لجستیک مرزی تعیین شده‌اند. یکی دیگر از پتانسیل‌های استان فارس می‌توان به گردشگری با تأکید با گردشگری بهداشتی اشاره داشت. از این‌رو، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های

۱. برنامه‌ها و پتانسیل‌های منطقه مکران بر اساس سند توسعه آن به طور کامل در اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی مورد توجه و امان قرار گرفته است.

گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به طور جدی پرهیز شود. الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
- ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- سایر صنعتی
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
- ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای
- ساخت منسوجات

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه متعادل صنعتی را برای استان خراسان جنوبی بلامانع می‌داند.

استان قزوین

استان قزوین به دلیل نزدیکی به استان تهران، پایتخت ایران از پتانسیل‌های صنعتی قابل توجهی برخوردار است و از دیگر سو، منابع طبیعی مناسب و کشاورزی قوی، تنوع تولیدات صنعتی و امکان توسعه صنایع نوین در این استان فراهم است. به گونه‌ای از شهر تاکستان به عنوان پارک لجستیک کشاورزی در سایر اسناد توسعه یاد می‌شود. الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
- سایر صنعتی
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین‌آلات و تجهیزات

- ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- ساخت فلزات اساسی
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
- ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
- استخراج و بهره‌برداری از معادن

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان قزوین پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان قم

استان قم با توجه به استقرار یافتن آن در مرکز ثقل سه (۳) استان بزرگ صنعتی تهران، اصفهان و مرکزی، امکانات مناسب حمل و نقل ریلی و جاده‌ای و نزدیکی به فرودگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) و همچنین سهولت دسترسی به انرژی^۱ از موقعیت ویژه جغرافیایی برخوردار است. همچنین، وجود منطقه ویژه اقتصادی و دارا بودن پتانسیل‌های مواد معدنی متنوع از دیگر ظرفیت‌های قابل توجه این استان است. الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان عبارت‌اند از:

- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- سایر صنعتی
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- ساخت منسوجات
- ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی
- ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی

۱. عبور خطوط اصلی انتقال برق و گاز کشور از این استان

- استخراج و بهره‌برداری از معادن
 - ساخت فلزات اساسی
 - ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
 - خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان قم پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان کردستان

استان کردستان دارای مرز مشترک با کشور عراق بوده و بازارچه فعال مرزی دارد و علاوه بر معادن متنوع، از ظرفیت آبی مناسبی نیز برخوردار است. از دیگر پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های استان، می‌توان به تولیدات محصولات کشاورزی و دامپروری اشاره داشت. همچنین، با توجه پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به‌طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- سایر صنعتی
- ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- استخراج و بهره‌برداری از معادن
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- ساخت چوب و محصولات چوبی
- دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
- ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز

— ساخت منسوجات

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان قم پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان کرمان

استان کرمان برخوردار از وجود منابع غنی معدنی است و بزرگ‌ترین واحد فرآوری مس کشور در این استان استقرار یافته است. همچنین، تولید محصولات بالادستی فولاد و سه (۳) منطقه ویژه اقتصادی، یکی از قطب‌های تولید خودرو و چهار (۴) فرودگاه و اتصال به شبکه ریلی کشور از دیگر پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های کرمان است. به گونه‌ای که شهرهای سیرجان، کرمان و جیرفت در سایر اسناد توسعه به ترتیب به عنوان دهکده لجستیک و پارک لجستیک عمومی و کشاورزی شناخته می‌شوند. گفتنی است شرایط ویژه اقلیمی این استان در زمینه تولید انرژی نو (خورشیدی) و محصولات باغی (پسته و خرما) قابل توجه است. همچنین، با توجه به پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به‌طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

— ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر

— ساخت فلزات اساسی

— استخراج و بهره‌برداری از معادن

— سایر صنعتی

— ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی

— ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات

— ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها

— ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت

— ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک

— خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه متعادل صنعتی را برای استان کرمان بلامانع می‌داند.

استان کرمانشاه

استان کرمانشاه از معادن قیر طبیعی، معادن سنگ تزئینی و منگنز، صنایع پتروشیمی، پایانه مرزی - بزرگ‌ترین بازارچه مرزی کشور با عراق - پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های قابل توجهی در زمینه کشاورزی و دامپروری برخوردار است. همچنین، شهرهای کرمانشاه و قصر شیرین - مرز پرویزخان - در سایر اسناد توسعه به ترتیب به عنوان دهکده لجستیک و مرکز لجستیک مرزی شناخته می‌شوند. گفتنی است با توجه پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و دارای آلاینده به طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
- سایر صنعتی
- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
- ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- استخراج و بهره‌برداری از معادن
- ساخت منسوجات

گفتنی است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان کرمانشاه پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان می‌بایستی با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان کهگیلویه و بویراحمد

استان کهگیلویه و بویراحمد از منابع نفت و گاز، ظرفیت بالایی آب‌های روان سطحی و آب‌های زیرزمینی، جنگل‌های بلوط، گیاهان دارویی و منابع معدنی مناسبی برخوردار است. شایان ذکر است با توجه پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و دارای آلاینده به طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
 - ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
 - نفت خام و گاز طبیعی
 - استخراج و بهره‌برداری از معادن
 - سایر صنعتی
 - دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی
 - ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
 - ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز
 - ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
 - خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان کهگیلویه و بویراحمد پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان گلستان

استان گلستان با توجه به موقعیت ویژه جغرافیایی آن، دسترسی مناسبی به بازار و مواد اولیه معدنی کشورهای ترکمنستان و قزاقستان دارد و همچنین، ظرفیت و پتانسیل قابل توجهی در زمینه محصولات کشاورزی و دامی با توجه به دسترسی به ذخایر آب غیرمتعارف نظیر دریا دارد. نتایج مثبتی نیز از اکتشافات نفت و بال‌آخص گاز

در استان به دست آمده است. لازم ذکر است با توجه پتانسیل های گردشگری استان، تأکید می شود در قلمروهایی که پتانسیل های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت های صنعتی و دارای آلاینده به طور جدی پرهیز شود. از این رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی

- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)

- ساخت چوب و محصولات چوبی

- ساخت منسوجات

- دباغی و پرداخت چرم و سایر محصولات چرمی

- ساخت کاغذ و محصولات کاغذی

- ساخت پوشاک، عمل آوری و رنگ کردن خز

- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی ها

- ساخت محصولات از توتون و تنباکو

- سایر صنعتی

مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان گلستان پیشنهاد دارد. از این رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره وری و استفاده از فناوری های نوین باشد.

استان گیلان

استان گیلان برخوردار از مرز مشترک خاکی و آبی، پتانسیل و ظرفیت قابل توجهی در زمینه کشاورزی و دامی و زیرساخت های گسترده حمل و نقل و لجستیک است. همچنین، دارای منطقه آزاد تجاری-صنعتی است. شهرهای رشت و آستارا در سایر اسناد توسعه به ترتیب پارک لجستیک عمومی و مرکز لجستیک مرزی شناخته می شوند. لازم ذکر است با توجه به پتانسیل های گردشگری استان، تأکید می شود در قلمروهایی که

پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به‌طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

– ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز و محصولات چرمی

– ساخت چوب و محصولات چوبی

– ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها

– ساخت محصولات از توتون و تنباکو

– خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)

– ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات

– ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت

– ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر

– سایر صنعتی

– ساخت فلزات اساسی

لازم به ذکر است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی را برای استان گیلان پیشنهاد نمی‌دهد. از این‌رو، استقرار و توسعه فعالیت‌هایی که از منظر مطالعات مزبور بلامانع باشد، توجیه‌پذیر هستند. همچنین، در ارتباط با توسعه و گسترش فعالیت‌های فوق‌الذکر، افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین به‌منظور ارتقای سطح اقتصاد استان در دستور کار برنامه‌ریزی قرار گیرد.

استان لرستان

استان لرستان از توانمندی‌های کشاورزی و دامی، ذخایر معدنی- به‌ویژه سنگ‌های تزئینی- و دسترسی آسان به شبکه‌های ارتباطی محور شمال به جنوب برخوردار است. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان عبارتند از:

– ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی

– ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها

- سایر صنعتی
- ساخت فلزات اساسی
- ساخت منسوجات
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین آلات و تجهیزات
- استخراج و بهره‌برداری از معادن
- ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای
- ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
- نفت خام و گاز طبیعی

مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان لرستان پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان مازندران

استان مازندران از معادن زغال سنگ، پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های کشاورزی - رتبه اول کشوری در زمینه تولید مرکبات - دامی و زیرساخت‌های حمل و نقلی برخوردار است، به گونه‌ای که شهرهای امیرآباد و ساری در سایر اسناد توسعه به ترتیب به عنوان دهکده لجستیک و پارک لجستیک کشاورزی شناخته می‌شوند. لازم ذکر است با توجه به پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت منسوجات
- ساخت کاغذ و محصولات کاغذی
- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها

- سایر صنعتی
 - ساخت پوشاک، عمل‌آوری و رنگ کردن خز و محصولات چرمی
 - خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
 - ساخت چوب و محصولات چوبی
 - ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
 - ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی را برای استان مازندران پیشنهاد نمی‌دهد. از این‌رو، استقرار و توسعه فعالیت‌هایی که از منظر مطالعات مزبور بلامانع باشد، توجیه‌پذیر هستند. همچنین، در ارتباط با توسعه و گسترش فعالیت‌های فوق‌الذکر، افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای سطح اقتصاد استان در دستور کار برنامه‌ریزی قرار گیرد.

استان مرکزی

استان مرکزی از منابع و ذخایر معدنی و پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های قابل توجهی در بخش صنعت و معدن و امکان توسعه صنایع پایین‌دستی پتروشیمی برخوردار است. همچنین، در مسیر کریدور شمال به جنوب قرار دارد. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- ساخت فلزات اساسی
- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- سایر صنعتی
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
- ساخت منسوجات
- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر

- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)

- ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی

گفتنی است مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداقلی را برای استان مرکزی پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان هرمزگان

استان هرمزگان به دلیل همجواری با خلیج فارس و دریای عمان، جزایر مهم و استراتژیک دارای موقعیت جغرافیایی استثنایی - سوق الجیشی - است. از یک‌سو، از زیرساخت‌های حمل و نقلی - دریایی، زمینی، هوایی و ریلی - ذخایر عظیم نفت و گاز، پتانسیل و ظرفیت تولید محصولات کشاورزی در زمستان و محصولات گرمسیری و خرما برخوردار است. از دیگر سو، شهرهای بندرعباس، جاسک و میناب در سایر اسناد توسعه به ترتیب به عنوان شهر لجستیک، دهکده لجستیک و پارک لجستیک کشاورزی شناخته می‌شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت فلزات اساسی

- ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای

- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها

- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی

- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات

- ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر

- نفت خام و گاز طبیعی

- سایر صنعتی

- ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک

- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)

مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، استان هرمزگان را یکی از مناسب‌ترین پهنه سرزمینی برای توسعه فعالیت‌های صنعتی توصیه می‌کند.

استان همدان

استان همدان برخوردار از زیرساخت‌های مواصلاتی و خطوط ریلی، پتانسیل‌های کشاورزی و دامی و مواد معدنی متنوع است. همچنین، شهر همدان مرکز این استان، در سایر اسناد توسعه به عنوان یکی از پارک لجستیکی عمومی و کشاورزی (هر دو نقش) شناخته می‌شود. گفتنی است توجه به مزیت‌های جغرافیایی و پتانسیل‌های گردشگری می‌تواند نقش بسزایی در توسعه استان ایفا نماید. لازم به ذکر است با توجه به پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
- سایر صنعتی
- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی
- ساخت فلزات اساسی
- ساخت منسوجات
- خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- استخراج و بهره‌برداری از معادن
- ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
- ساخت محصولات فلزی فابریکی به‌جز ماشین‌آلات و تجهیزات
- ساخت رادیو و تلویزیون، دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی

مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه صنعتی حداثی را برای استان همدان پیشنهاد دارد. از این‌رو، سازمان فضایی توسعه فعالیت‌های اقتصادی در استان باید با در نظر گرفتن این مهم و توجه در راستای افزایش بهره‌وری و استفاده از فناوری‌های نوین باشد.

استان یزد

استان یزد از معادن متنوع با ذخایر بالا برخوردار است و نیز یکی از مناسب‌ترین پهنه‌های سرزمینی برای تولید انرژی خورشیدی است. همچنین، در چهارراه کریدورهای شرق - غرب و شمال - جنوب است. به گونه‌ای که شهرهای یزد، اردکان و اقلید در سایر اسناد توسعه به ترتیب به دهکده لجستیک، پارک لجستیک عمومی و کشاورزی شناخته می‌شوند. با توجه به پتانسیل‌های گردشگری استان، تأکید می‌شود در قلمروهایی که پتانسیل‌های گردشگری وجود دارد از توسعه و گسترش فعالیت‌های صنعتی و آلاینده به طور جدی پرهیز شود. از این‌رو، الگوی استقرار مطلوب ده (۱۰) فعالیت برتر استان به شرح زیر است:

- سایر صنعتی
 - ساخت منسوجات
 - ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین‌آلات و تجهیزات
 - ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
 - استخراج و بهره‌برداری از معادن
 - ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک
 - ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی، ابزار دقیق و انواع ساعت
 - ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
 - ساخت فلزات اساسی
 - خدمات پشتیبانی و انبارداری حمل و نقل (لجستیک و بازرگانی)
- مطالعات ارزیابی توان اکولوژیک، توسعه متعادل صنعتی را برای استان یزد بلامانع می‌داند.

۵- راهبردهای کلان، سیاست‌های سرزمینی و تعیین اولویت‌های موضوعی و موضوعی توسعه

بخش

سند آمایش ملی در بخش اقتصادی، سه هدف بنیادین زیر را مورد توجه قرار می‌دهد:

- کارایی اقتصادی
- کاهش عدم تعادل‌ها
- پایداری توسعه (توازن و تمرکززدایی)

نظر به اینکه راهبردها و سیاست‌های سرزمینی بر اساس اهداف بنیادی ارائه می‌شوند، ابتدا سلسله‌مراتب فرایند دستیابی به اهداف معین شده ارائه و اهداف مزبور تشریح خواهند شد.

۵-۱- سلسله‌مراتب اهداف اقتصادی

کارایی اقتصادی

کارایی اقتصادی به عنوان هدف بنیادی نخست سند ملی آمایش سرزمین، مستلزم تحقق رشد اقتصادی، ثبات اقتصادی - منظور از ثبات اقتصادی رشد مداوم و دور از نوسانات شدید متغیرهای کلان اقتصادی، همراه با ثبات در استراتژی‌ها و سیاست‌های اقتصادی به همراه نرخ‌های پایین تورم و بیکاری است - و باز کردن دایره انتخاب در تولید، بازاریابی و مصرف است.

کاهش عدم تعادل‌ها

از دیگر اهداف بنیادی، کاهش عدم تعادل‌ها در سطح ملی می‌باشد که حصول هدف یاد شده مستلزم تحقق اهداف میانی کاهش عدم تعادل بین مناطق - شرق / غرب و شمال / جنوب، جوامع شهری - روستایی و بهبود توازن جمعیت پهنه‌های سرزمینی است.

پایداری توسعه

تحقق پایداری توسعه (توازن و تمرکززدایی) به عنوان یکی از اهداف بنیادی فوق‌الذکر، نیازمند حصول اهداف میانی بهبود شاخص‌های فرهنگی و اجتماعی، بهبود شاخص‌های زیست‌محیطی و توسعه ظرفیت و بهره‌برداری متناسب با ظرفیت منابع طبیعی در قلمروها است.

در ادامه، به تفکیک اهداف کلان اقتصادی ارائه می‌شود:

- افزایش سهم بازار صادراتی در کشورهای همسایه و خاورمیانه و سایر کشورهای جهان
- افزایش همکاری اقتصادی با در کشورهای همسایه و خاورمیانه و سایر کشورهای جهان
- جذب سرمایه‌گذار خارجی به‌ویژه از کشورهای منطقه خاورمیانه
- ارتقای کیفیت و تجهیزات ارتباطی و حمل و نقل از جمله بنادر، فرودگاه‌ها و راه‌آهن
- افزایش سهم و نقش ترانزیتی کشور و ارتقای جایگاه کشور به عنوان یکی از شرکای تجاری کشورهای منطقه و سایر کشورهای جهان
- افزایش امنیت کشور با برقراری پیوند اقتصادی با ملل مختلف
- افزایش کارایی اقتصادی و استانداردسازی فعالیت‌های تولیدی

- ایفا کردن نقش قطب فعالیت‌های تولیدی و لجستیکی کشورهای منطقه، به‌ویژه کشورهای حاشیه خلیج فارس
- توسعه و شکل‌گیری کسب و کارهای نوین و زنجیره‌های تولید در عرصه‌های مختلف
- ایجاد، حفظ و تقویت خوشه‌های صنعتی و معدنی در کشور متناسب با پیوند میان بخشی و پتانسیل‌های موجود کشور

۵-۲- راهبردهای توسعه اقتصادی

معرفی فرایند تدوین راهبردهای توسعه اقتصادی سازمان فضایی مطلوب به شرح زیر است:

به منظور تهیه و تولید راهبردها، روش‌های مختلفی وجود دارد که می‌توان به ^۱AIDA، ^۲TOWS، ^۳SWOT اشاره کرد. در این پژوهش از روش متداول ماتریس سوات استفاده می‌شود.

پس از دهه ۱۹۸۰ میلادی، فنون و روش‌های الکترونیکی و رایانه‌ای شرایطی را فراهم ساخت که برنامه‌ریزی راهبردی برای شرکت‌های بزرگ‌تر و تعداد بیشتری از سازمان‌ها و نهادهای عمومی انجام‌پذیر شود. لذا روش‌های پیشین که تیم برنامه‌ریزی راهبردی در شرکت‌های بزرگ با هزینه زیادی مستقر می‌شدند، در شرایط حاضر کارآمدی اقتصادی نداشت. سیستم برنامه‌ریزی دانشگاه هاروارد روش غیرکمی و نسبتاً ساده‌تر ماتریس تحلیلی سوات را برای انجام برنامه‌ریزی راهبردی و بر اساس رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی نوین که مبتنی بر مشارکت کارکنان و ذی‌نفعان محلی بود، ارائه کرد.

این ماتریس قادر است ابتدا شناخت مفیدی از مجموعه نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها در دو حوزه عوامل خارجی و داخلی تأثیرگذار بر موضوع مورد مطالعه و برنامه‌ریزی ارائه دهد و به برنامه‌ریزان و مدیران به عنوان تحلیلی قابل توجه در فرایند برنامه‌ریزی کمک نماید. بنابراین، به طور کلی SWOT سعی دارد توسط راهبردهایی به پاسخ پرسش‌های زیر دست یابد:

چگونه می‌توان نقاط قوت را تقویت کرد؟

چگونه می‌توان بر نقاط ضعف غلبه نمود؟

چگونه می‌توان از فرصت‌ها بهره‌برداری کرد؟

چگونه می‌توان تهدیدات را مدیریت نمود؟ [شریف‌زادگان، ۱۳۹۲: تلخیص]

1. Analysis Interconnected Decision Area
2. Threats, Opportunities, Weaknesses, Strengths
3. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats

استفاده از جدول سوات برای تولید راهبردها

محیط داخلی

منظور تبیین و توصیف محیط داخلی است که در آن نقاط قوت و ضعف منطقه/کشور مورد بررسی تشخیص و استخراج می‌شود. نقاط قوت و ضعف جزء بخش‌هایی از سازوکار منطقه/کشور است که در هر مقطع زمانی می‌تواند به آن سود یا زیان برساند.

نقاط قوت

مواردی است که در منطقه/کشور مورد نظر در جهت تقویت ساختارها و سازمان فضایی و مصونیت در مقابل بحران‌ها و زمینه‌ساز رشد و توسعه است. برنامه‌ریزان در تلاشند که به عنوان مزیت درون منطقه/کشوری در جهت حفظ، ارتقا و تقویت آن‌ها کوشش کنند.

نقاط ضعف

نقاط بحرانی سیستمی است که موجب بروز آسیب‌هاست و می‌تواند از علل توسعه نیافتگی باشد. برنامه‌ریزان سعی دارند به عنوان خصوصیات درون منطقه‌ای/کشوری آن‌ها را کنترل و برطرف نمایند.

محیط خارجی

منظور شناخت و تبیین محیط خارجی است که در آن فرصت‌ها و تهدیدهای محدوده مورد مطالعه استخراج می‌شود.

فرصت‌ها

مزیت‌های نسبی و پتانسیل‌هایی هستند که حتی ممکن است در شرایط حاضر امکان بروز خود را نداشته باشند. همواره فرصت‌ها در محیط خارجی تعریف می‌شوند و می‌توانند تحت تأثیر عوامل مختلف کاهش یابند و در معرض نابودی قرار گیرند. برنامه‌ریزان سعی دارند با استفاده از روش‌ها و تدابیر برنامه‌ریزی از این فرصت‌ها در جهت توسعه محدود مورد مطالعه سود ببرند و حتی آن‌ها را از قوه به فعل درآورند.

تهدیدها

خطراتی است که هم امروزه و هم بالقوه در آینده می‌تواند حیات توسعه را با خطر مواجه سازد. خاستگاه این تهدیدها در بستر محیط خارجی قرار دارد و از سوی عوامل تأثیرگذار خارج از سیستم شکل می‌گیرند. برنامه‌ریزان با توجه به شناخت از محیط خارجی سعی دارند این تهدیدها را کنترل و مهار نمایند.

شکل ۲: محیط داخلی و خارجی در تحلیل سوات

منبع: Cities Alliance, Guide to City Development Strategies, Improving Urban Performance

در نتیجه انجام تلاقی سطر و ستون‌ها در ماتریس جدول سوات چهار دسته یا مجموعه راهبرد تولید می‌شود. پیش از آنکه در مورد چهار مجموعه راهبردها توضیح داده شود، ضرورت دارد دو نکته مورد توجه قرار داده شود. نخست اینکه؛ برای تولید راهبردها توسط برنامه‌ریزان ضروری است برنامه‌ریز یا تیم برنامه‌ریز مجهز به «تفکر استراتژیک» باشد. تجهیز به مفاهیم پایه برنامه‌ریزی راهبردی، توانایی و کارآمدی خاصی برای برنامه‌ریزان فراهم می‌سازد که علاوه بر اندیشه عقلانی و علمی مجهز به هنر تشخیص مسائل و امور استراتژیک از غیراستراتژیک، استفاده از فراست و قضاوت شهودی و تأکید بر مفاهیم، نکات و ظرایف استراتژی می‌گردند. این مرحله در برنامه‌ریزان نخست توسط فرایندهای علمی صورت می‌پذیرد و سپس موجب انباشت تجربه علمی و هنری افراد می‌گردد، به نحوی که ایشان را قادر می‌سازد در بستر تولید راهبردهای مؤثر، کارآمد، متمایز و واقعاً استراتژیک قرار گیرند.

دوم اینکه؛ تلاقی سطر و ستون جدول سوات محصولی به نام راهبرد تولید می‌کند که پدیده‌ای جدید است و با جمع جبری عوامل درج شده در سطر و ستون ماتریس فرق دارد. این پدیده درواقع محصولی جدید است که معطوف به مطالعاتی است که پیش‌تر برای روشن شدن روابط، کارکردها یا پیامدهای درج شده در جدول انجام پذیرفته است. مثلاً اگر در زمینه زیست‌محیطی می‌خواهد راهبرد تولید شود که در سطر و ستون به نقاط ضعف و فرصت‌ها اشاره شده است باید مطالعه‌ای مجزا در مورد آسیب‌پذیری زیست‌محیطی منطقه صورت گیرد

و راه‌حل‌های راهبردی آن برای استفاده از فرصت‌ها در جهت رفع ضعف‌ها که در اینجا آسیب‌پذیری زیست‌محیطی است، انجام پذیرفته باشد تا هنگام تلاقی فرصت‌ها و ضعف‌های زیست‌محیطی نتایج این مطالعه به کار آید و مستند به آن مطالعات بتوانیم تولید راهبرد نماییم. در این صورت راهبرد تولیدی پشتمانه مطالعاتی و کار علمی دارد و نظر یا تخیل شخصی برنامه‌ریزی نیست و می‌تواند بر اساس مطالعات پیشین مستند به کاری علمی و روش‌شناسی باشد. در غیر این صورت و در فقدان مطالعات پیشین، تولید راهبردها بی‌پشتمانه، بی‌پایه و مبتنی بر نظرات شخصی و بعضاً ممکن است ناکارآمد و بی‌پایه باشد.

راهبردهایی که از جدول سوات استخراج می‌شود به شرح زیر است:

نخست: راهبردهای تهاجمی^۱ (حداکثر - حداکثر)^۲

این راهبرد از تلاقی نقاط قوت (S) از محیط داخلی با فرصت‌ها از محیط خارجی تولید می‌شود. به دلیل ماهیت مثبت این مجموعه از راهبرد این توانایی را به برنامه‌ریزی می‌دهد که حالت «تهاجمی و کنشگر» گرفته و راهبردهایی تولید کند که هم توسعه منطقه مورد نظر را گسترش داده و راه‌حل‌های کنشگر و اصلاحی ارائه دهد و هم فرصت‌ها و نقاط قوت را حداکثر نماید.

برای مثال در یک کشور (محدوده یا محله یا ...) که فرصت‌های سرمایه‌گذاری خارج از آن وجود دارد و مزیت‌های نسبی و پتانسیل‌ها نیز شرایط انجام سرمایه‌گذاری‌های سودآور را فراهم ساخته است، راهبردهایی باید تولید شود که بتواند نقش فعال، تهاجمی و کنشگر را بازی نماید، امکان استفاده از فرصت‌ها را افزایش دهد و بیشترین بهره‌برداری را از پتانسیل‌ها و مزیت‌های نسبی به نفع سرمایه‌گذاری بیشتر در سیستم که منجر به رشد و توسعه کشور (محدوده / محله / ...) می‌گردد، به دست آورد. پیامد این نوع راهبرد به دلیل ماهیت استراتژیکش تولید راهبردهای روشن، متمایز و اثرگذاری است که می‌تواند چشم‌اندازهای مناسبی برای توسعه فراهم سازد و عملاً راهبردی باشد که راه‌حل‌های چشم‌اندازگرا^۳ ارائه دهد.

دوم: راهبرد WO، راهبرد محافظه‌کارانه^۴ (راهبرد حداقل - حداکثر)^۵

راهبرد محافظه‌کارانه سعی دارد با کاستن از ضعف‌ها حداکثر استفاده را از فرصت‌ها، مزیت‌ها و پتانسیل‌ها ببرد. فرصت‌هایی که از محیط خارجی حاصل شده است به علت ضعف‌های ناشی از محیط داخلی مجال بروز و

1. Proactive
2. Maxi-maxi Strategy
3. Vision Oriental
4. Adaptive
5. Mini-Maxi Strategy

بالندگی ندارد. لذا برنامه‌ریزان سعی دارند با اتخاذ راهبردهایی که امکان انطباق فرصت‌ها را در محیط در حال کاهش ضعف‌ها دارند توسعه را تحقق بخشند. لذا سعی می‌شود ضعف‌ها بر اساس راهبرد حداقل نمودن آن‌ها و فرصت‌ها بر مبنای راهبرد استفاده حداکثر از آن‌ها به تولید راهبرد، تلفیقی و انطباقی کمک نماید.

به عنوان مثال در جایی که سطح آموزش و مهارت‌ها پایین است و بیماری‌های مزمن سلامت ساکنان و مردم را به خطر انداخته است، سطح پایین آموزش، مهارت و سلامت به عنوان ضعف درونی تلقی می‌گردد از سوی دیگر فرصت‌های سرمایه‌گذاری از خارج به دلیل وجود پتانسیل‌ها و مزیت‌ها با این ضعف‌ها مواجه است و به عنوان موانع سرمایه‌گذاری تلقی می‌گردد. لذا راهبردهای محافظه‌کارانه راهبردهای انطباقی هستند که با افزایش سطح آموزش، مهارت و سلامت در سطح محدوده، زمینه را برای سرمایه‌گذاری خارجی فراهم می‌سازد.

سوم: راهبرد WT، راهبرد تدافعی^۱ (راهبرد حداقل - حداقل)^۲

راهبرد تدافعی بر پایه حداقل کردن نقاط ضعف در محیط درونی و حداقل کردن تهدیدات در محیط خارجی بنا شده است. در این راهبرد که حالت دفاعی دارد سعی می‌شود در مقابل تهدیدات و نقاط ضعف مقاومت شود و آن‌ها را با اتخاذ راه‌حل‌های استراتژیک کاهش دهد. درواقع اتخاذ چنین راهبردی سعی دارد در مقابل ضعف‌ها و تهدیدات درونی و بیرونی «واکنشی» باشد.

به عنوان مثال، در منطقه‌ای که عدم سرمایه‌گذاری موجب کمبود اشتغال است و ضعف داخلی تلقی می‌شود، عواملی نظیر مهاجرت‌های بی‌رویه به شهر از شهرها و روستاهای دیگر نیز تهدیدات خارجی به شمار می‌آید، لذا راهبرد حالت دفاعی دارد و درصدد است واکنشی باشد که توسط آن راهبرد در جهت تعدیل مهاجرت‌های بی‌رویه و افزایش سرمایه‌گذاری در درون آن و گسترش اشتغال اتخاذ نماید.

چهارم: راهبرد ST، راهبرد رقابتی (راهبرد حداکثر - حداقل)

راهبرد رقابتی سعی دارد نقاط قوت توسعه را که از محیط داخلی ناشی می‌شود به حداکثر برساند و جهت استفاده از راهبردهای مورد نیاز و اقتضایی آماده سازد. همچنین تهدیدات توسعه ناشی از محیط بیرونی را به حداقل برساند تا فضای توسعه برای بروز حداکثر نقاط قوت فراهم گردد. درنهایت راهبردی که بر پایه افزایش توانمندی‌ها و کاهش و مقابله با تهدیدهای خارجی است، راه‌حل‌های توسعه خود را ارائه می‌دهد.

1. Reaction
2. Mini-Mini Strategy

تضمین صحت انتخاب راهبردهای مناسب برای توسعه کشور / منطقه یا هر یک از انواع توسعه مرهون اتخاذ سه امر مهم است؛ نخست، «داشتن اندیشه و مهارت تفکر استراتژیک»، دوم، «فراهم بودن مطالعات پیشین» و سوم درک مشترک از اهداف، چشم‌اندازها و فرایندهای برنامه‌ریزی راهبردی و توسعه کشور / منطقه است.

جدول ۲۲: تولید راهبردها از ماتریس SWOT

عوامل داخلی (I)		عوامل خارجی / داخلی / نوع راهبرد	
نقاط ضعف (W)	نقاط قوت (S)	فرصت‌ها (O)	عوامل خارجی (E)
راهبردهای (WO) ۱. ۲.	راهبردهای (SO) ۱. ۲.	تهدیدها (T)	
راهبردهای (WT) ۱. ۲.	راهبردهای (ST) ۱. ۲.		

مأخذ: مطالعات طرح

بر اساس توضیح فوق و نظر به روش یاد شده، استخراج کلیه نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها که در مراحل پیشین انجام شده، نقطه ابتدایی فرایند استخراج راهبردهاست. بر اساس این گزاره‌ها و امتیازاتی که هر یک دریافت می‌کنند نوع نگاه تدوین راهبردها (شامل تهاجمی، تدافعی، محافظه‌کارانه یا رقابتی) به دست می‌آید.

یکپارچه‌سازی ماتریس‌های سوات

همان‌طور که اشاره شد جهت تشخیص و احصاء راهبردها از جداول تحلیلی SWOT نیاز است که این گزاره‌ها طی فرایندی امتیازدهی شده و سپس از محل برخورد این گزاره‌ها، راهبردها احصاء گردد. امتیاز اختصاص داده شده به هر گزاره امکان تشخیص وضعیت راهبردی را در اختیار قرار می‌دهد و بر اساس آن می‌توان راهبردهای تهاجمی، تدافعی، رقابتی یا محافظه‌کارانه (و البته ترکیبی از دو یا چند از آن‌ها) را از ارتباط گزاره‌های قوت، ضعف، فرصت و تهدید به دست آورد. لذا در مرحله اول باید جداول تحلیلی تدوین شده، به صورت یک‌دست کدگذاری شوند تا ارتباطات درونی (اعم از محسوس یا نامحسوس) موضوعات مختلف از نظر دور نشود. ضمناً با این کدگذاری می‌توان نحوه تدوین راهبردها را پیگیری و موضوعات استراتژیک مرتبط آن‌ها را کشف کرد.

جدول ۲۳: نقاط قوت و ضعف بخش اقتصادی

نقاط قوت Strengths	کد
وجود معادن فراوان در کشور	S1
شکل‌گیری صنایع بالادستی در کشور	S2
وجود زیرساخت‌های حمل و نقلی و انرژی نسبتاً وسیع در پهنه‌های مختلف کشور و امکان یافتن فعالیت‌های صنعتی متناسب با هر ناحیه	S3
داشتن مرزهای زمینی/ آبی با کشورهای متعدد	S4
وجود پایانه‌ها، سردخانه‌های مجهز صادراتی در مناطق مختلف کشور	S5
استقرار یافتن مناطق ویژه و آزاد در مناطق مختلف کشور	S6
افزایش ضریب نفوذ اینترنت و تجارت الکترونیک و به تبع آن کاهش هزینه‌های مبادله	S7
دسترسی آسان به آب‌های آزاد بین‌المللی	S8
استقرار یافتن در امتداد کریدورهای بین‌المللی	S9
حمایت از ایجاد و راه‌اندازی مراکز لجستیک در کشور (بنادر خشک)	S10
بالا بودن سهم جمعیت دارای تحصیلات عالی در سنین کار	S11
حمایت از کاهش عدم تعادل فضایی و تمرکززدایی فعالیت‌های تولید و خدماتی در برنامه‌های توسعه	S12
حمایت از فعالیت‌های تولیدی (صنعتی) و خدمات پشتیبان (بازرگانی) آن در برنامه‌های توسعه	S13
شرایط متنوع اقلیمی و جغرافیایی کشور و امکان توسعه و گسترش فعالیت‌های متناسب با هر منطقه	S14
وجود ذخایر عظیم انرژی نفت و گاز در کشور (مزیت نسبی پایین بودن هزینه انرژی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی)	S14
نقاط ضعف Weaknesses	کد
غفلت از عوامل نهادی تثبیت‌کننده وضع موجود (نامناسب بودن فضای کسب و کار)	W1
گسترده‌گی حوزه‌های جهت‌دهی برنامه‌های اقتصادی به‌ویژه بخش صنعت و معدن و بازرگانی	W2
نامشخص بودن استراتژی صنعتی در برنامه‌های توسعه	W3
ناهماهنگی سیاست‌های صنعتی و بازرگانی	W4
نبود استراتژی دولت توسعه‌گرا	W5
عدم توازن و تعادل در توزیع فعالیت‌های صنعتی	W6
عدم شکل‌گیری زنجیره تولید صنعتی و معدنی در بیشتر صنایع و معادن موجود در کشور	W7
پایین بودن هزینه‌های تحقیق و توسعه در بخش صنعت	W8
پایین بودن بهره‌وری و دانایی (نیروی انسانی کارآمد) در فعالیت‌های صنعتی و معدن	W9
پایین بودن رقابت‌پذیری بخش صنعت و بازرگانی	W10
پایین بودن سهم ارزش افزوده فعالیت‌های صنعتی با تکنولوژی‌های تک (فناوری برتر)	W11
تشویق و پاداش‌دهی به استمرار خام فروشی و عدم شکل‌گیری فعالیت‌های مکمل و زنجیره‌های تولید بخش معدن	W12
نداشتن استراتژی مناسب در ارتباط واردات تولیدات صنعتی	W13
عدم شکل‌گیری ایده جایگزینی واردات در فعالیت‌های صنعتی واسطه‌ای	W14
عدم ارتباط لازم میان مناطق آزاد و ویژه اقتصادی با سایر بخش‌های تولیدی به‌ویژه صنعت و معدن و بازرگانی	W15
ناهماهنگی میان سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌های بازرگانی و گمرکی کشور	W16
فقدان نظام مناسب و به‌روز آمار و اطلاعات در حوزه گمرکی و بازرگانی	W17
عدم توازن منطقه‌ای در توزیع صادرات و واردات و مکان استقرار مبادی گمرکی کشور بر اساس پتانسیل‌های و مزیت‌های نسبی	W18
عدم پیاده‌سازی نظام شناسه گذاری (Coding) کالا به منظور رهگیری کالا از مبدأ مقصد نهایی و کنترل قیمت و واسطه‌گری	W19
خودرو محور بودن ترانزیت جاده‌ای بالا بودن هزینه‌های زیست‌محیطی و تلفات انسانی (تصادفات جاده‌ای)	W20
سهم ناچیز ترانزیت ریلی و هوایی	W21
رشد مستمر هزینه‌ها و قیمت تمام شده کالاهای تولیدی کشور	W22
پشتیبانی نکردن خدمات مالی (بانکی) از بخش‌های مولد اقتصادی (صنعتی و بازرگانی و خدمات پشتیبان تولید)	W23
کند بودن روند توسعه و گسترش زیرساخت‌های حمل و نقل ریلی و هوایی (پایین بودن کیفیت ارائه خدمات آن‌ها)	W24
بالا بودن سهم خدمات نامولد در اقتصاد	W25

مأخذ: مطالعات طرح

مطالعات مدل آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)

جدول ۲۴: فرصت‌ها و تهدیدهای بخش اقتصاد

فرصت Opportunities	کد
داشتن بازار نسبتاً بزرگ در کشور و دسترسی به بازار سایر کشور	O1
لغو تحریم‌های بین‌المللی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی	O2
تکمیل کریدورهای بین‌المللی گذری از کشو و دسترسی آسان‌تر به بازارهای بین‌المللی و تقویت و گسترش نقش ترانزیت کشور در سطح بین‌المللی	O3
شکل‌گیری و توسعه مراکز لجستیک در کشور	O4
تحولات خاورمیانه و دسترسی به بازارهای کشورهای منطقه	O5
تهدیدها Threats	کد
ادامه‌دار بودن تحریم‌ها و از دست رفتن فرصت انطباق با اقتصاد جهانی	T1
کاهش سرمایه‌گذاری در فعالیتهای صنعتی و خروج سرمایه‌های موجود در آن	T2
قاچاق و مختل نمودن برنامه‌های توسعه	T3
ادامه‌دار بودن فضای بی‌اعتمادی و رکودی حاکم بر جامعه و اقتصاد کشور	T4
تحریم‌های بین‌المللی و عدم همکاری نهادهای مالی و پولی بین‌المللی و به تبع آن مختل شدن مبادلات تجاری و بازرگانی	T5
ادامه‌دار بودن سیر نزولی شاخص‌های حکمرانی، فضای کسب و کار و سایر شاخص‌های اقتصادی	T6
افزایش خروج سرمایه (انسانی و مالی) از کشور و کاهش میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی	T7
کاهش سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و تمرکز آن‌ها در کلان‌شهر	T8
وجود رقبای قدرتمند در منطقه مانند چین و ترکیه و ...	T9
مراکز لجستیک (بنادر خشک) توسعه یافته در کشورهای منطقه ترکیه، امارات متحده عربی و ...	T10
توسعه مسیرها (کریدورها)ی رقیب کریدورهای بین‌المللی در امتداد کشور	T11
افزایش سهم نهادهای عمومی غیردولتی از اقتصاد	T12
امنیتی شدن فضای کسب و کار و پررنگ شدن ملاحظات امنیتی در مواجهه با فعالیتهای اقتصادی	T13
تغییرات آب و هوایی و مسائل زیست‌محیطی	T14

مأخذ: مطالعات طرح

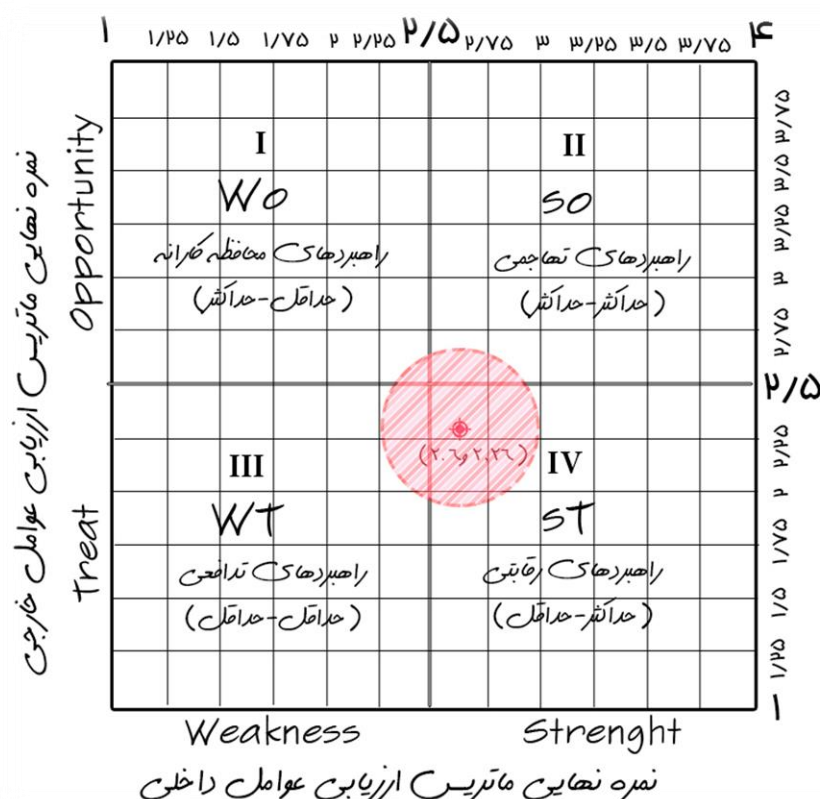
بر اساس سوات یکپارچه که پیش‌تر ارائه شد، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی با در نظرگیری میزان اهمیت هر گزاره در تبلور و تحقق چشم‌انداز - با عنایت به مأموریت‌ها و اهداف تدوین شده - صورت می‌پذیرد. بر این اساس گزاره‌های مستند بر شرایط داخلی سیستم - در اینجا پهنه جغرافیای کشور ایران - شامل نقاط قوت و ضعف ارزیابی شده و میزان تأثیر آن‌ها از طریق ضریب اهمیت مشخص می‌گردد. امتیاز نهایی که از طریق آن جایگاه گزاره‌ها و عوامل داخلی بر روی محور مناطق چهارگانه راهبردی (تدافعی، تهاجمی، محافظه‌کارانه، رقابتی) تشخیص داده می‌شود برابر مجموع امتیاز نهایی عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) است. مجموع امتیاز عوامل داخلی، برابر ۲,۶۰۴۳ بوده است.

همانند روندی که برای عوامل داخلی طرح شد، در خصوص عوامل خارجی نیز ماتریس ارزیابی تهیه و نهایتاً امتیاز نهایی این عوامل جهت تعیین نقطه مناسب راهبردی استفاده می‌شود. مجموع امتیاز عوامل خارجی،

۲,۲۶ بوده است. لذا محل برخورد امتیاز عوامل داخلی و خارجی در منطقه راهبردهای رقابتی است. این البته به معنی صرف نظر کردن از سایر گونه‌های راهبردی نبوده و در ادبیات موضوع، معمولاً محدوده‌ای فراگیر نقطه را به عنوان محدوده تدوین راهبردی در نظر می‌گیرند.

۵-۳- استخراج مختصات راهبردی

مرحله بعدی شناسایی محل برخورد امتیاز عوامل داخلی و خارجی و نهایتاً تعیین منطقه راهبردی موضوع مورد بررسی است. بر این اساس همان‌طور که اعداد به دست آمده نشان می‌دهد، منطقه اصلی در قرارگیری راهبردها، منطقه رقابتی نمودار است. اما آنچه در ادبیات راهبردی مطرح شده همواره بر آن اذعان دارد که این نقطه محدوده‌ای فراگیر دارد و تدوین راهبردها باید با توجه به محدوده فراگیر صورت پذیرد. این محدوده به ترتیب راهبردهای رقابتی، تدافعی، تهاجمی و محافظه‌کارانه را نشان می‌دهد. به عبارتی، محدوده فراگیر تأکید بر هر چهار نوع استراتژی را دارد. لذا در تدوین راهبردها باید بر روی نقاط ضعف در کنار فرصت‌ها و تهدید تأکید کرد. لازم به ذکر است گاهی استفاده از سایر راهبردها غیر قابل اجتناب است، اما تکیه اصلی در تدوین راهبردها موردی می‌باشد که نمودار به آن دست یافته است.

شکل ۳: ماتریس چهار خانه‌ای

مطالعات مدل آمایش سرزمین صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه ریزی و سیاست گذاری)

جدول ۲۵: راهبردهای بخش اقتصادی

اهداف بنیادی: کارایی اقتصادی، کاهش عدم تعادلها، پایداری توسعه (توازن و تمرکززدایی)
راهبرد ۱: بهبود ساختار فضایی فعالیت‌های اقتصادی کشور
سیاست ۱: توسعه فعالیت‌های اقتصادی متناسب با پتانسیل، مزیت و مأموریت مناطق
سیاست ۲: افزایش و ارتقای امنیت سیاسی و اقتصادی از طریق پیوندهای اقتصادی با کشورهای مختلف
سیاست ۳: تسهیل و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی در فعالیت‌های اقتصادی مناطق مرزی
سیاست ۴: تعیین مأموریت اقتصادی مناطق و استان‌های کشور متناسب با توان اکولوژیکی، پیوندهای بخش‌های اقتصادی و سایر مؤلفه‌های تعیین‌کننده
سیاست ۵: افزایش تاب‌آوری اقتصادی با بازتعریف پدافند غیرعامل
سیاست ۶: توسعه و حمایت از ایجاد بنگاه‌های بازرگانی (ارائه خدمات نوین) و پشتیبان صادرات در مناطق و استان‌های کشور
سیاست ۷: توسعه و تقویت فعالیت‌های تکمیلی چرخه زنجیره تولید در مناطق و استان‌های کشور
سیاست ۸: بازاریابی سیاست‌های توسعه‌ای منطقه‌ای
سیاست ۹: محدود کردن فعالیت‌های دارای پیوند ضعیف با سایر بخش‌های اقتصادی و کم‌اهمیت‌تر از منظر استراتژیک
راهبرد ۲: بهبود ساختار اقتصادی و نهادی کشور
سیاست ۱: بازاریابی استراتژی تولید صنعتی در کشور و دستگاه‌های متولی آن
سیاست ۲: توسعه زیرساخت‌های اقتصادی (حمل و نقلی، انرژی، لجستیکی و سایر خدمات پشتیبان)
سیاست ۳: بهبود و توسعه مؤلفه‌های نهادی کشور
سیاست ۴: توسعه رویکرد جایگزین واردات کالاهای واسطه‌ای به جای کالاهای نهایی متناسب با هر زنجیره تولید محصولات در مناطق و استان‌های کشور
راهبرد ۳: توانمندسازی اقتصاد کشور در راستای ایفای نقش ترانزیتی و لجستیکی منطقه‌ای و بین‌المللی
سیاست ۱: توسعه زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری گمرکی و بازارچه‌های مرزی
سیاست ۲: توسعه و تکمیل کریدورهای بین‌المللی گذری از کشور
سیاست ۳: توسعه و گسترش بنادر و اقتصاد دریا پایه
سیاست ۴: توسعه و گسترش مراکز لجستیکی متناسب با سند آمایش مراکز لجستیک کشور
سیاست ۵: تسهیل و حمایت از جذب سرمایه‌گذاری خارجی در مراکز لجستیکی، بنادر دریایی و گمرکی.
سیاست ۶: بازاریابی ساختاری و نهادی مناطق آزاد، ویژه اقتصادی و ارتقای نقش آن‌ها در جذب سرمایه‌گذار خارجی و تقویت تولید در کشور
سیاست ۷: توسعه زیرساخت‌های نرم‌افزاری و پشتیبان تولید و توزیع فعالیت‌های اقتصادی

۶- ملاحظات و انتظارات متقابل توسعه آتی بخش از سایر بخش‌های هم‌پیوند و الزامات تحقق

آنها

۶-۱- مقدمه

اقتصاد منطقه‌ای و آمایش سرزمین علمی است که رویکردها، نظریه‌ها و مدل‌های متنوعی در راستای تفسیر چگونگی و چرایی فعالیت‌های اقتصادی در منطقه ارائه می‌کند. این رویکردها که در بستر زمان سنجیده می‌شوند، کارایی و کارآمدی آن‌ها در طول زمان و با تحولات فناوری و ساختار طبیعی و محیطی، با تغییر و تحولاتی مواجه می‌گردند. از این‌رو ضروری است که ساختار تحولات یک بخش و اثرگذاری و اثرپذیری آن از سایر بخش‌ها مورد بررسی قرار گیرد.

فعالیت‌های اقتصادی در فضا رخ داده و رشد و توسعه می‌یابند. انتخاب مکان اجرای فعالیت‌های اقتصادی، تحت تأثیر عواملی چون نیروی انسانی، سرمایه، فناوری، منابع طبیعی، آب و ... صورت می‌پذیرد. دسترسی به منابع انسانی، مواد خام، بازار ارائه محصول و خدمات و سایر عوامل تولید همواره در سطح کشور به‌طور مساوی در دسترس نبوده و این نابرابری به درجه‌های متفاوت توسعه‌یافتگی و رفاه فردی و اجتماعی در جوامع منجر می‌شود. در ادامه ساختار ارتباطی بخش صنعت و معدن با سایر بخش‌ها به تلخیص مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

۶-۲- ارتباطات بخش صنعت و معدن با سایر بخش‌ها

ارتباط بخش صنعت و معدن با رشد جمعیت

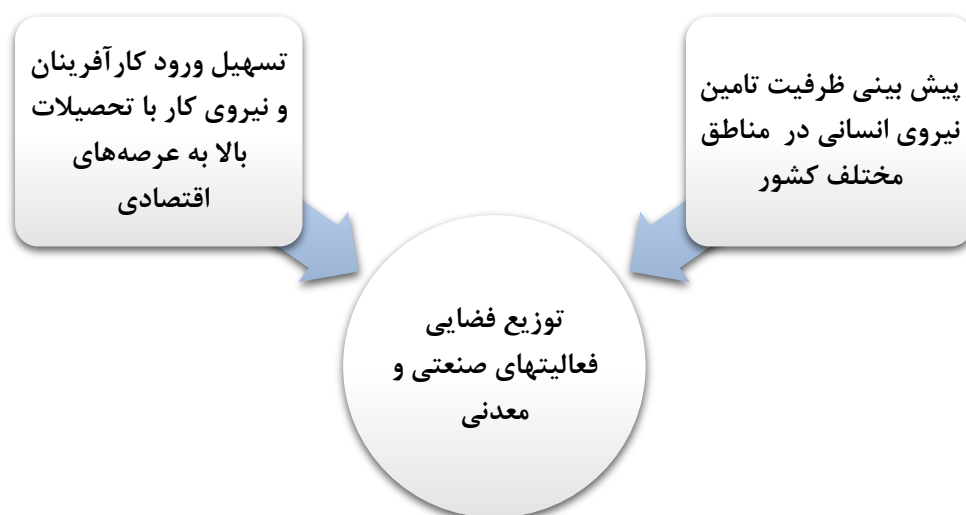
بخش صنعت و معدن و توسعه صنعتی مناطق مختلف کشور اغلب با رشد جمعیت و افزایش پتانسیل مناطق برای جذب جمعیت همراه است. افزایش سرعت جذب مهاجران از روستا و سایر شهرها یکی از ویژگی‌های شکل‌گیری توسعه صنعتی می‌باشد.

ارتباط بخش صنعت و معدن با ساختار نیروی انسانی

در ادبیات توسعه، سرمایه انسانی همواره به عنوان سرمایه پایه جهت توسعه درون‌زای محلی و منطقه‌ای مورد بررسی قرار می‌گیرد. نیروی انسانی و سطح مهارت آنان برای توسعه بسیار اهمیت دارد. نیروی انسانی ماهر اغلب با تعداد بیشتر کارآفرینان نیز همراه است.

سرمایه انسانی نقش بسیار مهمی در رقابت‌پذیری منطقه دارد. بررسی پتانسیل اشتغال‌زایی صنایع مختلف در ایران نشان‌دهنده آن است که با توجه به سهم صنایع از کل شاغلان در بهبود مقیاس تولید و عملکرد صادراتی

آن‌ها، برخی از صنایع چون صنایع تولید مواد غذایی و آشامیدنی، تولید محصولات شیمیایی و تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی از پتانسیل بالایی برخوردارند. اگرچه در ارتباط بین بخش صنعت با میزان اشتغال‌زایی باید ملاحظات مربوط به آب‌بری صنایع نیز مورد توجه قرار گیرد. از این‌رو در ادامه ابتدا ارتباط میان بخش صنعت و معدن با اشتغال‌زایی و سپس با بخش آب بررسی می‌شود.

شکل ۴: ملاحظات و انتظارات از بخش نیروی انسانی

ارتباط بخش صنعت و معدن با ساختار نظام سکونتگاهی

مسائل اقتصادی ارتباط بسیار در هم تنیده‌ای با فضا و ابعاد جغرافیایی آن نظیر مکان فعالیت‌ها و اثرات اقتصادی جانبی آن دارد. بررسی جغرافیایی اقتصادی فعالیت‌ها نشان‌دهنده آن است که تبدیل شدن برخی از مناطق به قطب رشد با سه عامل بازده فزاینده، هزینه حمل و نقل و تقاضا برای کالاهای تولیدی در هم تنیده است و نقش اساسی در جذب فعالیت‌های اقتصادی، به‌ویژه فعالیت‌های صنعتی ایفا می‌کند.

بر این اساس می‌توان انتظار داشت فعالیت‌های صنعتی و روند صنعتی شدن مناطق با رشد سریع جمعیت در مناطق سکونتگاهی حوزه نفوذ همراه شود. تمرکز کارخانه‌ها و شرکت‌های تولیدی در حاشیه شهرها، مهاجرت

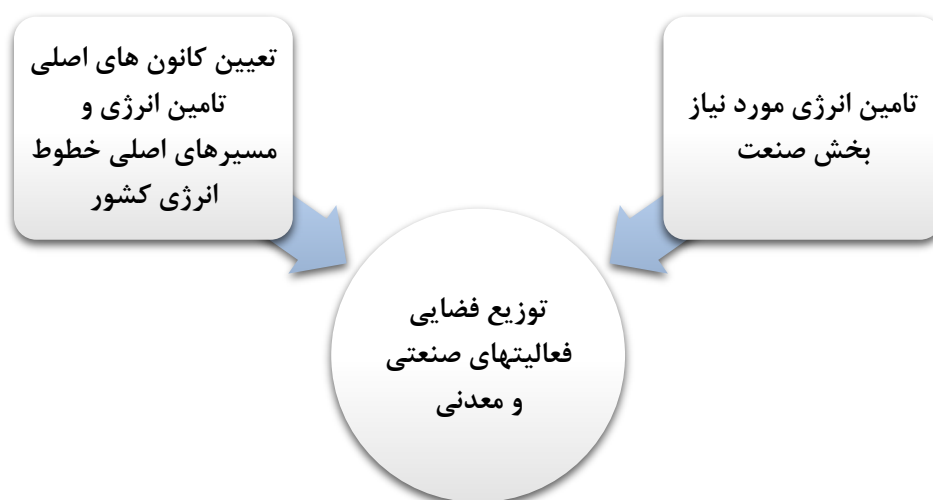
نیروی انسانی از روستاها به شهرها و مناطق اطراف به شهرهای صنعتی را به دنبال خواهد داشت و روند تغییرات جمعیت در ساختار سکونتگاهی را تسریع می‌کند.

شکل ۵: ملاحظات و انتظارات از بخش نظام سکونتگاهی

ارتباط بخش صنعت و معدن با مصرف انرژی

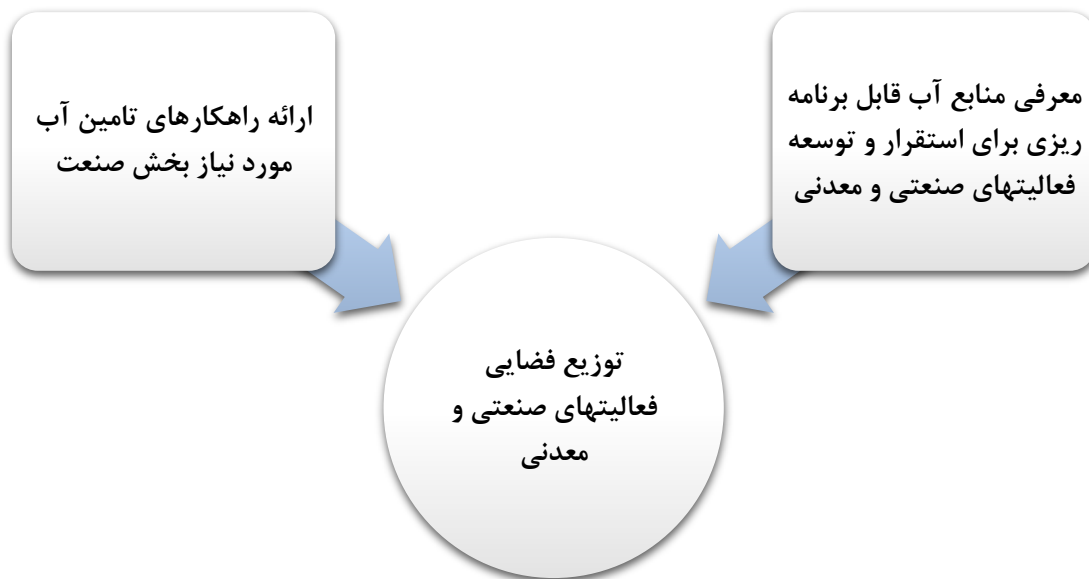
توسعه صنعتی و بزرگ‌تر شدن مقیاس تولید از یک‌سو و رشد جمعیت از سوی دیگر، بالا رفتن مصرف انرژی را به همراه خواهد داشت. از این‌رو می‌توان انتظار داشت توسعه صنعتی و رشد فعالیت‌های صنعت و معدن در مناطق مختلف با افزایش نیاز آن‌ها به انرژی‌های مختلف از برق تا گاز و ... همراه است.

شکل ۶: ملاحظات و انتظارات از بخش انرژی

ارتباط بخش صنعت و معدن با بخش آب

کشور ایران در اقلیمی خشک واقع شده و از نظر دسترسی به منابع آب نیز دچار محدودیت‌های فراوانی است. این مسئله در مناطق خشک و نیمه خشک کشور یعنی پهنه‌های مرکزی و شرقی کشور محدودیت بیشتری را برای انجام فعالیت‌های مختلف کشاورزی و صنعتی ایجاد کرده است. بخش صنعت به عنوان یکی از مصرف‌کنندگان منابع آب به شمار رفته و باید با توجه به نیاز آبی صنایع، مکان‌یابی صنایع آن‌ها صورت پذیرد. از این رو پیش‌نیاز اصلی در این خصوص شناسایی پتانسیل‌های صنعتی و معدنی مناطق مختلف و سپس تطبیق آن با الزامات ناشی از دسترسی به منابع آب جهت توسعه صنعتی و معدنی است.

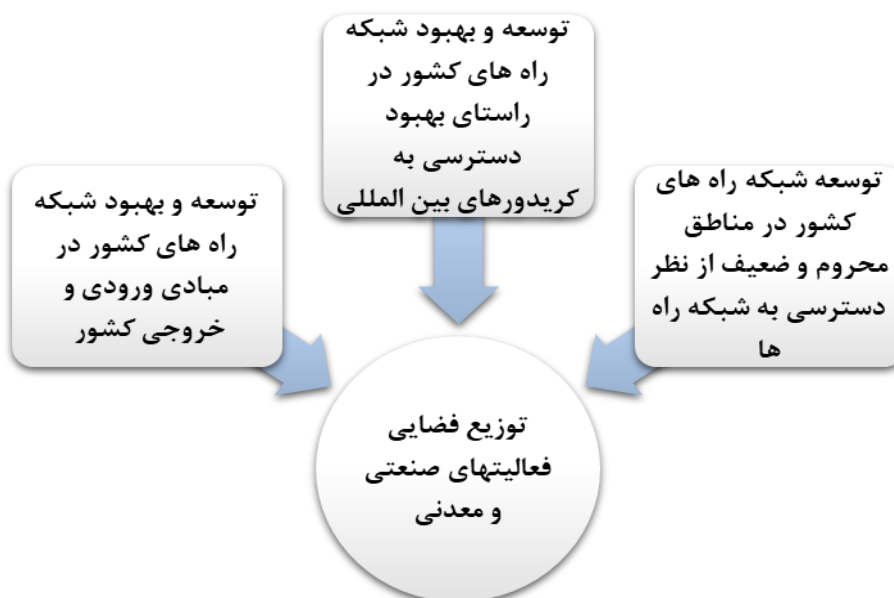

شکل ۷: ملاحظات و انتظارات از بخش آب

ارتباط بخش صنعت و معدن با بخش حمل و نقل

زیرساخت همواره به عنوان بخش ضروری از عوامل توسعه به شمار می‌آید و عدم دسترسی به زیرساخت‌هایی چون جاده، راه‌آهن، پل، بنادر و ... روند توسعه صنعتی را با مخاطرات جدی مواجه می‌کند.

از سوی دیگر، جمعیت و نیروی کار متمرکز در نواحی سکونتگاهی توسعه یافته و در حال توسعه صنعتی، برای عرضه محصولات خود و به دست آوردن بسیاری از عوامل تولید ملزم به حمل و نقل کالاها در فاصله‌های دور هستند. مسئله حمل و نقل و لجستیک، اگرچه در سال‌های دور مسئله حائز اهمیتیتی قلمداد نمی‌شد، در حال حاضر نقش حیاتی در فرایند شکل‌گیری رشد و توسعه اقتصادی دارد.

شکل ۸: ملاحظات و انتظارات از بخش حمل و نقل

ارتباط بخش صنعت با بخش فناوری

تغییرات فناوری در توسعه مناطق اثرات قابل توجهی دارد. با افزایش سطح فناوری، نرخ رشد ذخیره سرمایه افزایش یافته و توسعه دانش و ارتقای فناوری اثرات متعدد جانبی برای توسعه بخش صنعت و معدن به همراه دارد و فناوری های جدید سنگ بنای توسعه هر چه بیشتر فناوری شمرده می شوند.

شکل ۹: ملاحظات و انتظارات از بخش فناوری

ارتباط بخش صنعت و معدن با توان اکولوژیک

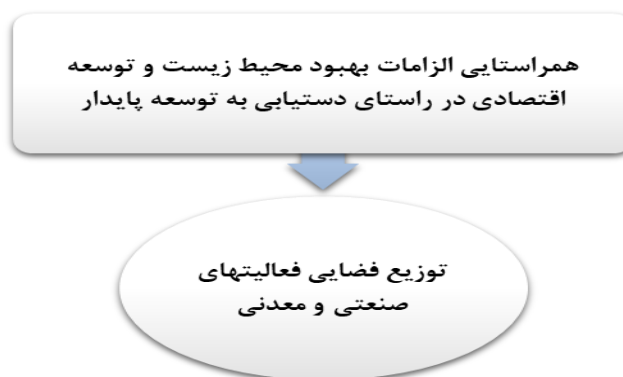
مکان و ساختار اقتصادی واحدهای اقتصادی در منطقه نقش بسزایی در پایداری مناطق ایفا می‌کند و نوع فعالیت‌های صنعتی، میزان آلودگی صوتی، آب و هوایی، انتشار گازهای گلخانه‌ای و ... بر شکل‌گیری یا عدم شکل‌گیری این پایداری اثرگذار است. از این‌رو این مسئله باید در تعیین ظرفیت‌های توسعه صنعتی مناطق و مسائل مربوط به توسعه پایدار مورد توجه قرار گیرد.

شکل ۱۰: ملاحظات و انتظارات از بخش توان اکولوژیک

دسترسی به منابع طبیعی

دسترسی به منابع طبیعی در جهت توسعه اقتصادی از اهمیت بالایی برخوردار است. چنانچه منطقه‌ای از منابع طبیعی کافی برخوردار نباشد، به سختی می‌تواند سنگ بنای توسعه صنعتی خود را بنا کند. علاوه بر این، چگونگی مدیریت منابع و بهره‌برداری از آن‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است. اگرچه دسترسی به منابع طبیعی نقش مهمی در توسعه ایفا می‌کند، لزوماً تضمینی برای توسعه وجود ندارد.

شکل ۱۱: ملاحظات و انتظارات از بخش منابع طبیعی

منابع

- بانک جهانی، گزارش‌های سال ۲۰۲۰.
- بانوئی، علی‌اصغر و نیلوفر جهانفر (۱۳۹۶). کارکرد نظریه‌های فضاپذیر و فضاگیز در تبیین اقتصاد فضا، *اقتصاد و جامعه*، شماره ۳۱، ۳۲-۹.
- بانوئی، علی‌اصغر، افسانه شرکت و بهاره فهمیمی (۱۳۹۷). رابطه بین جدول داده- ستانده چند منطقه‌ای و اقتصاد فضا در نظریه جدید جغرافیای اقتصادی (NEG). پنجمین همایش کاربرد الگوهای داده- ستانده در برنامه‌ریزی اقتصادی و اجتماعی دانشگاه الزهراء، اسفندماه ۱۳۹۷.
- بانوئی علی‌اصغر و افسانه شرکت (۱۳۹۸). شناسایی بخش‌ها و مناطق اولویت‌دار در ایجاد تعادل فضایی در اقتصاد ایران. *پژوهش‌های اقتصاد ایران*، زیر چاپ (پذیرفته‌شده علمی- پژوهشی).
- بانوئی، علی‌اصغر، پریسا مهاجری، پگاه خالقی، محمدمبین حسنی (۱۳۹۸). چالش‌های نظری دو نحله فکری اقتصاد فضا و اقتصاد متعارف و غفلت از آن چالش‌ها در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای در ایران، *توسعه علوم/ انسانی*، شماره ۲، ۱۱-۲۴.
- بانویی، علی‌اصغر، فرشاد مؤمنی و سید ایمان آزاد (۱۳۸۸). به‌کارگیری پیوندهای نسل اول، دوم و سوم در سنجش خدمات تولیدی و خدمات توزیعی: تجربه ایران و بعضی از کشورهای منتخب، سومین همایش کاربرد تکنیک‌های داده- ستانده در برنامه‌ریزی اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- بانویی، علی‌اصغر، محمد جلوداری ممقانی و مجتبی محقق (۱۳۸۶). «شناسایی بخش‌های کلیدی بر مبنای رویکردهای سنتی و نوین طرف‌های عرضه و تقاضای اقتصاد»، *پژوهش‌های اقتصادی*، سال هفتم، شماره ۱.
- برنامه راهبردی وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت صنعت، معدن و تجارت معاونت طرح و برنامه، ویرایش دوم، اسفند ۱۳۹۵.
- چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، مصوب سال ۱۳۸۲.
- سند توسعه منطقه مکران مصوب شورای عالی آمایش سرزمین مصوب سال ۱۳۹۸ (ابلاغیه اردیبهشت سال ۱۳۹۹).
- سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز «قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران»، مصوب سال ۱۳۹۵.
- صادقی، نرگس (۱۳۹۴). ماهیت بخش‌های اقتصاد ایران ۱. مروری بر روش‌های شناسایی بخش‌های کلیدی در اقتصاد، شماره مسلسل ۱۴۷۲۶.
- صادقی، نرگس (۱۳۹۴). ماهیت بخش‌های اقتصاد ایران ۲. شناسایی بخش‌های کلیدی، شماره مسلسل ۱۴۷۴۳.
- عبدالحمیدی، زهرا و اشکان مختاری اصل شوطی (۱۳۹۶). سنجش اهمیت فعالیت‌های کلیدی استان کردستان در سال ۱۳۹۰ با استفاده از دو رویکرد سنتی و حذف فرضی، *اولین همایش بین‌المللی برنامه‌ریزی اقتصادی، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای: رویکردها و کاربردها*.
- قانون اساسی ایران جمهوری اسلامی ایران (کل قانون اساسی)، مصوب سال ۱۳۵۸.
- قانون معادن کشور، وزارت صنعت، معدن و تجارت معاونت طرح و برنامه، مصوب سال ۱۳۷۷.
- الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- مرکز آمار ایران.

مطالعات آمایش سرزمین، جهت‌گیری‌های آمایش ملی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، دفتر آمایش و توسعه پایدار، تیر ۱۳۸۳.

مطالعات طرح پایه آمایش سرزمین ایران، سازمان برنامه و بودجه، دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دهه ۱۳۶۰.
مک‌کین، فیلیپ (۱۳۹۴). *اقتصاد نوین شهری و منطقه‌ای*، ترجمه شهرام رئیسی دهکردی. تهران: نور علم.

Chenery, H. B., & Watanabe, T. (1958). International comparisons of the structure of production. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 487-521.

Dietzenbacher, E. (1997). In vindication of the Ghosh model: a reinterpretation as a price model. *Journal of regional science*, Vol.37, No.4, 629-651.

Dietzenbacher, E., & Lahr, M. L. (2013). Expanding extractions. *Economic Systems Research*, Vol.25, No.3, 341-360.

Fujita, M., & Mori, T. (2005). Frontiers of the new economic geography. *Papers in Regional Science*, Vol.84, No.3, 377-405.

Fujita, M., Krugman, P., & Venables, A. J. (2001). *The spatial economy: cities, regions and international trade*. MIT Press Cambridge.

Krugman, P. (1993). First nature, second nature and metropolitan location. *Journal of Regional Science*, Vol. 33, No.2, 129-144.

Krugman, P. (1993). Geography and trade. MIT press.

Krugman, P. (1998a). Space the final frontier. *Journal of Economic Perspective*. Vol. 12, No. 2, 168-174

Krugman, P. (1998b). What's new about the new economic geography, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 14, No.2, 7-17.

Miller, R. E., & Lahr, M. L. (2001). A taxonomy of extractions. *Contributions to Economic Analysis*, Vol.249, 407-441.

Schaffer, W. A., & Chu, K. (1969). Nonsurvey techniques for constructing regional interindustry models. In *Papers of the Regional Science Association* (Vol.23, No.1, 83-101). Springer-Verlag.

Schmutzler, A. (1999). The new economic geography. *Journal of Economic Surveys*, Vol.213, No.4, 355-379